

A HAZA SZOLGÁLATÁBAN

KONFERENCIAKÖTET
2020

A haza szolgálatában

Szerkesztette:

Baráth Noémi Emőke

Kovács Petra

Novák-Varró Virág

Urbanovics Anna

A kötetben megjelent tanulmányok szakmai lektorai:

Prof. Dr. Molnár Anna egyetemi tanár
Prof. Dr. N. Rózsa Erzsébet egyetemi tanár
Prof. Dr. Szenes Zoltán egyetemi tanár (ny. vezérezredes)
Dr. Balla Tibor kutatóprofesszor (ezredes)
Dr. Bányász Péter adjunktus
Dr. habil. Berényi László egyetemi docens
Dr. Farkas Tibor egyetemi docens (őrnagy)
Jakusné Dr. Harnos Éva adjunktus
dr. Mártonffy Balázs tudományos
munkatárs, intézetvezető
Dr. Ördögh Tibor adjunktus
Dr. Pongrácz Alex adjunktus
Dr. habil. Remek Éva egyetemi docens
Dr. Szegedi László adjunktus
Dr. Schweickhardt Gotthilf
adjunktus (tű. alezredes)
Dr. Tóth András egyetemi
docens (őrnagy)

ISBN: 978-615-5586-94-1

Kiadó:
Doktoranduszok Országos Szövetsége,
Budapest

2021
Minden jog fenntartva.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKÉZELŐ

Nemzeti
Tehetség Program

DOSZ

doktoranduszok
országos
szövetsége

*"A siker önmagát gerjeszti,
és folyamatosan nő a
mértéke. Vagyis akinek
egyszer sikerült, annak újra
sikerülni fog. És újra. És
újra."
(Barabási Albert László)*

ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

Köszöntöm a Haza Szolgálatában 2020 konferencia legkiválóbb előadásai nyomán írt tanulmányokat tartalmazó konferenciakötet első lapjain.

Barabási Albert László fent olvasható gondolataiban összhangban vallom, hogy a siker önmagát gerjeszti. Jól nyomon követhető ez a jelenség a Haza Szolgálatában konferenciák sorozatában is. Az immáron kilencedik alkalommal megrendezett konferencia ugyanis minden alkalommal mérhetően egyre nagyobb sikert jelent, amennyiben a tudományos spektrum egyre nagyobb szeletét fedik le az egyre szerteágazóbb tematikus szekciók, és évről-évre egyre több előadó tiszteli meg a konferenciát Magyarországról és külföldről egyaránt.

A 2020-as Haza Szolgálatában konferencia szomorú különlegessége az volt, hogy idén először – és nagyon reméljük, hogy utoljára – a koronavírus-pandémia miatt online került megrendezésre a rendezvény. Azonban nem csak hogy a technikai lebonyolítás kifogástalan volt, hanem a konferencia tematikájában is reagált a helyzetre, külön szekciót biztosítva a Covid-19 témakörben született előadások számára. Így tehát nyugodtan kijelenthetem, hogy ezt az akadályt is sikerrel küzdöttük le, ahogyan az méltó is a haza szolgálatát elsődlegesnek tekintő Nemzeti Közszerületi Egyetem, valamint a társszervező szervezetek morális niveljához.

Köszönet illeti a Doktorandusz Önkormányzat képviselőit, azokat a doktorandusz társakat, akik a rendezvény megszervezésében és lebonyolításában közreműködtek. Külön köszönöm az előadóknak, hogy előadásaikkal és tanulmányaikkal megtisztelték az eseményt, valamint a szekcióvezetőknek, a lektoroknak, hogy biztosították a rendezvény tudományos színvonalát. Továbbá köszönet illeti a társszervezők, úgy mint a Doktoranduszok Országos Szövetsége Rendészettudományi, Közigazgatás-tudományi és Hadtudományi Osztályának, a Rendészeti Doktoranduszok Országos Egyesületének, a Nemzeti Közszerületi Egyetem szakkollégiumainak és tudományos diákköreinek munkáját.

Töretlenül bízva a folytatásban – hiszen a következő, 2021-es rendezvénnyel a Haza Szolgálatában konferencia szó szerint évtizedes hagyománnyá fog válni – kívánok hasznos és kellemes perceket a Kedves Olvasónak, amikor ezt a kötet forgatja.

Urbanovics Anna
elnök
Doktorandusz Önkormányzat

Tartalom

Csala Elvira: A magyar kórházak működési és gazdálkodási stabilitása egyes dimenzióinak elemzése a jellemző főbb kihasználtsági és eladósodottsági mutatók alapján a járványhelyzetet megelőző időszak adatai vizsgálatának tükrében	10
Kalas Vivien: Az e-szavazás lehetőségei a koronavírus-járvány után.....	19
Krizbai Diána: Kommunikációs kihívások egy világjárvány kezelése során	34
Pásztor Ladislav: A Covid-19 és a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek szerepvállalása a járvány idején.....	52
Berényi György: A vallási és biztonsági trendek vitás geopolitikai kérdései.....	84
Degez Ildikó, Kiss Márton: A katonahősök iskolai emlékezete és térbelisége a két világháború közötti Pécsen	95
Krausz József: A 2020-as hegyi-karabahi háború bemutatása.....	102
Madina Igibayeva: The twenty-year-old Shanghai Cooperation Organization. Security, Economic and Cultural Cooperation	111
Mezey Csaba Bence: Project 100,000 - Mentálisan sérült katonák bevetése a vietnami háborúban (1966-72).....	128
Serfőző Kálmán: A folyamatbiztonság és a BIR kapcsolata - veszélyes üzemek folyamatbiztonságának kockázat alapú irányítása és annak lehetőségei	134
Szabó Zoltán alezredes: A hazárdőr hazafi: Szemere Miklós.....	144
Szeleczi Szilveszter: Korszerű taktikai hálózatok a Magyar Honvédségben.....	153
Torda Sztella: A globalizáció kihívásai és tendenciái a XXI. században középpontban az identitás és a kultúra.....	162
Tóth Tímea: Az Iszlám Állam terrorszervezethez csatlakozott harcosok helyzete Koszovóba történő hazaszállításuk után	170
Gergi Tamás: A polgármesteri hivatal vezetője.....	187
Hasan Gönder: The versatile public service initiatives in Turkey's rural areas: The case of Village Institutes.....	198
Juhász Enikő: Gyermekjogok Latin-Amerikában.....	211
Lehoczki Ágnes: A stressz kezelése intézkedési helyzetben	225
Sivák Veronika: Fogyasztóvédelmen innen és túl – Gondolatok a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok világából	241
Ujlaki Anikó: A házasság és a család mint alkotmányos alapérték	254

COVID-19 szekció

Csala Elvira¹

A magyar kórházak működési és gazdálkodási stabilitása egyes dimenzióinak elemzése a jellemző főbb kihasználtsági és eladósodottsági mutatók alapján a járványhelyzetet megelőző időszak adatai vizsgálatának tükrében

Absztrakt

A COVID-19 járvány idején a magyar egészségügyi rendszer ütésállóan bizonyult, a fertőzésben megbetegedettek ellátását a kórházak biztosítani tudták. Tanulmányom elkészítését megalapozó kutatásom célja volt a kórházak működésének-, és gazdasági helyzetének összehasonlítása a „pandémiás” helyzetet megelőző időszakéval, különös tekintettel az általuk felhalmozott adósságállomány alakulására.

kulcsszavak: járványhelyzet, adósságállomány, állami kórházak, egészségügyi ellátás

Abstract

At the time of the COVID-19 pandemic were the Hungarian hospitals, and the public health service shock-resistant, because they could provide to take care of infected patients. The aim of my study and its foundation research to compare the hospital's working-, and economic stability with the last years (before the pandemic situation), particularly their accumulated debt.

Keywords: pandemic, hospitals, public health care system, sector strategy, getting into debt

I. Bevezetés

Tanulmányomban a magyar állami egészségügyi ellátó rendszer – azon belül különösen a fekvőbetegellátó intézmények – működőképessége és gazdálkodási stabilitása kérdéskörét vizsgáló kutatásom eredményeit osztom meg. Érdekes kérdés, hogy a „pandémiás” helyzet milyen állapotban találta a hazai egészségügyet, milyen főbb mutatók jellemezték annak finanszírozását, működését és milyen gazdálkodást folytattak az egyes intézmények az azt megelőző években. A stabilitás fogalma alatt a folyamatos működéshez szükséges feltételek tartós rendelkezésre állását, a gazdálkodás egyensúlyát veszélyeztető tényezők hatásának minimalizálása értem, melynek egyik lényeges mutatói az intézmény eladósodottságának mértéke és az

---

¹ doktorandusz, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Közigazgatás-tudományok Doktori Iskola, csala.elvira@hallg.uni-nke.hu

eladósodottság alakulása, a növekedés üteme, illetőleg ezzel ellenkező trendje. Az általam vizsgált időszak a 2018-2019 beszámolóval lezárt költségvetési évek voltak, melyeknek adatairól elsősorban a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (továbbiakban NEAK), az Állami Egészségügyi Ellátó Központ (továbbiakban ÁEEK), a Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban KSH) és a Magyar Államkincstár (továbbiakban MÁK) statisztikai adatgyűjtése jelentették a legfőbb forrást, illetve ÁSZ elemzések és aktuális szakmai folyóirat tanulmányok adták az elméleti háttérrel. Igyekeztem összehasonlítani a járvány megjelenésének időszakában folytatott gazdálkodás eredményeképpen leszorított adósságállomány mértékére ható körülményeket. Adatokat gyűjtöttem a megelőző két év főbb mutatóira, ezeket igyekeztem elemezni és következtetéseket levonni belőlük. Az ágazat erőfeszítéseinek értékelésében nem lehet figyelmen kívül hagyni a tényt, hogy a koronavírus-járvány elleni küzdelem mellett párhuzamosan folytatódnak a magyar egészségügy teljes átalakítását eredményező fejlesztések, így az Egészséges Budapest Program is. A kormány elkötelezett az új egészségkultúra iránt, amelynek fókuszában a megelőzés áll, és amely az ellátás technikai színvonalának emelésével hosszabbítja meg az emberi életet, növeli az egészségben eltöltött évek számát.² Az egészségügy működőképességének vizsgálatánál különösképpen kiemelendő, hogy nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltó, hogy a fertőzöttek minden különbségtétel nélkül a legmagasabb színvonalú egészségügyi ellátásban részesülhettek. Részleteiben ugyan nem célja a tanulmánynak a szakmai munka és annak tárgyi és személyi feltételeinek biztosítására vonatkozó intézkedések részletes értékelése és a terjedelem okán nem is volna erre mód és lehetőség, azonban a legfontosabb tényezőket mindenképpen szeretném kiemelni e területen.

II. Megváltozott jogszabályi környezet

A Kormány 2020 évben első ízben a 40/2020. (III. 11.) Korm. rendeletben hirdette ki a COVID-19 humánjárvány miatt a veszélyhelyzetet, ami megteremtette a hatékonyabb védekezés feltételét jelentő gyorsabb és célirányosabb döntéshozatal lehetőségét, majd általános felhatalmazással hosszabbította meg a törvénytől eltérő rendeletek hatályát, melyet a 2020. évi XII. törvényben adott meg. A Korm. rendelet hatályon kívül helyezésével rövidebb időre a korlátozó intézkedések is enyhülhettek, azonban a járvány még erősebbnek bizonyult második hulláma miatt a 478/2020. (XI. 3.) Korm. rendeletben ismét a veszélyhelyzet kihirdetésére került sor, melynek hatálya 2021.02.08-ig meghosszabbításra került.

Az Alaptörvény 53. cikk (3) bekezdése alapján ezek a rendeletek főszabály szerint 15 napig maradnak hatályban, kivéve, ha ezek hatályát az Országgyűlés meghosszabbítja. A válságkezelési intézkedések 15 napot meghaladóan indokolt hatályban tartás érdekében tisztifőorvos: normatív határozatban, járványügyi intézkedésként a kormányrendeletben előírtakat meghosszabbította. Még a járvány első hullámában szükségzerű volt a szervezeti keretekben az irányításban és a koordinálásban a feladatmegosztás átgondolása és a szükséges mértékben történő

---

² Kásler Miklós miniszter november végén adott interjút az NKE-n: <https://www.uni-nke.hu/hirek/2020/12/21/uj-egeszsegkulturara-van-szukseg>

átstrukturálás. Ez részben az EMMI jogkörök szétválasztását érintette, a védekezésben kiemelt szerephez jutott a Belügyminisztérium, emellett a gazdaságvédelem és az egészségügyi eszköz és készlet ellátás- és logisztika terén szerepet kapott az Innovációs és Technológiai Minisztérium és a nemzetközi beszerzésekben a Külügyminisztérium szerepe felértékelődött. (Korábban kizárólag az ÁEEK volt felelős az orvosi eszközök és felszerelések beszerzéséért.) A szakmai irányítás fokozatosan tolódik át az ITM irányítása alatt álló orvosegyetemek, mindenekelőtt a Semmelweis Egyetem, irányába, amely kapcsán kiemelendő a rektor szerepe mind a szakmai irányítás, mind a kommunikáció területén.

Április elején kirendelés szabályaiban változást hoz, hogy az egészségügyi válsághelyzeti ellátásról szóló 521/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet alapján, a lokális (munkáltatói) szintről központosítás irányában történik elmozdulás azzal, hogy az átirányítás szükségességéről kormányhivatalok hoznak döntést. Ezt követően lép hatályba a 287/2020. (VI. 17.) Korm. rendelet a kórházparancsnoki rendszer bevezetéséről és az egészségügyi készlet állagának megóvása érdekében szükséges intézkedésekről. Korábban ágazati rendelkezés is születik a koronavírusban megbetegedettek ápolásához indokolt és szükséges ágyszám felszabadításáról. A szabályozás tekintetében ezek az általam kiemelt rendelkezések jelentették a főbb kereteket és feltételeket a hatékony védekezésre történő felkészülésnek és a megfelelő mértékben rendelkezésre álló ellátás biztosításának garanciáját.

A legfőbb cél a járványhelyzetben rendkívüli intézkedések mellett az irányításban és működésben az egyensúly fenntartása volt és maradt. A kormányzati beavatkozások értékelése során nemcsak hatékonysági, hanem méltányossági szempontokat is figyelembe kell venni.

III. Működési változások (operatív feladatok)

Az egészségügyben hálózati komplexitás érvényesül, illetve maga az egészségügyi állami nagyrendszer több hálózathoz történő közvetlen, vagy közvetett csatlakozása révén maga is egy bonyolult hálózatot alkot. Az interszektorális együttműködés kiterjed a népegészségügyi tevékenység

minden elemére, különösen az egészségbarát kormányzásnak van kiemelt jelentősége, mely abban áll, hogy a közpolitika hatással van a lakosság egészségére.

³

Szükség van a hatások tudományos igényű vizsgálatára, ugyanakkor kompromisszumokra, harmonizálásra a finanszírozásban is) Azonban jellemzően három fő koordinációs mechanizmus érvényesülése jellemzi:

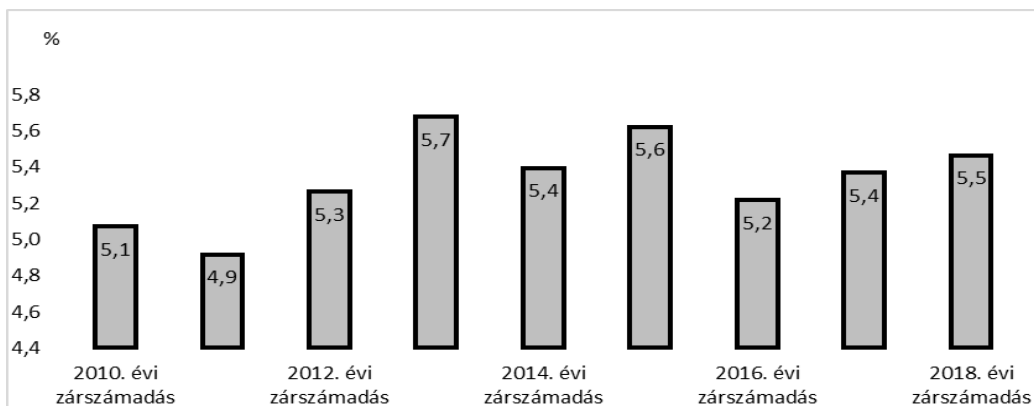
1. Kormányzat (erőforrások, és azok igazságos elosztása biztosítása)
2. Piaci mechanizmusok (gazdaságos működtetés)
3. Civil társadalom (értékalapú, etikus működés)

A nagyrendszer egyensúlyban tartásához a finanszírozás vizsgálata, vagy annak átalakítása esetén várható hatások egymagában nem elegendőek. Az egyik legelterjedtebb mutatószám az EU és az OECD országok vonatkozásában, mely a

---

³ Paulikné Varga Barbara: Kutatási kérdőjelek az egészségügyi szervezetfejlesztésnek vizsgálatában, Acta Medicinae et Sociologica (2020)

ráfördítésoarányát a GDP-hez viszonyítva mutatja be. Ennek az adatnak azért van kiemelt jelentősége tanulmányom témájára szempontjából, mert önmagában a állami egészségügyi kiadások a GDP arányában 2010-2018 évi zárszámadások alapján egy a régióban hasonló helyzetben lévő V4-es országok összehasonlításában közel azonos mértéket mutatnak, 5%-ot meghaladó – az utolsó két évben enyhén emelkedő - értéket, vagyis jelentős elmaradás, vagy leszakadás a térség poszt-socialista államaival ebben nem tapasztalható.

1.ábra: Kórházi tevékenységek kiadásai a GDP arányában 2010-2018 évi zárszámadások alapján (%) Forrás: MÁK adatok alapján saját szerkesztés.

Hogy az egészségügyi ellátórendszer minden szempontból képes legyen ellátni a betegeket, annak szükséges feltétele, hogy legyen elég infektológiai, intenzív és terápiás ágy, a szükséges gépek, műszerek, eszközök is a rendelkezésre álljanak. A NEAK adatai alapján a kórházi ágyak száma összességében kisebb mértékű csökkenést mutatott a vizsgált időszakot, 2020-as évet megelőző két évben. A működő kórházi ágyak száma 2018 év végén 68.112, míg 2019. év végén már 67.806 volt, ami 300-al kevesebbet jelent az aktív és a krónikus ellátás vonatkozásában összesítve.

A kórházi ágyak kihasználtságát tekintve már a koronavírus első hullámának idején megfigyelhető volt, hogy az ágyak kihasználtsága a korábbi évek adataihoz képest elmaradtak azok adataitól.

Az összes kórházi ágyszámot figyelembevéve, aktív és krónikus ellátásban is a bevezetett miniszteri intézkedést 2020. március 30-át már két héttel megelőzően jelentős mértékben szabadultak fel kapacitások a coviddal fertőzöttek ellátására.

A területi arányokat figyelembevéve kellett kialakítani azt az operatív stratégiát, amely által rendelkezésre álltak a tárgyi és személyi feltételei a vírusfertőzésben megbetegedettek szakszerű, gondos és hatékony kezelésének. A kapacitás jobb kihasználtsága irányába mutat az a robbanásszerű igényre válaszul megindult

információtechnológiai fejlődés. A jövőben, az egészségügyi ellátás része lesz az is, hogy a kórházak milyen módon és milyen minőségben tájékoztatják honlapjukon vagy éppen a közösségi médiában a pácienseket, hogyan érdemes felépíteni egy kórház online megjelenését, milyen szabályokra érdemes figyelni a közösségi web használata során, valamint mire kell számítani a jövőben a digitális orvoslás területén.⁴

	Aktív fekvőbeteg szakellátás		Krónikus fekvőbeteg szakellátás		Fekvőbeteg szakellátás összesen	
	2020. március 14.	2020. március 30.	2020. március 14.	2020. március 30.	2020. március 14.	2020. március 30.
Ágyak száma	40 306	40 306	26 600	26 600	66 906	66 906
Betegek (foglalt ágyak száma)	22 633	14 579	21 606	13 793	44 239	28 372
Foglalt ágyak aránya	56%	36%	81%	52%	66%	42%

1. táblázat: *Kórházi ágyak napi aktivitásán alapuló foglaltsági adatok a 2020. márciusában kiadott intézkedések előtt és után* Forrás: NEAK adatok alapján saját szerkesztés.

A járvány rendkívül markánsan mutatott rá a magyar egészségügy erőnyeire, erősségeire, de a hiányosságaira is. Különös aktualitását adja a járványhelyzet témájának feldolgozása mellett az átalakuló magyar egészségügyi ellátás struktúrája témakörének is (pl. napjainkban zajlik a megyei kórházak szerepének erősítését célzó átalakítás, melynek eredményeképpen kialakuló rendszerben a megyei kórházak fogják irányítani a városi kórházakat a megyében).

IV. A finanszírozás és a gazdálkodás meghatározó tényezői

Az állami egészségügyi intézmények – ezen belül a fekvőbetegellátást végző kórházak – nagymértékű tartozásállományt halmoztak fel, melyet az elmúlt időszakban, az utolsó években sem sikerült jelentős mértékben visszaszorítani. A járványhelyzet okozta kihívásokra való reagálása a rendszernek azon is múlik, hogy milyen stabil az ágazat, ezen belül az intézmények gazdálkodása, hogy napi működését milyen finanszírozási, vagy egyéb olyan a pénzügyi helyzetet befolyásoló tényezők nehezítik, melyek a védekezés, vagy a betegellátás

⁴ Forrás: Kásler Miklós miniszter november végén adott interjú, <https://www.uni-nke.hu/hirek/2020/12/21/uj-egeszsegkulturara-van-szukseg>

sikerességét is veszélyeztethetik.

Megnevezés	2010	2018	2019
Finanszírozott szolgáltatók év végi száma	177	163	163
Finanszírozott szolgáltatók havi átlagos száma	178	163	163
Finanszírozási összeg, millió Ft	371 270,2	585 618,8	592 729,3
ebből: aktív ellátás	311 616,8	500 797,7	508 188,5
krónikus ellátás	59 653,4	84 821,1	84 540,8

2. táblázat: *A finanszírozott egészségügyi szolgáltatók és szolgáltatások (eFt.)⁵ Forrás: NEAK adatok alapján saját szerkesztés*

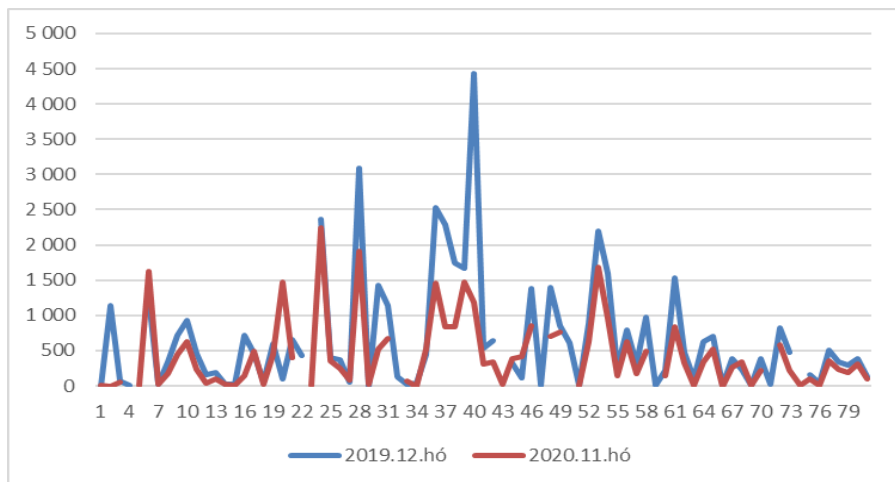
Érdekes megfigyelni, hogy a finanszírozás változatlanul hagyásával, az éves inflációt követő ütemű növekedéssel, és az évente rendszeresen folyósított konszolidáció mellett jelentősen csökkent a novemberi adósságállomány a 2019. éves záró adatokhoz képest. Ez több tényezőnek köszönhető a hatékonyabb gazdálkodáson és a csökkenő aktív esetszámon kívül, ami részben a felszabadított ágyszám miatti alacsonyabb ágykihasználtságból, az ütemezhető műtétek és kezelések elhalasztásából ered. Kásler Miklós miniszter nyilatkozata szerint – részben az egészségügyi dolgozók rugalmasabb vezényelhetőségének következtében - van elég orvos, nővér, ápoló a kórházakban, az intenzív továbbképzésnek köszönhetően pedig további négyezer orvossal, ápolóval és medikussal növekedett az egészségügyi szakember-kapacitás. Így megoldott a helyettesítés, ennek terheit sem kell intézményi szinten viselni, a bérrendezés fedeztet biztosít, továbbá egyszeri juttatás keretében sikerült kompenzálni a járványhelyzet okozta többletfeladatokat, szintén központilag biztosított források terhére.

A NEAK finanszírozott egészségügyi szolgáltatók a számukhoz képest meghatározó arányban érintettek lejárt adósságállomány felhalmozásában, a kórházak több, mint fele rendelkezett az általam vizsgált időszakban lejárt tartozásállománnyal a járványt megelőzően 2019. év végén és számuk közel azonos most is a 2020. novemberi adatok alapján. A 2019. decemberi konszolidációból kiegyenlített lejárt tartozások után 6.9 Mrd. Ft-tal magasabb volt a 2020. januári adat. 12 hónap alatt azonban a tartozásállomány mértéke összességében jelentős mértékben több, mint 18,7 Mrd forinttal csökkent.

- Az Országos Korányi Pulmonológiai Intézetnek - mint a COVID-19 járvány kezelésének kiemelt intézményének - a korábban jelentősnek értékelhető 1.1 Mrd. Ft. adósságállománya kiegyenlítésre került.
- Dél-pesti Centrumkórház 1.3 Mrd. Ft-tal, a Péterfy Kórház-Rendelőintézet és Manninger Jenő Országos Traumatológiai Intézet 3.3 Mrd Ft-tal csökkentette lejárt adósságállományát.

⁵ A BVOP kórházának adata nélkül, tartalmazza az ágyszámmal nem rendelkező (kúraszerű ellátást végző) szolgáltatók adatait is.

A fenti extrém változásokat és az egy évvel ezelőttiekhez képest néhány új kisebb tartozást felhalmozó intézmény adatait kiszűrve is látható összességében jelentős csökkenés tapasztalható.

2. ábra: Az állami fenntartású fekvőbeteg gyógyintézetek tartozásállományának mértéke és változása 2019.12. hótól 2020 11. hóig (millió Ft-ban)

Forrás: A 2017. évi KSH adatok alapján saját szerkesztés.

Az ÁEEK hivatalos tájékoztatása szerint Budapesten és Pest megyében 3+1 kórház szerepel az elsődlegesen és 11 a másodlagosan kijelölt intézmények között. Budapest és Pest megye területén kívül elsődlegesen összesen 12 kórházba, másodlagosan 6, harmad helyi felelősként pedig 9 intézménybe kell szállítani a kórházi ellátást igénylő, súlyos és középsúlyos, igazolt Covid-fertőzött, valamint a Covid-gyanús betegeket.

IV. Összefoglalás, következtetések

A koronavírus járvány okozta rendkívüli helyzet nem áll szoros összefüggésben a kórházak tartozásállományának növekedésével (mely romló gazdálkodást jelző mutató lehet). A korábban hivatkozott folyamatok és intézkedések eredményeképpen a magyar állami egészségügyi ellátó rendszer gazdálkodása stabil, a rendszer helyt állt a pandémiás kihívásokkal szemben. Az Állami Számvevőszék 2020. júniusában adta ki tanulmányát A COVID-19 járvány közpénzügyi hatásainak értékelése címmel. Már az első hullám tapasztalatait értékelve az elemzés kiemeli, hogy a járvány idején a magyar szociális és egészségügyi rendszer ütésállóan bizonyult. Nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltó, hogy a fertőzöttek minden különbségtétel nélkül a legmagasabb színvonalú egészségügyi ellátásban részesültek

A kormányzati intézkedések eredményeképpen a súlyosabban érintett (járvány)kórházak közül a központi, illetve a kijelölt intézmények esetében a többletkiadásokra plusz fedezet került biztosításra.

A teljes kép kialakítása kedvéért szükségszerű megállapítani, hogy néhány – korábban tartozással nem rendelkező – intézmény esetében jelenleg előfordul, hogy novemberre már van kimutatott lejárt tartozás, ami azonban egyik esetben sem haladja meg a 20 millió forintot.

Az egyes intézmények többségében igyekeznek egyensúlyban tartani a gazdálkodásukat, jelentősebb adósságállomány növekedés elsősorban országos, vagy speciális ellátási területtel rendelkező kórházakat érint. (Pl. Gottsegen György Országos Kardiológiai Intézet, Soproni Erzsébet Oktató Kórház és Rehabilitációs Intézet, Fejér Megyei Szent György Egyetemi Oktató Kórház) Napjainkban is zajlik a nagy állami ellátó rendszerek átalakítása, melyet elsősorban az állam nagyobb szerepvállalása jellemez ellentétben a korábban egyedül üdvözítőnek tartott profitorientált magánszolgáltatói szektor irányába mutató kezdeményezésekkel. További mélyebb vizsgálatok elvégzésére van azonban szükség annak feltárásához, hogy a középírányítóként funkcionáló ÁEEK szerepére, illetve annak gazdálkodására, működésére vonatkozó következtetéseket levonjunk. Szintén további összehasonlításokra ad alkalmat a járvány visszaszorulása után az információ-technológia nyújtotta lehetőségek fennmaradása és beépülése a betegellátás minden szintjén. (pl. e-recept, telemedicina, távleletezés, on-line bejelentkezések elterjedése, a személyes orvos-beteg találkozók csökkenése.)

Ezzel az érdekes kérdésekkel is érdemes lesz foglalkozni a jövőben. Végezetül szükséges lehet valami előremutató, optimista előrejelzéssel zárni a tanulmányt, melyet nehéz a jelen helyzetben, amikor az általam vizsgált ágazat problémáin jelentős mértékben túlmutató társadalmi és gazdasági krízis fejt ki most és talán évekig még beláthatatlan hatásait. Lentner Csaba közgazdász professzor szavaival élve zárnam: „A világ már nem ugyanaz lesz a válság után, ami előtte volt. Mi is mások leszünk majd remélhetőleg erősebbek, válságállóbbak, bölcsebbek”. Szükségszerű, hogy a pandémiás kihívás okozta helyzetre való gyors, hatékony reagálás eszköztáráról, az intézkedések tapasztalatairól és a változások közül a fejlődés eredményeit tovább tudja vinni az állami egészségügyi ellátó rendszer.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Állami Számvevőszék (jelentés 2019) A kórházak ellenőrzési tapasztalatait összegző elemzés

https://asz.hu/storage/files/files/elemezsek/2019/korhazak_elemezese.pdf?ctid=1271
(letöltve: 2020. 01. 04)

PAULIKNÉ Varga Barbara(2020): Kutatási kérdőjelek az egészségügyi szervezetfejlesztésének vizsgálatában, Acta Medicinae et Sociologica, 11(31), 144-163.

CSATH-LENTNER-HALMAI (2020): Koronavírus VS Gazdaság, Közzolgálat Page 2.
1 19 :

https://www.researchgate.net/publication/341055625_Koronavirus_VS_Gazdasag

NEAK statisztikai évkönyv:

http://www.neak.gov.hu/felso_menu/rolunk/kozerdeku_adatok/gazdalkodasi_adatok/statisztikai_kiadvanyok/korabbi_stat_kiadvany.html(letöltve: 2020. 01. 04)

KSH heti monitor <https://www.ksh.hu/heti-monitor/egeszsegugy.html>

Nemzeti Közzolgálati Egyetem honlapja (2020) <https://www.uni-nke.hu/hirek/2020/12/21/uj-egeszsegkulturara-van-szukseg> Kásler Miklós, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, miniszternek november végén az NKE-n adott interjúja

Jogszabályok:

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól

217/1997. (XII. 1.) Korm. rendelet a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény végrehajtásáról

43/1999. (III. 3.) Korm. rendelet az egészségügyi szolgáltatások Egészségbiztosítási Alapból történő finanszírozásának részletes szabályairól

287/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet a várólista alapján nyújtható ellátások részletes szabályairól

9/1993. (IV. 2.) NM rendelet az egészségügyi szakellátás társadalombiztosítási finanszírozásának egyes kérdéseiről

Alaptörvény 53. cikk A veszélyhelyzet

521/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet az egészségügyi válsághelyzeti ellátásról

2006. évi CXXXII. törvény az egészségügyi ellátórendszer fejlesztéséről

287/2020. (VI. 17.) Korm. rendelet az egészségügyi készlet állagának megóvása érdekében szükséges intézkedésekről

478/2020. (XI. 3.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről

Kalas Vivien

Az e-szavazás lehetőségei a koronavírus-járvány után

1. Bevezetés

A 2020 tavaszán Európát is elérő koronavírus-járvány sok szempontból rendkívüli helyzetet teremtett a kontinensen. Számos területen arra kényszerítette az állampolgárokat, a nemzeti kormányokat, valamint az Európai Uniót, hogy változtassanak az eddig megszokott gyakorlaton és új szabályokat léptessenek érvénybe. Ilyen volt egyebek között az egészségügy szférája, ahol a kórházi férőhelyek biztosítása miatt kezeléseket kellett elhalasztani, az oktatásban távolléti, online tanulást vezettek be, a gazdaság működése megtorpant, a polgároknak pedig mindeddig nem tapasztalt kijárási korlátozásokkal kellett szembenéznük. Nem volt ez másképpen a demokrácia működését tekintve sem, a koronavírus-járvány azon a téren is érezte hatását. A gyülekezések megtiltása következtében a lakosok nem fejezhették ki - vagy csupán szabálysértő és rendkívül korlátozott módon - demonstrációk útján az ellenérzésüket egy-egy kormányzati döntéssel szemben, illetve a demokratikus berendezkedések alappilléret jelentő választásokat is hátrányosan érintette a pandémia. Az első, tavaszi időszakban több európai uniós országban is szokatlan lépés mellett döntött a politikai vezetés, úgy határoztak, hogy az akkor esedékes voksolásokat – a helyhatósági választásoktól kezdve a törvényhozásin keresztül az államfőválasztásig – elhalasztják és egy későbbi időpontban rendezik meg. Nyáron, illetve ősszel pedig ugyan ismét tartottak választásokat, ám azokon a megszokottnál alacsonyabb volt a részvételi arány, amely viszont a hatalmon lévők demokratikus legitimitációjának gyengülését vonhatja maga után. Nem meglepő módon az Európai Bizottság, ezen problémák orvoslása érdekében újfent előtérbe helyezte az elektronikus szavazás kérdését, a digitalizáció adta lehetőségek kihasználásával pedig valóban alkalom nyílik olyan új módszereket bevonni a választások lebonyolításának folyamatába, amelyek nem csupán egy járvány idején, egészségügyi kockázatok fennállásakor jelentik a személyes részvétel alternatíváját, de hosszú távon is pozitív hatásuk lehet. Az online szavazás eredményes alkalmazása azonban nagymértékben múlik bizonyos előfeltételek – jogi, technikai, politikai és társadalmi - teljesülésén, amelyekkel kapcsolatban még sok dolguk van az uniós tagállamoknak.

Kutatásom középpontjában az Internet-szavazás áll, mint olyan megoldás, amellyel ilyen rendkívüli körülmények között is biztosítható a voksolások rendszeres időközönként való megtartása, és amely révén a választópolgárok biztonsága szintén garantálható. Álláspontom szerint ugyanakkor az internetes szavazás, minden pozitív velejárója ellenére sem veheti át teljes mértékben a választási eljárás hagyományos, személyes jelenlétű formájának helyét, csupán csak kiegészítő jellegű lehet.

Tanulmányom első fejezetében áttekintem, mi is a választás jelentősége egy

demokratikus rendszerben, majd bemutatom, hogy 2020-ban, a koronavírus-járvány miatt a gyakorlatban ez hol és hogyan sérült az Európai Unió országaiban. Ezt követően az e-szavazás elméletével foglalkozom, valamint azzal, hogy milyen álláspontra helyezkedtek vele kapcsolatban az uniós intézmények. A tanulmány fő részében az elektronikus úton történő szavazatleadás egyik típusát, az Internet-szavazást elemzem részletesebben a választási részvételi arányok alakulásának és a választójog gyakorlásának vonatkozásában. Előnyeiben, valamint hátrányain túl kitérek arra is, hogy milyen nehézségekkel szembesülnének az uniós tagállamok, ha a bevezetése mellett döntenének. Legvégül pedig megvizsgálom, hogy most, 2021 elején hol tart az erről való gondolkodás az Európai Unióban, mi várható a közeljövőben.

2. A választás, mint a demokratikus rendszerek egyik alappillére

A demokrácia fogalma a görög démosz (nép) és a krátosz (hatalom) kifejezésekből tevődik össze, ebből adódóan a demokratikus rendszerek a népszuverenitás elvén alapszanak, vagyis minden hatalom forrása a nép. Azzal kapcsolatban, hogy a polgárok milyen formában tudják hatalmukat gyakorolni már megoszlanak az ezzel foglalkozó társadalomtudósok véleményei. Charles Tilly tipológiája alapján a demokráciának négy nagyobb értelmezési csoportját különböztethetjük meg egymástól: az eljárásit, a normatívát, a működés-orientáltat és az alkotmányosat.⁶ Az eljárási, vagy más néven procedurális demokráciaértelmezésen alapszik az elitista demokráciamodel, melynek egyik legfontosabb képviselője Joseph A. Schumpeter. Megközelítése szerint a demokrácia egy olyan intézményesített eljárásrendet jelent, amely keretei között versenyeznek a politikusok a szavazatokért, bízva abban, hogy általuk döntéshozatali pozícióba kerülnek. Ebben az értelmezésben az állampolgárok negatív hatalommal rendelkeznek, hiszen szavazatuk leadásán túl, más politikai folyamatokba nincsen beleszólásuk, a választások során pedig egyedül bírálatot, ítéletet tudnak megfogalmazni.⁷

A működés-orientált értelmezés elsősorban azokra a feltételekre fókuszál, amelyek teljesülése elengedhetetlen ahhoz, hogy demokráciáról beszélhessünk. Giovanni Sartori megkülönböztet fundamentális és instrumentális definíciót. A fundamentális értelmében egy demokrácia legfontosabb eleme a népszuverenitás érvényesülése. Az instrumentális felfogás a rendszer működésére fókuszál, és egy versengő, többpárti berendezkedést ír le, ahol a politikusok szabad választások révén kerülhetnek hatalomra, a kisebbségi jogok figyelembevételével.⁸ A működés-orientált megközelítés egy másik jelentős alakja, Robert A. Dahl ennél több feltételt támasztva, hét kritériumot nevez meg: a politikailag felelős végrehajtó hatalmat, a rendszeres időközönként megtartott szabad és tisztességes választásokat, a nagykorúaknak többségének biztosított aktív és passzív választójogot, a véleménynyilvánítás szabadságát, az egyesülési jog garantálását, valamint a

---

⁶ Charles Tilly: *Democracy*. Cambridge, Cambridge University, 2007. 7.

⁷ Joseph A. Schumpeter: *Capitalism, Socialism and Democracy*. London, George Allen and Unwin, 1976.

⁸ Giovanni Sartori: *Demokrácia*. Budapest, Osiris, 1999.

független információforráshoz való hozzáférést.⁹

Az alkotmányos megközelítés középpontjában a jogszabályok állnak, a normatív demokrácia-felfogás pedig egyrészt a társadalmi jólétet és biztonságot, másrészt az állampolgári részvételt hangsúlyozza. Erre épül a deliberatív demokrácia elmélete, amelynek kiindulópontja, hogy a hatalmon lévők valódi legitimitációját nem a választás, vagy a többségi elv érvényesülése adja, hanem a szavazók véleményének becsatornázása a döntéshozatali folyamatokba, egyeztetések, viták segítségével. Erre leginkább azért van szükség, mert az egyéni érdekek nem állandóak, esetről esetre, időről időre változnak, és ezeket a politikai vezetőknek figyelembe kell venniük. A megvalósításnak többféle módja lehet: a visszacsatolási lehetőségek kiszélesítése, olyan fórumok szervezése, ahol a választók nyilvánosság előtt kifejtik véleményüket egy-egy közéleti kérdésben, vagy civil testületek létrehozása, amelyek szakpolitikai tanácsokkal látják el a kormányt.¹⁰ E szemléletmód szerint a népnek pozitív hatalma is van: különböző fórumokon, intézményeken keresztül saját érdekeik szerint alakíthatják a politikai folyamatokat. Akármely demokrácia-definíciót érezzük is közel magunkhoz, valamennyiben közös pont a választás, mint a népakarat kifejezésének legfőbb tere. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) által 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában a felek kimondták, hogy a polgárokat általános, egyenlő és titkos választójog illeti meg, melyet rendszeres időközönként megtartott, szabad és tisztességes választások útján gyakorolhatnak, és máig ezek jelentik a demokratikus választások alapelveit.¹¹ Ezen kritériumok teljesülése azért is fontos, mert a demokráciákban a választás a békés úton való hatalomátadás lehetőségét teremti meg. A jellemzően négy vagy öt évenként rendezett voksoláson – legyen szó akár parlamentiről, akár önkormányzatról, akár államfőválasztásról – a választóknak alkalmuk nyílik kifejezni a véleményüket az addigi gyakorlatról, és, ha akarják, leválthatják a hatalmon lévőket. A modern demokráciákban a politikai döntéshozók legitimitációja a népszuverenitás elvének érvényesüléséből ered, amely elsődlegesen a választások során tud megmutatkozni. Mindezekből fakadóan a kormányok különböző intézkedésekkel segítik azon társadalmi csoportokat, amelyek bizonyos okokból akadályoztatva vannak választójoguk gyakorlásában. Ide sorolhatóak többek között a kórházi ellátásra szorulóak, a börtönbüntetésüket töltők, vagy éppen a külföldön tartózkodók. Ők mozgóurna használatával, külképviseleten, illetve postai úton történő szavazással helyettesíthetik a személyes jelentéket, az alkalmazott módszerek országoként eltérőek lehetnek. Ezen túlmenően, egyes nemzetek, úgy, mint Belgium, Luxemburg, Ciprus, valamint Görögország kötelezővé tették az arra jogosultak számára a választáson való részvételt.¹²

---

⁹ Robert A. Dahl: *A pluralista demokrácia dilemmái*. Budapest, Osiris, 1996. 18-19.

¹⁰ David Held: *Models of Democracy*. Cambridge, Polity, 2006.

¹¹ Egyesült Nemzetek Szervezete: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, 1948. 21.cikk <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

¹² European Parliament: *The 2019 Post-Electoral Survey: Have European elections entered a new dimension?* Brussels, Eurobarometer survey commissioned by the European

3. Választások az Európai Unióban a koronavírus-járvány idején

A 2020-as esztendő több uniós tagállam számára is a választás évét jelentette. Míg Lengyelországban köztársasági elnökválasztásra, Szlovákiában, Horvátországban és Litvániában parlamenti választásra, addig Ausztriában, Spanyolországban és Olaszországban tartományi voksolásra, Franciaországban pedig helyhatósági választásra készültek. Romániában az önkormányzati és a törvényhozási választás is esedékes volt a tavalyi esztendőben. A márciusra valamennyi országba begyűrűző koronavírus-járvány azonban felülírta az elképzeléseket. A februári szlovák választás még a megszokott módon zajlott le, ám a további, év első felére tervezett voksolások nagy részét elhalasztották a politikai döntéshozók. Döntésüket azzal indokolták, hogy az egészségügyi szempontokat figyelembe véve biztonságosabb a polgárok számára, ha betartva a kijárási korlátozásokat, otthon maradnak és a lehető legkevesebb személlyel érintkeznek. Ezen megfontolásból napolták el Lengyelországban az államfőválasztást, Spanyolországban és Olaszországban a regionális, valamint Romániában és Franciaországban az önkormányzati választásokat. A mediterrán államban csupán a szavazás második fordulóját tartották meg későbbi időpontban, az első fordulót az eredeti tervek szerint bonyolították le.¹³ A járvány hatása ugyanakkor a pótolta, vagy éppen az esztendő második felében időszzerű alkalmakkor is érződött, ugyanis néhány kivételtől eltekintve a választásokon a korábbiaknál alacsonyabb részvételi arány volt megfigyelhető. Franciaországban a választók kevesebb, mint negyven százaléka járult júniusban a szavazófülkékhez,¹⁴ és noha a horvátok esetében ennél jobb helyzetről beszélhetünk, ennek ellenére ott sem érte el a megjelentek aránya az ötven százalékot a júliusi voksoláson.¹⁵ Hasonló tapasztalatok voltak Romániában, Ausztriában, illetve Litvániában is. A jelenség leginkább a polgárok vírussal szembeni óvatosságával, attól való félelmével magyarázható, mindazonáltal ellentétben állt a demokratikus választás kimondott és kimondatlan követelményeivel. A voksolások elhalasztása szokatlan döntésnek bizonyult, és, noha ilyen rendkívüli körülmények között rövidtávon nem, hosszabb távon megkérdőjelezhetővé válhat miattuk a hivatalban maradó döntéshozók legitimációja. Ehhez kapcsolódóan, politikailag nem került tisztázásra az a kérdés sem, hogy a járványra való hivatkozással hány alkalommal lehetséges elnapolni a választást, mikor nyílik alkalmuk a választóknak adott esetben leváltani a politikai vezetést? Az év második felében tapasztalt alacsony

---

Parliament, Directorate-General for Communication, Public Opinion Monitoring Unit, September 2019. DOI: [dx.doi.org/10.2861/259606](https://doi.org/10.2861/259606)

¹³ dr. Navracsics Tibor: A jövő zöld? *Európa Stratégia Kutatóintézet*, 2020. július 02. <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/07/02/a-jovo-zold> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

¹⁴ Uo.

¹⁵ dr. Navracsics Tibor: Egyértelmű kereszténydemokrata győzelem Horvátországban. *Európa Stratégia Kutatóintézet*, 2020. július 06. <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/07/06/egyvertelmu-keresztenydemokrata-gyozelem-horvatorszagban> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

részvételi arányok már önmagukban is a közhatalom legitimációjának meggyengülését jelenthetik, vonhatják maguk, de abból a szempontból szintén problémát jelentettek, hogy sokan nem érdektelenségből, hanem egészségükért aggódva maradtak távol, a kormányoknak pedig nem volt kidolgozott forgatókönyvük arra vonatkozóan, miként tudják ezeknek az embereknek biztosítani, hogy élhessenek választójogukkal.

4. Az e-szavazás elmélete és európai gyakorlata

A koronavírus-járvány miatti nehézségek a választások lebonyolítása területén ismét előtérbe helyezték az elektronikus szavazás kérdését. Az Európai Bizottság (EB), érzékelvén a kényszerű fizikai távolságtartás okozta kihívásokat, a 2020 decemberében ismertetett, európai demokráciáról szóló cselekvési tervében az e-szavazásnak is nevezett módszer létjogosultsága mellett érvelt. A testület ígéretet tett arra, hogy a tagállamokkal és az Európa Tanáccsal (ET) szorosan együttműködve összegzést készít az e-szavazás gyakorlati tapasztalatairól, melyek később jó kiindulópontként szolgálhatnak az európai bevezetése során.¹⁶ Ezen túlmenően, az uniós testület 2021-ben workshop-ok szervezését is tervezi ebben a témában, melyek megfelelő fórumai lehetnek a szakértőkkel való közös gondolkodásnak.¹⁷

4.1. Az elektronikus szavazás fogalma és főbb típusai

A 20. század végén a digitális technológia és az internet gyors ütemű fejlődése és elterjedése a demokrácia működését is átalakította. A polgárok sokkal több információhoz juthattak hozzá, mint azt megelőzően, és idővel a politikai részvétel, valamint a politikusok választóikkal való kapcsolattartásának formái szintén kibővültek. Az új jelenség megnevezésére, vagyis amikor a politikai cselekvés szerves részévé válnak a digitális eszközök, a szakirodalomban az elektronikus demokrácia (e-demokrácia), a kiberdemokrácia és a digitális demokrácia kifejezést is használják, sokszor egymással megegyező jelentéstartalommal. Kenneth L. Hacker és Jan van Dijk ugyanakkor tanulmányukban arra figyelmeztetnek, hogy a három fogalomnak, ha nem is jelentős mértékben, de eltérő értelme van, és nem ugyanazt a jelenséget ragadják meg. Az e-demokrácia keretébe beleértendőek a hagyományosabb elektronikus tárgyak, így például a rádió és a televízió készülékek

---

¹⁶ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai Demokráciára vonatkozó cselekvési tervről, COM(2020) 790 final, 2020.12.3. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM%3A2020%3A790%3AFIN> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

¹⁷ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az uniós polgárságról szóló 2020. évi jelentés. A polgárok felhatalmazása és jogaik védelme COM(2020) 730 final, 2020.12.15. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=COM%3A2020%3A730%3AFIN> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

is, a kiberdemokrácia elnevezés pedig arra enged következtetni, hogy az internet a legfontosabb új szintér. Ezekkel szemben, a digitális demokrácia kifejezés az infokommunikációs technológiák és azok használatának szélesebb körét foglalja magában.¹⁸ Az elektronikus szavazás ez utóbbi kategóriába tartozik, az Európa Tanács meghatározása alapján ugyanis e-szavazásról akkor beszélhetünk, ha a polgárok egy választás, vagy egy népszavazás alkalmával legalább a voksaik leadása során digitális eszközöket használnak.¹⁹ Ez azonban, ahogyan később látni fogjuk, nem minden esetben kíván internetes kapcsolatot. A szavazatleadás ezen formájának három főbb típusa van. Az első, amikor a polgárok a választóhelyiségekben voksolnak, azonban papír helyett számítógépet használnak, amely az adatokat internetcsatlakozással, vagy a nélkül tárolja. Ez utóbbi megoldás az Amerikai Egyesült Államok választási eljárására jellemző. A másik típusa, amikor a számítógépek, a világhálóhoz kapcsolódva, rögzített pontokon, ám a választóhelyiségen kívül vannak elhelyezve. Az e-szavazás harmadik fajtája a távolsági Internet-szavazás, amely keretében bárhol, egy számítógépen keresztül voksolhatnak a polgárok.²⁰ A szakirodalomban leggyakrabban erre a módszerre utalnak, amikor az Internet-szavazás fogalmát használják, így tanulmányomban én is így alkalmazom.

4.2. E-szavazás az Európai Unióban

A voksok digitális eszközök segítségével történő leadása nem 2020-ban merült fel először, mint lehetőség, a korábbi esztendőkből az államok több nemzetközi dokumentumban is foglalkoztak ezzel a témával.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2004-ben fogadott el egy részletes ajánlást az elektronikus szavazás alkalmazásának jogi, technikai és gyakorlati feltételrendszerére vonatkozóan. A testület az ET döntéshozó szerve, összetételét a tagországok külügyminiszterei alkotják. Az e-szavazással kapcsolatban hangsúlyozták, hogy alkalmazott formájának eleget kell tennie a demokratikus választás alapelveinek, vagyis érvényesüljön a szabad, általános, egyenlő és titkos választójog. Mindez magában foglalja azt, hogy valamennyi választópolgár számára elérhetőek legyenek a szavazáshoz szükséges eszközök, ellenkező esetben az online voksolás nem lehet kizárólagos módja a szavazatleadásnak. Ezen túl, hangsúlyozták az átláthatóság és elszámoltathatóság fontosságát, felhívták a figyelmet a rendszerrel összefüggő biztonsági kihívásokra, amelyek kezelése elengedhetetlen a választások

---

¹⁸ Kenneth L. Hacker – Jan van Dijk: What is Digital Democracy? In Kenneth L. Hacker – Jan A. G. M. van Dijk (szerk): *Digital Democracy: Issues of Theory and Practice*. London-Thousand Oaks-New York, SAGE, 2000. 1-9. 1-2.

¹⁹ Council of Europe: *Legal, operational and technical standards for e-voting. Recommendation Rec(2004)11 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 September 2004 and explanatory memorandum*. Strasbourg, Council of Europe, April 2005. 8. [https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Rec\(2004\)11_Eng_Evoting_and_Expl_Memo_en.pdf](https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Rec(2004)11_Eng_Evoting_and_Expl_Memo_en.pdf) (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

²⁰ R. Michael Alvarez – Thad E. Hall: *Point, Click and Vote. The Future of Internet Voting*. Washington D.C., Brookings Institution, 2004.

tisztaságához, befolyásmentességéhez. Ebben a dokumentumban került először megfogalmazásra az elektronikus szavazás fentebb leírt definíciója is.²¹ Az Európa Tanács az e-szavazásra vonatkozó ajánlást több ízben is felülvizsgálta a körülmények változásaihoz és az esetlegesen felmerülő újabb problémákhoz igazodva, legutóbb 2017-ben tették közzé legfrissebb észrevételeiket, a tartalmi rész ugyanakkor érdemben nem változott az esztendő folyamán, a hozzáférés, a választójog alappilléreinek érvényesülése, valamint a biztonság garantálása képezi továbbra is a legfontosabb kritériumokat.

Az uniós intézmények közül az Európai Bizottság és az Európai Parlament (EP) foglalkozott már 2020-at megelőzően is a témával. 2017-ben az EB az uniós polgárságról szóló jelentésében annak érdekében szorgalmazta az e-szavazás bevezetését a tagállamokban, hogy általa az önkormányzati és európai parlamenti választásokon a más nemzetiségű lakosok könnyebben gyakorolhatják uniós polgársággal járó jogukat.²² Ugyanebben az esztendőben az Európai Parlament is elfogadott egy állásfoglalást az e-demokráciáról és ennek keretén belül az elektronikus szavazásról. Az EP meglátása szerint ez a megoldás lehetőséget nyújt arra, hogy a parlamenti választásokon egyszerűbbé váljon a külföldön tartózkodó állampolgárok részvétele, továbbá hozzájárulhat a választáson megjelentek arányának növekedéséhez és ezen keresztül a demokrácia megerősítéséhez. A modern eszközök alkalmazása a fiatalok aktívabb részvételét a politikai folyamatokban szintén eredményezheti, ugyanakkor a kormányoknak ügyelniük kell a személyes adatok és a választás tisztaságának védelmére is. Az uniós testület arra kérte a tagállamokat, hogy nagyobb mértékben éljenek a digitális technológia adta lehetőségekkel.²³

Az Európai Unióban a választási rendszerekkel és a választási eljárással kapcsolatos jogszabályok kidolgozása nemzeti hatáskörben van, melynek értelmében az elektronikus szavazás bevezetéséről is a tagországok határozhatnak. Noha, ahogyan látható, időről időre felmerült nemzetközi szinten ennek szükségessége, napjainkban, az európai uniós államok közül mindössze Észtországban figyelhető meg a választási eljárás ezen típusa, más nemzetekben – például Finnországban és Németországban - eddig csak kísérleti jelleggel próbálták ki.

4.2.1. Az észt példa

A balti országban az elektronikus szavazás formái közül a távoli, interneten

---

²¹ Council of Europe (2005) i.m. (13. lj.).

²² A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A polgárok jogainak megerősítése a demokratikus átalakulás uniójában. Az uniós polgárságról szóló 2017. évi jelentés, COM(2017) 30 final, 2017.1.24. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0030> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

²³ Az Európai Parlament 2017. március 16-i állásfoglalása az Európai Unión belüli e-demokráciáról: lehetőségek és kihívások (2016/2008(INI)). Az *Európai Unió Hivatalos Lapja* C 263., 2018.7.25., 156-162. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2018.263.01.0156.01.HUN&toc=OJ%3AC%3A2018%3A263%3ATOC (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

keresztül történő voksolást alkalmazzák. Először 2005-ben, az önkormányzati választásokon dönthettek úgy a polgárok, hogy nem személyesen, hanem online adják le szavazatukat, majd pedig onnantól kezdődően valamennyi négyévente megrendezett törvényhozási és helyhatósági, valamint az ötvenkénti európai parlamenti választáson nyitva áll ennek lehetősége a választók előtt. A szavazáshoz számítógépre és elektronikus személyigazolványra van szükségük, amely segítségével azonosítani tudják magukat és digitális aláírást is végezhetnek. A polgároknak a választás napját megelőző időszakban három nap áll rendelkezésükre, hogy kiválasszák a számukra legmegfelelőbb képviselő-jelöltet, vagy politikai szervezetet. Amennyiben kétely merül fel bennük a befolyásmentességgel kapcsolatban, úgy az adott vasárnapon, hagyományos módon is szavazhatnak. Következésképpen a balti államban az online választás csupán kiegészítő jelleggel bír. Az észet internetes voksolás sikeressége három fő tényezőre vezethető vissza. Az egyik a jogi, technikai háttér megléte. 2005-re a politikai döntéshozók létrehozták azt a jogszabályi környezetet, amellyel lehetővé vált az e-szavazás lebonyolítása. Ide értendők a biztonsággal összefüggő intézkedések – például az azonosítási rendszer megalkotása -, illetve a választási eljárás e pontjának részletes kidolgozása is. A második tényező a politikai feltételek teljesülése volt, az infokommunikációs eszközök alkalmazását tekintve ugyanis konszenzus volt kormány és ellenzéki pártok között, amely elősegítette az állampolgári bizalom kiépülését. Végül, harmadikként a társadalmi feltételek is kedvezőek voltak – és maradtak is azok a mai napig.²⁴

Az Eurostat legfrissebb rendelkezésre álló adataiból kiderül, hogy az észtek az uniós átlag felett teljesítenek a digitális kompetenciák, illetve a szükséges eszközhöz való hozzáférés területén. 2019-ben a lakosok hatvankét százaléka rendelkezett alap-, vagy annál magasabb szintű digitális készségekkel.²⁵ Ugyanebben az esztendőben a háztartások kilencven százaléka rendelkezett internetcsatlakozással.²⁶ 2018-ban pedig az észtek nyolcvannégy százalékanak volt valamilyen típusú, saját számítógépe, amely révén élni tudott az online voksolás lehetőségével.²⁷ Ebből adódóan nem meglepő, hogy az elmúlt tizenöt évben mind a háromféle választáson folyamatosan nőtt az interneten történő szavazást választó polgárok aránya a választáson résztvevők körében. A legutóbbi, 2017-es önkormányzati voksoláson ez a szám elérte a 31,7 százalékot, 2019-ben pedig az európai parlamenti és törvényhozási választásokon ennél is magasabb részesedésről beszélhetünk. Míg előbbi alkalommal a szavazatot leadók 46,7 százaléka, addig utóbbin 43,8 százaléka

---

²⁴ R. Michael Alvarez – Thad E. Hall – Alexander H. Trechsel: Internet Voting in Comparative Perspective: The Case of Estonia. *PS: Political Science and Politics*, 42. (2009) 3. 497-505.

²⁵ Eurostat: *Individuals' level of digital skills, Percentage of individuals, Individuals who have basic or above basic overall digital skills*, (isoc_sk_dskl_i), 2020a.

²⁶ Eurostat: *Households – level of Internet access* (isoc_ci_in_h), 2020b.

²⁷ Eurostat: *Individuals - devices used to access the internet, Percentage of individuals, Individuals used the internet on a desktop computer or laptop or netbook or tablet*, (isoc_ci_dev_i), 2020c.

tette mindezt internetes úton.²⁸

5. Internet-szavazás: lehetőségek és korlátok

Noha az Európai Unió országaiban mindezidáig nem vált elterjedtté az elektronikus szavazás módszere, a koronavírus-járványból fakadó nehézségek eredményezhetik a bevezetésének komolyabb megfontolását. Az a tény is növeli ennek valószínűségét, hogy a pandémia okán felgyorsultak a digitalizációs folyamatok, a kormányok számos területen arra kényszerültek, hogy a virtuális térbe helyezték a teendőket. Ezek közé sorolható az egészségügy szférája, a banki, illetve a közigazgatásbeli ügyintézés, valamint az oktatás átalakulása alsó tagozattól kezdve egészen a felsőoktatás intézményekig. A vírus nyomán kialakult helyzetben viszont az e-szavazás típusai közül egyedül az Internet-szavazás jelenthetett volna – és jelenthetne a jövőben – érdemi megoldást, tekintettel arra, hogy a rögzített helyszínen, számítógépen keresztül leadott voksok személyes jelentéket kívánnak a választóktól. Egy olyan időszakban azonban, amikor a kormányok fizikai távolságtartást várnak el a lakosoktól ez nem lehet alternatívája a hagyományos, papíron történő voksolásnak. Az Internet-szavazás módszere ellenben alkalmat nyújt az érintkezés nélküli választásra, segítségével a polgárok a Föld bármely pontjáról tudják választójogukat gyakorolni, csak egy kapcsolattal rendelkező számítógépre és megfelelő digitális készségekre van hozzá szükségük.²⁹

Észtországban a polgároknak 2020-ban nem kellett a szavazófülkékhez járulniuk, ennek okán nem tudunk összehasonlítást végezni arra vonatkozóan, hogy a más országokban tapasztalt alacsony részvételi arányokhoz képest valóban kevesebb távolmaradó lett volna-e a balti államban az online megoldásnak köszönhetően, ám mindenképpen többletlehetőséget jelentett volna az egészségügyi megfontolásból otthon tartózkodóknak.

Fentebb leírt előnyei miatt az Internet-szavazás hosszú távon is a részvételi hajlandóság növekedését eredményezheti, hiszen egyszerűbbé és könnyebbé teszi a szavazatleadást a mindaddig akadályoztatott vagy passzívabb társadalmi csoportoknak. Ide sorolhatók egyebek között a külföldön élők, a fiatalok, illetve a nyugdíjas korosztályba tartozók.³⁰ Ahhoz azonban, hogy egy ország bevezethesse, de legalábbis, hogy eredményessé válhasson ez a módszer, - ahogyan azt az észt példán keresztül láthattuk - bizonyos jogi, technikai, politikai és társadalmi előfeltételeknek teljesülniük kell. A kormányoknak ki kell dolgozniuk az eljárás pontos jogszabályi hátterét úgy, hogy mindeközben nem sérülnek a demokratikus választás alapelvei. Ennek értelmében a politikai vezetésnek biztosítani kell a voksolás titkosságának, valamint az egy ember egy szavazat elvének érvényesülését. Ezen felül arra is törekedniük kell, hogy a visszaélések veszélyét minimális

---

²⁸ *Statistics about Internet voting in Estonia.* <https://www.valimised.ee/en/archive/statistics-about-internet-voting-estonia> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

²⁹ Lemuria Carter – Ronald Campbell: The Impact of Trust and Relative Advantage on Internet Voting Diffusion. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 6. (2011) 3. 28-42. DOI: 10.4067/S0718-18762011000300004

³⁰ Uo.

szorítsák, legyen szó akár országon belülről, akár kívülről érkező befolyásolási kísérletről.³¹ Hasonlóan fontos a pártok közötti konszenzus megléte az online választás bevezetését illetően, az ugyanis az állampolgárok bizalmát is erősíti. Végül, a legfontosabb a kedvező társadalmi környezet, amely magában foglalja a digitális kompetenciákat, a szükséges eszközökhöz való hozzáférést, az internet elérését, valamint az abba vetett bizalmat, továbbá a módszer társadalmi megítélését.³² Ezek a jellemzők nehezen, hosszú idő alatt alakíthatók, ugyanakkor hiányukban az Internet-szavazás nem éri el eredeti célját, vagyis a részvétel növelését és a választójog gyakorlásának lehetőségeinek kiszélesítését. Az uniós országok mutatóit vizsgálva ezen a téren megállapítható, hogy szinte valamennyi nemzet számára van még fejlődési lehetőség.

5.1. Az Európai Unió tagállamainak társadalmi jellemzői az Internet-szavazás tükrében

A polgárok megfelelő szintű digitális kompetenciája az egyike az online voksolás társadalmi előfeltételeinek, hiszen annak révén képesek önállóan és tudatosan kihasználni a technológia és a világháló adta lehetőségeket. Az Eurostat legfrissebb adatai alapján 2019-ben az Európai Unió huszonhét tagországában a lakosok mindössze ötvenhat százaléka rendelkezett legalább az alapvető digitális készségekkel. Tizenkét államban volt ennél magasabb arány, a nemzetek között pedig jelentős különbségek figyelhetők meg. Míg Hollandiában és Svédországban a polgárok több mint hetven százalékanak voltak elégséges, vagy annál jobb kompetenciái, addig Bulgáriában ez a szám nem haladta meg a harminc százalékot. Magyarországon a lakosság negyvenkilenc százaléka rendelkezett az alap, vagy annál magasabb szintű digitális készségekkel.³³

A számítógép birtoklása, legyen szó asztali, vagy hordozható fajtáról, szintén elengedhetetlen ahhoz, hogy a választóknak módjukban álljon az Internet-szavazás lehetőségét választani. A 2018-as esztendőben az uniós polgárok hetvenhárom százalékanak volt meg a szükséges eszköze, a huszonhét tagállam közül tizenháromban bizonyult ennél magasabbnak az arány. Az országok között kisebb mértékben ugyan, de ezen a téren is mutatkoztak meg különbségek. A legkedvezőbb helyzet Dániában volt, ahol a polgárok kilencvenkét százaléka rendelkezett számítógéppel, a legrosszabb mutató pedig Olaszországé, ahol a lakosság alig több mint fele – ötvenegy százalék – mondhatta el magáról, hogy hozzáférése van a megfelelő digitális technológiához. Magyarország esetében hetven százalékos

---

³¹ Norbert Kersting – Harald Baldersheim: *Electronic Voting and Democratic Issues: An Introduction*. In Norbert Kersting – Harald Baldersheim (szerk): *Electronic Voting and Democracy: A Comparative Analyses*. New York, Palgrave Macmillan, 2004. 3-20. DOI: 10.1057/9780230523531

³² Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs: *Potential and challenges of E-Voting in the European Union*. Luxembourg, Publications of the European Union, 2016. DOI: 10.2861/115760

³³ Eurostat (2020a) i. m. (19. lj.).

arányról beszélhettünk.³⁴

A harmadik jelentékeny társadalmi jellemző az internetkapcsolattal rendelkező háztartások száma, nélküle ugyanis sokkal nehezebben oldható meg az online szavazatleadás. A 2019. évben az Európai Unióban a háztartások kilencven százalékában volt internet, nyolc nemzetben pedig ennél is kedvezőbb arányról beszélhettünk, a legmagasabb Hollandiában volt, kilencvennyolc százalékkal. A legkedvezőtlenebb mutatóval Bulgária rendelkezett, ott a polgárok a világhálóra csupán a háztartások hetvenöt százalékában tudtak felcsatlakozni. Magyarországon ez a szám nyolcvanhat százalék volt.³⁵

Az internetelés mellett a belé vetett bizalom is fontos szerepet játszik abban, hogy a választók alkalmaznák-e az online módszert. Egy 2019-es felmérés szerint az EU huszonnyolc országában a megkérdezettek harminckét százaléka válaszolta azt, hogy bízik az internetben. A magyarok esetében ennél kedvezőbb képet kaphatunk, a válaszadók ötvenegy százaléka volt bizalommal a világháló iránt.³⁶

Legvégül, az elektronikus úton történő szavazatleadás társadalmi megítélése is azon jellemzők közé tartozik, amelyek visszajelzést adnak a politikai döntéshozóknak arra vonatkozóan, hogy sikeres lehet-e az Internet-szavazás esetleges bevezetése. Az Európai Bizottság 2020 júliusában elindított egy nyilvános online konzultációt az uniós állampolgári jogokról, melynek keretén belül a polgároknak négy hónap állt rendelkezésére, hogy kifejezzék az Internet-szavazással kapcsolatos véleményüket is. A konzultációt mindössze 343 fő töltötte ki, akik közül is csak 262-en válaszoltak arra a kérdésre, hogy meglátásuk szerint az online választás előnyei és hátrányai miképpen viszonyulnak egymáshoz. Mindebből fakadóan messzemenő következtetéseket nem lehet az eredményekből levonni, az azonban bizonyos, hogy a tavalyi esztendőben a kitöltőknek kevesebb, mint fele – negyvenhat százaléka – vélte úgy, hogy az előnyök hangsúlyosabbak a hátrányoknál.³⁷

6. Milyen jövője lehet az Internet-szavazásnak?

A 2020. évben kitört koronavírus-járvány az addig megszokott életet az Európai Unióban is sok területen megváltoztatta. Ezek közül az egyik az állampolgárok hatalomgyakorlásának legfontosabb színtere a választások lebonyolítása volt. A tavaszi időszakban elhalasztott voksolások új időpontjában, valamint az összel esedékes szavazásokon a korábbi alkalmaknál többen döntöttek úgy, leginkább egészségügyi megfontolásból, hogy távol maradnak. Annak érdekében, hogy választójoguk gyakorlásával a polgárok minél nagyobb aránya élhessen, még az

---

³⁴ Eurostat (2020c) i. m. (21. lj.).

³⁵ Eurostat (2020b) i. m. (20. lj.).

³⁶ Statista: *Trust in the Internet in Europe 2019, by country*, 2020. <https://www.statista.com/statistics/422787/europe-trust-in-the-internet-by-country/> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

³⁷ European Commission: *Results of the Public Consultation on EU Citizenship Rights 2020*. Final report, 2020. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/report_on_the_public_consultation_on_eu_citizenship_rights_2020_en.pdf (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

ehhez hasonló rendkívüli helyzetekben is, megfontolandó az elektronikus szavazás bevezetése. Az uniós országok közül mindeközéig Észtországban vált sikeressé ez a módszer, és immáron tizenhatodik esztendeje alkalmazzák is, valamennyi választáson.

A digitalizációs folyamatok felgyorsulásával és a koronavírus-járványnak köszönhetően megvan az esély arra, hogy a közeljövőben egy széles körű diskurzus alakul ki a digitális eszközök választásba történő bevonásáról. Ennek létrejöttét segíti az is, hogy az Európai Bizottság már kezdeményezte a párbeszéd elindulását, amelyben a testület koordinációs szerepet töltene be. Az e-szavazás típusai közül ugyanakkor rövid és hosszú távon is az Internet-szavazásnak lennek a legtöbb pozitív hozadéka. A módszer helyhez nem kötöttségéből és egyszerűségéből fakadóan nem csupán a részvételre nyújtana lehetőséget, de annak hajlandóságát is növelheti a választásra jogosultak körében. Eredményességéhez azonban jogi, politikai és társadalmi előfeltételek teljesülése szükséges. Utóbbival kapcsolatban, az uniós országok jellemzőit vizsgálva megállapítható, hogy az államok eltérő fejlettségi szinten vannak, és szinte valamennyinek van fejlődési lehetősége az egyes mutatók vonatkozásában. A társadalmi különbségek ugyanakkor csak csökkenthetők, de teljesen nem megszüntethetők, mindig lesznek olyanok, akik nem rendelkeznek a szükséges eszközökkel, vagy éppen a megfelelő digitális kompetenciával. Ebből adódóan az Internet-szavazás csakis kiegészítő jellegű lehet, nem válthatja fel a hagyományos, személyes jelenlétben alapuló voksolást.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Alvarez, R. Michael – Hall, Thad E. – Trechsel, Alexander H.: Internet Voting in Comparative Perspective: The Case of Estonia. *PS: Political Science and Politics*, 42. (2009) 3. 497-505.

Alvarez, R. Michael – Hall, Thad E.: *Point, Click and Vote. The Future of Internet Voting*. Washington D.C., Brookings Institution, 2004.

Carter, Lemuria – Campbell, Ronald: The Impact of Trust and Relative Advantage on Internet Voting Diffusion. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 6. (2011) 3. 28-42. DOI: 10.4067/S0718-18762011000300004

Council of Europe: *Legal, operational and technical standards for e-voting. Recommendation Rec(2004)11 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 September 2004 and explanatory memorandum*. Strasbourg, Council of Europe, April 2005. 8. [https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Rec\(2004\)11_Eng_Evoting_and_Expl_Memo_en.pdf](https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Rec(2004)11_Eng_Evoting_and_Expl_Memo_en.pdf) (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

Dahl, Robert A.: *A pluralista demokrácia dilemmái*. Budapest, Osiris, 1996.

Egyesült Nemzetek Szervezete: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, 1948. 21.cikk <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

Európai Bizottság (2017): *A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A polgárok jogainak megerősítése a demokratikus átalakulás uniójában. Az uniós polgárságról szóló 2017. évi jelentés*, COM(2017) 30 final, 2017.1.24. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0030> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

Európai Bizottság (2020): *A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az uniós polgárságról szóló 2020. évi jelentés. A polgárok felhatalmazása és jogaik védelme* COM(2020) 730 final, 2020.12.15. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=COM%3A2020%3A0730%3AFIN> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

Európai Bizottság (2020): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai Demokráciára vonatkozó cselekvési tervről*, COM(2020)

790 final, 2020.12.3. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM%3A2020%3A790%3AFIN> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

Európai Parlament (2018): Az Európai Parlament 2017. március 16-i állásfoglalása az Európai Unión belüli e-demokráciáról: lehetőségek és kihívások (2016/2008(INI)). *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* C 263., 2018.7.25., 156-162. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2018.263.01.0156.01.HUN&toc=OJ%3AC%3A2018%3A263%3ATOC (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

European Commission: *Results of the Public Consultation on EU Citizenship Rights 2020*. Final report, 2020. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/report_on_the_public_consultation_on_eu_citizenship_rights_2020_en.pdf (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

European Parliament: *The 2019 Post-Electoral Survey: Have European elections entered a new dimension?* Brussels, Eurobarometer survey commissioned by the European Parliament, Directorate-General for Communication, Public Opinion Monitoring Unit, September 2019. DOI: dx.doi.org/10.2861/259606

Eurostat: *Households – level of Internet access* (isoc_ci_in_h), 2020b.

Eurostat: *Individuals - devices used to access the internet, Percentage of individuals, Individuals used the internet on a desktop computer or laptop or netbook or tablet*, (isoc_ci_dev_i), 2020c.

Eurostat: *Individuals' level of digital skills, Percentage of individuals, Individuals who have basic or above basic overall digital skills*, (isoc_sk_dskl_i), 2020a.

Hacker, Kenneth L. – Dijk, Jan van: What is Digital Democracy? In Kenneth L. Hacker – Jan A. G. M. van Dijk (szerk): *Digital Democracy: Issues of Theory and Practice*. London-Thousand Oaks-New York, SAGE, 2000. 1-9.

Held, David: *Models of Democracy*. Cambridge, Polity, 2006.

Kersting, Norbert – Baldersheim, Harald: Electronic Voting and Democratic Issues: An Introduction. In Norbert Kersting – Harald Baldersheim (szerk): *Electronic Voting and Democracy: A Comparative Analyses*. New York, Palgrave Macmillan, 2004. 3-20. DOI: 10.1057/9780230523531

Navracsics Tibor, dr.: A jövő zöld? *Európa Stratégia Kutatóintézet*, 2020. július 02. <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/07/02/a-jovo-zold> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

Navracsics Tibor, dr.: Egyértelmű kereszténydemokrata győzelem Horvátországban. *Európa Stratégia Kutatóintézet*, 2020. július 06. <https://eustrat.uni->

nke.hu/hirek/2020/07/06/egyertelmu-keresztenydemokrata-gyozelem-horvatorszagban (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs: *Potential and challenges of E-Voting in the European Union*. Luxembourg, Publications of the European Union, 2016. DOI: 10.2861/115760

Sartori, Giovanni: *Demokrácia*. Budapest, Osiris, 1999.

Schumpeter, Joseph A.: *Capitalism, Socialism and Democracy*. London, George Allen and Unwin, 1976.

Statista: *Trust in the Internet in Europe 2019, by country, 2020*. <https://www.statista.com/statistics/422787/europe-trust-in-the-internet-by-country/> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

Statistics about Internet voting in Estonia. <https://www.valimised.ee/en/archive/statistics-about-internet-voting-estonia> (A letöltés dátuma: 2021. január 10.).

Tilly, Charles: *Democracy*. Cambridge, Cambridge Univ

Krizbai Diána

Kommunikációs kihívások egy világjárvány kezelése során

Absztrakt

Doktori kutatásomban az új média szemszögéből vizsgálom a Magyar Honvédség társadalmi kommunikációjának aktuális kérdéseit. Ennek egyik fontos szegmense a veszélyhelyzetekhez kapcsolódó kommunikáció elemzése. 2020-ban a világnak - beleértve Magyarországot is - egy új kihívással, a Covid-19 világjárvánnyal kellett szembenéznie. A járvány következményeként sérült az emberek biztonságérzete. Tanulmányomban azt vizsgáltam, hogy Magyarországon milyen tényezők befolyásolták a biztonságérzetet, továbbá, hogy a biztonságért felelős szervezetek milyen kommunikációval kezelték a válsághelyzetet.

Kulcsszavak: koronavírus, biztonságérzet, válságkommunikáció

Abstract

In my doctoral thesis I research the current questions of the Hungarian Defence Forces' public communication. In this aspect it is important to review the communication in a crisis. In 2020 the world – including Hungary – had to face a new challenge, the COVID-19 (Coronavirus disease) pandemic. One of the most important consequences was the sense of security's damage. In my essay I examine what kind of factors influenced the sense of security in Hungary, and how the security organizations communicated the crisis situation.

Key words: coronavirus, sense of security, crisis communication

„a valóság ugyanis az, hogy a világ soha nem lesz már ugyanaz a koronavírus után”³⁸

(Henry Kissinger)

Bevezetés

Doktori kutatásomban az új média szemszögéből vizsgálom a Magyar Honvédség társadalmi kommunikációjának aktuális kérdéseit. Alapvetően a békeidőszaki kommunikációval foglalkozom, és ennek kapcsán is mindenképpen érinteni kell a válságkommunikáció alapjait, mivel békeidőszakban is számos olyan veszély-, illetve válsághelyzet fordul elő, amelyben a katonáknak is feladatuk van. Lehet ez

---

³⁸ mandiner.hu, Kohán Mátyás: *A kudarcból lángba borulhat a világ – Henry Kissinger a járványról*,

https://mandiner.hu/cikk/20200411_a_kudarcrol_langba_borulhat_a_vilag_henry_kissinger_a_jarvanyrol(A letöltés ideje: 2020. május 2.)

árvíz, hóhelyzet, migrációs helyzet, vagy járványhelyzet. Sajnos az élet ennek a területnek is aktualitást adott. 2020 egy új, a világ nagy része számára váratlan fenyegetést hozott, kitört egy világjárvány. A Kínából még 2019 végén indult új koronavírus-járvány 2020 tavaszára valamennyi kontinensen megjelent. A hírek azóta sem szólnak másról, minthogy napról napra mennyivel nő a fertőzöttek és a halálos áldozatok száma országonként és világszerte. Továbbá arról, hogy az egyes országok vezetői milyen intézkedéseket hoznak. Az emberek élete világszerte megváltozott. Jelentősen beszűkültek az utazási, szórakozási lehetőségek, még az emberi találkozások is kockázati tényezővé váltak. Rengetegen elveszítették munkájukat, megélhetésük kilátástalanná vált. A szerencsésebbek csak home office-ra kényszerültek, de ez is világszerte kihívás elé állította az embereket, cégeket, társadalmakat. Az emberek élete beszűkült, nagyrészt áthelyeződött az online térbe. Ezzel együtt azt is megfigyelték, hogy jelentősen megnőtt az emberek hírfogyasztása. A Digitális Közönségmérési Tanács (DKT) és a Gemius közös, a Media1-hez eljuttatott kutatásából kiderült, hogy a „koronavírus hazai megjelenése és az ennek kapcsán bevezetett, az élet egyre több területét érintő kormányzati korlátozások látványos hatása a hírek iránti lázas érdeklődés, ami a hírsite-ok oldalátöltéseinek közel 90 százalékos növekedéséhez vezetett”. ... „Az élet egyre több területét érintő változások fokozott hírehséget generáltak a lakosság körében, ami jól követhető a **híroldalak letöltésének** számában”.³⁹

A járvány jelentette egészségügyi és gazdasági veszély, valamint az ezekről szóló hírek hatására természetesen az emberek biztonságérzete is jelentősen sérült.

Magyarországon márciusban regisztrálták az első megbetegedéseket. Március 11-én jelent meg a kormányrendelet, mely szerint „a Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdet ki”.⁴⁰

A járvány miatti veszélyhelyzet június 18-án ért véget, majd november 4-én ismét elrendelték és tanulmányom befejezésekor (2020 végén) is érvényben van. Mint említettem, doktori kutatásomban a honvédség társadalmi kommunikációjával foglalkozom, jelen tanulmányban viszont a magyarországi védekezés szélesebb spektrumát vizsgáltam, hogy minél több példán keresztül szemléltessem a válsághelyzetet kezelő kommunikáció hatékony és kevésbé hatékony momentumait. A járványügyi veszélyhelyzet időszakát vizsgálva igyekszem rámutatni, milyen fontos a társadalom biztonságérzetének fenntartásában a kommunikáció, s hogy

---

³⁹ media1.hu: *Óriásit ugrott a magyar híroldalak látogatottsága a koronavírus-világjárvány hatására*, 2020. március 29., <https://media1.hu/2020/03/29/oriasit-ugrott-a-magyar-hiroldalak-latogatottsaga-a-koronavirus-vilagjarvany-hatasara/> (A letöltés ideje: 2020. március 29.)

⁴⁰ **40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről*** <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2000040.KOR&dbnum=1>, (A letöltés ideje: 2020. augusztus 12.)

miként kommunikálták a helyzetet a magyar társadalom felé a biztonságért felelős főbb szervek.

A kutatás

Kutatásomban két kérdést jártam körül:

1. Amikor egy láthatatlan veszélytől retteg a világ, milyen válságkommunikációval érhető el a társadalom biztonságérzetének fenntartása, és kerülhető el a pánik?
2. Az új média felületeinek eszközei mennyiben segítik, illetve nehezítik a hivatalos szervek kommunikációját?

Három feltevés mentén vizsgáltam:

1. Magyarországon a hivatalos, szakmai kommunikációnak sikerült megakadályoznia a pánik kialakulását és a biztonságérzet komolyabb sérülését.
2. Az álhírek és a hivatalos információkat tagadó véleményvezérek miatt csökkent az emberek bizalma a hivatalos kommunikációban.
3. A Magyar Honvédségnek intenzívebb és szélesebb körű kommunikációt kellene folytatnia a katonák válságkezelésben betöltött szerepéről, feladatairól.

Alapvetően feltáró, feldolgozó módszerrel dolgoztam. Dokumentumelemzéssel áttekintettem a biztonságérzet és a válságkommunikáció elméletét. Emellett a témában megjelent sajtóhírek, és több közvélemény-kutatás alapján vontam le következtetéseimet.

A biztonság

Deák Péter Biztonságpolitikai kézikönyvében azt írta:

„a biztonság meglétének vagy sérelmének jellemzésére három sajátos megközelítést választhatunk. A **de facto** megközelítés szerint a biztonság olyan sajátos, fenyegetettség nélküli állapot, kockázatmentes helyzet, amikor az elméleti veszélytényezők aktivizálódása nem várható. Ebben a helyzetben nincs szükség kivételes rendszabályok életbeléptetésére, intézkedések megtételére sem egyéni, sem csoportos, sem pedig állami szinten. Ha ennek ellentéte, tehát fenyegetettséget előidéző jelenségek észlelhetők, instabil, biztonsághiányos helyzet alakul ki, ami sajátos intézkedéseket követel. A biztonság megközelíthető tudati vonatkozásban, mint **érzet**, percepció. A társadalom biztonságérzete lehet reális, kifejezheti a valós állapotot, de lehet téves, manipulált, alul értékelt. Bizonyos szituációkban például vannak olyan csoportok, amelyek a veszélyeket saját érdekükben felnagyítják, sőt veszélyérzeteket keltenek, más esetben pedig a veszélyek alábecsülésében lehetnek érdekelték. A fenyegetettségérzetnek általában cselekvésre kell készítenie a politikát, akár a téves fenyegetésérzet eloszlátása, akár a szükséges garanciák biztosítása érdekében. Az intézményes, jogi **politikai** megközelítés szerint a biztonság külső és belső garanciák rendszere. Ezek közé tartoznak a fegyveres, rendészeti információszerező, előrejelző rendszerek, az infrastruktúra, a tervezettség... .. Ez a három megközelítés egymást is feltételezi. Egy ország

népességében eluralkodó fenyegetettségtudat vagy garanciális vákuum önmagában is destabilizáló tényező, a biztonságot sértő jelenség. A biztonság állapot általában helyesen tükröződik a társadalom tudatában, és feltételezi az említett garanciák megbízható meglétét. A kiépült és demonstrált szavatossági rendszerek, intézmények, erősítik a biztonságtudatot, tényleges stabil szituációt eredményeznek.”⁴¹

A koronavírus-járvány kitörése válsághelyzetet idézett elő szerte a világban. A nemzetek kormányainak egyszerre kellett kezelniük egy egészségügyi, és az ennek következtében kialakuló gazdasági válsághelyzetet. A válság súlyosbodásának megelőzése érdekében pedig kiemelten fontos volt a hatékony válságkommunikáció. Ugyanis, mint arra Metropolitan Egyetem tanárai szakkönyvükben felhívták a figyelmet: „a válsághelyzetben az érintett személyek tapasztalatainak összhangban kell lenniük válságkommunikáció során elhangzottakkal. Ezáltal csökkenthető a válság közvetlen káros hatása, és megelőzhető a rémhírképződés és a pánik kialakulása.”⁴² De mi is az a pánik? Csepeli György szociálpszichológus megfogalmazása szerint: „a nonadaptív csoportviselkedés megnyilvánulása a pánik, amikor a menekülés rosszul felmérhető kilátásai folytán az egyének menekülési szándékai egymást keresztezve nagyszámú egyén számára okoznak fölösleges szenvedést vagy éppen kihalált. Csökken a pánik valószínűsége, ha mindjárt a veszélyhelyzet keletkezésekor felbukkan egy határozott vezető, aki képes kollektív menekülési tervet felállítani, és kellő eréllyel megvalósítani azt. A veszteségek ebben az esetben is bekövetkeznek, de a kifejtett pánik által okozott veszteségekhez képest eltörpülnek.”⁴³

Véleményem szerint ezen definícióban említett „határozott vezető” lehet egy személy, de egy csoport is. Ez alapján jó döntés volt, hogy Magyarországon több fontos eseményről, intézkedésről maga Orbán Viktor miniszterelnök számolt be, továbbá, hogy a koronavírus-járvány elleni védekezés „arcává” tették, az országszerte ismert és nem utolsó sorban elismert és kedvelt, - vagyis hatékony véleményvezérnek tekinthető - Győrfi Pált, az Országos Mentőszolgálat szóvivőjét. Ugyancsak jó lépés volt, hogy január 31-én felállították a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzset.

Ennek a törzsnek a feladata lett többek között a járványhelyzet mindennapi kommunikációja is. A törzs március óta – egy rövid szünetet leszámítva – naponta sajtótájékoztató keretében számol be a járványügyi helyzetről. A rendvédelmi intézkedésekről a rendőrség egy képviselője, míg a pandémiás helyzetről az egészségügy egy képviselője, legtöbb esetben Müller Cecília országos tisztifőorvos tájékoztat.

Válságkommunikáció

A public relations neves magyarországi szakemberei, Nyárády Gáborné és Szeles

---

⁴¹ Deák Péter – *Biztonságpolitikai kézikönyv*, Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 13-14.o.

⁴² Fodor László – Kriskó Edina – *A hatékony kommunikáció alapjai* Budapest, Noran Libro, 2014., 326.o.

⁴³ Csepeli György – *Szociálpszichológia*, Budapest, Osiris Kiadó, 1997 161.o.

Péter megfogalmazása szerint a válságkommunikáció „egy megtervezett folyamat alkalmazása a válság időtartama alatt, az érintett érdekgazdák hatékony tájékoztatására a szükséges információk jól időzített, hiteles eljuttatásával. A válságkommunikáció a válságok megelőzésére, a bekövetkező negatív hatások mérséklésére, a normális működési állapot mielőbbi visszaállításának elősegítésére és az image védelmére irányul.”⁴⁴

Fodor László és Kriskó Edina arra is felhívták a figyelmet, hogy „a konfliktusok, válságok vagy a katasztrófák teremtette helyzetben megnő az információ szerepe, illetve hiányának negatív hatása”.⁴⁵ „A válság- és krízismenedzsment célja a válság (katasztrófa) megelőzése és kezelése. A válság súlyosságát a közvélemény informáltságának függvényében ítéli meg. Az információk hitelességét a hírforrás presztízse erősítheti vagy gyengítheti.”⁴⁶

A hírforrás presztízse, kompetenciája egyértelműen nagyon fontos a tájékoztatás területén. Probléma viszont, hogy napjaink felgyorsult világában és az információk özönében az embereknek nem mindig van idejük a hitelesség ellenőrzésére. Gyakori továbbá, hogy az emberek hagyják félrevezetni magukat az ismerőseik szerinti „szakértők” által. Itt fontos megemlíteni a tömegkommunikáció napjainkban egyik legfontosabb eszközét, a közösségi médiát, melynek Magyarországon legnépszerűbb platformja a Facebook.

Magyarország vezető közösségi média ügynöksége, a BeSocial 2018-ban és 2020-ban is online felmérést végzett a legnagyobb közösségi oldal hazai felhasználóiról. Ezen felül idén készítettek egy külön kérdéssort is annak mérésére, hogyan befolyásolta facebookozási szokásainkat a járványhelyzet. A felmérésből kiderült többek között, hogy 2018-ban még a Facebook hasznát elsősorban abban látták a felhasználók, hogy ismerőseikről tudhassanak meg mindenfélét, 2020 elején ez már csak a harmadik legfontosabb szempont volt, a karantén idején pedig csak minden második ember találta ezt fontosnak. Az év eleji, és a karanténidőszakban egyaránt a hírolvasási funkciót tették első helyre a válaszadók. A tendencia Joaneli Tamás, a BeSocial ügyvezetője szerint vélhetően tartós lesz, úgy értékelt: a hírolvasás a jövőben is fontos eleme lesz a Facebook-használatnak”.⁴⁷

---

⁴⁴ Nyárády Gáborné, Szeles Péter – *Public Relations II.* Budapest, Perfekt, 2005, 277.o.

⁴⁵ Fodor László – Kriskó Edina – *A hatékony kommunikáció alapjai* Budapest, Noran Libro, 2014., 314.o.

⁴⁶ U.o.: 315.o.

⁴⁷ 24.hu *A vécn is híreket olvasnak, és nem akarnak fizetős Facebookot a magyarok* 2020. július 15. <https://24.hu/elet-stilus/2020/07/15/facebook-erotikus-foto-kozossegi-media-felmeres-wc/> (A letöltés ideje: 2020. július 16.)

⁴⁸24.hu: *A végén is híreket olvasnak, és nem akarnak fizetős Facebookot a magyarok* 2020. július 15., Grafika: Be Social

Az alapvetően nem probléma, hogy sokan a Facebook-on olvassák a híreket. Hiszen a különböző hírportálok, médiaszolgáltatók Facebook-oldalának követésével híreik megjelennek hírfolyamunkban. Ugyanakkor, a felületes olvasás során sokan nem figyelik, hogy valóban egy hitelesnek tartott hírforrást olvasnak, vagy valamelyik ismerősük, vagy követett személyiség által megosztott tartalmat, ami akár álhír is lehet. Továbbá az is előfordulhat, hogy fejben a kommentek összemosódnak a hírben foglaltakkal.

Az úgynevezett véleményvezérekre a hétköznapi, békeidős kommunikáció során is kiemelt figyelmet kell fordítani, válsághelyzetben még inkább. Kozák Mónika – jelenleg a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Kormányhivatal védelmi bizottsága titkárságának vezetője, okleveles pszichológus – „A válsághelyzeti kommunikáció sajátosságai” című írásában felhívta a figyelmet a célközönség meghatározására. Azt írta: „katasztrófa szempontból két célközönséget ki kell emelni: a különleges célcsoportokat (a legidősebb és a legfiatalabb korosztályt), és a véleményvezéreket. A véleményvezéreket érdemes megkülönböztetett információval ellátni, s ez által partnerekké válnak, ami nemcsak a célközönség információ ellátottságában hoz eredményt, hanem a csoport kezelésében is”.⁴⁹

Felhívta a figyelmet arra is, hogy melyek a válság pszichológiai jellemzői a kommunikáció szemszögéből:

- „érzelmeikkel telített
- az információs igény fokozott

⁴⁸ 24.hu *A végén is híreket olvasnak, és nem akarnak fizetős Facebookot a magyarok* 2020. július 15.

⁴⁹ Kozák Mónika – *A válsághelyzeti kommunikáció sajátosságai*, Védelem 2009. 2. szám 19.o.

- a megszokott kommunikációs stílusok nem megfelelőek
- az információ kaotikus, csak részinformációk állnak rendelkezésre és ezek többnyire érzelmi jellegűek, amit a válsággal érintett személy olyan egészé alakít, mely megalapozatlan információvá válhat
- a létrehozott információk gyorsan változnak, ezért követhetetlenek
- az „ellenőrizhetetlen” információk gyakran érzelem, tudás kielégítő jellegük miatt hitelesebbnek tűnnek, mint a hivatalos információk, ezért meggyőző erejük magasabb
- fokozott a bűnös-keresés és a felelősségre vonás igénye.”⁵⁰

A válságkommunikációs irodalom egyik fontos eleme az úgynevezett AIDA modell is, amely a sikeres válságkommunikáció pszichikai lépcsőfokait jelző betűszó.

A - Attention - a figyelem felkeltése
 I - Interest - az érdeklődés kialakítása
 D - Desire - a cselekvési szándék
 A - Action - az elvárt cselekvés⁵¹

Fodor László és Kriskó Edina kommunikációs szakemberek kiemelték azt is, hogy a válság és katasztrófa folyamatokhoz gyakran kapcsolódnak pánikreakciók, amelyek kialakulását gyakran megelőzi a kommunikáció valamilyen hibája. „Ezért különösen nagy jelentősége van a megfelelő válságkommunikációnak.

A válságkommunikáció sajátosságával kapcsolatban két fontos fogalommal szükséges megismerkedni.

1. Primer valóságnak nevezzük, ahogy a valóságtól érintett személyek a tényleges válsághelyzetet érzékelik és értékelik.
2. Szekunder valóság alatt a válság kommunikációs tükrét értjük, ami a közvélemény reagálása, a válság nyilvánosság általi értékelése.”⁵²

Mindez, úgy vélem, ugyancsak egyre kiemelkedőbb szerepet kap az újmédia világában. Ugyanis az internet, a közösségi média interaktív lehetőségei tömeges és azonnali visszacsatolási lehetőséget nyújtanak az állampolgárok számára mind a helyzet, mind a kommunikáció értékelésére.

A koronavírus-járvány elleni védekezés kommunikációja Magyarországon

Egy válság, egy veszélyhelyzet idején kiemelt fontossága van a tájékoztatásnak, a központi kommunikációnak. Ahhoz, hogy a közvélemény bizalma és

⁵⁰ Kozák Mónika – *A válsághelyzeti kommunikáció sajátosságai*, Védelem 2009. 2. szám 18.o.

⁵¹ U.o.: 18.o.

⁵² Fodor László – Kriskó Edina – *A hatékony kommunikáció alapjai* Budapest, Noran Libro, 2014., 321.o.

biztonságérzete, ne, illetve csak a legkisebb mértékben sérüljön, az embereknek meg kell kapniuk a szükséges mennyiségű információt. Ezért fontos áttekinteni, hogy a koronavírus-válságot hogyan kommunikálta az állam.

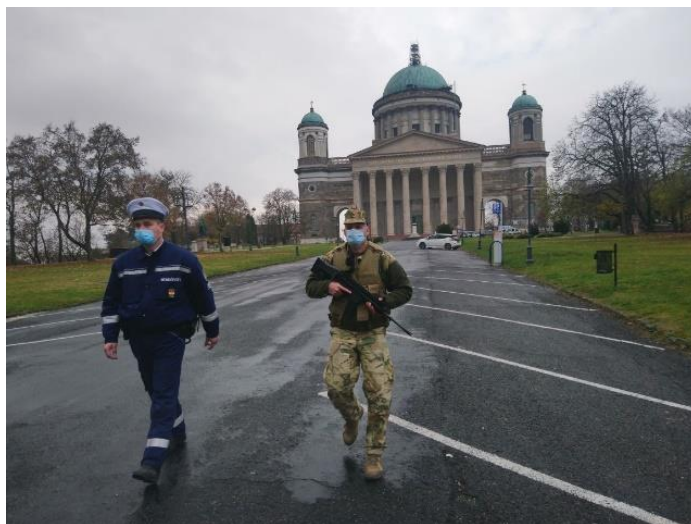
A miniszterelnök március 4-én a Facebook-oldalán jelentette be az első magyarországi megbetegedéseket. A különleges jogrend első, márciusi bevezetését Gulyás Gergely Miniszterelnökséget vezető miniszter jelentette be a kormányülés szünetében tartott sajtótájékoztatón. A legfelsőbb politikai szint kommunikációja mellett korán kialakították a szakmai kommunikáció csatornáit is. Az első hullám elején elindult a koronavirus.gov.hu és annak Facebook-oldala. Itt azóta is naponta frissítik a járványügyi adatokat, és folyamatosan megosztják a koronavírussal kapcsolatos híreket. Kezdetben az ellenzék hiányolta a fertőzöttek területi eloszlásának közlését. Ezt a kormányzati oldal egyebek mellett azzal indokolta, hogy szeretnék megelőzni az Olaszországban történeteket, ahol március elején tömegek kezdtek menekülni a koronavírus elől északról Dél-Olaszországba. Ennek elkerülése érdekében a magyarországi járványterképet március 31-vel tették közzé. Azóta naponta frissítik és mindenki követheti a fertőzések számát, annak napi alakulását.

Az operatív törzs napi sajtótájékoztatóit a közmédia, számos más hírportál, és a kormány Facebook-oldalán is mindennap élőben közvetítik. Ezekon a tájékoztatókon – a már említett megszólalók mellett – a speciális területet érintő fontosabb intézkedésekről az érintett terület képviselője számol be. Például a szociálpolitikai, oktatásügyi lépésekről az Emberi Erőforrások Minisztériumának, míg a honvédség védekezésben való részvételéről a Honvédelmi Minisztérium képviselője tájékoztatott több alkalommal.

A Magyar Honvédség a járvány elleni védekezésben

Azért is érdekes elemezni a járványhelyzetben folytatott honvédségi kommunikációt, mert a katonáknak több olyan feladatot is el kellett látniuk, amelyekre korábban nem volt példa. Összességében én úgy láttam, a sok feladatot eltérő intenzitással és hatékonysággal kommunikálta a honvédség. Folyamatos és intenzív kommunikációs tevékenység kísérte végig fertőtlenítési feladatokat. Hasonlóan hatékonyan láttam a – gazdaságvédelmi akciótervhez kapcsolódó, így a központi kormányzati kommunikáció által is megtámogatott – speciális önkéntes tartalékos szolgálati forma bevezetésének kommunikációját. Néhányan firtatták, amikor kórházparancsokként, vagy a létfontosságú vállalatok működésének koordinálásában kaptak szerepet a katonák, szélesebb körű vita alakult ki viszont a közterületeken járőröző katonákról. Sokan felvetették, hogy a fegyveres katonák félelmet keltenek az emberekben. Még a második hullámban is előkerült a téma, melyről Karácsony Gergely főpolgármester és Juhász Ferenc volt honvédelmi miniszter is megszólalt. A Klubrádió „Állig felfegyverzett katonák az utcákon: „Ezt túltolták” címmel közölt egy beszélgetést november 11-én. Cikkükben Karácsony Gergely főpolgármester Facebook-bejegyzését idézték, amelyben azt kérdezte: Miért járőröztek a kijárási tilalom első napján „talpig fegyverben a terrorelhárítók Budapesten?”. A rádió portálján hozzátették: „ezt Juhász Ferenc volt honvédelmi miniszter se tudja, szerinte ebben a helyzetben a közbizalmat kellene erősíteni, és ez

a rossz parancsnoki utasítás, amelyet vélhetően a megfelelni akarás vezényelt, alapvetően az ellenkező hatást váltja ki, félelmet gerjeszt”.⁵³

*1. ábra: Honvédelmi Minisztérium Facebook-oldala, 2020. november 21. -
Járőrözés a második hullám idején⁵⁴*

Ezekre reagálva a honvédelmi miniszter és több katona is több fórumon hangsúlyozta: a cél éppen a biztonságérzet növelése. Ezt véleményem szerint többször, a legnagyobb tömegeket elérve kellett volna elmondani, hogy amikor ilyen zavar van az egész világon, kiemelten fontos a rend és a biztonság fenntartása, és ebben segítenek a katonák.

Mindeközben a honvédség saját csatornáin, közösségi média felületein és a honvedelem.hu-n is számos fotóval, videóval, cikkel népszerűsítette a védekezésben segítő katonákat. Az anyagok jók voltak, de nem érték el a széles tömegeket. Látni kell, hogy jelenleg a honvédség internetes és közösségi oldalait még nem követi olyan széles körű és aktív tábor, hogy a társadalom egészét elérjék. Amíg nem épül ki egy szélesebb, a honvédségi tartalmakat széles körben megosztó tábor, addig ezeket a tartalmakat sokkal többször kell kijáánlani a hagyományos médiának is.

Így tettek például a november végén készült kisfilmmel, amelyben a katonák bemutatták, milyen feladatokat látnak el a járványhelyzet kezelésében. Talán, ha

---

⁵³ Klubrádió: *Állig felfegyverzett katonák az utcákon: „Ezt túltolták”*, 2020. november 12., <https://www.klubradio.hu/adasok/allig-felfegyverzett-katonak-az-utcaon-ezt-tultoltak-114690> (A letöltés ideje: 2021. január 6.)

⁵⁴ Honvédelmi Minisztérium Facebook-oldala, 2020. november 21. <https://www.facebook.com/HonvedelmiMiniszterium/photos/a.405446892843383/3514412075280167>, (A letöltés ideje: 2020. december 16.)

kicsit hamarabb elkészült volna ez a kisfilm, elkerülhetőek lettek volna a negatív hangok, sőt nagyban megtámogatta volna a honvédség imázsának tovább erősítését, a katonai hivatás presztízsének tovább növelését.⁵⁵

2. ábra: A katonák válságkezelési feladatairól készült kisfilm bemutatása a Mediapiac oldalán

Az álhírek megjelenése

⁵⁵ Mediapiac: *Így segíti a honvédség a járvány elleni védekezést*, 2020. december 1., <https://www.mediapiac.com/marketing/igy-segiti-a-honvedseg-a-jarvany-elleni-vedekezest/6915/>, letöltés ideje: 2020. december 2.

A koronavírus-járvány, az az által okozott társadalmi biztonságérzet csökkenés jó terepet adott az álhírek, rémhírek terjesztésének is.

Mik azok az álhírek?

Az álhír (fake news) kifejezést napjainkban többfajta megtévesztő, félrevezető tartalomra is alkalmazzák. Infografikánk a legfontosabb típusokat mutatja, a mögöttük álló motivációkkal együtt.

- 1. Kamuhírek** | *Motiváció: Pénz - Profit*
  - teljes egészében kitalált tartalmak
  - céljuk az olvasói vágyak kiszolgálása
  - témájuk lehet politikai, de nem a meggyőződés számít
- 2. Propaganda** | *Motiváció: Politikai - Aktívizmus - Pénz*
  - érzelmeire ható üzenet kormányzati, céges, nonprofit vagy külföldi érdekeltségű
  - értékek, magatartás formálására irányul
  - lehetnek hasznos és káros hatásai is
- 3. Elfogult hírek** | *Motiváció: Politikai - Aktívizmus - Pénz*
  - hírek pártos, egyoldalú tárlásban
  - vállalati érdekből tartalomnak álcázott reklámok
  - szelektált tények, szenvedélyes nyelvhasználat
- 4. Áltudományos hírek** | *Motiváció: Pénz - Érzelmek*
  - tudományosan megkérdőjelezhető nézetek
  - alternatívakeresés mindenek felett
  - kulcsszavak: elhalgatott, titkos, természetes, ősi
- 5. Összeesküvés-elméletek** | *Motiváció: Politikai - Pénz - Érzelmek*
  - tézis: a világot, a dolgok alakulását egy titkos csoport irányítja
  - egyszerű magyarázatot ad komplex helyzetekre
  - a cáfolat csak erősíti a téóriában való hitet
- 6. Szatíra** | *Motiváció: Pénz - Aktívizmus*
  - ironikus cikkek, átverések (hoaxok)
  - lehet társadalmi haszna (göbze tükröz, figyelemfelhívás)
  - de félre is vezetheti a gyenűtlan olvasókat
- 7. Kattintásvadász cikkek** | *Motiváció: Pénz*
  - félrevezető címek és tálalás
  - régi sztorik felemelegítése
  - a tartalom a ráépülő hirdetésekért szolgálja
- 8. Téves információk** | *Motiváció: Pénz - Érzelmek*
  - nem tudatosan félrevezető, de megalapozatlan információ
  - a közéletévő nem jár utána a valóságtartalmának
  - közösség tartalomként terjed

A PROFIK BEVALLJÁK A HIBÁTI!
Tévedni emberi dolog. Általánként tapasztalt újságírók is hibázhatnak. Ezeket az eseteket a minőség- médiában önként beszerk, és a hibákat kijavítják.

büvösölgy

Forrás: Urbanlegends.hu az EAVI Media Literacy For Citizenship nyomán

3. ábra: A Büvösölgy Médiaértés-oktató Központ ismertetője az álhírekről⁵⁶

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Nemzeti Kibervédelmi Intézet is többször felhívta a figyelmet, hogy „a kiberbűnözők az új koronavírus miatt kialakult helyzetet különféle támadási módszerekkel próbálják kihasználni”. Mint kifejtették: „február óta folyamatos az álhíreket (fake news) és káros programokat terjesztő adathalász (phishing) kampányok jelenléte. Ezek sok esetben nemzetközi szervezetek (pl. a WHO, egy-egy ország egészségügyi minisztériuma) nevében íródott levelek, amik érzékeny személyes adatok megszerzésére készített káros programokat terjesztenek. Ugyanakkor a csalók – a pánikhelyzetet, és az emberek

⁵⁶Büvösölgy Médiaértés-oktató Központ,
https://buvosvolgy.hu/tudastar/cikk/Mik_azok_az_alhitek,
(A letöltés ideje: 2020. szeptember 4.)

kíváncsiságát kihasználva – már **céltott adathalász módszerekkel** is igyekeznek rávenni az áldozatot **pénzátutalások indítására, szenzitív – például banki – adatok megadására.**⁵⁷

A téma egyik szakértője, Krekó Péter, az álhírjelenséget a következőképpen magyarázza. „Az ember ellenállhatatlan vágyat érez arra, hogy megismerje és megmagyarázza a körülötte levő világot – de nem feltétlenül úgy, hogy tudása pontos és valóság-hű, hanem hogy pszichológiailag kényelmes legyen. Azaz kielégíthesse az adott csoport vágyait, összhangban legyen saját maga és az őt körülvevő csoport korábbi hiedelmeivel és világnézetével, továbbá megnevezze és egyben csoportján kívül helyezze a problémák felelőseit. Az elméleteknek nem kell igaznak lenniük, a fontos, hogy megnyugtatóak és „hasznosak” legyenek. Az önkiszolgáló hazugság sokkal kellemesebb, mint a kényelmetlen igazság.”⁵⁸ Hozzátette továbbá, hogy „az összeesküvés-elméletek, rémhírek és álhírek kitömik a lyukakat a világról alkotott tudásunkban, és a megválaszolatlan kérdésekre is kész válaszokat adnak. Így segíthetnek abban, hogy fenntartsuk az értelmezés, a kontroll, a biztonság érzését.”⁵⁹

Április 4-én a koronavírus-járvány elleni védekezésért felelős operatív törzs ügyeleti központjának vezetője szokásos sajtótájékoztatójukon arról beszélt, hogy az álhírek jelentősen megnehezítik a hatóság munkáját. „Példaként említette a területi lezárásokról vagy az áruellátási hiányokról szóló rémhíreket, amelyek következtében több helyen az emberek felvásárolták a készleteket. Hozzátette: jelentős erőket kötött le, hogy fenntarthatassák a boltok árukészletét”. Lakatos Tibor elmondta: volt példa arra is, hogy felelős beosztásban levő emberek is tettek olyan nyilatkozatot, hogy bár ártani nem akartak "a mondataikban ott volt a rejtett félelemkeltés". „Hangsúlyozta: ez az állampolgárokra is kedvezőtlen hatást gyakorol, és megnehezíti a hatékony intézkedéseket”.⁶⁰

Az álhírek a koronavírus-járvány jelentette veszélyhelyzetben különös veszélyt jelentettek a köznyugalomra. Ezt felismerve parlament kiegészítette a büntető törvénykönyvet is. Eszerint „aki különleges jogrend idején nagy nyilvánosság előtt olyan valótlan tény vagy való tény oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.⁶¹

A közösségi média, mint az álhírek és rémhírek terjedésének platformja

Nemcsak válság és veszélyhelyzet idején, hanem békeidőben is megfigyelhető, hogy

---

⁵⁷Az NKI tájékoztatója a koronavírus témájú kiberfenyegetésekről, 2020. március 20., <https://nki.gov.hu/figyelmeztetesek/tajekoztatas/az-nki-tajekoztatoja-az-uj-koronavirus-temaju-kiberfenyegetesekrol/>, (A letöltés ideje: 2020. március 20.)

⁵⁸ Krekó Péter – *Tömegparanoia*, Atheneum, Budapest, 2018, 36.o.

⁵⁹ U.o. 43.o.

⁶⁰ MTI: [Koronavírus - Operatív törzs: szombaton hét repülővel érkeznek védőeszközök Magyarországra](#), Budapest, 2020. április 4.

⁶¹Tájékoztató a koronavírus elleni védekezésről szóló 2020. évi XII. törvény tárgyában 2020. március 31., <https://birosag.hu/hirek/kategoria/ugyfeleknek/tajekoztato-koronavirus-elleni-vedekezessel-szolo-2020-evi-xii-torveny>, (A letöltés ideje: 2020. augusztus 2.)

az emberek sokszor még a hitelesnek tekintett hírforrásoknál is jobban hisznek ismerőseiknek, különösen annak, akinek adnak a véleményére. A már említett influencer kifejezés a magyarban nem olyan rég használt, bár a véleményvezér fogalmát régóta használja a szociológia. „1955-ben két politológus, Elihu Katz és Paul Lazarsfeld közzé tette a két lépés áramlat kommunikációs elméletet a Személyes hatások (Personal Influences. New York: Free Press) című könyvben. Építve előző kutatásokra, amelyek bizonyították a tömegkommunikáció korlátozott hatóerejét, demonstrálták, hogy a rádióból, illetve a nyomtatott sajtóból áradó politikai hirdetések csak mérsékelt hatással voltak az emberek szavazási szokásaira. A Katz és Lazarsfeld által leírt kétlépcsős kommunikációs folyamat (two-step flow) szerint szabályszerű, hogy a tömegkommunikációs tartalom csak a közösség bizonyos személyeinek, a véleményalkotás szempontjából irányadónak elismert személyeknek (opinion leader-eknek) a minősítése nyomán épül be a személyiségbe”.⁶²

Ezt a jelenséget azért érdemes vizsgálni biztonságpolitikai aspektusból, mivel a közösségi médiumok révén egy-egy ember rövid idő alatt is képes tömeghatást elérni. A közösségi médiabeli álhírterjedés ellen azért is különösen nehéz tenni, mivel ott jelen vannak a különböző álhírportálok, összeesküvés-elmélet gyártók is, akik „forrásként” hajlamosak szakemberekre, hírességekre hivatkozni. Így, ha az átlagember azt még nem is feltétlenül hinné el, amit valamelyik közeli vagy távoli ismerőse megoszt, ha annak szakmai megalapozottságára utaló jeleket lát, mégis elhiszi, akár tovább is osztja. Sajnálatos módon odáig még ma is kevesen jutottak el, hogy az elsődleges hírforrást leellenőrizzék.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) honlapján külön felületet nyitott a különböző álhírek és tévhitek cáfolatára. Az Európai Parlament az álhírek leleplezésének nemzetközi napján közzétett nyilatkozatában azt hangsúlyozta: „A koronavírus-járvánnyal összefüggő valótlan és félrevezető hírek terjedése megnehezíti a járvány elleni küzdelmet, emberéleteket sodornak veszélybe és a demokráciára is veszélyesek. Az uniós parlament arra hívta fel a figyelmet, hogy egészségügyi szervezetek és az álhírek ellenőrzéséért felelős szervezetek a járvány újabb rosszindulatú "mellékhatására" figyelmeztettek, amelyek szerint bizonyos szervezetek és egyének segítség helyett a válságot politikai vagy kereskedelmi célú manipulációra használják ki... .. Még ha az emberek nem is hiszik el a valótlan állításokat, akkor is alááshatják a szakértők által elmondott igazságokat kárt okozva ezzel a társadalomra - tették hozzá.

Kommunikációs szakértők korábban arra is rámutattak, hogy a tömeges dezinformáció célja sokszor nem is pusztán a téves információ elterjesztése, hanem emellett az is, hogy a kommunikációs csatornák elárasztásával lényegében megfojtsák az értelmes párbeszédet”.⁶³

A magyar lakosság hozzáállása a járványhoz, annak kezeléséhez

---

⁶²

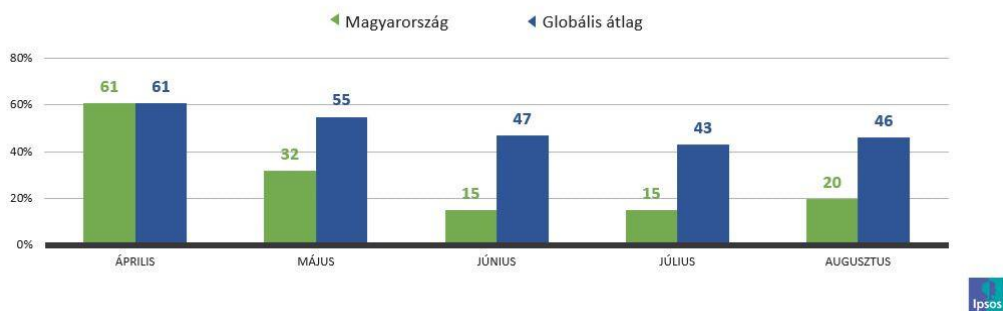
⁶³ *Koronavírus - EP: az álhírek emberéleteket sodornak veszélybe és a demokráciára is veszélyesek* - Brüsszel, 2020. április 2., csütörtök (MTI)

A hivatalos kommunikáció hatékonyságának értékeléséhez mindenképpen figyelembe kell venni a társadalmi (politikai) közeget is, amely a koronavírus-járványtól függetlenül, azt megelőzően is jellemző volt hazánkban.

A kommunikáció, és annak - a biztonságérzetet megőrző, a pánikot elkerülő - eredményessége szempontjából viszont több felmérés is azt igazolja: hatékony volt a kommunikációs védekezés. Még a magyarországi járvány legelején (2020. március 18-án) készített egy közvélemény-kutatást a Medián a HVG megbízásából. Ekkor a magyarok elsöprő többsége (83 százalék) úgy érezte, elég információt kap a koronavírus-járványról, míg egy hónappal korábban ez az arány csak 47 százalék volt. A többség (57 százalék) pedig nagyon, vagy inkább volt elégedett a hivatalos tájékoztatással is.⁶⁴

Később az Ipsos azt állapította meg felmérésében, hogy augusztusban globálisan erősödött a koronavírussal kapcsolatos félelem az emberek körében. A nyár végén Belgium, Franciaország és Németország lakossága is első helyre tette az aggodalmak rangsorában. Mindeközben Magyarországon is emelkedett a járvánnyal kapcsolatos félelemérzet, de még messze nem volt az első helyen. Augusztusban az Ipsos által mért 27 országból 14 esetében állt az első helyen a rangsorban a koronavírus-járvány, míg Magyarországon csak a hatodik helyen volt, vagyis messze nem volt sorolható a főbb aggodalmak közé. Akkor a magyarok mindössze ötöde aggódott a vírus miatt - írta a kutatóintézet *Nem aggódnak a vírus második hulláma* miatt című közleményében⁶⁵.

66

4. ábra A koronavírus miatti aggodalom alakulása

(Portfolio: A magyarok eltérően reagálnak a koronavírusra, 2020. szeptember 2.)

Szintén az Ipsos 2020. december közepén „Visszatért a hírforrásokba vetett

⁶⁴ 24.hu, Farkas György: *Koronavírus: mérlegen a félelem*, 2020. március 19., <https://24.hu/belfold/2020/03/19/koronavirus-felelem-kutatas-median/>, (A letöltés ideje: 2021. január 6.)

⁶⁵ Portfolio: *A magyarok eltérően reagálnak a koronavírusra*, 2020. szeptember 2., <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200902/a-magyarok-elteroen-reagálnak-a-koronavirusra-447000>, (A letöltés ideje: 2021. január 6.)

⁶⁶ U.o.

bizalmunk” címmel közölt kutatást. Ebben kiemelték, hogy az újra növekvő bizonytalansággal együtt a médiába vetett bizalom korábban sosem látott szintre nőtt, de továbbra is a szakértők véleményét tartották a leghitelesebb információforrásnak a Covid-19 járvánnyal kapcsolatban a magyarok. Ekkor a felnőtt lakosság kevésbé érezte túlzónak a média által sugallt járványveszélyt, mint nyáron. A magyarok megközelítőleg fele (48 százalék) azonban továbbra is úgy gondolta, hogy kisebb a fenyegetettség, mint amit a hírforrások tükröznek.

A média eltúlozza a koronavírus járvány kitörésének súlyosságát

67

5. ábra: *A magyarok véleménye a média járványkommunikációjáról*
(Ipsos: Visszatért a hírforrásokba vetett bizalmunk, 2020. december 15.)

Felhívták a figyelmet arra is, hogy a hírforrások megbízhatóságának rangsorát a járvány kezdete óta változatlanul a virológusok, járványügyi szakemberek, tudósok vezetik, decemberben 69 százalékos rekord értékkel. Ekkor minden korábbinál erősebb volt a bizalom a helyi egészségügyi hatóságok és az Operatív Törzs (harmadik és negyedik hely a WHO-t követően), de ezzel párhuzamosan a média irányában is.⁶⁸

Mindezek alapján arra jutottam, hogy az első felvetésem, miszerint Magyarországon a szakmai, hivatalos kommunikációnak sikerült megakadályoznia a pánik kialakulását és a biztonságérzet komolyabb sérülését, igazolódott.

A vizsgálódásaim eredményeképpen viszont cáfolható, hogy az álhírek és a hivatalos információkat tagadó véleményvezérek miatt csökkent volna az emberek bizalma a hivatalos szakmai kommunikációban.

Azt viszont legalább részben igazoltnak látom, hogy a Magyar Honvédségnek intenzívebb és szélesebb körű kommunikációt kellene folytatnia a katonák válságkezelésben betöltött szerepéről, feladatairól.

⁶⁷ Ipsos: Visszatért a hírforrásokba vetett bizalmunk, 2020. december 15., <https://www.ipsos.com/hu-hu/visszatert-hirforrasokba-vetett-bizalmunk> (A letöltés ideje: 2021. január 6.)

⁶⁸ U.o.
48

Összegzés

Célom az volt, hogy bemutassam, milyen hatással volt a koronavírus-járvány a magyar társadalom biztonságérzetére, továbbá, hogy milyen fontos a megfelelő válságkommunikáció az emberek biztonságérzetének erősítésében.

A világjárvány elején, annak magyarországi terjedésekor még volt egy kisebb káosz a hírekben. A média azóta is napi szinten tömegével ontja magából a koronavírus témájú – sokszor egymásnak ellentmondó - híreket, információkat. Ezzel együtt tucatjával, sőt világszinten százával, ezrével jelentek meg az önjelölt szakértők, megmondóemberek. Ennek hatására jelentősen sérült az emberek biztonságérzete, az egyes országokban különböző mértékben, de volt pánik. Ez persze természetesnek mondható, hiszen az emberek többsége még csak hasonlót sem élt meg, sokaknak a háborús időkbeli nélkülözésről, nehézségekről se voltak emlékei. Így akár prognosztizálni is lehetett, hogy az új helyzet bizonytalanságot szül. Sokan épp ezen bizonytalanságérzés miatt összeesküvés elméletek gyártásában próbáltak magyarázatot, biztonságot találni.

Úgy vélem, kommunikációs szempontból és ezzel összefüggésben a szubjektív biztonságérzetet tekintve talán kijelenthető, hogy Magyarországon működött a központosított kommunikáció, hiszen az operatív törzs sajtótájékoztatóit, illetve az azokból született tudósításokat folyamatosan figyelemmel kísérték az állampolgárok. Ennek is köszönhetően a szakirodalomból említett - a sikeres válságkommunikáció pszichikai lépcsőfokait jelölő - AIDA modell: a figyelem felkeltése, az érdeklődés kialakítása, a cselekvési szándék, és az elvárt cselekvés megvalósult.

Ezzel együtt, mivel még mindig tart a pandémia, járványügyi és biztonságpolitikai szempontból sem szabad hátra dőlni. Felhívnám a figyelmet a tanulmányom elején kiemelt Henry Kissinger volt amerikai külügyminiszter, korábban nemzetbiztonsági főtanácsadó értékelésére. Kissinger a Wall Street Journalnak adott interjújában egységes globális fellépést tartott szükségesnek, mert – mint értékelt - „bár a vezetők a krízissel főleg nemzeti alapon küzdenek, a vírus társadalom-bomlasztó hatásai nem tisztelik a határokat”.⁶⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

A vécén is híreket olvasnak, és nem akarnak fizető Facebookot a magyarok. 24.hu. 2020. július 15. <https://24.hu/elet-stilus/2020/07/15/facebook-erotikus-foto-kozossegi-media-felmeres-wc/>, (A letöltés ideje: 2020. július 16.)

FARKAS György: *Koronavírus: mérlegen a félelem.*, 24.hu. 2020. március 19.,

---

⁶⁹ mandiner.hu, Kohán Mátyás: *A kudarcból lángba borulhat a világ – Henry Kissinger a járványról*

<https://24.hu/belfold/2020/03/19/koronavirus-felelem-kutatas-median/> (A letöltés ideje: 2021. január 6.)

40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről * <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2000040.KOR&dbnum=1> (A letöltés ideje: 2020. augusztus 12.)

Büvösvölgy Médiaértés-oktató Központ,
https://buvosvolgy.hu/tudastar/cikk/Mik_azok_az_alhitek, (A letöltés ideje: 2020. szeptember 4.)

CSEPELI György: – *Szociálpszichológia.*, Budapest, Osiris Kiadó, 1997.

DEÁK Péter – Biztonságpolitikai kézikönyv, Budapest, Osiris Kiadó, 2007.

FODOR László – KRISKÓ Edina – A hatékony kommunikáció alapjai Budapest, Noran Libro, 2014.

Honvédelmi Minisztérium Facebook-oldala, 2020. november 21.
<https://www.facebook.com/HonvedelmiMinisterium/photos/a.405446892843383/3514412075280167> (A letöltés ideje: 2020. december 16.)

Ipsos: Visszatért a hírforrásokba vetett bizalmunk, 2020. december 15.,
<https://www.ipsos.com/hu-hu/visszatert-hirforrasokba-vetett-bizalmunk> (A letöltés ideje: 2021. január 6.)

KATZ, Elihu (1957). The Two-Step Flow of Communication: An Up-To-Date Report on a Hypothesis. In: Public Opinion Quarterly. Oxford, England: Oxford University Press. 21 (1): 61–78. doi:10.1086/266687. JSTOR 2746790.

Klubrádió: Állig felfegyverzett katonák az utcákon: „Ezt túltolták”, 2020. november 12., <https://www.klubradio.hu/adasok/allig-felfegyverzett-katonak-az-utcakon-ezt-tultoltak-114690> (A letöltés ideje: 2021. január 6.)

KOZÁK Mónika – A válsághelyzeti kommunikáció sajátosságai, In.: Védelem 2009. 2. szám 18.o. (A letöltés ideje: 2020. szeptember 4.)

mandiner.hu, KOHÁN Máttyás: A kudarcból lángba borulhat a világ – Henry Kissinger a járványról,
https://mandiner.hu/cikk/20200411_a_kudarcrol_langba_borulhat_a_vilag_henry_kissinger_a_jarvanyrol (A letöltés ideje: 2020. május 2.)

Médiapiac: Így segíti a honvédség a járvány elleni védekezést, 2020. december 1.,
<https://www.mediaciac.com/marketing/igy-segiti-a-honvedseg-a-jarvany-elleni-vedekezest/6915/> (A letöltés ideje: 2020. december 2.)

MTI: Koronavírus - Operatív törzs: szombaton hét repülővel érkeznek

védőeszközök Magyarországra, Budapest, 2020. április 4.

MTI: Koronavírus - Tömegek “menekülnek” délre Észak-Olaszországból, a déli tartományok vissza akarják őket fordítani, Róma, 2020. március 8.

Portfolio: A magyarok eltérően reagálnak a koronavírusra, 2020. szeptember 2., <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200902/a-magyarok-elteroen-reagálnak-a-koronavirusra-447000> (A letöltés ideje: 2021. január 6.)

Tájékoztató a koronavírus elleni védekezésről szóló 2020. évi XII. törvény tárgyában 2020. március 31., <https://birosag.hu/hirek/kategoria/ugyfeleknek/tajekoztato-koronavirus-elleni-vedekezésrol-szolo-2020-évi-xii-torvény> (A letöltés ideje: 2020. augusztus 2.)

Pásztor Ladislav⁷⁰

A Covid-19 és a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek szerepvállalása a járvány idején

Covid-19 and the role of Armed Forces of the Slovak Republic during the pandemic

Absztrakt

2019 végén a Kínai Népköztársaságban megjelent és világjárvánnyá váló koronavírus pandémia jelentősen befolyásolta a világ egészségügyi biztonságát, beleértve a Szlovák Köztársaságot is. A pozsonyi kormány által elfogadott óvintézkedések foganatosításában a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői jelentős szerepet játszottak és a világjárvány enyhüléséig játszani is fognak. A tanulmány rövid áttekintést nyújt a világjárvány kibontakozásáról és terjedéséről Szlovákiában, illetve a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői szerepéről a járvány kezelésében. A tanulmány külön foglalkozik a haderő tevékenységével a járvány első és második hulláma idején. A tanulmány befejező része áttekintést ad a járvány pozitív és negatív hatásairól a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőire.

Kulcsszavak: Szlovák Köztársaság Fegyveres Erők, Szlovák Köztársaság, COVID-19, biztonsági veszélytényezők

Abstract

At the end of 2019, the coronavirus pandemic that appeared in the People's Republic of China and became a pandemic had a significant impact on world health security, including the Slovak Republic. The Armed Forces of the Slovak Republic have played and will continue to play a significant role in implementing the preventive measures adopted by the Slovakian government. The study provides a brief overview of the development and spread of the pandemic in Slovakia and explaining the role of the Armed Forces of the Slovak Republic in managing the epidemic. The study separately discusses the armed forces' activities during the first and the second waves of the epidemic. The concluding part of the study provides an overview of the epidemic's positive and negative effects on the Armed Forces of Slovak Republic.

Keywords: the Armed Forces of Slovak Republic, Slovak Republic, COVID-19, security threats

---

⁷⁰ Hadtudományi Doktori Iskola, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 1101 Budapest, Hungária krt. 9-11., doktorandusz, email cím: iacopasto@gmail.com; Pasztor.Ladislav@uni-nke.hu.

I. Bevezetés

A COVID-19 világjárvány a 21. század, az abból eddig eltelt két évtized egyik legmeghatározóbb globális eseménye. Kétségtelenül átalakította a világ egészségügyi biztonságról alkotott véleményét és a nemzetközi (politikai, gazdasági és katonai) együttműködés kereteit. Az eddigi tapasztalatok alapján a pandémiának minden bizonnyal, az egyéni és közösségi egészségügyi biztonságon kívül, jelentős hatása lesz az informatikai és technológiai rendszerekre, főleg az államigazgatásira (beleértve a nemzetbiztonsági rendszereket) és az oktatási szférára is. A világjárvány elleni védekezés során nyilvánvalóvá vált, hogy az egyes nemzetállamok egészségügyi, katasztrófavédelmi és polgári védelmi rendszerei nem voltak megfelelően felkészülve egy globális, az egész nemzetet érintő egészségügyi járvány kitörésének lehetőségére. Ebben a helyzetben – nemcsak Szlovákiában – a rendőrség mellett a fegyveres erők bizonyultak alkalmasnak a kihívás logisztikai és részben tervezési feladatainak megoldására.

A Szlovák Köztársaság kormánya 2020. március 12-i hatállyal, 06:00 órától, a polgári védelemről szóló törvény alapján (*Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva*) hirdette ki a részleges különleges jogrendet a COVID-19, SARS-CoV-2 koronavírus megbetegedés terjedése miatt. Ez a lépés lehetővé tette a szükséges óvintézkedések alkalmazását a kialakult járványügyi helyzet kezelése érdekében, az emberi életek, egészség és a gazdaság működőképességének megóvása érdekében.

A COVID-19 világjárvány kitörése után a pozsonyi kormány a hadiállapot, háborús veszély, rendkívüli állapot és veszélyhelyzet idejére vonatkozó törvény alapján hirdette ki a veszélyhelyzetet (*Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 227/2002 Z.z. Ústavný zákon o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu*). A veszélyhelyzet kihirdetésére 2020-ban kétszer került sor. Az első alkalommal egész Szlovákia területére, 2020. március 16-tól, (*Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 114 z 15. marca 2020*). Ez a vészhelyzet 2020. június 13-ig tartott (*Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 366 z 10. júna 2020*). Ez a közel három hónapos időszak nevezhető a COVID-19 világjárvány szlovákiai első hullámának, annak ellenére, hogy az óvintézkedések egy része továbbra is hatályban maradt (pl. a kötelező maszkviselés a boltokban, határellenőrzések stb.) és a részleges különleges jogrend továbbra is hatályban volt.

Második alkalommal a veszélyhelyzet kihirdetésére 2020. október 1-től került sor, 45 napra és csak a világjárvány által sújtott területekre volt érvényes (*Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 587/2020 z 30. septembra 2020*). A területi érvényességnek nem volt különösebb jelentősége, mert az egész ország lakosságát sújtotta a fertőzés, viszont az észak-szlovákiai Orava és Bardejov régiók voltak a legsúlyosabban érintve. A kormány a nem javuló járványügyi helyzet miatt 2020. november 11-én egy újabb kormányrendelettel meghosszabbította 90 napra a veszélyhelyzetet és az állampolgárok szabad gyülekezési jogát is korlátozta – maximálisan 6, nem egy háztartásban élő főre (*Uznesenie vlády Slovenskej*

republiky č. 718 z 11. novembra 2020). A világjárvány terjedése és a törvényben meghatározott, maximálisan 90 napos veszélyhelyzet lejárta közeledése miatt, 2020 december végén a Szlovák kormány kénytelen volt a törvény módosítását kezdeményezni. A jogszabály módosítását a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2020. december 28-án jóváhagyta, és így lehetővé tette a kormánynak a veszélyhelyzet további meghosszabbítását. A törvény kimondta, hogy a veszélyhelyzetet a kormány hirdeti ki és a veszélyhelyzet időtartama esetenként 90 nap lehet. A módosítás lehetőséget adott a kormánynak többször is további 40 nappal meghosszabbítani a veszélyhelyzet fennállását, de a kormánydöntés után 20 napon belül ezt a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának utólagosan jóvá kell hagynia. Ugyanakkor szükség esetén a törvénymódosítás lehetőséget adott a kormánynak újra kihirdetni a veszélyhelyzetet ha ugyanazzal a világjárvánnyal van kapcsolatban, azzal a feltétellel, ha az előző veszélyhelyzet végétől eltel 90 nap. Ellenkező esetben a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa jóváhagyása szükséges (Ústavný zákon č. 414). A kormány által 40 nappal meghosszabbított veszélyhelyzetet a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2021. január 12-én hagyta jóvá (Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky z 12. januára 2021 č. 519).

A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői (*Ozbrojené sily Slovenskej republiky*) bevetésének lehetőségét a Szlovák Köztársaság jogi rendszere teszi lehetővé - a közrend fenntartása érdekében a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőiről szóló törvény alapján (*Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 321/2002 Z.z. Zákon o ozbrojených silách Slovenskej republiky*), abban az esetben, ha a rendőrség humán és technikai erőforrásai nem elegendők feladatai ellátására. Az utóbbira a Rendőrségről szóló törvény (*Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z.z. Zákon o policajnom zbore*) ad lehetőséget. A megfelelő jogi háttér, kormánydöntés alapján a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői szilárd jogi alapokon segítik a Szlovák Rendőrség tevékenységét.

II. A járvány első hulláma

Szlovákiában az első laboratóriumi vizsgálattal igazolt koronavírusos beteget 2020. március 6-án azonosították. A vírust vélhetően az első igazolt fertőzött, egy 52 éves férfi fia hurcolta be Szlovákiába az Olaszországi Velencéből, ahol 2020. február közepén kiránduláson volt (Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky, 2020a). Ezt követően, a már felsorolt jogi intézkedések mellett, március 13-i hatállyal a szlovák kormányzat elrendelte a teljes határozást. Lezárták mind a három nemzetközi repülőteret (Bratislava, Košice, Poprad), és a kisebb szárazföldi határátkelőhelyeket is. Emellett teljesen leállt a nemzetközi közúti és vasúti személyforgalom. A szomszédos államokból érkezők csak hatóságilag meghatározott szárazföldi határátkelőhelyeken léphettek be Szlovákia területére. Ennek értelmében csak Szlovák állampolgárok vagy Szlovákiai tartózkodási engedéllyel rendelkezők léphettek be az országba - kivételt a teherforgalom képezett. Március 16-tól 14 napra bezártak az oktatási intézmények, beleértve az óvodákat, és a szabadidős létesítmények – pl. szórakozóhelyek, sípályák,

wellnessek, uszodák (Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/2595/2020).

2020. március 13-tól hatályba lépett az országos tisztifőorvos rendelete, amely szerint minden hazatérő Szlovák állampolgárnak kötelező 14 napos házi karanténba kellett vonulni és ezt a tényt közölnie kellett a hatóságokkal és házi orvosával (Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/2640/2020). Ezt a házi karantént 2020. április 06-tól a kötelező hatósági karantén váltotta fel (Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/3012/2020). Ennek a rendeletnek megfelelően a rendőrség minden hazatérő szlovák állampolgárt rendőri felvezetéssel (ha saját gépkocsival érkezett), vagy rendőri gépjárműveken kísért el a hatóságilag kijelölt karantén létesítményekbe.

A felsorolt elsődleges óvintézkedések elfogadását 2020. február 27-én megelőzte a Szlovák Köztársaság Biztonsági Tanács (*Bezpečnostná rada Slovenskej republiky*) ülése, amelyen a koronavírus terjedése volt a fő témakör. Az ülésen részt vett az országos tisztifőorvos is. A tanács ülésén javaslatokat és konkrét óvintézkedéseket fogalmaztak meg – ilyen volt a központi válságkezelő törzs (*ústredný krízový štáb*) azonnali létrehozása legkésőbb 2020. február 29-ig, a külső szárazföldi határokon át belépő utasok ellenőrzése és tájékoztatása a koronavírus fertőzés gyanújának észlelése utáni eljárásról, az országos anyagellátó központ (*Správa štátnych hmotných rezerv Slovenskej republiky*) felhatalmazása a szükséges védőeszközök beszerzéséhez, és a fentebb említett óvintézkedések bevezetése (Informácia zo 127. zasadnutia Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky zo dňa 27. februára 2020).

Ezeket a határozott, első körben meghozott óvintézkedéseket a leköszönő szlovák kormány fogadta el. 2020. február 29-én a parlamenti választások győztese az Igor Matovič által vezetett Egyszerű Emberek és Független Személyiségek (*Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti - OĽaNO*) ellenzéki párt lett (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2020). Az új kormány megalakulása után 2020. március 21-én a szlovák köztársasági elnökasszony kinevezte az új kormányt, illetve annak miniszterelnökét, Igor Matovič-ot (Zuzana Čaputová prezidentka Slovenskej republiky, 2020). A további koronavírus elleni óvintézkedések elfogadását és azok foganatosítását az új kormányfő, Igor Marovič személyisége jelentősen, sajnos negatívan befolyásolta azzal, hogy nem mindig fogadta el szakemberek (orvosok, infektológusok, elemzők, közgazdászok) javaslatait, és a saját elképzelései szerint cselekedett. Ez a miniszterelnöki hozzáállás jellemzően a második hullám alatt nyilvánul meg, ami minden bizonnyal negatívan befolyásolja a koronavírus elleni óvintézkedések foganatosítását. Ez azért is tűnik érthetetlennek, mert Igor Matovič, Szlovákia miniszterelnöke, mindössze a hivatalba lépése után két nappal, 2020. március 23-án hozta létre az állandó válságkezelő törzset (*permanentný krízový štáb*), mint a miniszterelnök tanácsadó és koordinációs szervezetét. Az állandó válságkezelő törzs mandátumát a COVID-19-el kapcsolatban kihirdetett részleges különleges jogrend és a veszélyhelyzet időszaka határozza meg. Az állandó válságkezelő törzs 2020. június 13-án, a veszélyhelyzet megszűnésével egyben befejezte tevékenységét (Aktuality, 2020). A második hullám alatt az állandó válságkezelő törzs már nem ült

össze, mert a kormányfő nem tartott erre igényt – jelentette ki Peter Škodný, az állandó válságkezelő törzs vezetője (Škodný, 2021, idézi Folentová, 2021).

2020. március 25-től kötelező volt a szájmaszk viselése közterületeken is, április 7-től a Szlovákiába hazatérőknek kötelező volt a 14 napos hatósági karanténba vonulás a hatóság által kijelölt karantén létesítménybe. A koronavírus terjedése megelőzésének érdekében a húsvéti ünnepek alatt, április 8. és április 14-e közt nem volt megengedve a járásokon kívüli utazás – egy enyhébb „lockdown” bevezetésére került sor. A koronavírus elleni gyors fellépés eredménye megmutatkozott és az aktív fertőzöttek száma csökkeni kezdett, ezért április 21-től, öt fázisban elkezdődött a bevezetett óvintézkedések folyamatos feloldása. A kötelező hatósági karantént a hatóság által kijelölt létesítményben május 23-tól az „eKaranténa” AndroidApp bevezetésével ki lehetett váltani otthoni hatósági karanténra, amire május 29-től lehetőség nyílt az iOS mobil eszközök felhasználóinak is. A kötelező hatósági karantén mindkét formája (hatósági otthoni és hatósági a kijelölt létesítményben) június 10-én feloldásra került (Koronavírus a Slovensko, 2021).

II.1. A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek tevékenysége az első hullám alatt

Az Európában terjedő koronavírus és az első igazolt megbetegedések Szlovákia területén indokolták a pozsonyi kormány 2020. március 11-i döntését, amely szerint maximálisan 500 katonát rendelt a rendőrségi, elsődlegesen határvédelmi feladatok ellátására. Másodsorban megadta a katonák bevetésének lehetőségét közös rendőrkatonák járőrök alkalmazásával a közrend fenntartása érdekében. A mandátum 2020. december 31-ig lett megadva, amit a rendőrség vezetése és a központi válságkezelő törzs (*ústredný krízový štáb*) igényelhetett (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 108 z 11. marca 2020).

A járvány további terjedése miatt az érvényben lévő teljes határozat és főleg az április 06-tól kötelező hatósági karantén bevezetése indokolta az addigi 500 fős létszám 1.500 főre való növelését. Ezt a létszámnövelést – már az új – szlovák kormány 2020. április 06. ülésén jóváhagyta és az 1.500 fős keretet 2020. december 31-ig engedélyezte (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 202 zo 6. apríla 2020). 2020. április közepén a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői az érvényes kormányrendeletek alapján a központi válságkezelő törzs igényei szerint a rendőrséget segítették a határvédelmi feladatokban, részt vettek a hatósági karantén létesítmények és kórházak megfigyelésében, mintavételeket biztosítottak azokban a kissebbségi (roma) közösségekben, ahol felütötte a fejét a vírus. Ezekben a karanténba helyezett közösségekben felügyelték a rendet és biztonságot és logisztikai feladatokat láttak el (Poldruhák, 2020). A világjárvány elleni harc, a teljes határozattal kapcsolatos rendőrségi és rendvédelmi feladatok folyamatos növekedése miatt, a szlovák kormány 2020. május 14-i ülésén további 200 katonai részvételét engedélyezte a rendőrség határvédelmi és a belső határok menti részletes feladatainak végrehajtására. Ezt a kormányhatározatot a növekedő

légtérsértések, jogellenes határátlépések és jogellenes határ menti tevékenységek indokolták. Ezek a növekedő illegális tevékenységek – embercsempészet, tiltott áruk (radioaktív anyagok, drog, növények és műtrágyák) – csempészetével kapcsolatban merültek fel és az Európai Unió terrorveszély megelőző intézkedéseinek betartását szolgálják. A kormányrendelet már nem csak a 2020 év végéig, hanem 2021. december 31-ig adott felhatalmazást az említett 200 katonára – illetve a szükséges légi, szárazföldi, vízi és hírszerzési technikai eszközök – felhasználására a rendőrség határvédelmi és a belső határok menti rendészeti feladatai ellátásának biztosítására (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 293 zo 14. mája 2020).

A világvárvány kitörésekor a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői közel 500 egészségügyi dolgozóval rendelkeztek és a haderő képes volt egy 2.000 fő befogadására alkalmas karantén létesítmény kialakítására, amelyre a „Lešť“ kiképző központban került volna sor (Plná poľná, 2020).

Közvetlenül az első kormányrendelet kihirdetése után, amely lehetővé tette a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői állományának bevetését a koronavírus elleni „harcban” elkezdődött a katonák folyamatos bevonása a rendőrség határvédelmi feladatainak támogatására (Pecho, 2020). Ezzel párhuzamosan, a kormányrendelet alapján, bevetésre került a Galgóc (*Hlohovec*) helyőrségi logisztikai zászlóalj. A zászlóalj állománya és technikai eszközei 2020. március 25-én több mint 74 tonna, a Kínai Népköztársaságból érkezett egészségügyi felszerelés szállítását biztosították a pozsonyi (*Bratislava*) nemzetközi reptérről a Szlovák Köztársaság Állami Anyagi Tartalék (*Správa štátnych hmotných rezerv*) telephelyeire (Beniak, 2020). A logisztikai feladatok végrehajtása a továbbiakban is folyamatosan folytatódott „Courier” (*futár*) művelet név alatt. A „Courier” művelet keretében a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői lehetővé tették az egészségügyi eszközök légi úton történő szállítását a SALIS⁷¹ program keretében (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2020a).

A második művelet, amelyet a világvárvány első hulláma alatt a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői hajtottak végre, a „Carousel” (*körhinta*) volt. Ezzel a művelettel a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői segítették a rendőrség és az egészségügyi dolgozók munkáját. A „Carousel” a marginalizált roma közösségekre összpontosított, az ezekben a közösségekben alkalmazott 10 különböző mintavételi csoport, 15 fővel (katonai egészségügy, különleges műveletek és szárazföldi erők) látta el a feladatot egy-egy roma településen – mintavétel, a minta kézbesítése a laboratóriumba és az eredményének továbbítása a hatóság és az érintett felé. A művelet során 9.010 egészségügyi mintát vettek 293 súlyosan hátrányos helyzetű,

---

⁷¹ „SALIS - Strategic Airlift International Solution” (*Stratégiai Nemzetközi Légiszállítás Megoldása*). A SALIS program kilenc NATO országból álló multinacionális konzorcium Németországi székhellyel, A konzorcium Antonov AN-124-100, N-225, AN-22 és IL-76 nagy kapacitású teherszállító repülő gépeket használ. A tagországok: Belgium, Csehország, Franciaország, Németország, Magyarország, Norvégia, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia (NATO, 2020).

döntően romák lakta közösségben (ŠIMONÁKOVÁ, 2020).

A harmadik művelet az „Umbrella” (*esernýô*) megnevezést kapta, ami jelképezte a művelet célját – egyfajta védelmi ernyőt tartani a hatósági karanténba helyezett marginalizált roma települések fölé. Ez a művelet volt az első „élesben” végrehajtott CIMIC-PSYOPS⁷² feladat Szlovákia területén (Šostronek, 2020 idézi Šnidl, 2020a). A művelet fő célja a vírus terjedésének megakadályozása volt a lezárt területen kívül, továbbá a lezárt területek védelme, valamint élelmiszer -és egészségügyi ellátás biztosítása a lezárt területeken tartózkodó embereknek. A roma telepeken körülbelül 1.500 Szlovákiába hazatérő roma nemzetiségű szlovák állampolgár tartózkodott 2020. március végén, akikről nem lehetett tudni, hogy betartják-e a hatósági kötelező házi karantént. Fenn állt tehát a veszélye egy tömeges fertőzésnek (Pollák, 2020, idézi Gvodinová, 2020). A művelet 2020. április 13-án kezdődött meg a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői vezérkari főnökének parancsa alapján (Pažický, 2020).

A „Carousel” és „Umbrella” műveletek a COVID-19 járvány marginalizált roma közösségeken belüli kezelésére vonatkozó intézkedési terv (*Plán riešenia ochorenia COVID-19 v marginalizovaných rómskych komunitách*) adta meg a jogalapot és határozta meg az célcsoportot és az egészségügyi eljárásokat (*Plán riešenia ochorenia COVID-19 v marginalizovaných rómskych komunitách zo dňa 02. apríla 2020*). A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői, az intézkedési tervben meghatározott célok elérése érdekében segítették az egészségügyi -és önkormányzati dolgozókat és a rendőrséget.⁷³

Mindhárom művelet („Courier”, „Carousel”, „Umbrella”) a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői vezérkari főnöke utasítása értelmében 2020. április 21-től egy átfogó műveleti törzs vezetése alá került, azzal a céllal, hogy minél hatékonyabban és rugalmasabban valósuljon meg a kijelölt humán és technikai erőforrások bevetése a kormány és a központi válságkezelő törzs követelményei szerint. A továbbiakban ez az összetett műveleti törzs a „Corona” elnevezés alatt működött (*Ozbrojené sily Slovenskej republiky, 2020a*).

A Szlovák Köztársaság és más államok állampolgárainak hazatérését a Szlovák Köztársaság Külügyi és Európai Ügyek Minisztériumának együttműködésével segítette a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői légierije is. A C-27J Spartan gépek 2020. május 1-én például Libanonból hoztak haza szlovák állampolgárokat, május 2-án Ciprusról szlovák, magyar, cseh és osztrák állampolgárokat (*Veliteľstvo vzdušných síl OS SR, 2020*), míg május 13., 15. és 19-én 36 ír állampolgárt vittek haza Szlovákiából, illetve Írországból 107 szlovák állampolgárt juttattak haza (*Dopravné kridlo Kuchyňa, 2020*).

---

⁷² „CIMIC-PSYOPS - Civil-Military Cooperation and Psychological Operations” (*civil-katonai kapcsolatok és lélektani műveletek*)

⁷³ Részletesebben lásd: FRA: Implication of COVID-19 pandemic on Roma and Travellers communities” [A COVID-19 kihatásai a roma és ingázó közösségekre] (FRA, 2020).

A központi katonai kórház 2020. április elején kialakított egy RT-PCR teszt központot, napi 60 mintavétel kapacitással. Továbbá 184 ágyat biztosított a koronavírusban szenvedő betegek ellátására, ebből 60 lélegeztetővel ellátott fekvőhelyet (Ozbrojené sily Slovenskej republiky, 2020b). A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői ruházati bázisán, saját erőforrások felhasználásával, szájmascokokat kezdtek varrni 2020. március 16-tól. Ezek a szájmascok elsődlegesen a fegyveres erők állománya részére készültek a szolgálati feladatok teljesítéséhez. (Novomestský, 2020).

Részösszegzésként, a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erők szerepe a COVID-19 járvány első hulláma alatt a következő volt:

- a meglévő egészségügyi kapacitások felhasználása és ezek bővítése a járványügyi helyzet kezelésének megfelelően;
- szlovák és más államok állampolgárainak hazajuttatása, főleg légi szállítással;
- logisztikai feladatok ellátása (beleértve a SALIS program keretében a külföldről történő légi szállítást);
- a rendőrség támogatása a határvédelmi feladatok ellátása során
- a marginalizált (roma) közösségek/települések védelme a hatósági karantén időtartama alatt;
- a marginalizált (roma) közösségek/települések lakóinak mintavétele és ezek kézbesítése a laboratóriumokba (szárazföldi és légi szállítással) a hatósági karantén időtartama alatt.

A fentebb megnevezett tevékenységekre kormányhatározatok alapján 1.700 katona volt kijelölve a szükséges technikai felszereléssel.

III. A Járvány második hulláma

A fokozatosan romló hazai és nemzetközi járványügyi adatok a vírus további terjedését jelezték elő. Ennek ellenére egy másfél hónapos, járványügyileg relatív nyugodt, enyhe óvintézkedések melletti időszak következett be. Szlovákiában az aktív fertőzöttek száma 2020. június végén 193 fő volt, az elhunytak száma huszonnyolc. 2020. július végére az aktív fertőzöttek száma már 566 főre emelkedett, és az elhunytak száma egy fővel nőtt. Augusztus végére az aktív fertőzöttek száma megemelkedett 1.478 főre és a járvány berobbanása kezdetétől elhunyt 33 szlovák állampolgár (Koronavírus a Slovensko, 2021). Ezt az időszakot a pozsonyi kormányzat a világjárvány várható második hullám elleni óvintézkedések előkészítésére és későbbi folyamatos bevezetésére használta fel. A kormány 2020. július 15-kén jóváhagyta a Szlovák Köztársaság Járványügyi Kormánybizottság (*Pandemická komisia vlády Slovenskej republiky*) új – az aktuális járványügyi helyzetnek megfelelő – státuszát. A járványügyi kormánybizottság feladatainak és hatásköreinek legutóbbi meghatározására 2010. március 31-én került sor, tehát ez a 10 évvel ezelőtt elfogadott dokumentum már nem felelt meg az aktuális helyzetnek (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 464 z 15. júla 2020). A járványügyi kormánybizottság elkezdte a járványkezelési terv (*pandemický plán*) kidolgozását,

amelyet 2020. augusztus 11-én fogadott el a Szlovák Köztársaság Egészségügyi Minisztériuma (*Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky*). A terv jóváhagyásakor Szlovákia már a világjárvány második hullámában volt, amit az egészségügyi miniszter, Marek Krajčí jelentett be a médiában (COVID-19: Slovenská republika má pandemický plán, 2020).

A járványkezelési terv részletezte a kormány, a Szlovák Köztársaság Járványügyi Kormánybizottság, Közegészségügyi Hivatal (*Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky*), a minisztériumok és más államigazgatási hatóságok hatásköreit és kötelezettségeit. A dokumentum a járvány terjedésének négy fázisát⁷⁴ határozza meg, és ennek megfelelően írta elő a járványügyi eljárásokat az egyes fázisok során és meghatározta az úgynevezett „COVID-19 jelzőlámpát” (*COVID-19 semafor*)⁷⁵ (Pandemický plán pre prípad pandémie v Slovenskej republike, 2020). A fokozatosan romló hazai és nemzetközi járványügyi adatok miatt 2020. augusztus 26-án alkalmazni kezdték a „COVID-19 jelzőlámpát” (Koronavírus a Slovensko, 2021).

2020. szeptember 1-től a járványelleni óvintézkedések szigorítása hatályba lépett. A legfontosabbak közé tartozott a kötelező szájmazsk viselés a boltokban, a felszolgálók részére az éttermekben és a kiszolgáló személyzet részére a wellness és szépségszalonokban, fodrászatokban. Továbbá meghatározták a kültéri rendezvények résztvevőinek maximális létszámát 1.000 főre, a beltéri rendezvényeknél pedig maximálisan 500 főre. A rendezvényeket érintő korlátozások nem vonatkoztak az egyházi tevékenységekre (például mise, keresztlő, temetés) és az államigazgatási szervek üléseire. Ezeken a rendezvényeken viszont kötelező volt a szájmazsk viselése (Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/6849/2020). A járványügyiileg veszélyes országokból Szlovákiába utazókat tíz napos hatósági házi karanténra és a határátlépés előtt egy elektronikus regisztrációra kötelezték. Aktuálisan az intézkedés Szlovákia szomszédos országaiból csak Ukrajnát érintette (Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/6850/2020). 2020. szeptember 4-én a Szlovák Köztársaság Járványügyi Kormánybizottság javasolta a járvány által legsújtottabb járási tisztii főorvosoknak saját hatáskörükön belül a szigorúbb óvintézkedések bevezetését. A szigorúbb

---

⁷⁴ 1. fázis: a járvány folyamatos terjedése; 2. fázis: a járvány további terjedése, a fertőzöttek számának növekedése, a kórházak több mint 50% leterheltsége és fertőzési gócpont kialakulása; 3. fázis: veszélyhelyzet kihirdetése, a fertőzöttek számának további növekedése, a kórházak több mint 75% leterheltsége, a gócpontok hatósági karanténba helyezése, egészségügyi dolgozók hiánya fertőzés miatt. 4. fázis: fokozatos visszatérés a járvány előtti időszakra – egy lépés vissza (Pandemický plán pre prípad pandémie v Slovenskej republike, 2020).

⁷⁵ A „COVID-19 jelzőlámpa” biztonságos és veszélyes járványügyi helyzeteket határoz meg és előírja az szükséges óvintézkedéseket minden színkódhoz: zöld – a járvány kordában tartva; sárga – a járványügyi helyzet egyre rosszabb; piros – a járványügyi helyzet kritikus; szürke – a járványelőtti helyzet fokozatos visszaállása (Pandemický plán pre prípad pandémie v Slovenskej republike, 2020).

óvintézkedések bevezetésére például a Nagymihályi (*Michalovce*) és Trencsényi (*Trenčín*) járásokban került sor (Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky, 2020b). 2020. szeptember 10-től újabb szigorítás bevezetése lépett hatályba – a nem biztonságos országokból légi úton érkezők kötelező hatósági házi karanténba kerülése és elektronikus regisztrációja (Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/7093/2020). A fokozatosan romló hazai járványügyi helyzet miatt 2020. szeptember 14-től kötelező lett a kültéri szájmaszk viselés, illetve a beltéri közösségi területeken is (Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/7189/2020). 2020. szeptember 18-tól a külföldről érkezőknek újra bevezették a kötelező hatósági házi karantént és a kötelező elektronikus regisztrációt (Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/7310/2020).

A járvány terjedése miatt 2020. október 1-től a szlovák kormány kihirdette a veszélyhelyzetet (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 587/2020 z 30. septembra 2020), amely a mai napig hatályban van. A járvány második hulláma alatt a szlovák kormány többször enyhített és szigorított az óvintézkedéseken, egyes intézkedések ellentmondóak, az egyszerű emberek, de néha a szakma számára is érthetetlenek vagy csak nehezen értelmezhetőek voltak (Sulík, 2020). Időként kitértek a kormányzati koalíción belüli viták, amelyeket a kormánytagok a médián keresztül kommunikáltak (Gigániková, 2021 idézi Folentová, 2021). Rendszeresen előfordult a bevezetett óvintézkedések, kijárási korlátozások és külföldi magánutakról való visszatérés utáni kötelezettségek kormánytagok általi megszegése (TASR, 2021). Ez nem hatott és valószínűleg a jövőben sem fog pozitívan hatni a lakosság megnyugtására, illetve az óvintézkedések betartásának ösztönözésére. A vitákat többek között az országos tömeges tesztelés szüksége váltotta ki, a miniszterelnök – Igor Matovič – és a miniszterek, egészségügyi, közgazdászok és a társadalomtudományok szinte minden területén tevékenykedő szakemberek és elemzők között.

A szlovák kormány 2020. október 18-án meghozta a döntést az országos tömeges teszteléssel kapcsolatban és elrendelte azt azzal a céllal, hogy legyenek beazonosítva a gócpontok és mérjék fel a járvány terjedését. A tömeges tesztelés első üteme 2020. október 30. és november 1. között zajlott, a második 2020. november 6. és 8. között, míg az úgynevezett „pilóta” tömeges Covid-tesztelést „Orava” és „Bardejov” járásokban október 23. és 25. között hajtották végre (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 665/2020 z 18. októbra 2020). A tesztelés második (2020. november 21-22.) és harmadik (2020. november 6-8.) ütemében Magyarországról 200 orvos és medikus segítette a szlovák egészségügyi dolgozókat főleg a magyar ajkú Komárom (*Komárno*), Nyitra (*Nitra*), Léva (*Levice*) és Töketerebes (*Trebišov*) járásokban. Pozsonyligetfalun (*Bratislava-Petržalka*) pedig 50 osztrák katonai medikus segítette szlovák egészségügyi kollégáikat (Pravda, 2020). Mivelhogy az osztrák orvosok az Osztrák Szövetségi Hadsereg (*Bundesheer*) állományába tartoznak, a pozsonyi kormány engedélye alapján segítettek az országos tesztelés alatt és a veszélyhelyzet okozta következmények felszámolásában is (Uznesenie vlády Slovenskej republiky

č. 694/2020 z 30. októbra 2020).

Mivel a második hullám alatt bevezetett óvintézkedések és ezek betartása nem állította meg a vírus terjedését, a Szlovák Egészségügyi Minisztérium infektológusok, epidemiológusok, pediáterek, a WHO szlovák munkatársai és elemzők bevonásával kidolgozta az úgynevezett „Covid Automat” riasztó rendszert. A „Covid Automat” egy útmutató, amely a járvány terjedését vizsgálja és az óvintézkedések bevezetését határozza meg a SARS-CoV-2 járvány terjedésétől függően (COVID AUTOMAT, 2020). Az útmutatót a pozsonyi kormány 2020. december 16-án fogadta el és minden minisztériumot az útmutatóban leírtak betartására kötelezett (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 799/2020 zo 16. decembra 2020). 2021 elején a szlovák kormány hosszadalmas, közel egy heti egyeztetés után újra a tömeges, országos tesztelés mellett döntött, amely az „országos szűrés” (*celoslovenský skrining*) megnevezést kapta és antigén tesztek alkalmazásával hajtották végre. Ez az országos szűrés 2021. január 18-tól 2021. január 26-ig tartott és nem volt kötelező. Viszont csak a negatív tesz eredmény adott lehetőséget például a munkahelyre utazáshoz vagy a szabad természetben tartózkodáshoz (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 30/2021 zo 17. januára 2021). Az országos szűrést összesen 211 lengyel egészségügyi dolgozó segítette főleg a Lengyelországgal határos régiókban – „Kysuce“, „Orava“, „Stará Ľubovňa“ járásokban. 2021. január 22-én már a 211 lengyel egészségügyi dolgozóból 65 segítette a szlovák kollégák munkáját (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2021). Ebben az országos szűrésben a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői „már csak” a támogató feladatokat látták el (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 29/2021 zo 16. januára 2021). A helyi önkormányzatok már nem igényelték a szlovák haderő támogató segítségét és a szűrést saját erőikkel oldották meg. Ilyen volt például a szlovák főváros Récse városrésze (*Bratislava-Rača*) ahol a polgármester nem tartott igényt a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erők támogatására (Drotován, 2021 idézi Gehrrová, 2021).

Miután az Európai Gyógyszerügynökség engedélyezte BioNtech/Pfizer koronavírus védőoltás alkalmazását, Szlovákiában 2020. december 26-án megkezdődött az oltóanyag beadása. (Debnár, 2020) Pozsony a továbbiakban a Nemzeti koronavírus védőoltási stratégia (*Národná stratégia očkovania proti ochoreniu COVID-19 v podmienkach Slovenskej republiky*) által meghatározott ütemezés szerint fogja folytatni az lakosság beoltását a koronavírus védőoltásokkal. (Národná stratégia očkovania proti ochoreniu COVID-19 v podmienkach Slovenskej republiky)

III.1. A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek szerepe a második hullám alatt

A második hullám alatt – az első hullám idején már végrehajtott feladatok mellett – a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői a COVID-19 tömeges országos tesztelésének tervezésével és végrehajtásával segítették a kormányt. A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek szerepe az első hullámmal összehasonlítva jelentős mértékben nőtt.

A járvány terjedése miatt a Szlovák Köztársaság Közegészségügyi Hivatala 1.500 katonával lett megerősítve, azzal a feladattal, hogy az egészségügyi dolgozók leterheltségét csökkentsék. Ennek értelmében a katonák elsősorban a fertőzés nyomon követését hajtották végre a Közegészségügyi Hivatalt segítve, illetve a kórházakba vezényelve a rendészeti feladatokat látták el. A kormányrendelet alapján, az állomány kirendelése 2020. október 9-től, 2020. december 31-ig tartott (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 644/2020 z 9. októbra 2020). Ezzel a kormányrendelettel, a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erők kötelékéből kijelölt állomány száma, az első hullámhoz viszonyítva 1 700 főről 3 200 főre növekedett.

2020. október közepén a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erők újabb nagy feladatot kapott – a „Közös felelősség” (*Spoločná zodpovednosť*) elnevezésű művelet megtervezését és végrehajtását. Az országos tömeges tesztelés és azt támogató 8 000 katona a kormányrendelet értelmében a gócpontok beazonosítását és a járvány terjedésének felmérését szolgálta. (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 665/2020 z 18. októbra 2020) A „Közös felelősség“ művelet során a fegyveres erők állománya – az egészségügyi dolgozókkal, a rendőrséggel és az önkéntesekkel együttműködésben – három ütemben tesztelték a szlovák állampolgárokat azzal a szándékkal, hogy megelőzzék a vírus terjedését. Az országos tömeges tesztelés negyedik ütemét 2020. november 21-től 22-ig hajtották végre, abban a 458 városban és faluban, ahol a COVID-pozitív betegek aránya az előző tömeges tesztelés során (2020. november 6-8.) meghaladta a résztvevők 1%-át. Ez a negyedik ütem a „Közös Felelősség” művelet folytatása volt, aminek támogatására a kormány ismét 8.000 katonát jelölt ki a sikeres végrehajtás érdekében, ugyanazok feltételek mellett, mint az előző tömeges tesztelések során (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 727/2020 z 19. novembra 2020). A Szlovák Köztársaság Pénzügyminisztériuma (*Ministerstvo financií Slovenskej republiky*) a Védelmi Minisztériumnak (*Ministerstvo obrany*) közel 43 millió Eurót utalt át a „Közös Felelősség” művelet végrehajtásával kapcsolatos kiadások fedezésére (Sme, 2020). Nyilván ez az összeg nem fedezi a kiadásokat, csak azokat a költségeket, amelyeket nem lehet a védelmi tárca kiadásaiból biztosítani. Ez például az antigén tesztek beszerzése vagy a közel húszezer egészségügyi dolgozó pótlékának kifizetése. A szlovák védelmi miniszter szerint a tárca a műveletre elköltött kiadásai körülbelül 35 millió Eurót tesznek ki, míg a négy országos tömeges tesztelési ütem összkidadásai megközelítik a 105 millió eurót (Minúta, 2020a).

A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erők kötelékéből 2020. október 9. és november 22-ke között összesen 11.200 katona volt kijelölve a vilá járvány elleni „harcra”. Ezen időszak után, 2020. december 31-ig összesen 3.200 katona vett részt a vilá járvány elleni fellépésben, míg 2021. január 1-től 2021. január 6-ig a kijelölt katonák létszáma visszaesett 1.700 főre.

Mint már említettem, a járvány első hulláma alatt, a szlovák kormány utasítására, 2020. december 31-ig 1 500 katona támogatta a rendőrség határvédelmi és rendészeti feladatait. A huzamosan rossz járványhelyzet fennállása miatt a kormány meghosszabbította a rendőrséget támogatók katonák mandátumát 2021. december

31-ig (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 805/2020 z 29. decembra 2020). 2021. január 7-től, 2021. június 30-ig a pozsonyi kormány újabb, naponta maximálisan 1.000 katonát vezényelt a Szlovák Egészségügyi Minisztérium rendelkezésére az egészségügyi feladatok támogatására (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 14/2021 zo 7. januára 2021). 2021. január 16-tól, 2021. június 30-ig a szlovák kormány maximálisan 5.000 főt katona szükség szerinti bevetéséről döntött a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erők kötelékéből a lakosság tesztelésével kapcsolatos feladatok támogatására (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 29/2021 zo 16. januára 2021). Ez azt jelenti, hogy 2021. január 25-i állapotok alapján egyszerre 7.700 katona támogathatja a rendőrség, az egészségügy, az önkormányzatok és más államigazgatási szervezetek tevékenységét a koronavírus elleni védekezésben.

IV. A járvány hatásai a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőire

A vírus terjedése megelőzésének érdekében a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői parancsnoki állománya több intézkedést fogadott el. Az intézkedések egyike az állomány három részre osztása volt, a feladatok hatékonyabb ellátása érdekében. A járvány szlovákiai megjelenését követően, 2020. április 14-ig összesen három katonának volt igazolt koronavírus megbetegedése, ebből kettő már meggyógyult (Poldruhák, 2020a). A fertőzöttek száma 2020. április 16-kán már öt pozitívan tesztelt katona volt, a kettő gyógyult katona mellett. (Poldruhák, 2020b) 2020. október 29-én a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői kötelékéből 298 katona volt fertőzött (Nad', 2020 idézi Šnidl, 2020c). A védelmi miniszter bejelentése szerint 2020. október 27-én a védelmi tárcon belül közel 500 fertőzött volt (katonák és civilek) beleértve a fegyveres erőket, a minisztériumot és más, a védelmi minisztériumnak alárendelt szervezeteket is (Minúta, 2020b). 2020. december 10-én a védelmi tárcon belül 226 fertőzöttet tartottak nyilván, és a világjárvány kitérésétől számítva a tárca állományából körülbelül 1.400 katona és polgári alkalmazott fertőződött meg (Kern, 2020 idézi Nad', 2020). Maga a védelmi miniszter – Jaroslav Nad' – is megfertőződött, a 2020. december 18-án levett mintája pozitív lett a koronavírus fertőzésre, így kénytelen volt karanténba vonulni (Minúta, 2020c). Sajnos, a koronavírusnak egy halálos áldozata is volt – Juraj Kemláge, őrmester –, aki az önkéntes karanténba vonulás után december végén hunyt el (Veliteľstvo pozemných síl OS SR, 2020).

A szerző saját tapasztalatai szerint az első hullám alatt egyhetes (a parancsnok/igazgató hatáskörében valahol kéthetes) rotációs rendszer volt bevezetve az alakulatoknál, ami azt jelentette, hogy az állomány harmada kénytelen volt szabadságra vonulni. Az iskolák bezárása után, a civil szférához hasonlóan, a fegyveres erőknél is bekövetkezett az a „szükségállapot”, hogy a kisgyermekes családoknál a szülők kénytelenek voltak felváltva a gyerekekkel-gyerekekkel otthon lenni.

A járvány kezdete óta a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek Jaroslav Nad'

védelmi miniszter szerint sikerült közel 150 katonát átképezni a kiegészítő egészségügyi feladatok elvégzésére és 15 orvossal is bővült az állomány, beleértve két ukrán szakembert is, akik felvették a szlovák állampolgárságot (Nadž, 2020 idézi Šnidl, 2020b). A koronavírus pozitív hatása a Fegyveres Erőkre a szervezet társadalmi presztízsének gyarapodása, illetve a katonai szolgálat társadalmi elismerésének emelkedése volt. A további pozitív hatások közé tartozik a CIMIC-PSYOPS képességek fejlesztése, és nem utolsósorban a haderő tervezési képességek fejlesztése és alkalmazása egy világjárvány esetén. Mindezek a tapasztalatok nagyon jól szolgálhatnak (*lesson learned*) például a NATO Erőket Integráló Elem (*NATO Force Integration Unit – NFIU*) részére.

Az Eltökélt Támogatás (*Resolute Support*) Afganisztáni misszióból a koronavírus fenyegetettség miatt vezényeltek haza 29 katonát, akik 2020. április 14-én érkeztek meg Szlovákiába. Az idejekorán történő hazatérés az Eltökélt Támogatás szövetségi parancsnokának kérésére történt, a koronavírus fertőzés terjedésének megelőzése érdekében hozott óvintézkedések részeként. Az afganisztáni szövetséges misszionál ennek értelmében mindenkit, aki nélkülözhető volt a feladatok ellátásához, hazavezényeltek (Ozbrojené sily Slovenskej republiky, 2020c). A tavaszi koronavírus első hulláma miatt a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői nem voltak képesek az Lettországból állomásozó előretolt többnemzeti zászlóalj-harcsoport (*Enhanced Forward Presence - eFP*) féléves váltását biztosítani. Emiatt a 150 katonából álló szlovák kontingens nyár eleji váltása decemberre tolódott ki (Minúta, 2020d). A külföldi misszió meghosszabbításáról szóló kormányrendeletet a szlovák kormány 2020. május 18-án hirdette ki (Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 299 z 18. mája 2020). Ez a helyzet fél évvel eltolta az első tüzérosztály kiutazását a Lettországi Adazsi (*Ādaži*) katonai bázisra. Az egységnél a legmodernebb, szlovák gyártmányú önjáró tarackok – ZUZANA – vannak rendszeresítve (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2020b). A járványveszély miatt, illetve a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői állományának a pandémia elleni küzdelemben való részvétel miatti nagyfokú leterheltsége okán 2020 őszén törölték a Szlovák Pajzs (*Slovenský štít*) nemzetközi gyakorlatot. A gyakorlaton az Egyesült Államok Szárazföldi Haderőneme (*US Army*), a Magyar Honvédség, a Cseh Haderő (*Armáda České republiky*) és a Lengyel Haderő (*Sily Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej*) kijelölt állománya vett volna részt (Ozbrojené sily Slovenskej republiky, 2020d). Az évre betervezett többi – volumenében jóval kisebb hadgyakorlat sikerült végrehajtani.

A világjárvány negatívan befolyásolta a protokolláris, illetve nemzetközi szintű katonai rendezvényeket is. Ezek közé tartozik az évente megrendezésre kerülő Szlovákiai Nemzetközi Repülő Napok 2020 (*Slovak International Air Fest 2020*) törlése (Medzinárodné letecké dni, 2020) és a hagyományos január 1-i ágyúlövések a Pozsonyi rakparton, amelyek a Szlovák Köztársaság 1993. január 1-i megalakulását idézik fel (TASR, 2020).

A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői a világjárvány első és második hullámában a következő táblázatban feltüntetett maximális emberi erőforrásokkal vehettek részt.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy minden nap és a teljes bevethető létszám volt alkalmazva. A szerző, saját tapasztalataiból kiindulva, a maximális meghatározott létszám 65%-os tartós alkalmazását tartja valószínűnek. További fontos adat a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői aktuális létszáma, amely nem egész 13.000 fő (Nad', 2020 idézi Šnidl, 2020c). Ebből le kell vonni a 456 külszolgálatot teljesítő katonát⁷⁶ és a NATO beosztásokban (szlovákiai és külföldi) szolgálatot teljesítő katonákat, ami összesen körülbelül 500 katona. Így a számításba vehető állomány körülbelül 12.000 fő körül lehet.

1. táblázat: A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek bevetése a kialakult koronavírus járványhelyzet kezelése alatt

Időpont	első hullám		második hullám		haderő bevetése %-ban	
	maximál is létszám	becsült alkalmazott létszám	maximál is létszám	becsült alkalmazott létszám	maximál is létszám	becsült alkalmazott létszám
2020. 03.11-től	500	325			4,00	2,60
2020. 04. 05-ig						
2020. 04.06-től	1.500	975				
2020- 05. 13-ig			12,00	7,80		
2020. 05. 14-től	1.700	1.105	1.700	1.105	13,60	8,84
2021. 12. 31-ig						
2020. 10. 09-től			3.200	2.080	25,60	16,64
2020. 12. 31-ig						
2020 tömeges tesztelés négy üteme alatt			11.200	7.280	89,60	58,24
2021. 01. 01-től			1.700	1.105	13,60	8,84
2021. 01. 06-ig						
2021. 01. 07-től						

⁷⁶ Nemzetközi missziók: RS, ALTHEA EUFOR, UNFICYP, NIMI/IRAK, eFP, UNTSO, EUMM – összesen 456 külföldön szolgáló katona (Hrozenská, 2020).

2021. 06. 30-ig					
2021. 01. 07-től		7.700	5.005	61,60	40,04
2021. 06. 30-ig					
2021. 07. 01-től	* ha a járványügyi helyzet 2021 júliusától javul	1.700	1.105	13,60	8,84
2021. 12. 31-ig*					

Forrás: A szerző saját szerkesztése a szövegben leírtak alapján

A kialakult járványügyi helyzet és ennek kezelése rámutatott az állami és részben az önkormányzati szervezetek hiányosságaira, illetve felkészületlenségére, és a szükséges jogi háttér hiányosságaira, amelyekre a kormánynak „menet közben” kellett megoldást találnia. Ez a folyamat sokszor a kormánykoalíciók belső nézeteltéréseket, illetve társadalmi feszültségeket okozott és várhatóan a továbbiakban is okozni fog. Mint az 1. táblázatból is kiderül, a haderő személyi állományának több mint 50%-os bevétele hosszú távon elfogadhatatlan és fenntarthatatlan. Egyrészt az emberi erőforrás kimerülése miatt, a megfertőződés növekvő valószínűsége miatt, de elsősorban azért, mert a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőit elsősorban nem a polgári védelmi, katasztrófavédelmi és járványügyi feladatok kezelésére hívták. Ezt a feladatot teljeskörűen a polgári védelemnek kell ellátnia, amelyet a Belügyminisztérium irányít az egyes megyei és járási kormányhivatalokon keresztül, az önkormányzatokkal együttműködésben.

A járványügyi védekezésben nyomon követhető, hogy ezt a jogi állapotot az egyes államigazgatási és önkormányzati szervezetek tudomásul vették és meghozták a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy kezelni tudják a kialakult helyzetet. 2021 elején, az országos szűrés alatt ez nyilvánvalóvá vált – egyrészt a kormányhatározat alapján, amely a haderőt már csak a támogatási feladatokkal bízta meg, és nem a tesztelés szervezésével, ahogy ezt 2020 őszén tette. Másrészt az önkormányzatok jelentős szerepet játszottak az országos szűrés alatt, amikor bizonyították, hogy ezen a téren kompetensek, megvan az akarat és a szakértelem, de sajnos hiányzik a kormányzati határozottság és az ésszerű kormányzati kommunikáció, nemcsak az állampolgárok felé.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Elemzések

Implication of COVID-19 pandemic on Roma and Travellers communities. FRA - European Union Agency for Fundamental Rights. (2020. június 15.) [A COVID-19 hatása a roma és ingázó közösségekre]; forrás: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/sk_report_-_covid-19_impact_on_roma_en.pdf. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 22.)

Dva návrhy na zefektívnenie pôsobenie OS SR v medzinárodnom krízovom manažmente. Hrozenková, B.; Ministerstvo obrany SR. (2020. július 14.) [Két javaslat a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek nemzetközi válságkezelési rendszerének hatékonyságának javítására]; forrás: https://www.mosr.sk/data/files/4166_2020-k-02-operacie-medzinarodneho-krizoveho-manazmentu.pdf. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 25.)

Kormányzati dokumentumok

COVID AUTOMAT - Alert systém pre monitorovanie vývoja epidémie a prijímanie protiepidemických opatrení v závislosti od intenzity šírenia SARS-CoV-2 (Covid-19). Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. december 16.) [COVID AUTOMAT - Riasztórendszer az epidémia kialakulásának figyelemmel kísérésére és járványellenes intézkedések megtételére a SARS-CoV-2 (Covid-19) terjedésének intenzitásától függően]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25587/1>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Informácia zo 127. zasadnutia Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky zo dňa 27. februára 2020. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. február 27.) [Jegyzőkönyv a Szlovák Köztársaság Biztonsági Tanácsa 127. üléséről]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=BD20E704FCEE4FCA83FD89006B9E966B-4F69D215D508F16541D40CEE071CDE71>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 15.)

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/2640/2020. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. (2020. március 18.) [A Szlovák Köztársaság Közegészségügyi Hivatala OLP/2640/2020 számú rendelete a közegészség biztosítására]; forrás: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_UVZ_SR_karantenne_ucinne_od_19.03.2020.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 15.)

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/3012/2020. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. (2020. április 04.) [A Szlovák Köztársaság Közegészségügyi Hivatala OLP/3012/2020 számú rendelete a közegészség biztosítására]; forrás:

https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Opatrenie_statna_karantena_04042020.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 15.)

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/6849/2020. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. (2020. augusztus 28.) [A Szlovák Köztársaság Közegészségügyi Hivatala OLP/6849/2020 számú rendelete a közegészség biztosítására]; forrás: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/opatrenia_prevadzky_a_HP_01_09.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/6850/2020. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. (2020. augusztus 28.) [A Szlovák Köztársaság Közegészségügyi Hivatala OLP/6850/2020 számú rendelete a közegészség biztosítására]; forrás: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/opatrenie_hranice_domaca_izolacia_rizi_kove_krajiny_01_09_2020.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/7093/2020. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. (2020. szeptember 09.) [A Szlovák Köztársaság Közegészségügyi Hivatala OLP/7093/2020 számú rendelete a közegészség biztosítására]; forrás: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/zmena_opatrenia_hranice_10_9.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/7189/2020. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. (2020. szeptember 14.) [A Szlovák Köztársaság Közegészségügyi Hivatala OLP/7189/2020 számú rendelete a közegészség biztosítására]; forrás: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/final_opatrenia_ruska_14_09.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/7310/2020. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. (2020. szeptember 17.) [A Szlovák Köztársaság Közegészségügyi Hivatala OLP/7310/2020 számú rendelete a közegészség biztosítására]; forrás: https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/opatrenie_hranice%2015_09.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Opatrenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky pri ohrození verejného zdravia sp.zn.: OLP/2595/2020. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. (2020. március 12.) [A Szlovák Köztársaság Közegészségügyi Hivatala OLP/2595/2020 számú rendelete a közegészség biztosítására]; forrás: https://www.uvzsr.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4087:covid-19-ustredny-krizovy-tab-zavadza

[alie-opatrenia-zatvoriva-sa-koly-inletiska-karantena-plati-pre-vetkych-ktori-sa-vratia-zo-zahrania&catid=250:koronavirus-2019-ncov&Itemid=153](#). (Letöltés dátuma: 2021. 01. 15.)

Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky z 12. januára 2021 č. 519 k návrhu vlády Slovenskej republiky na vyslovenie súhlasu Národnej rady Slovenskej republiky s predĺžením núdzového stavu vyhláseného z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie. Slov-lex. [A Nemzeti Tanács 519 sz. határozata a veszélyhelyzet meghosszabbításával kapcsolatosan].; forrás: https://www.slov-lex.sk/static/pdf/2021/4/ZZ_2021_4_20210114.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 20.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 108 z 11. marca 2020 k návrhu na vyčlenenie príslušníkov ozbrojených síl Slovenskej republiky pre posilnenie Policajného zboru pri zabezpečovaní verejného poriadku v súvislosti s opatreniami v boji proti koronavírusu. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2021. január 17.) [Kormányhatározat a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek kötelékéből kijelölt állomány rendelkezésre bocsátásáról a rendőrségi feladatok ellátására]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=4B9B1B0089F548EDB6A6C1340CD98436-9E4EF971F4AF0C41AC40619A68F33FDE>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 114 z 15. marca 2020 k návrhu na vyhlásenie núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov, na uloženie pracovnej povinnosti na zabezpečenie výkonu zdravotnej starostlivosti a zakázanie uplatňovania práva na štrajk niektorým pracovníkom. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. március 15.) [Kormányhatározat a veszélyhelyzet kihirdetéséről]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=ED973F5DAAF04455A7349899124DCB7B-874006C0D6CEF965488E01F8D10CF121>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 15.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 202 zo 6. apríla 2020 k návrhu na vyčlenenie príslušníkov ozbrojených síl Slovenskej republiky pri zabezpečovaní verejného poriadku a v súvislosti s opatreniami v boji proti koronavírusu. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. apríl 6.) [Kormányhatározat a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek kötelékéből kijelölt állomány rendelkezésre bocsátásáról a rendőrségi feladatok ellátására]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=C0C799DE744D400ABC87A9C8DEB26B50-DE4E19B05BEA483CE2A3689F1C156A57>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 293 zo 14. mája 2020 k návrhu opatrení pri výkone kontroly hraníc a policajných kontrol v pohraničných oblastiach vnútorných hraníc Slovenskej republiky. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. május 14.) [Kormányhatározat a határvédelmi és a belső határok menti feladatok

végrehajtásával kapcsolatlan]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=1B06BBE1F04E4D16B6C862994EA48FDF-5C4CDB4E0510AF120B2B7D65FEB330B0>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 299 z 18. mája 2020 k návrhu na zmenu mandátu a na vyslanie príslušníkov ozbrojených síl Slovenskej republiky v rámci Posilnenej predsunutej prítomnosti NATO do Lotyšskej republiky, Litovskej republiky, Estónskej republiky a Poľskej republiky. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. május 18.) [Kormányhatározat a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői kijelölt állományai kiküldetési mandátuma változásáról a NATO előretolt többnemzeti zászlóalj-harccsoporttal kapcsolatban]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=7220C97977FC45029D611836C0DD7AC7-8242A8594A8699C35E7D40340278605E>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 366 z 10. júna 2020 k návrhu na skončenie núdzového stavu, zrušenie uloženia pracovnej povinnosti na zabezpečenie výkonu zdravotnej starostlivosti, zrušenie zákazu uplatňovania práva na štrajk niektorým pracovníkom a zrušenie zákazu uplatňovania práva pokojne sa zhromažďovať vyhláseného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 114 z 15. marca 2020 a rozšíreného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 115 z 18. marca 2020, uznesením vlády Slovenskej republiky č. 169 z 27. marca 2020, uznesením vlády Slovenskej republiky č. 207 zo 6. apríla 2020 a uznesením vlády Slovenskej republiky č. 233 zo 16. apríla 2020. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. június 10.) [Kormányhatározat a veszélyhelyzet megszüntetéséről]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=A528E62262674FE082BE88040D4D0284-D28935DD786A48E1D0BB33210CD9EAF4>. (Letöltés dátuma: 2021, 01. 15.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 464 z 15. júla 2020 k návrhu Štatútu Pandemickej komisie vlády Slovenskej republiky. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. július 15.) [A Szlovák Köztársaság Járványügyi Kormánybizottság státuszával kapcsolatos kormányhatározat]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=DD5D7FCABDBF42EEAB4D555E44D2322B-4BA71552DA30B7AE9E0F96887CB9A881>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 22.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 587 z 30. septembra 2020 k návrhu na vyhlásenie núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. szeptember 30.) [Kormányhatározat a (második) veszélyhelyzet kihirdetéséről];

forrás:

<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=BDD34565FFCA4BE0883B0325A839DF07-049A16FDAABFE9B0822679EF6BD33C8A>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 15.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 644/2020 z 9. októbra 2020 k návrhu na použitie ozbrojených síl Slovenskej republiky na odstraňovanie následkov núdzového stavu. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. október 09) [Kormányhatározat a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői kötelékéből kijelölt állomány rendelkezésre bocsátásáról a veszélyhelyzet következményeinek felszámolására];

forrás:

<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=07FB2322638748B7815F0B6D875CF061-D1A57A3476514E308E2EDB77C5DE19A4>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 665/2020 z 18. októbra 2020 k návrhu na prípravu a vykonanie celoštátneho testovania obyvateľstva na území Slovenskej republiky na prítomnosť ochorenia COVID-19 v čase núdzového stavu. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. október 18.) [Kormányrendelet a COVID-19 jelenléte országos szintű vizsgálatának előkészítésére és végrehajtására veszélyhelyzet

idején];

forrás:

<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=E1E0C361B0524E70885CFC180D089AE1-170DC4465994109BDC8624B9899BD808>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 694/2020 z 30. októbra 2020 k návrhu na vyslovenie súhlasu s prítomnosťou príslušníkov ozbrojených síl Rakúskej republiky na území Slovenskej republiky za účelom zabezpečenia pomoci ozbrojeným silám Slovenskej republiky pri príprave a vykonaní celoštátneho testovania obyvateľstva na území Slovenskej republiky na prítomnosť ochorenia COVID-19 v čase a v rámci odstraňovania následkov núdzového stavu. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. október 30.) [Kormányrendelet az Osztrák Szövetséges Hadsereg katonáinak jelenlétére a Szlovák Köztársaság területén a tömeges tesztelés alatt és a veszélyhelyzet okozta következményeinek felszámolása

idejére];

forrás:

<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=2C504FC379EF4F14AB62679A1AD32F47-65F53D8B072D5F59FA8C961C86B813AB>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 718 z 11. novembra 2020 k návrhu na zmenu času trvania núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov vyhláseného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 587 z 30. septembra 2020 a na prijatie ďalších opatrení podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. november 11.) [Kormányhatározat a veszélyhelyzet időtartamának hosszabbításáról]; forrás:

<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=D40B99D78AAB46C0BC937773B23D9083-1702F6BFDF920D113595BB264EA98896>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 15.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 727/2020 z 19. novembra 2020 k návrhu na doplnenie uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 665/2020 o prípravu a vykonanie ďalšieho testovania obyvateľstva na území Slovenskej republiky na prítomnosť ochorenia COVID-19 v čase núdzového stavu. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. november 19.) [Kormányrendelet a 665/2020 kormányrendelet kiegészítéséről a COVID-19 jelenléte országos szintű vizsgálatának előkészítésére és végrehajtására veszélyhelyzet idején]; forrás:

<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=9029B75FC5C44E0892AC115F72684460-0B8EE973AAFEEC67458DDF98DA9C8A5E>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 799/2020 z 16. decembra 2020 k návrhu Alert systému pre monitorovanie vývoja epidémie a prijímanie opatrení proti SARS-CoV-2. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. december 16.) [Kormányhatározat riasztórendszer bevezetésére az epidémia kialakulásának figyelemmel kísérésére és járványellenes intézkedések megtételére a SARS-CoV-2 (Covid-19) terjedésének intenzitásától függően]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=1F75880BF0B042358E5F9B4E9FEF4682-398CFD6418AD8075071B93A87B2D16BA>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 805/2020 z 29. decembra 2020 k návrhu na vyčlenenie príslušníkov ozbrojených síl Slovenskej republiky pri zabezpečovaní verejného poriadku a v súvislosti s opatreniami v boji proti koronavírusu SARS-CoV-2. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. december 29.) [Kormányhatározat a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek kötelékéből kijelölt állomány rendelkezésre bocsátásáról a rendőrségi feladatok ellátására]; forrás:

<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=77EC99DB6A8240E5AD9E44FDB5E06EAD-8E6EBAD0FAC7B8856A39372EFDC6C55D>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 14/2021 zo 7. januára 2021 k návrhu na použitie ozbrojených síl Slovenskej republiky na odstraňovanie následkov núdzového stavu. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2021. január 07.) [Kormányhatározat a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek kötelékéből kijelölt állomány rendelkezésre bocsátásáról a veszélyhelyzet következményinek felszámolására]; forrás:

<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=58E535AD118443349A8DA11EE02300FE-B62A233C0EB3F72E5B5AF430B0CA3DCF>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 29/2021 zo 16. januára 2021 k návrhu na

použitie ozbrojených síl Slovenskej republiky na pomoc pri testovaní obyvateľstva na území Slovenskej republiky na prítomnosť ochorenia COVID-19. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2021. január 21.) [Kormányrendelet a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek bevetésére a COVID-19 megbetegedés vizsgálatára a lakosság között]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=BA56B109427445C89C40098509993943-5F095F44546610EBB420624830C46DAB>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 30/2021 zo 17. januára 2021 k návrhu na prijatie opatrení na pokles ochorenia COVID-19 na území Slovenskej republiky a na zmenu prijatých opatrení podľa čl. 5 ods. 4 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov. Úrad vlády Slovenskej republiky, (2021. január 17.) [Kormányrendelet a koronavírus fertőzés csökkentésére irányuló intézkedések bevezetéséről]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=B725ACA138954DD786C85C9E28A5CB12-5F78E67694D206FAE9BB9A713D5CBAA8>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Sajtóhírek

Aké sú rezervy? Armáda môže rozbaľiť poľnú nemocnicu, ťažko chorých však zvládne len niekoľko. Šnidl, V - b; Denník N. (2020. október 15.) [Tartalékok? A haderő képes tábori kórház felépítésére, de csak néhány súlyos esetet tud ellátni]. In *Aj ukrajinský lekári* [Ukrán orvosok is]; forrás: <https://dennikn.sk/2089951/ake-su-rezervy-armada-moze-rozbalit-polnu-nemocnicu-tazko-chorych-vsak-zvladne-len-niekolko/?ref>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)

Armáda má pred dňom D takmer 300 nakazených vojakov. Do terénu pošleme len negatívnych, uisťuje Nad'. Šnidl, V. - c; Denník N. (2020. október 29.) [A tömeges tesztelés előtt 300 katona fertőzött. A terepre csak kovid negatív katonákat küldünk, jelentette ki Nad']. In u.o.; forrás: <https://dennikn.sk/2113790/armada-ma-pred-dnom-d-takmer-300-nakazenych-vojakov-do-terenu-posleme-len-negativnych-uisťuje-nad/?ref>. (Letöltés ideje: 2021. január 24.)

Cigániková: Premiér dal populistický status, a keby ho nerealizoval, vyzeral by ako slabý premiér. Folentová, V.; Denník N. (2021. január 19.) [Ha a kormányfő nem tartotta volna be a populista ígéreteit, gyengének bizonyult volna]; In u.o., forrás: <https://dennikn.sk/2232437/ciganikova-premier-dal-populisticky-status-a-keby-ho-nerealizoval-vyzeral-by-ako-slaby-premier/?ref=list>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

COVID-19: Slovensko pozná pacienta „0“. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky - a. (2020. március 07.) [COVID-19: Szlovákia ismeri a nulladik fertőzöttet]; forrás:

https://www.uvzsr.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4064:COVID-19-slovensko-pozna-pacienta-0q&catid=250:koronavirus-2019-ncov&Itemid=153. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 14.)

COVID-19: Slovenská republika má pandemický plán. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. (2020. augusztus 11.) [COVID-19: Elkészült a Szlovák Köztársaság járványkezelési terve]; forrás: <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=covid-19-slovenska-republika-ma-pandemicky-plan>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 22.)

Definitívne výsledky hlasovania. Štatistický úrad Slovenskej republiky. (2020. március 05.) [A szavazás végeredménye]; forrás: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2020/sk/data02.html>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 16.)

Do Pobaltia sa presúvajú slovenskí delostrelci s technikou, pôjde o historicky prvé nasadenie delostreleckej spôsobilosti OS SR v zahraničí. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky - b. (2020. december 07.) [Első alkalommal kerülnek bevetésre a szlovák haderő tüzérségi eszközei a Baltikumban]; forrás: <https://mosr.sk/48635-sk/do-pobaltia-sa-presuvaju-slovenski-delostrelci-s-technikou-pojde-o-historicky-prve-nasadenie-delostreleckej-sposobilosti-os-sr-v-zahranici/>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

„Fénixovia“ z Práporu logistiky Hlohovec previezli 74 ton zdravotníckeho materiálu. Beniák, R.; Ozbrojené sily Slovenskej republiky. (2020. március 25.) [A Galgóci „Főnix“ logisztikai zászlóalj 74 tonna egészségügyi védőeszköz szállított]; forrás: <https://www.mil.sk/89333/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)

Heger pošle Nad'ovi 43 miliónov eur za celoplošné testovanie. Sme. (2020. december 03.) [43 millió eurót küld Heger Nadnak]; forrás: <https://domov.sme.sk/c/22547801/heger-posle-nadovi-43-milionov-eur-za-celoplosne-testovanie.html>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Intenzívne nasadenie profesionálnych vojakov v boji proti COVID-19 si vyberá svoju daň. Poldruhák P. - b; Ozbrojené sily Slovenskej republiky. (2020. április 16.) [A katonák bevetése a víruselleni harcba következményei]; forrás: <https://www.mil.sk/89400/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 17.)

Jaroslav Nad': Je to celé neférové personifikované proti Igorovi. Kern, M., Denník N. (2020. december 10.) [Jaroslav Nad': Igazságtalanok az Igor elleni támadások]; forrás: <https://dennikn.sk/2182012/jaroslav-nad-je-to-cele-neferovo-personifikovane-proti-igorovi/?ref=titl>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Koronavírus: Po Krčmérym sa nechá očkovať Čaputová, potvrdil Krajčí. Debnár, J.; Aktuálny. (2020. december 26.) [Koronavírus: Krajčí megerősítette, hogy Krčméry után Čaputová is beoltatja magát]; forrás: <https://www.aktuality.sk/clanok/851266/koronavirus-online-slovensko-26-december-2020/>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Koronavírus na Slovensku v číslach. Koronavírus a Slovensko. (2021. január 16.) [A koronavírus Szlovákiában számokban]; forrás: Koronavírus a Slovensko: <https://korona.gov.sk/koronavirus-na-slovensku-v-cislach/>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 16.)

Medzinárodné cvičenie Slovenský štít je presunuté. Ozbroyené sily Slovenskej republiky - d. (2020. november 10.) [Elhalasztották a Szlovák Pajzs nemzetközi gyakorlatot]; forrás: Ozbroyené sily Slovenskej republiky: <https://gs.mil.sk/93898/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Medzinárodné letecké dni SIAF sa tento rok neuskutočnia, dôvodom je epidemiologické riziko. Medzinárodné letecké dni. (2020. június 04.) [A járványügyi helyzet miatt az ez évi nemzetközi repülőnapok elmaradnak]; forrás: <https://www.siaf.sk/archiv/2020/medzinarodne-letecke-dni-siaf-sa-tento-rok-neuskutocnia-dovodom-je-epidemiologicke-riziko.html>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 25)

Minister obrany Nad' má pozitívny test na koronavírus. Minúta - c. (2020. december 18.) [A védelmi miniszter covid-pozitív]; forrás: <https://dennikn.sk/minuta/2194921/?ref=list>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Ministerstvo obrany: Novoročné salvy nebudú. TASR. (2020. december 30.) [Védelmi minisztérium: Az Újévi ágyúlövések elmaradnak]; forrás: <https://www.teraz.sk/spravy/novorocne-delostrelecke-salvy-vzhlad/517250-clanok.html>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 25.)

Nasadenie príslušníkov Veliteľstva posádky Bratislava v súvislosti s koronavírusom. Pecho, M.; Ozbroyené sily Slovenskej republiky. (2020. március 17.) [A Pozsonyi helyőrség állománya bevetése a koronavírussal kapcsolatban]; forrás: <https://www.mil.sk/89338/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 17.)

Národná stratégia očkovania proti ochoreniu COVID-19 v podmienkach Slovenskej republiky. Koronavírus a Slovensko. [Nemzeti koronavírus védőoltási stratégia]; forrás: <https://korona.gov.sk/wp-content/uploads/2020/12/narodna-strategia-ockovania.pdf>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

North Atlantic Treaty Organization official webpage - Strategic airlift. NATO. (2020. október 13.) [NATO - Stratégiai légi szállítás]; forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50107.htm. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 20.)

Ozbroyené sily aktivujú Spoločné operačné centrum na riadenie operácie CORONA. Ozbroyené sily Slovenskej republiky - a. (2020. április 21.) [A fegyveres erők létrehozták a CORONA műveleti központot]; forrás: <https://www.mil.sk/89541/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 17.)

Ozbroyené sily poskytli letové hodiny v rámci programu SALIS pre dopravu zdravotníckeho materiálu. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky - a. (2020. március 20.) [Az egészségügyi eszközök szállítása a fegyveres erők SALIS programja keretében történik]; forrás: <https://mosr.sk/46778-sk/ozbrojene-sily->

[poskytli-letove-hodiny-v-ramci-programu-salis-pre-dopravu-zdravotnickeho-materialu/](#). (Letöltés dátuma: 2020. 01. 17.)

Pandemický plán pre prípad pandémie v Slovenskej republike. Koronavírus a Slovensko [Járványkezelési terv]; forrás: <https://korona.gov.sk/wp-content/uploads/2020/08/pandemicky-plan-pre-pripad-pandemie-v-slovenskej-republike.pdf>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 20.)

Permanentný krízový štáb ukončil svoju činnosť, zostáva v pohotovosti. Aktuality. (2020. június 12.) [Az állandó válságkezelő törzs befejezte tevékenységét, készenlétben marad]; forrás: <https://www.aktuality.sk/clanok/798608/permanentny-krizovy-stab-ukoncil-cinnost-zostava-v-pohotovosti/>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 20.)

Plán riešenia ochorenia COVID-19 v marginalizovaných rómskych komunitách zo dňa 02. apríla 2020. Úrad vlády Slovenskej republiky. (2020. április 02.) [A COVID-19 járvány marginalizált roma közösségeken belüli kezelésére vonatkozó intézkedési terv]; forrás: <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=E6C857EE296D4FF690FD9FF8297D9E7F-9F1C86597577CAC660927699F15F4E08>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 20.)

Pellegrini hovorí o telenovele, Kollár zas verí, že vláda prijme kroky. TASR. (2021. január 17.) [Pellegrini telenovellához hasonlít, Kollár pedig kormányzati lépéseket vár]; forrás: <https://domov.sme.sk/c/22575137/pellegrini-hovori-o-telenovele-kollar-veri-ze-vlada-prijme-kroky.html>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

Plošné testovanie bolo pre armádu dobrou prípravou na ďalšie krízové situácie. Minúta - a, (2020. december 27.) [A tömeges országos tesztelés jó gyakorlati előkészítési lehetőség volt a következő válsághelyzetek megoldására]; forrás: <https://dennikn.sk/minuta/2202392/?ref=list>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Pomôžte rodine rotného Juraja Kemlágeho. Veliteľstvo pozemných síl OS SR. (2020. december 31.) [Segítsenek Juraj Kemláge őrmester családjának]; forrás: <https://www.mil.sk/94603/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Poslednú karanténizovanú lokalitu otvorili. V Dreveníku zavládla radosť. Šimoňáková, M.; Korzar. (2020. május 30.) [Feloldották az utolsó karanténba helyezett területet. Öröm volt „Dreveník” településen]; forrás: <https://spis.korzar.sme.sk/c/22415506/poslednu-karantenzovanu-lokalitu-otvorili-v-dreveniku-zavladla-radost.html>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)

Prečo Umbrella? Šnidl, V - a; Denník N. (2020. június 14.) [Miért „Umbrella“?] In Šnidl V., *Zazili hoaxy v osadách. Hovorili sme s vojakmi špeciálnej jednotky, ktorí „bojujú“ slovom* [Álhírekkel szembesültek a településeken. A „szóval” harcoló katonákkal beszéltünk.] In u.o.; forrás: <https://dennikn.sk/1922394/zazili-hoaxy-v-osadach-hovorili-sme-s-vojakmi-specialnej-jednotky-ktori-bojuju-slovom/?ref>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 17.)

- Profesionálny vojak s pozitívnym testom na COVID-19.* Poldruhák, P. - a; Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. (2020. április 15.) [Covid pozitív egy hivatásos katonája]; forrás: <https://www.mosr.sk/46905-sk/professionalny-vojak-s-pozitivnym-testom-na-covid-19/>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)
- S celoplošným testovaním pomôžu aj zahraniční zdravotníci.* Pravda. (2020. október 30.) [A külföldi egészségügyi dolgozók is segítenek az országos tesztelés alatt]; forrás: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/567328-s-plosnym-testovanim-pomoze-50-vojenskych-medikov-z-rakuska/>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)
- Skríning pokračuje, pri testovaní pomôžu aj poľskí zdravotníci, sme zrejme za vrcholom druhej vlny pandémie.* Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. (2021. január 22.) [Folytatódik a szűrés, amelyben a lengyel egészségügyi dolgozók is segítenek - valószínűleg a járvány második hullámának csúcán vagyunk]; forrás: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=skrining-pokracuje-pri-testovani-pomozu-aj-polski-zdravotnici-sme-zrejme-za-vrcholom-druhej-vlny-pandemie>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 22.)
- Slovenskí vojaci sa vrátili z operácie v Afganistane, rezort obrany zabezpečil návrat na Slovensko aj jednej civilistke.* Ozbroyené sily Slovenskej republiky - c. (2020. április 21.) [A szlovák katonák hazatértek Afganisztánból, velük együtt egy civil nő is]; forrás: Ozbroyené sily Slovenskej republiky: <https://www.mil.sk/89406/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)
- Spartan opäť repatriuje.* Dopravné krídlo Kuhyňa; Ozbroyené sily Slovenskej republiky, (2020. május 20.) [Ismét repatriál a Spartan]; forrás: <https://www.mil.sk/89770/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 17.)
- Starosta Rače Drotován: Testovanie sa nám ľahšie organizuje bez pomoci štátu, vojakov nepotrebujeme.* Gehrerová, R.; Dennik N. (2021. január 23.) [Récse polgármestere Drotován: A szűrést könnyebben megszervezzük az állam segítsége nélkül, nincs szükségünk katonákra]; In u.o., forrás: <https://dennikn.sk/2238782/starosta-race-drotovan-testovanie-sa-nam-lahsie-organizuje-bez-pomoci-statu-vojakov-nepotrebujeme/?ref=tit>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 24.)
- Sulík: Koronakrízu by mohol manažovať niekto iný ako premiér.* Sulík, R.; Sme. (2020. december 13.) [A kormányfő helyett valaki más irányíthatná a járványügyi válságot]; forrás: <https://domov.sme.sk/c/22554302/sulik-koronakrizu-by-mohol-manazovat-niekto-iny-ako-premier.html>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)
- Škodný, ktorý riadil permanentný štáb: Premiér nie je generálny riaditeľ krajiny, potrebuje viac počúvať iné názory.* Folentová, V.; Dennik E. (2021. január 16.) [Škodný, aki az állandó válságkezelő törzsét irányította: az ország vezérigazgatója nem a kormányfő, meg kellene hallgatni mások véleményét is]; In u.o., forrás: <https://e.dennikn.sk/2227738/skodny-ktory-riadil-permanentny-stab-premierovi-by-asi-pomohlo-naucit-sa-viac-pocuvat-ine-nazory-a-reagovat-konstruktivne-na-kritiku/?ref=list&ga=2.165751934.1943018114.1611143530>

[881744712.1610357104](https://www.mosr.sk/textovy-prepis-relacie-plna-polna-14-februara-2020/). (Letöltés dátuma: 2021. 01. 20.)

Textový prepis relácie Plná poľná 14. februára 2020. Plná poľná; Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. (2020. január. 14.) [A „Plná poľná“ rádióadás szöveges átírása]; forrás: <https://www.mosr.sk/textovy-prepis-relacie-plna-polna-14-februara-2020/>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)

„*To čo nás čaká, nevieme zrejme ani odhadnúť*“, *hovori europoslanec a člen krízového štábu Peter Pollák pred testovaním v 33 lokalitách.* Gvodinová, D.; Denník N. (2020. április 01.) [Peter Pollák, Európa parlamenti képviselő nyilatkozata a 33 település tesztelése előtt: „Nem tudjuk mire számíthatunk“]; In *S koronavírusom v osadách pomôžu vojenski lekári, pre krízový scenár pripravuje armáda karanténu na Lešti* [A koronavírus elleni harcban segít a hadsereg, a válság forgatókönyv esetére a hadsereg karantént biztosít Lesten]; forrás: <https://dennikn.sk/1831374/s-koronavirusom-v-osadach-pomozu-vojenski-lekari-pre-krizovy-scenar-pripravuje-armada-karantenu-na-lesti/?ref>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)

Už sme ho rozprestrelí! Pažický M.; Ozbroyené sily Slovenskej republiky. (2020. április 16.) [Már szétterítettük!]; forrás: <https://www.mil.sk/89387/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 17.)

Ústredná vojenská nemocnica v Ružomberku spustila vo vlastnej réžii testovanie na ochorenie COVID-19. Ozbroyené sily Slovenskej republiky - b. (2020. április 08.) [Koronavírus tesztelést indított a központi katonai kórház]; forrás: <https://www.mil.sk/89412/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 17.)

V rezorte obrany je infikovaných 500 ľudí. Minúta - b. (2020. október 27.) [A védelmi tárcán belül 500 fertőzött van]; forrás: Minúta: <https://dennikn.sk/minuta/2110068/?ref>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Vlastné rúška pre ozbrojené sily. Novomestský, J.; Ozbroyené sily Slovenskej republiky. (2020. április 02.) [Saját szájmaszkok a fegyveres erőknél]; forrás: <https://www.mil.sk/89201/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 17.)

Vojenskými lietadlami sme zabezpečili ďalšiu repatriáciu našich občanov zo zahraničia. Veliteľstvo vzdušných síl OS SR. (2020. május 04.) [Katonai repülőgépekkel biztosítottuk honfitársaink hazatérését]; forrás: <https://www.mil.sk/89630/?pg=1>. (Letöltés dátuma: 2020. 01. 17.)

Vymenovania a odvolania. Prezident. (2021. január 16.) [Kinevezések és megbízások visszavonása]; forrás: <https://www.prezident.sk/page/vymenovania-a-odvolania/>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 16.)

Zasadala Pandemická komisia vlády SR, regionálnym hygienikom v niektorých okresoch odporúča prijať opatrenia na lokálnej úrovni. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky - b. (2020. szeptember 04.) [Szigorúbb óvintézkedések bevezetését javasolta a Szlovák Köztársaság Járványügyi Kormánybizottsága a járási tisztí főorvosoknak]; forrás: https://www.uvzs.gov.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4439:za

[sadala-pandemicka-komisija-vlady-sr-regionalnym-hygienikom-vnniektorych-okresoch-odporua-prija-opatrenia-na-lokalnej-urovni&catid=250:koronavirus-2019-ncov&Itemid=153](#). (Letöltés dátuma: 2021. 01. 23.)

150 slovenských vojakov zrejme zostane v Pobaltí o pol roka dlhšie. Minúta - d. (2020. március 31.) [Fél évvel tovább marad 150 katona a Baltikumban]; forrás: <https://dennikn.sk/minuta/1832180/?ref>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 24.)

Törvények

Ústavný zákon č. 414 z 28. decembra 2020, ktorým sa mení a dopĺňa ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov. Slov-lex. [A Szlovák Köztársaság hadiállapot, háborús veszély, rendkívüli állapot és veszélyhelyzetről szóló alkotmánytörvény módosítás]; forrás: https://www.slov-lex.sk/static/pdf/2020/414/ZZ_2020_414_20201229.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 20.)

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z.z. Zákon o policajnom zbore. Zákony pre ľudí. [A Rendőrségről szóló törvény]; forrás: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1993-171>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 14.)

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva. Zákony pre ľudí. [A polgári védelemről szóló törvény]; forrás: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1994-42>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 14.)

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 227/2002 Z.z. Ústavný zákon o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. Slov-lex. [A Szlovák Köztársaság hadiállapot, háborús veszély, rendkívüli állapot és veszélyhelyzet idejére vonatkozó alkotmánytörvénye]; forrás: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/227/>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 14.)

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 321/2002 Z.z. Zákon o ozbrojených silách Slovenskej republiky. Zákony pre ľudí. [A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőkről szóló törvénye]; forrás: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-321#p3a>. (Letöltés dátuma: 2021. 01. 14.)

Biztonságpolitika és hadtudományok szekció

Berényi György

A vallási és biztonsági trendek vitás geopolitikai kérdései⁷⁷

Absztrakt

A kétpólusú világrend felbomlásával az új típusú biztonsági kihívások között a posztszekuláris korszak jegyében egyre nagyobb hangsúlyt kap a vallási tényező. Ez a régi múltra visszanyúló hatalmi jelenség kölcsönösségi függésbe kerül a formálódó, globális politikai és gazdasági világrendi törekvésekkel. A Huntington által harminc évvel ezelőtt vázolt paradigma, habár a globális, lokális fúzió miatt nem is következett be, a belőle származó *civilizacionalizmus* meghatározó kérdése napjaink geopolitikai gondolkozásának és eseményeinek Amerikától kezdve Oroszországon át Kínáig, beleértve Magyarországot is. Adott tehát ez az új, egyszerre geopolitikai, geo-ökonómiai és geo-vallásos paradigma, amit a trendkutatás módszertanát alkalmazva az új megközelítési alaphoz tekinthetünk a geopolitika vitás kérdései kapcsán.

Kulcsszavak: vallás és biztonság, geopolitika, geo-vallás, világrend, Huntington, civilizacionalizmus, posztszekuláris, trendkutatás

I. Bevezető

A vallás, biztonság és geopolitika egyik legtöbbet idézett klasszikusa Samuel Huntington *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című fő műve. (Huntington 1993, 1996) Jelen tanulmány célkitűzése kettős. Egyrészt annak bizonyítása, hogy a Huntington által megfogalmazott gondolatok ma is aktuális kérdéseket feszegetnek és vitát generálnak. Másrészt, hogy a vallás új nexusának köszönhetően (Berényi 2020a) egyre nagyobb figyelmet kap mind a biztonsággal kapcsolatos elméleti gondolkodás, mind a politikai cselekvés terén, ezzel lefedve az egész spektrumot, a megvédendőtől addig, hogy a vallás válik azzá, akitől meg kell védeni a biztonságot. A szekurizálás mindkét irányba hat lokális, regionális és globális szinten egyaránt. Ezen okok és folyamatok mélyebb megértésében segít a trendkutatás történeti perspektívában a metodológia. Ez a kutatási módszer jól illik a vallás és biztonság kutatásának komplexitásához és jellegéhez, amely három, egymáshoz szorosan kapcsolódó és egymásra kölcsönösen ható fő jelenség vizsgálatával dolgozik: 1) megatrendek, 2) katalizátorok, 3) game-changer-ek. A trendkutatás multi-, transz-, és interdiszciplináris jellegű, vagyis nemcsak egy adott jelenséget, eseményt, személyt vizsgál egy adott tudományterület szempontjából, hanem ezeknek a környezetet, a társadalom, és a politikával való interakcióját is.

I.1. A vallás új nexusának alapjai

A vallás és biztonság vitás, aktuális geopolitikai kérdésének gyökere abban a hipotetikus problémafelvetésben rejlik, hogy az új világrendben – mely egyszerre nacionalista, globalista és vallásos – a vallás gyakorlati és elméleti helye és szerepe nincs összhangban. A modernitásban uralkodó jó-rossz, pacifista-erőszakos dichotómista megközelítésnek az elmúlt harminc évben bekövetkezett meghaladása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a vallás ne csak a probléma, hanem a megoldás szerves és elengedhetetlen részét képezze. (Seiple – Hoover 2004, 1-7)

A vallási szekurizálás geopolitikára gyakorolt hatásának megértéséhez öt alapállítást kell megfogalmazni. Az első, hogy a vallás, vallási magatartásformák alapvetően társadalmi konstrukciók,

---

⁷⁷ A mű a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon működő Vallás és Biztonság Kutatóműhely keretében készült.

amelyek ebből kifolyólag formálhatóak. Másodsor, a vallás jó-rossz felosztása lehetővé teszi az államok számára, hogy polarizálva kizárjanak vagy befogadjanak bizonyos vallásos szereplőket (ezzel kontrolálva vagy ki/fel/használva azokat). Harmadsor, a politikum a történelem során legalább annyira, ha nem még jobban hatott és formálta a vallásokat, vallásosságot, mint fordítva. Negyedsor, a *vallásos* terminus egy komplex társadalmi jelenséget takar, míg a *vallás* kifejezés használata legtöbbször politikai szándékok és célok elleplezésére szolgál. Ötödik alapállításunk pedig az, hogy a vallás eredendően politikai töltésű jelenség, szakrális szövegei, a hagyományok, a rituálék mindig is hozzájárultak az adott társadalmi és tekintélyi rend kialakulásához és geopolitikai megnyilvánulásához. (Marsden 2019, 11-13) Egyes szakemberek egyenesen *Isten századának* nevezik a huszonegyedik századot (Toft – Philpott – Shah 2011), de a teljes képhez hozzátartozik, hogy a szekularizált világképet leszámítva az emberiség túlnyomó többségének meghatározó realitása a vallásos világkép volt és maradt. Jelenleg a föld lakosságának 88,2 százaléka vallásos és 11,8 százaléka ateista vagy agnosztikus. Ez utóbbi csoport ráadásul csökkenő tendenciát mutat. 2050-re különféle mérési statisztikák alapján közel 8,1-8,5 milliárd fő lesz vallásos. Még az olyan alapvetően ateistának tekintett országok esetében is, mint Kína, a lakosoknak 5 százaléka, vagyis 67 millió fő csak a keresztény. (Pew Research Center 2011) Fenggang Yang szerint 2030-ra a folyamatos ébredési hullámoknak köszönhetően Kína fog rendelkezni globálisan a legnagyobb keresztény populációval. (Yang 2012) A demográfiai robbanást megelőző országok, régiók és kontinensek a Pew Research Center (Pew Research Center 2015) alapján globálisan fogják átírni a vallás geopolitikai helyét és jelentőségét. Az új nexus alapján a vallás hozzáadott értéket képvisel, és a biztonságpolitikában a helyének a megtalálásával hozzájárhat a diplomáciai, humanitárius és geopolitika kihívások rendezéséhez.

I.2. Tudománytörténeti háttér

A vallás és biztonság tudományági besorolása multi-, illetve transzdiszciplináris jellegéből fakadóan nem egyszerű, tekintettel, hogy mind a vallás, mind a biztonság két nagyon tág, összetett és szerteágazó jelenség. Ezért a *biztonság* munkadefiníciójának vegyük a következő általános megfogalmazását: ha az emberek (akár magánszemélyek, akár kormányzati döntéshozók) egy adott dolgot/jelenséget az életüket valamilyen formában fenyegetőnek érzékelnek, és arra politikai választ keresnek, vagyis szekurizálnak, akkor biztonsági kihívásról beszélünk. (Hough 2008, 10) *Vallás* alatt pedig értjük azokat az eszmegyűjteményeket, doktrínákat és hitrendszereket, amelyeknek van egy olyan történelmi narratívája és nyelvezete, ami magába foglalja és megköveteli az ezeket a tradíciókat és hitet megelőző közösségek létét. (Thomas 2005, 89)

A biztonságelméletek alapját a nemzetközi kapcsolatok elméleti iskoláinak (realista, neo-realista, neo-liberális, konstruktivista stb.) tudományos igényű specializációja adja. Erre épülnek rá a társadalomtudomány, hadtudomány, történelemtudomány, közgazdaságtudomány és egyéb tudományágak vonatkozó elemei, elméletei, módszertana, illetve a biztonság saját fogalom- és eszközrendszere, így alkotva egy új tudományterületet. A vallás és biztonság kutatási terület esetében az eddigiekhez még kapcsolódnak a valláshoz köthető további tudományterületek is (vallástudomány, teológia, vallásdiplomácia, vallástörténet, filozófia, szociológia stb.). Tehát ahhoz, hogy megértsük a vallásnak, mint komplex valóságnak napjaink geopolitikára gyakorolt hatását, szükséges az elméleti, történeti perspektíva.

II. Vallás és biztonság

II.1. A vallás száműzetése

Az elmúlt évszázadokban a vallás hiánya a nemzetközi kapcsolatokból és – annak térbeli

perspektívájának – a geopolitikából alapvetően abból a meggyőződésből származott, hogy a vallásalapú háborúk kora lezárult, és ezért tudatosan minden szükséges eszközt meg kell ragadni arra, hogy a vallás hatalomba való visszatérése ne következhesse be. A 16-17. században a kor döntéshozói az európai erőszakhullámok fő mozgatóinak és kiváltó okainak az irracionális vallási meggyőződéseket látták. Ennek következtében nem úgy tekintettek a vallásra, mint olyan jelenségre, amelyet politikai, legitimációs eszközként használhatnának, hanem mint olyanra, melyet egészében száműzni kell a nemzetközi rendszerből. (Philpott 2000, 206-245) Helyette maradt a cuius regio, eius religio (akié a föld, azé a vallás) elv, mely leginkább a vesztfáliai fordulatként (1648) honosodott meg. A vesztfáliai szuverenitásként ismert alapelv és annak tartalma, melyben a vallás nem geopolitikai tényező, tehát egy hosszú, közel négyszáz éves történelmi folyamat eredménye. Ugyan a vallásnak, mint folyamatosan fennálló és mélyreható hatalmi realitásnak, entitásnak (reformáció, ellenreformáció, protestáns megújulási mozgalmak, iszlám, new age) a hatását nem lehetett figyelmen kívül hagyni, száműzetése miatt azonban számításba vehető normaformáló jellege sem globálisan, sem regionálisan nem érvényesült. A második világháború után Európában habár jogi értelemben megmaradt a független nemzetállamok rendszerének elve, azonban vesztfáliai értelemben tovább sérült az addig sem teljes volta. Ez a tendencia igaz volt a gyarmatbirodalmak felbomlásával keletkező új államok esetében is, ahol a gazdasági elmaradottság és a politikai instabilitás meghatározó szerepe miatt a vesztfáliai elvek még annyira sem érvényesültek, mint a hipokrita nyugati világrendben. Ennek eredményeként az 1970-es évekre a nemzetek feletti horizontális struktúra az interdependencia-elve mentén már rendszerszinten is megkérdőjelezte a vesztfáliai szuverenitás egyedülállóságát, mint a globalizációt, integrációt gyengítő, a történelmi küldetését már betöltő világrendet.

II.2. Szekuláris politika

Az eddigiekben tárgyalt világrendet alakító politikai folyamatok leképzéseként jelent meg az egyén, a társadalom és az állam szintjén egyaránt a szekularizáció. Az szekuláris állam lett a nemzetközi viszonyok és kapcsolatok, illetve a geopolitika szereplője. A vallásosság ugyanennek következtében kiszorult az állam alatti, az állam feletti, illetve a magán szférába. Tömören szólva a szekularizáció elve mentén az állam és egyház kvázi (jogilag és elméletileg) szét volt/van választva. Ez a folyamat teszi érthetővé, miért és hogyan maradt ki a vallás és vallásosság a huszadik század elején megfogalmazott nemzetközi kapcsolatok (realista) viszonyrendszeréből. A huszadik század első felében a világháború(k) erkölcsi, morális borzalmait követő útkeresésekben (fasizmus, kommunizmus, szocializmus) a szekularizáció égisze alatt a vallás, mint egy letűnt kor (pre-vesztfáliai) emléke továbbra is száműzve volt a tudományos és politikai életből. A második világháború nyomán kialakuló szellemi vákuumban és újabb világrendben (kétpólusú világrend, hidegháború) azonban néhány kulcsszereplő ismét elkezdte felismerni a vallásban rejlő lehetőséget, hatalmi tényezőt és hozzáadott értéket. Igaz a hidegháború időszakában ezek leginkább etikai felismerésekből indultak ki. A természeti törvények égisze alatt civilizációs, kulturális és szociológiai szempontból eset szó a nemzetközi politika- és biztonságelméletbe visszaszivárgó vallásról.

A hidegháborúhoz köthető kihívások megszűnésével az 1990-es években a vallás, mint az identitás egyik alapeleme, amely az egyén szintjétől a nemzetek feletti társadalmi egységig hat, lassan, de határozottan egyre inkább elkezdte magára vonni a tudományos közösség figyelmét is. (Juergensmeyer 1994, Kepel 1994, Johnston – Sampson 1994, Haynes 1994, 1998) Ennek geopolitikai aktualitását a történelmi trend valósága adta (arab-izraeli háború 1967, iráni forradalom 1979, a konzervatív keresztények politikai teológiájának térnyerése az USA adminisztrációjában, Öböl-háború 1990-91, Délszláv háború 1990-2001 stb.). Az újabb fordulatot a 2001. szeptember 11-ei események adták.

II.3. A vallás a biztonságelméletek szintjén

A számtalan elméleti paradigma közül említés szintjén csak a legáltalánosabbakra térünk ki röviden, ezzel bemutatva a vallásos témák és jelenségek (úgy mint 1) vallásos legitimitás, 2) vallásos világnézet, 3) vallásos állam, 4) nem állami vallásos szereplők, NGO-k, egyéb szervezetek, 5) nemzetek feletti vallásos mozgalmak, beleértve a radikális, szélsőséges vallásos mozgalmakat is, 6) olyan nemzetközi ügyek, melyek kereszteződnek a vallással: emberi jogok, prozelitizmus, szent helyek, családtervezés, össejtkutatás stb., 7) vallásos identitás és motivációk, 8) vallásháború, vallásos erőszak) velük való kapcsolatát, hatását, jelenlegi helyzetét. (Haynes 2007, 2013, Sandal – Fox 2013, Marsden 2019) A szekuláris alapállás ellenére összeségében elmondható, hogy a létező elméleti paradigmák java képes a vallással normatív, alkalmi, értékrendbeli és/vagy oksági viszony kialakítására, lekövetve ezzel a valós viszonyokban bekövetkezett változásokat. A mainstream elméleti paradigmák – mint a realizmus, neorealizmus, neoliberalizmus, angol iskola vagy a konstruktivizmus – mindegyike alapvetően államközpontú koncepció révén a posztszekuláris hatás jegyében keresi a nemzetek feletti, nemzetek alatti és egyéni szinten jelentkező vallási jelenségekkel való kölcsönös hatásgyakorlás mikéntjét. Természetesen ez nem feltétlenül jelenti, hogy a fentebb tárgyalt mind a nyolc vallásos jelenség mindegyik elméletben ugyanolyan tényezőként számításba vehető. (Sandal – Fox 2013, 35)

A klasszikus realista paradigmában a vallásos világnézet, vallásos legitimitáció és a vallásos állam hatásával lehet a leginkább számolni. Mivel a *realizmus*nak három államcentrikus alaptétele van 1) az államnak az államok nemzetközi rendszerében a célja a javak, erőforrások és hatalom maximalizálás, 2) ebben az állam alatti folyamatok figyelmen kívül hagyhatók, 3) a nemzetközi anarchikus rendszert az államok közötti verseny, konfliktus és együttműködés határozza meg), ezért a vallásos jelenségek java része kívül esik az értelmezési tartományán. (Haynes 2013, 94-95) Ugyanakkor a realizmus elméleti gyökereiből kiindulva képes értelmezni, hogy a vallásos jelenségek hatással lehetnek a szuverén államot érintő hatalmi, geopolitikai döntésekre. Mégis alapvető hozzáállása, hogy a politikai döntéshozók tartózkodjanak a morális/vallásos megfontolásoktól. Még akkor is, ha az elméletbe belefér az a megállapítás, hogy a vallás, mint a hatalom egyik forrása befolyással tud lenni az emberi magatartásra.

A másik domináns elmélet, a *liberális* paradigma alapvetése az, hogy nem magától érthető, hogy az állam a világpolitikai események legfőbb aktora, hanem a nemzetek feletti kapcsolatok, cégek, szervezetek is aktív befolyással bírnak. A rend és egyensúly az államok személyes érintettsége és érdeke miatt áll fenn. (Haynes 2013, 101-102) A vallásos jelenségek közül pedig leginkább a nem állami vallásos szereplők (NGO-k, egyéb szervezetek, például Egyházak Világtanácsa – EVT), nemzetek feletti vallásos mozgalmak (beleértve a radikális, szélsőséges vallásos mozgalmakat is) és az olyan nemzetközi ügyek (emberi jogok stb.) értelmezhetőek igazán, melyek hatással vannak erre az államok között és azok feletti soktényezős érdekrendszerre.

Habár a *konstruktivizmus* inkább módszer, mint elmélet, mégis azzal, hogy törekszik az állami és nem-állami szereplőket egy társadalmi, kulturális kontextusban értelmezni, a vallási jelenségeknek is nagyobb elméleti értelemezési tartományt tud biztosítani, mint a pozitivisták megközelítések. Mivel a konstruktivizmus különféle irányzatai leginkább az eszmék, normák, identitás és kultúra hatásával és hatalmával dolgozik, ezért a vallási jelenségek közül azokkal is számolni tud (pl. vallásos identitás és motivációk), amikkel a többi elmélet nem. Mivel ez a paradigma nem csak szemlélője a külső világnak, hanem megkonstruálója is, módszertanával (biztonságiasítás) és szektoriális felosztásával hozzájárul a vallásnak az elméleti dimenzió szintjén való megragadásához.

II.4. A posztszekuláris alapállás

Az eddig ismertettek szerint a szekuláris eszmének köszönhetően – habár a tapasztalati valóságból soha nem tűnt el – elvi, normatív szempontból a vallás kívül volt a politikai, így a geopolitikai

mainstream keretein. Végig kísérve ennek a folyamatnak a társadalmi, világrendi, tudományelméleti kibontakozását jutottunk el napjainkhoz. Ma elképzelhetetlen a nemzetközi kapcsolatokban és biztonságelméleti gondolkodásban a vallási tényező figyelmen kívül hagyása. Még úgy is, hogy nincs egy mindenki által elfogadott megközelítés a vallás helyére, szerepére. Az sincs minden kétséget kizáróan igazolva, hogy a posztszekuláris berendezkedés sokban különbözne a korábitól. A világ alapvető berendezkedése még mindig hierarchikus és multipoláris, ugyanakkor az interdependencia, multilateralizmus és az egységes világrendszer egyre kiterjedtebb. (Merlini 2011, 127) Habár a vallás nem forgatta fel egészében a nemzetközi kapcsolatokat és biztonságelméleteket, mégis számtalan megnyilvánulása és jelensége meghatározó része lett ezeknek.

III. Vallás és geopolitika

A geopolitika múlt századi centrikus megközelítésétől, az új évezredre a nemzetközi közösség fokozatosan egy új háromszatú modell irányába kezd mozdulni. Ebben az új szisztémában a geopolitika mellett, a geoökonómia (geo-economics) és a geo-vallások (geo-religions) hármasságának egymásra gyakorolt hatásáé és egymástól való függőségéé a főszerep.

III.1. Geo-vallás

Minden vallás szorosan kötődik az emberek és államok túlélését biztosító környezethez, annak földrajzi kereteihez és gazdaságához. Az úgynevezett *geo-vallás* megfogalmazás egy adott állam/nemzet térbeli vallásos kivetülésére, annak politikai és gazdasági szisztémájával függőségi viszonyban lévő megtartó erejére vonatkozik. (Berényi 2020b) A vallás területi jellemzői és helyzete nagyban meghatározza, sőt bizonyos szintig predesztinálja is az adott entitás (állam, nemzet, egyház, egyéb szervezet) biztonsági stratégiáját és nemzetközi politikáját. Ha a geopolitika legfőbb célkitűzése a hatalmi és stratégiai előny megszerzése, ha a geoökonómia lényege a gazdasági források, javak, eszközök és piacok maximalizálása, akkor a geo-vallásnak a fókuszában – élve a morális felsőbbrendűségéből fakadó hatalmával – a tömegek támogatásának megnyerése, befolyásolása (influence) és meggyőzése áll legitimáció, identitás és motiváció tekintetében. (Binhong 2015, 167-170)

III.2. Geopolitika és az új világrend

A világrend (államközi rend, geopolitikai fogalom) és világrendszer (komplex történelemfilozófiai absztrakció) definiálása nem egyszerű. Előbbi inkább biztonsági, politikai, nemzetközi kapcsolati, hatalmi rendet takar, míg utóbbi leginkább gazdasági, esetleg társadalmi gyökerekkel bír. De nem lehet igazán meghatározni, hogy a világrend a világrendszer politikai vetülete lenne, vagy inkább a világrend gazdasági vetülete a világrendszer. Egymást kiegészítő, és nem alá-fölé rendelt valóságokról beszélünk.

Az immáron globális kiterjedésű vesztfáliai rendszer egyik törekvése, hogy lekövesse a globális gazdasági, pénzügyi, technikai, környezetvédelmi, ökológiai kihívásokat és kölcsönhatásokat. Ebben segítségére van a nemzetközi jog, illetve egyéb szervezeti, hálózati struktúrák. A világrend azonban követi az államalapú hatalmi egyensúly geopolitikai elvét, és mindig a hatalmi egyensúlybeli változások hatására (háborúk, gazdasági válságok, klímakatasztrófák, világjárványok) változik meg. Másképp szólva, az adott világrend nem más, mint a *vihar* előtti béke intézménye és nemzetközi berendezkedése. A múlt századi szuverén, szekuláris, vesztfáliai intézményi keretek, azonban ebben az új, formálódó világrendben nem adnak adekvát választ a 21. század kihívásaira.

Ebbe az állami dominanciájú (nacionalista) és globalista (internacionalista) politikai és gazdasági erőegyensúlyozásba szállt be a vallás, mint olyan harmadik tényező, amely úgy nemzeti és nemzetek

feletti viszonylatban, mint politikai és gazdasági szinten agendával rendelkeznek. Ez a hárompólusú dilemma röviden így foglalható össze: aki a világrendszereket egyesíteni tudja, vagyis integrálja a politikai-ideológiai-gazdasági rendet, létrehozva a globális-univerzális világrendet, azé a világbirodalmi státusz. Minél közelebb kerül valaki a globális-univerzális világrendhez, annál közelebb jut a *világbirodalom* státuszhoz. Ebben a törekvésben a vallásnak, mint határok feletti és alatti, transznacionális és nacionalista, univerzális és individualista ideológiai kötőanyagának komoly szerepe juthat. A geo-vallás, mint számba vett tényező jelen van a magyar mellett az amerikai, az orosz és a kínai geo-stratégiai tervezésben egyaránt. (Berényi 2020b)

III.3. Vallás a geopolitikában

A geopolitikát legegyszerűbben úgy ragadhatjuk meg, mint a mindenkori politikai hatalom territoriális/földrajzi kivetülését, melynek egyik legfontosabb tényezője a nép maga. (Komjáti-Gardó 2014, 90-91) Ezzel szemben a vallás, mint ami alapvetően a transzcendensre irányul, azt gondolnánk, hogy minimálisan kötődik a földhöz, földrajzhoz, geopolitikához. Jézus maga deklaráta a Római Impérium helytartója, Pilátus előtt, János Evangéliumának 18:36-i versében, hogy „Az én Királyságom nem ebből a világból való.” Az ehhez hasonló megnyilatkozások azonban jócskán megtalálhatóak a többi vallás szent irataiban is. Mégis napjaink politikai gyakorlata, írott és szóbeli megnyilvánulásai (pl. Ábrahám Egyezmény, Magyarország Alaptörvénye stb.) mellett nem lehet úgy elmenni, hogy ne csodálkoznánk rá a vallás és a geopolitika strukturált kapcsolatára. Ráadásul az ebből a szempontból gazdag történelmi múltat lezáró vesztfáliai béke után (1648) ma (2020) újra reneszánszát éli a pre-vesztfáliai, de már poszt-szekuláris fúzió. (Dijkink 2006, 192-208)

A már tárgyalt vesztfáliai világrendet megelőző korszakokban a pápák, kalifák, királyok és szultánok legfőbb, a nemzetközi viszonyokban meghozott politikai döntéseinek a legitimáló tényezője maga a vallási meggyőződés és küldetéstudat volt. Az 1648-as fordulattal ezek a tényezők nem szűntek meg, csupán a szekularizáció térnyerésével visszaszorultak a nemzeti és etnikai határok keretei közé. Anthony Smith párhuzamot vonva a vallás és a nacionalizmus között tovább vezeti a *vallási* indíttatású hatalomgyakorlást a modern korba. A modern nemzet szakrális dimenziójának négy aspektusát különbözteti meg: 1) etnikai kiválasztottságtudat, 2) szakrális terület, 3) mitikus eredet-történet és 4) nemzeti áldozat. (Smith 2000) És valóban, ha a politikai/geopolitikai diszkurzus nyíltan teológiai nyelvezetet használna, könnyen nyilvánvalóvá válna a nemzetről, mint társadalmi entitásról való gondolkodás szakrális ideológiai/vallásos volta. Ebben az értelemben a nemzetvédő, nemzetépítő törekvések, szabadságharcok, függetlenségi és világháborúk máris szakrális jelentéstartalommal telnek meg. Ennek a kettős beszédnek az eredménye, hogy a vallásos emberek tudattalanul is többletjelentést tulajdonítottak az ilyen, amúgy szekuláris üzenetnek.

A második világháborút követő globális léptékű vallásos ébredési hullámoknak (pünkösdi, neoprotestáns, evangéliumi) és a vallásos demográfiai változásoknak (iszlám) köszönhetően a vallásosság napjainkban soha korábban nem látott méreteket ölt. Mindez magával hozta a vallás újbóli geopolitikai térnyerését. Noha a tipikusan vesztfáliai rendben gondolkodó szuverén államok igyekeztek magukat távol tartani a *szent háborúktól*, Ronald Reagan, az USA elnöke „a gonosz birodalma” (Szovjetunióra vonatkozó) megfogalmazásával már a 80-as években új fejezetet nyitott a vallás és geopolitika kapcsolatában. A kétpólusú világrend felbomlásával még teológiai (pl. keresztény millenisták, politikai iszlám) és tudományos szempontból (huntingtoni civilizacionalisták) is kiforrott küldetéssel rendelkező érdekcsoportok igyekeztek egyre nagyobb politika/hatalmi befolyásra szert tenni. A vallás kezd napjaink új politikai nyelvéné válni. (Petito, 2004)

Az Amerikai Egyesült Államok és a Közel-Kelet kapcsán ez elég világosan látszik. Mikor a retorika tudatosan leegyszerűsödik a – George W. Bush által is képviselt – *jó és gonosz* közötti globális küzdelemre, a vallási megfogalmazás mögött mindig egyéb, mélyebb politikai, gazdasági akarat is húzódik (pl. arab világ olaj tartalékai, afrikai nyersanyagforrások feletti kontrol, fegyver üzlet). (Marsai 2012) Ennek a két tényezőnek – a nyelvezetnek és az anyagi érdeknek – a találkozása még

inkább erősíti a vallás és politika összefonódását. A *terror elleni háborút* és a *keresztes hadjáratot* (crusade) politikai hívószavakká téve újabb szintet lépett a vallás geopolitikai hatása. A „religeopolitics” (Nyroos 2001) jegyében új megvilágításba kerül számtalan régi nacionalista és imperialista törekvés. A 16-17. századi európai nemzetállamok hatalomkoncentrációja mögött is, ahogy az orosz, spanyol, francia, holland, brit és amerikai imperializmus mögött is *térítő* vallási logika húzódik. A nacionalista és vallásos fundamentalisták szerint ugyanezt a logikát követik napjainkban a nemzetközi entitások (ENSZ, WHO, IMF, nemzetközi NGO-k stb.) hatalomkiterjesztési törekvései. Ugyaníde sorolható a Római szerződés (1957), mely a későbbi Európai Unió alapdokumentuma, de még a *globális felmelegedés*, klíma kihívás is ebben a megközelítésben rögtön vallásos és geopolitikai színezetet kap. Izrael állama és Jeruzsálem hármassága (keresztény, judaista és iszlamista) jelentősége az aktuális közel-keleti geopolitika legfőbb szereplője. (Evans 2004) Az iszlám világnép (vagy politikai iszlám) – habár nem rendelkezik, ennyire egzakt földrajzi keretekkel – az Iszlám *umma* (hívők közössége) révén vallásos igazolást talál geopolitikai törekvéseire a világ bármely kontinensén. (Mandaville 2001)

Az ábrahámiai vallások mellett (melyeknek globális jelentősége minden tekintetben páratlan és fölülmúlja a többiekét) a többi vallásból – hinduizmus, buddhizmus, konfucianizmus – sem hiányzik a geopolitikai törekvés. A hindu vallás Indiában szorosan összefonódott a nacionalista törekvésekkel, pártpolitikai tevékenységgel. Nyitott kérdés, hogy a kínai/kelet-ázsiai geopolitikai törekvések, mennyiben esnek a konfucianizmus filozófiája által képviselt – az erős uralkodó alatt egyesült vidékek – ideológiai hatása alá. (Agnew 2006, 187) Mindenesetre nem elhanyagolható szempont az sem, hogy számos Kínával és azon belül is Hisz Csin-ping geopolitikájával foglalkozó szakmunka is egész fejezeteket dedikál a vallás geo-stratégiai (*geo-religion*) jelentőségének, nemcsak az „új selyemút” (New Silk Road), hanem a kínai buddhizmus, mint a távolkelet *arany kötvénye* kapcsán is, mely Dél-Koreával és Japánnal köti össze Kelet-Ázsia hegemonóját. Az is tény, hogy a Kínai Népköztársaság megalakítása után az első nem kormányzati kapcsolat és kereskedelem Japánnal a buddhista közösségeken keresztül kezdődött. (Binhong 2015, 167-185) Az Orosz Ortodox Egyház (Russian Orthodox Church – ROC) rehabilitációja szerves része az orosz (értsd: ortodox) nemzeti biztonságot és szuverenitást szavatoló putyini *vallásos nacionalizmusnak*, melyben erősen támaszkodik az ortodox egyház hatalmi lehetőségeire. (Kadri – Akhmentova 2020, 185-203)

III.4. Civilizacionalizmus (Haynes 2019)

Egyik eddig tárgyalt geo-vallásos folyamatot sem lehet Samuel P. Huntington *A civilizációk összeapása és a világnép átalakulása* című elméleti munkája nélkül megérteni. Habár igaz, hogy hadsereg hadsereggel, ideológia ideológiával, civilizáció civilizációval küzd, és csak azzal győzhető le, mégis a megjelenése óta eltelt közel 30 év sokban árnyalta a vallás geopolitikai jelentőséget.

Szeptember 11 után a *War on Terror* meghirdetésével a legfelső politikai és katonai szinten valósult meg a civilizacionalizmus. Noha az ENSZ-ben a kilencvenes évek második felétől (1998) napirenden volt a *civilizációk közötti párbeszéd* erősítése, egészen a 2005-ben létrehozott Civilizációk Szövetsége (Alliance of Civilizations – UNAOC) megalakulásáig konkrét lépés az ügyben nem történt. Sőt, ennek ellenére az iszlám biztonságiasítás tovább erősödött világszerte, ami Európában a 2015-ös menekült válság (migráns kérdés) kapcsán lépett újabb szintre.

IV. Összegzés

Mikor Huntington *Civilizációk összeapása* című cikke először megjelent 1993-ban a *Foreign Affairs* hasábjain, két esemény nagyban meghatározta a tanulmány *rövidlátását*: a Szovjetunió 1991-es felbomlása, valamint Jugoszlávia egy évtizeden át tartó polgárháborúba süllyedése (1991-2001). De nem csak a nacionalista-globalista kérdés volt napirenden ebben az időben (utóbbival Huntington

feltűnően nem foglalkozott), hanem a nyugati demokrácia végső győzelme mindenki más ellenében. Azonban a történelem ilyen fukuyamai idealisztikus vége csak nem akart beköszönni. Éppen ellenkezőleg a 9/11-es események révén Huntington paradigmája az amerikai politikai gondolkodás – és a globalizációnak köszönhetően az egész világ – mainstream részévé vált, még úgy is, hogy egyik elnöki adminisztráció sem tette azt geopolitikai doktrínájává. Sőt minden elnök rendszeresen hangsúlyozta, hogy az USA nem általában a muszlim világgal áll háborúban, hanem csak a dzsihadista szélsőségesekkel és terroristákkal. Mégis sokat elárul Huntington munkájának horderejéről és szórásáról, hogy a *Foreign Affairs* – méltán illusztris múltú – kiadvány történetének egyik legnagyobb hatást kifejtő cikke az övé. (URL1) A *Google Scholar* szerint a *Clash of Civilizations* hivatalosan 36488 idézettségél jár, valamint a szerző 2008-as haláláig 39 nyelvre fordították le. (URL2)

A trendkutatás eszköztárát felhasználva jelen tanulmányban sikerült folyamatában bizonyítani, hogy napjaink kiszámíthatatlan, válságoktól terhelt, soha nem látott kihívásokkal szembesülő, átalakuló világában a politikai döntéshozóknak igen kevés vezérelv áll a rendelkezésére. A huntingtoni civilizacionalizmus annak mutatja magát. Ennek ellenére a paradigma egyik legnagyobb hiányossága, hogy a globalizációt és annak az elmúlt harminc évre gyakorolt hatását Huntington műve megírásakor nem vette, és mai ismereteink alapján nem is tudta figyelembe venni. Így elemzéséből hiányzik a globalizáció döbbenetes térhódítása, valamint annak a helyi sajátosságokkal való interakciója (glocalizáció), melynek következtében univerzalizálódik, de fel is értékelődik a lokális és regionális identitás és lojalitás. (Robertson 1994, 33-52) Ezekből bontakozott ki számtalan konfliktus, amit nem igazán lehet a civilizációk összecsapásának elméletével magyarázni. Ugyanakkor a Trumptól, Putyinon át egészen Orbán Viktorig képviselt keresztény civilizacionalizmus – ha nem is egészen a civilizáció huntingtoni értelmében, de – továbbra is magyarázatot ad napjaink vallási alapú geopolitikai kihívásaira lokális, regionális és globális szinten egyaránt. Ezekben az identitás alapú összecsapásokban, katalizátorként működnek a civilizációs, kulturális, vallási sztereotípiák. Az elmúlt hetven év geopolitikai eseményei, illetve a változó világrend rávilágít arra, hogy a vallás egyre inkább számba vett tényező és magyarázattal szolgál számos biztonsági kihívás kapcsán.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AGNEW, John (2006) Religion and Geopolitics, *Geopolitics*, 11:2, 183-191.

BERÉNYI György (2020a) Vallás és biztonság – az új nexus (külföldön és itthon). In: Kovács Petra, Pollák Orsolya Luca tördelő (szerk.): *A hadtudomány és a 21. század, Tanulmánykötet. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály*. 55-66.

BERÉNYI György (2020b) Magyarország 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégiájának globális geopolitikai helye és jelentősége a keresztény kultúra, értékek és hit védelmében. In: Kaló József Petrusa Ferenc, Ujházi Lóránd (szerk.): *Budapest-Jelentés a keresztényüldözésről 2020.* (kézirat)

BINHONG, Shao. (Eds.) (2015) China under Xi Jinping. Its Economic Challenges and Foreign Policy Initiatives. Brill.

DIJKINK, Gertjan. (2006). When Geopolitics and Religion Fuse: A Historical Perspective. *Geopolitics*. 11. 192-208.

EVANS, Michael D. (2004) *The American Prophecies: Ancient Scriptures Reveal our Nation's Future*. New York: Time Warner.

HAYNES, Jeffrey (1994) *Religion in the Third World*. Boulder, CO: Lynne Rienner.

HAYNES, Jeffrey (1998): *Religion in Global Politics*. London: Longman.

HAYNES, Jeffrey (2007, 2013) *An Introduction to Religion and International Relations*. Pearson.

HAYNES, Jeffrey (2019) *From Huntington to Trump: Thirty Years of the Clash of Civilizations*. Rowman & Littlefield.

HOUGH, Peter (2008) *Understanding Global Security*. Abingdon: Routledge.

HUNTINGTON, Samuel (1993). *The Clash of Civilizations?* *Foreign Affairs*, (72) 3, 22–49.

HUNTINGTON, Samuel (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Norman: University of Oklahoma Press.

JUERGENSMEYER, Mark (1994) *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State*. University of California Press.

JOHNSTON, Douglas and Cynthia SAMPSON eds. (1994) *Religion, the Missing Dimension of Statecraft*. Oxford University Press.

KADRI, H. and AKHMETOVA, E. (2020) *When Politics Allied with Religion: Russia's New Strategy to Dominate the Middle East under the Pretext of Fighting Terrorism*. *Open Journal of Political Science*, 10, 185-203.

KEPEL, Gilles (1994) *The Revenge of God: The Resurgence of Islam, Christianity, and Judaism in the Modern World*. University Park: Pennsylvania State University Press.

KOMJÁTI-GARDÓ Simona (2014) *A geopolitika, mint tudomány haszna az államok számára*. *Politikatudományi Tanulmányok*. 87-97.

MANDAVILLE, Peter (2001) *Transnational Moslem Politics: Reimagining the Umma*. London: Routledge.

MARSAI Viktor (2012) *Az amerikai neokonzervatívok és az iszlám biztonságiasítása*. *ESZMÉLET* 2012:(94) pp. 139-155.

MARSDEN, Lee (2019) *Religion and International Security*. John Wiley & Sons.

MERLINI, C. (2011) 'A Post-Secular World?', *Survival*, 53, 2, 117–130.

NYROOS, Lari (2001) *Religeopolitics: Dissident geopolitics and the 'fundamentalism' of Hamas and Kach*. *Geopolitics*, 6:3, 135-157.

PETITO, Fabio et al. (eds) (2004) *Religion in International Relations: Return from Exile*. Palgrave.

Pew Research Center (2011) *Global Christianity – A Report on the Size and Distribution of the World's Christian Population*. <https://www.pewforum.org/2011/12/19/global-christianity-exec/> (Letöltés dátuma: 2020.02.14.)

Pew Research Center (2015) *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010–2050*. <https://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/> (Letöltés dátuma: 2020.02.14.)

PHILPOTT, Daniel (2000) *The Religious Roots of Modern International Relations*. *World Politics*, Vol. 52, 206-45.

ROBERTSON, Roland (1994) *Globalisation or Glocalisation? The Journal of International Communication*, (1)1, 33–52.

SANDAL, Nukhet A. and Jonathan FOX (2013) *Religion in International Relations Theory Interactions and possibilities*. Routledge.

Smith, Anthony D. (2000) 'The Sacred Dimension of Nationalism', *Millennium* 29/3. 791–814.

THOMAS, Scott, (2005) *Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations*. Palgrave.

SEIPLE, Robert A. and Dennis R. HOOVER (eds) (2004) *Religion & Security: The New Nexus in International Relations*. Rowman and Littlefield Institute for Global Engagement

TOFT, M. D., Philpott, D. and SHAH, T. S. (2011) *God's Century: Resurgent Religion*. New York: W. W. Norton & Co.

YANG, Fenggang (2012) *Religion in China: Survival and Revival Under Communist Rule*. Oxford University Press.

URL1:

<https://www.pewforum.org/2006/08/18/five-years-after-911-the-clash-of-civilizations-revisited/> (Letöltés ideje: 2020.04.30.)

URL 2:

https://scholar.google.co.uk/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=The+clash+of+civilizations&btnG= (Letöltés ideje: 2020.05.27.)

Dergez Ildikó⁷⁸

Kiss Márton⁷⁹

A katonahősök iskolai emlékezete és térbelisége a két világháború közötti Pécsen

Absztrakt

Az első világháború okozta sokkról való megemlékezés sokáig nehéz úton haladt az ország déli részén lévő Pécsen. A katonai megszállás utáni felszabadulás után a város lassan építette fel központi emlékműveit a város szívében. Az oktatási szféra a modern pedagógiai módszereket alkalmazva maga is hozzá kívánt járulni ahhoz, hogy a katonahősökről való megemlékezés sikeres és méltó legyen. Előadásunkban egy hely katonai emlékezetének kettős voltát kívánjuk bemutatni térbeli és eszmei szemszögből, hogy rámutassunk a két világháború közötti magyar emlékezetpolitika működésére.

Abstract

The commemoration of the shock caused by the First World War went on a difficult journey in Pécs. After liberation of the serbian military occupation, the city slowly built its central monuments in the heart of the town. The educational sphere itself, using modern pedagogical methods, wanted to contribute to the success and dignity of commemorating military heroes. In our presentation, we want to present the dual nature of the military memory of a place from a spatial and ideological point of view, in order to point out the functioning of the Hungarian memory policy between the two world wars.

Kulcsszavak: emlékezet; háború; katonahősök; áldozat, oktatás

I. Bevezetés

Tanulmányunkban egy dunántúli település, Pécs két világháború közötti katonai emlékezetét kívánjuk bemutatni. A város esetében fontos tény, hogy az első világháborút követő időszakban a forradalmak után szerb–antant megszállás alá került, ami csak 1921-ben ért véget. Ebből kifolyólag a városi emlékezet alakulása viszonylag későn indulhatott meg az ország többi részéhez képest.

Írásunkban a katonákról szóló emlékezet két szegmensét vontuk alaposabb vizsgálat alá. Az első részben a város által spontán módon létrejövő emlékezeti tér átalakulását kívánjuk bemutatni egy helyi iskola szerepének bevonásával. Véleményünk szerint a pécsi katonai emlékezet alakulásánál az iskolai emlékezet ilyenfajta térbelisége hozzájárult a városi emlékezet alakulásához is, ami mind a mai napig domináns maradt. Az írás második részében a helyi iskolai emlékezet nevelés- és eszmetörténeti rétegeit kívánjuk bemutatni egy helyi katonai iskola iskolai értesítőjén keresztül. Az ebben található, 1932-ben megtartott iskolai beszéd olyan nevelésméleti célokkal megfogalmazott szöveg volt, ami a diákság számára követendő példaként állította be azokat a katonákat, akik életüket adták a hazáért.

II. Történeti kontextus

95

A trianoni békeszerződés (1920) megkötésével az ország elvesztette területének közel kétharmadát, népességének pedig hozzávetőlegesen 60%-át. A Horthy-korszakban újra kellett kezdeni az építkezést, amit a kései békekötés tett lehetővé egy zavaros átmeneti időszak után. A forradalmak hevében felmerült reformelképzelések után a döntések visszakerültek a kormányzathoz, nevezetesen a

---

⁷⁸ Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, PhD hallgató

⁷⁹ Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola, PhD hallgató

mindenkori vallási- és közoktatási miniszterhez (Romsics, 2010).

A tárgyalt időszakot zűrzavaros események előzték meg: két forradalom 1918-1919-ben (az őszi forradalom és a Tanácsköztársaság), katonai megszállás az ország területének nagy részén, majd pedig a trianoni békeszerződés okozta sokk 1920-ban. Az előzmények hatására Magyarország politikailag meglehetősen elszigetelt helyzetbe került. Államformáját tekintve alkotmányos monarchiaként működött tovább egy király nélküli királyságban, Horthy Miklós kormányzóval az élén. A korszak vezető politikusai kezdték felismerni, hogy az elszigeteltségből csakis az oktatás eszközeivel lehet kitörni. Hátrányt jelentett, hogy sok kiváló felsőoktatási intézmény került a békeszerződés miatt az új határokon túlra (Csicsay, 2000). Így gyakorlatilag szinte az alapoktól kellett újjászervezni az oktatási rendszert Magyarországon, mely fő feladatának tekintették, hogy segítségével minél több „kiművelt emberfővel” rendelkezék az ország (Klebensberg, 1928). Az oktatást e korszakban Klebensberg Kuno és Hóman Bálint neve fémjelzte, akik 9-9 évig álltak a Magyar Királyi Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium élén. Az országot az 1920-as években még a trianoni traumából való kilábalás jellemezte, ami erőteljesen érezte hatását az oktatáspolitikai területén is. A 30-as években már a revízió gondolata jelent meg egyre erősebben a politikai gondolkodásban, ami természetesen az oktatásban is érezte hatását.

Pécs városa különösen sokat szenvedett a háború következményeitől. A fegyverszünetek megkötése után egészen 1921 augusztusáig antant-szerb megszállás alá került a település, ami hatalmas anyagi és szellemi károkat okozott. Az átmeneti időszak során több államberendezkedési kísérlet is történt a trianoni békeszerződés ellenében, ezek azonban sikertelennek bizonyultak. Az élet csak 1921 után indulhatott újra, ami érezhető a katonai megemlékezések tekintetében is (Szűts, 1991). A háborúban harcolt és elesett katonák emlékének ápolására 1924-ben hoztak törvényt (1924: XIV. törvénycikk az 1914/1918. évi világháború hősi halottai emlékének megünnepléséről), ami minden év május utolsó vasárnapját jelölte ki a „Hősök emléknapjának”. Az emlékezés spontán módja mellett a törvényi háttér lehetőséget adott arra, hogy a nemzet megkezdhesse emlékezését a háborús áldozatokra, akik életüket és vérüket adták a hazáért.

III. Elméleti és módszertani háttér

Az iskolai emlékezet megjelenéséhez érdemes áttekintetünk azokat a pedagógiai és neveléstudományi irányzatokat, akik a példaképek felhasználásával foglalkoztak.

Johann Friedrich Herbart (1776-1841) német filozófus és pedagógus, egyben pedig a neveléstudomány tudományos megalapozója volt. A 19. század első felében alkotta meg pedagógiai elméletét és annak módszerét, melynek elemei a 20. században is fellelhetőek maradtak az európai közoktatásban, leginkább a keresztény nevelés területén (Pukánszky-Németh, 1995). Elmélete szerint a nevelés célja nem csupán ismeretanyagok átadása, hanem az erkölcsös magatartás kialakítása és az erkölcsi eszmék megvalósítása. Neveléstudományi koncepciója részben a tipikusan poroszoknak mondható neveléstudományi alapszik. Ez azt jelenti, hogy ugyan minden gyermek nevelhető, kialakítható benne egyfajta erkölcsiség, de ehhez az kell, hogy célirányos és tervszerű nevelésben részesüljön. Ennek alapján a nevelés menetét három részre osztotta fel: kormányzás, oktatás és vezetés (Mikonya, 2008).

Az első szakaszban, a kormányzásban a fő célja, hogy „betörje a gyermeket”. Ez leginkább annak az elképzelésnek felel meg, mely szerint a gyermek egyfajta szelídítetlen kis ösztönlény. Módszerének első részegysége csupán eszköz annak érdekében, hogy előkészítse a gyermeket a további nevelésre (Pukánszky-Németh, 1995).

Az oktatási szakasz már hosszú távú célokat tűz ki: elkezdődik a gondolkodás és a gondolkodtatás beindítása. Ehhez kapcsolódva alkotja meg Herbart az úgynevezett „nevelő oktatás” fogalmát (Mikonya, 2008). Csak akkor lesz nevelő erővel bíró az oktatás, ha elsődlegesen az alapvető műveltség átadására irányul, nem pedig szakmai ismeretek tanítására. Legfontosabb ebben a szakaszban a gyermek érdeklődésének kibontakoztatása. Ha a gyermeket nem érdekli az adott tantárgy, úgy az nem tud hasznosulni és elsajátíthatóvá tudássá válni. Tehát mindamellett, hogy az oktatás legfőbb eszköze az érdeklődés felébresztése, elsődlegesen ki kell alakítani a sokoldalú és arányos érdeklődést a gyermekben (Pukánszky-Németh, 1995). Az érdeklődéskörét két csoportra osztja, ezek a megismerés köre és a részvét köre. Ez alapján dolgozza ki tantervelméletét (Bicsák, 2014).

Az oktatási szakasszal párhuzamosan jelenik meg a vezetés szakasza, mellyel teljessé válik a nevelés. Itt a fiatal már nem külső parancsnak engedelmeskedik, hanem kialakul benne az erkölcsi belátás és az etikai meggyőződés, mely leginkább az elé állított példaképek útján valósulhat meg (Brezsnyánszky, 2002). A későbbiekben leginkább a példaképeknek lesz nagyobb szerepe a herbarti nevelélméletet követők körében. Itt már a tapintat, a gyengédség és a jó kedély jelentik a nevelés legfőbb eszközeit. Herbart pedagógiájának a későbbiekben több követője és továbbfejlesztője akadt, mint például Tuiskon Ziller, Karl Volkmar Stoy, Wilhelm Rein és a magyar Kármán Mór. Kármán (1843–1915) a példakép alapú nevelést preferálta és szintén három területre osztotta annak szakaszait: testi, erkölcs és értelmi nevelésre. „Az egyén erkölcsisége a társas együttélés során bontakozik ki, ez adja az erkölcsi nevelés fontosságát, melynek során a növendék egyéni életét alá kell rendelnie a közös nemzeti élet céljainak” (Pukánszky-Németh, 1995). Az erkölcsi nevelés két fő feladata tehát a vezetés és a fegyelmezés. Az értelmi nevelés szintén nem elhanyagolható, és ennek jegyében elsősorban a középiskolai oktatásra való tekintettel a műveltségnek három fő körét határozza meg. Ezek a nyelvi és irodalmi tanulmányok, a műszaki és természeti tanulmányok, valamint a történelmi és erkölcsi tanulmányok. Ezek közös vonása, hogy az ősök, a múlt és a nemzet tiszteletét, valamint a nemzeti közösséghez való tartozás fontosságát hangsúlyozzák.

A háború emlékezetének külön részét képezik azok az emlékművek, amiket a hadszíntér távolsága miatt egy adott politikai közösség állít fel áldozatainak emlékére. A háborús emlékművek (war memorial) állításának komoly történelmi hagyománya volt az ókortól fogva, így azok 20. századi jelenléte sem jelent újdonságot. A változás inkább abban ragadható meg igazán, hogy technikai (fizikai) értelemben az áldozatvállalás helye elvált az emlékezés helyétől – így utóbbiak csak emlékeztetik a szemlélőket egy térben és akár időben is távoli eseményre.

Mayo (1988) szerint a katonai emlékművek szerepe ugyanannyira politikai, mint amennyire társadalmi igényből születik. A különböző építmények több módon is emlékké válhatnak: az ott végzett tevékenységekből kifolyólag (így például iskolák, kórházak esetében) vagy pedig politikai döntésből emelt emlékezeti pontként. Véleménye szerint a háborús emlékművek egyszerre válnak szakrálissá és profánná azáltal, hogy a társadalom hogyan használja őket. Így a felhasználást követhetik mindennapi aktusok (például elsétálunk mellette), ugyanakkor ünnepek egyaránt adhatják jelentőségüket – így ér össze a háború, az emlékmű és a hely.

Pierre Nora (1999) véleménye szerint a különböző emlékezeti helyek (lieux de mémoire-ok) összefonódása élővé teszi a történelmet, erősítve az identitást és az együttélést. Szimbolikus összetevőnek tekinthetjük a győztes-vesztes ellentétet, ami az állami és helyi emlékezetnek feleltethető meg. A vesztesekhez köthető emlékezeti helyek mindig érzelmekkel teljesek, amit Nora „forró emlékezetnek” nevez. Ilyenek lehetnek a hősi múlt képviselői. Az állami (győztes) emlékezet fentről kikényszerítve jön létre – nemzeti autoritásból vagy formális testülettől fakadóan. A „Mi” pillanataink fontosak a közös identitás számára, amihez legtöbbször a történelmi tapasztalatokat használják fel. A magyar állam számára az Árpád-házi szentek bizonyultak olyan történelmi szereplőknek, akiknek emlékezete megtestesítette a középkori és a modern magyar államot egyaránt.

Felfogása szerint a különböző emlékezeti helyek (lieux de mémoire-ok) összefonódása élővé teszi a történelmet, ezzel erősítve az identitást és az együttélést. A vesztesekhez köthető emlékezeti helyek mindig érzelmekkel teliek (forró emlékezet) – ilyenek lehetnek a hősi múlt képviselői. Az állami (győztes) emlékezet felülről kikényszerítve jön létre – nemzeti autoritásból vagy formális testülettől fakadóan.

IV. A pécsi hősi megemlékezések térbeli vonatkozásai

97

Pécsen az első világháborúra való megemlékezés a megszállás lezárulta után következhetett be. Több helyen hoztak létre különböző emlékhelyeket a katonák tiszteletére, amelyek közül kiemelkedtek a város főterén (Széchenyi tér) lévő alkotások. A másik fontos helyszín természetesen a település köztemetője volt, ahová számos katona sírját helyezték át 1928-ban. A K. Nagy Mihály által készített hősi emlékmű mellett számos sírt is emeltek a háborúban elesettek számára. A Dunántúl 1927 áprilisi számából megtudhatjuk, hogy több mint 600 ilyen sír készült el ekkorra és további négyszázat terveztek még emelni. A cikk kiemeli, hogy ha már a háborúban egymás ellen harcoltak, legalább békére együtt lelhettek a különböző nemzetiségű katonák. A háború emlékezeti helye azonban földrajzi értelemben túlságosan távol esett a város központjától, a köztemető ugyanis több kilométerre

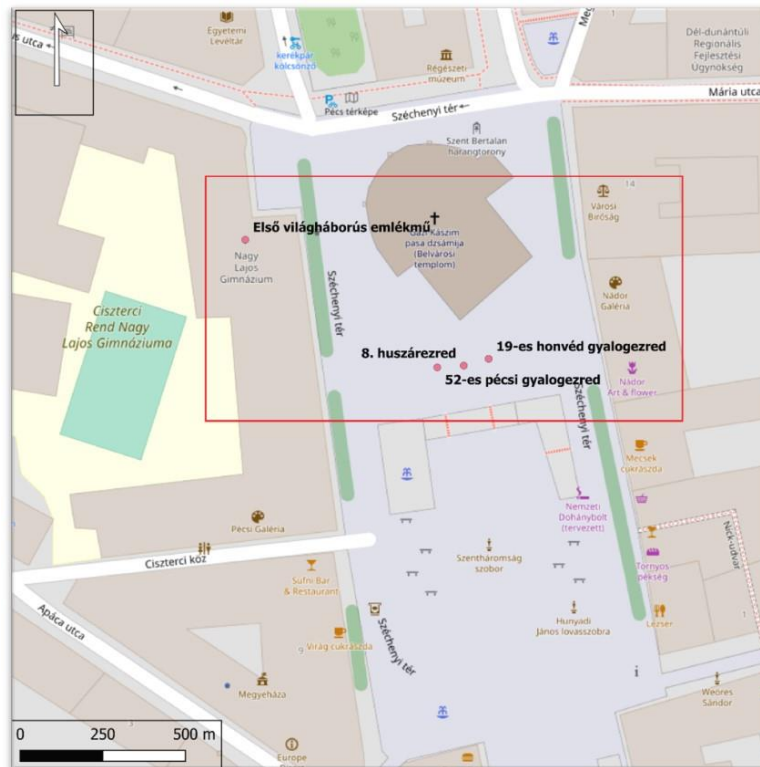
terült el a belvárostól a település szélén. Kiegészítésként 1933-ban emeltek egy kápolnát Szent Mihály arkangyal tiszteletére, ami temetőkápolnaként is szolgált (Romváry, 2014).

A magyarság véráldozatára vonatkozó emlékezeti hely nem lehetett egy olyan helyen, ahol a város lakossága nem róhatta le méltóan kegyeletét, ezért új terveket kívántak elkészíteni. Erre jó alapot adott a Hősi Emléket Megörökítő Bizottság munkája, amely már a harcok idején fontos feladatnak tekintette a hősök emlékezetének ápolását. 1922-ből a Képzőművészeti Tanács Hősi Emlékműtervek Bizottsága vette át a feladatot, így a pécsi városvezetésnek volt mire alapoznia munkája során. A *Dunántúl* című lap hasábjairól jól végigkövethető az új emlékmű alapításának kálváriája, ami éveken át felkorbácsolta a kedélyeket a városban 1929 és 1932 között. A folyamatos viták után végül lemondtak arról, hogy egy nagy központi emlékművet hoznak létre a város központjában, helyette más megoldáshoz folyamodtak.

A katonahősök emlékére több pénzalapot is létrehoztak az idők folyamán, amelyek segítségével nagyszabású terveket kívántak megvalósítani. Az 1920-as években kezdődött gyűjtések végén a város 1932. június 5-én avatta fel a 19-es és az 52-es pécsi ezredek domborművét a város főterén (Romváry, 2014). A 19-es honvéd gyalogezred története az 1870-es években kezdődött, amikor a forrásokban először ezt a nevet használták. Az ide tartozó zászlóaljok többsége Baranya és Somogy vármegyében volt elszállásolva, többnyire Pécsen és Kaposváron. Kisebb mértékben előfordult, hogy a szomszédos Tolna vármegyéből is kerültek ide katonák, de ez ritkaságnak számított. Az ő emlékezetüket bemutató kiadványból jól végigkövethetjük az ezred harcait az első világháborúban, amelynek során szinte az összes háborús csatateret megjárták. Az ő esetükben tudunk arról, hogy komoly bajtársi szervezetet hoztak létre hagyományaik ápolására, aminek legnagyobb sikere a később bemutatásra kerülő avatás volt (Légárdy, 1938). A „valódi” Pécshez köthető katonai egységnek számító 52-ik gyalogezred története egészen 1741-ig követhető vissza, amikor a pozsonyi országgyűlésen elhatározták megalapítását. Végignézve a harci részvételüket elmondható, hogy a Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia szinte összes nagyobb hadjáratában részt vállaló ezredről van szó. A nagymúltú ezrednek 1917-ben a város egy ezüst hadikürtöt küldött kiemelkedő haditetteiért (Tábori, 1935). E két ezred mellé számították még a pécsi 8-as honvéd huszárezredet is, aminek alapítása az ezredtörténetük szerint 1874-ig vezethető vissza. A Pécsre helyezett lovassági alakulat Baranya mellett a szomszédos vármegyéből (Somogy, Tolna, Zala) is sorozott. Ők is kivették részüket a világháború küzdelmeiből, főként a keleti front hadszínterein áldozva vérüket a hazáért (Matiegka, 1999). Bronzdomborművüket 1939-ben helyezték el az „Örökmécses” támfalába. A hozzácsatolt lovassági alakulattal együtt ez a három egység képezte az első világháborús pécsi katonai emlékezet alapját.

A központi emlékezeti tér egy másik alapját ezek mellett egy 1926-ban felavatott emlékmű jelentette. A pécsi Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának épületében felállított vörös márványtábla az iskola korábbi és onnan hadba vonult tagjainak állított emléket. Ez a munka voltaképpen valódi helyi munkának is felfogható: a díszítést Zsolnay-pirogránitból készítették, a tervezője pedig a pécsi illetőségű Pilch Andor (1877–1936) volt. Munkássága széles területet ölelt fel: tervezett lakóházakat, szállókat, részt vett templom és zsinagóga tervezésében is. Nevéhez köthető az 1908-ban felállított pécsi francia emlékmű is, amely a 19. századi francia katonai áldozatokra emlékezett (Bene, 2019). Ezt az emlékművet később több póttáblával egészítették ki, így 1941-ben például az intézet önképzőköre avatott itt új szürke márványból készített táblát (Romváry, 2014).

A Nora-féle emlékezeti hely tehát a város központjában létesült és a vesztes háborúra való nemzeti emlékezet csúcspontját jelenti a településen. Ehhez nem csupán a város által állított fő emlékművek, hanem a kisebb – iskolákhoz köthető – emlékek is beletartoznak. A katonahősökre való emlékezés hagyománya a mai napig megmaradt Pécs belvárosában.

Pécs első világháborús emlékezete terei. Forrás: a szerzők sajátja

V. A hősi megemlékezések eszmeisége

1933. május 28-án zajlott le a pécsi Zrínyi Miklós Magyar Királyi Reáliskolai Nevelőintézetében a megemlékezés az első világháborúban elhunyt hősi halottairól, akik egyben az iskola tanárai és/vagy növendékei voltak. Erről tudósít az intézmény iskolai értesítője, ami kiváló forrás az oktatási intézmények vizsgálatára (Értesítő, 1933). A megemlékezés az iskola előterében felállított Zrínyi Miklós szobor előtt zajlott. Ekkor leplezték le az 1926-ban állított és a későbbiekben kiegészített névsort tartalmazó márványtáblákat is, melyek az iskola hősi halottainak névsorát tartalmazták. Az ünnepi beszédet az intézet igazgatója, Péchujfalusi Péchy Kálmán mondta el hármas felosztást követve. Megemlékezett a múlt nagy hőseiről, reflektálva a jelenre, hogy emlékeztük ne fakuljon, mert csak így jöhetnek újabb hősök a haza védelmére, ha emlékeznek rájuk. Ezzel egyfajta hősi patetikus narratívát alakított ki a katonáról, aki vérét és életét áldozza a hazáért, Magyarországot, aki személyként jelenik meg a szent korona szakralizálásával. Ennek folyamódványaiként fontos visszanyúlni a nemzeti hősi példaképekhez, akár az iskola névadójához, Zrínyi Miklóshoz. Ugyanakkor megjelenik az európai műveltség alapjául is szolgáló ókori görög-római kultúra hős harcosa, Leonidas. Ezzel kihangsúlyozta az Európához való kötődést, mely tágabb értelemben vett hazaként is értelmezést nyert. „S előttünk a magyar hősiesség egyik legnagyobbjának szobra áll, a szigetvári Leonidasé, aki időtlen időig örök példája marad a haza iránti kötelességteljesítésnek és a hősi önfeláldozásnak.” A beszéd végén hangzott el az 1930-as évek Magyarországot átható revízió vágya. Míg az 1920-as évek az országban egyfajta gyászidőszakként is értelmezhetők, az 1930-as években már a trianoni gyász helyét átveszi „Magyarország feltámadásának” toposza. A beszéd lelkesítő, erőteljes hangvételű, harcra és önfeláldozásra szólít fel az igazság nevében. Zrínyi Miklós szobra is egy erőteljes jelképe a katona hősiességének, illetve az elhelyezett táblák és rajtuk a hősi halottak névsora emlékeztet, hogy nevük és tettük ne felejtődjenek el a mindenkori növendékek előtt. Az egész ünnepi megemlékezés egy szakrális szertartás volt, hiszen a Himnusz és a Magyar Hírszékgy eléneklésével zárult. A megemlékezés erőteljes és harcias hangvételében nyilván közrejátszottak a helytörténeti események is (szerb megszállás), így megjelent benne az elégtétel és igazság követelése, valamint a katona hősök példaképként való beállítása a diákok számára. Az emlékezet ezáltal az erkölcsi oktatás eszközévé is vált.

VI. Összefoglalás

Írásunkban kísérletet tettünk a pécsi katonai emlékezet rétegeinek, azok térbeliségének és eszmeiségének bemutatására. A város megsínylette az első világháborút, valamint az azt követő időszakot, mivel a konfliktus lezárulta után nem megkönnyebbülés, hanem forradalmak és megszállás következett. A háborúban elesettekre való emlékezés így csak viszonylag későn, 1921 után indulhatott meg. Az országos törvényekhez igazodva a város viszonylag hamar megkezdte azoknak a helyeknek (emlékezeti pontoknak) a kiépítését, ahol a város méltó módon emlékezhet hősi halottéira. Az elsőként kialakított emlékezeti hely azonban túlságosan távol esett a város központjától, ezért újat kellett létrehozni a belvárosban. Az 1930-as években ezután létrejövő összevont – és ma is létező – emlékezeti tér alapját egy iskolai háborús emlékmű adta, amit 1926-ban avattak fel a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnázium épületében. Ezzel együtt a város egyik legfontosabb része (a mai Széchenyi tér) vált az első világháborús katonai emlékezet kiemelt terévé. Hasonlóan fontos részét képezte a katonai (hősi) emlékezetnek a pécsi Zrínyi Miklós Magyar Királyi Reáliskolai Nevelőintézetében 1933-ban tartott beszéd. Ennek során az iskola háborúban harcolt és ott elesett hős tanáiról és diákjairól emlékeztek meg a névadó Zrínyi Miklós szobránál. A szigetvári hős ugyanis egy olyan követendő példa volt a mindenkori – és természetesen az 1930-as évekbeli – magyarság számára, aki fegyverrel a kezében adta életét a hazáért, ezzel pedig olyan példaképpé vált, aki a diákság megszólítására is alkalmas lehetett a haza felemelése érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1924. évi XIV. törvénycikk az 1914/1918. évi világháború hősi halottai emlékének megünnepléséről.
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92400014.TV>

BENE, K., (2019). Napóleon katonái Baranyában. A pécsi francia emlékmű története. *Fejezetek a francia-magyar katonai kapcsolatok történetéből*. Pécs, Fakultás Kiadó.27-40.

BICSÁK Zs. Á., (2014). Johann Friedrich Herbart pedagógiai rendszere. Szkhonion: A DE-BTK HÖK művészeti és szakfolyóirata. 12(1-2), 114-122.

BREZSNYÁNSZKY, L., (2002). A Herbart-paradigma magyar neveléstani recepciója. *Iskolakultúra: pedagógusok szakmai-tudományos folyóirata*. 12(5).

CSICSAY A., (2002): *Iskolatörténet*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum.

KLEBELSBERG K., (1928): *Neonacionalizmus*. Budapest.

LÉGRÁDY, E., (1938). *A volt magy. kir. pécsi 19. honvéd gyalogezred és alakulatainak [...] története*. Pécs.

MATIEGKA, L., (1899). *A m. k. pécsi 8-ik honvéd huszár ezred története*. Pécs, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt.

MAYO, J. M. (1988). War Memorials as Political Memory. *Geographical Review*, 78(1), 62.
<https://doi.org/10.2307/214306>

MIKONYA Gy., (2008): A Herbart-recepció historiográfiai kutatása in. *A neveléstörténet-írás új útja*. Szerk. Pukánszky Béla. Budapest.

NORA, P., (1999). Emlékezet és történelem között. *Aetas*, 14(3).
Pécsi M. Kir. Zrínyi Miklós Reáliskolai Nevelőintézet Értesítője az 1932-1933-as tanévről. Pécs, 1933

PUKÁNSZKY, B. & Németh, A., (1995). *Neveléstörténet*. Budapest.

Romsics, I.,(2010). *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris Kiadó.

Romváry, F., (2014). *Pécs köztéri szobrai. Épületplasztikák, emlékművek, emléktáblák*. Pécs, Kronosz Kiadó.

SZŰTS, E. (1991). *Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság*. Pécs: Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.

TÁBORI, J., (1935). *A cs. és kir. „Frigyes főherceg” 52. gyalogezred hadialbuma. A Pécs-Baranyai katonák szereplése az 1914-1918. évi világháborúban*. Budapest–Pécs.

A 2020-as hegyi-karabahi háború bemutatása

Absztrakt

Az év elején kezdődő COVID-19 járvány után senki sem várta azt, hogy 2020 szeptemberében Azerbajdzsán és Örményország között háború lesz Hegyi-Karabah kapcsán. Az eset különlegességét az adja, hogy napjainkra egyre kevésbé jellemző konvencionális háború tört ki, ahol két állam állt szemben egymással.

A tanulmányban szeretném bemutatni a konfliktus történelmi előzményeit. Visszatérve egészen az Orosz Birodalom felbomlásáig, ahol a kaukázusi népek függetlenedtek rövid időre, egészen addig amíg nem kerültek szovjet befolyás alá. Ezt követően a szovjet nemzetiségi politikát említem meg röviden, ami szintén egy alapot adott a konfliktusnak, majd pedig kitérek az 1988-ban kitört Első hegyi-karabahi háborúra is.

A történelmi okok mellett természetesen szeretném bemutatni napjaink politikai indokait is. Hiszen nem véletlen, hogy most tört ki a háború, akkor amikor a Török Köztársaság több fronton is érvényesíteni akarja a hatalmát a régióban, ami által konfliktusba került az Oroszországi Föderációval és NATO-s szövetségeseivel egyaránt.

A téma aktualitása miatt, mivel még nem áll rendelkezésre jó minőségű szakirodalom, ezért kutatásom során elsősorban a fő résztvevő felek által közzétett politikai és katonai nyilatkozatokra fogok támaszkodni, legfőképpen Örményország, Azerbajdzsán, Törökország és Oroszország kijelentéseire. A kutatás célja, hogy feltárjam az elérhető forrásokból a lehetséges háttérben meghúzódó politikai indokokat, továbbá azt bemutatni, hogy a tüzszünet alapján, ki is az, aki megnyerte valójában a háborút. Továbbá szeretnék egy kitekintést pár mondatban arra vonatkozóan, hogy mi lesz a térség jövője.

Kulcsszavak: Hegyi-Karabah; háború; Kaukázus; Örményország; Azerbajdzsán

I. Történelmi előzmények

Az I. fejezet során a konfliktus történelmi előzményeit fogom bemutatni. Az első alfejezet során azt fogom bemutatni, amikor Örményország és Azerbajdzsán a Perzsiától az Orosz Birodalomhoz került. Ezt követően a Szovjetunió tagköztársaságaként fogom bemutatni a két országot egyrészt, hogy a közigazgatás szempontjából, hogyan helyezkedtek el a Szovjetunióon belül, majd pedig az etnikai konfliktus élesedését fogom megemlíteni. Végül pedig az Első hegyi-karabahi háborút fogom bemutatni és a lezárásának következményeit.

I.1. A Kaukázus Perzsia és Oroszország részeként

102

Az alábbi alfejezetben egy rövid áttekintést szeretnék adni Örményországról és Azerbajdzsánról. Nem kívánok részletekbe menően az ókorig visszamenni, amikor ugyanis már megszületett az első örmény ország, hanem a XIX. században szeretném felvenni a fonalat, amikor a Kaukázus orosz területté vált. Mint tudjuk napjainkban Örményország és Azerbajdzsán két független ország a Kaukázusban. Azonban ez nem mindig volt így, mivel csak 1991 óta függetlenek. Korábban a kaukázusi térség Perzsiához tartozott (mai Irán), amit azért is érdemes hangsúlyozni, mivel napjainkban többször felmerül a Kaukázus kapcsán nemcsak Oroszország, hanem Irán neve is. Ide vezethető vissza, mivel

---

⁸⁰ Nemzeti Közszerológati Egyetem, hallgató, krausz.jocika@gmail.com

Irán sokáig uralta a térséget és a mai napig nagy számú azeri kisebbség él Irán északi részén, ami miatt kimondottan érdekeltté teszi őket ezen régió. Azonban, mint feltörekvő hatalom a Romanovok Oroszországa kiszorította a Kádzsárok hanyatló Perzsiáját a térségből a Negyedik orosz-perzsa háború (1804-1813) és az Ötödik orosz-perzsa háború (1826-1828) során.

Az előbbi lezáró 1813-as gulisztáni béke értelmében került Oroszországhoz a mai Grúzia, Dél-Dagesztán, Azerbajdzsán nagy része és Észak-Örményország. Az utóbbi 1828-as turkmencsáji béke értelmében pedig Örményország és Azerbajdzsán maradték része, tehát Oroszország ekkor kiszorította Perzsiát és immáron az oroszok gyakoroltak befolyást az itt élő népekre. (Karabakh.org, 2020a), (Karabakh.org, 2020b)

A térség 1917-ig Oroszország része volt, azonban ebben az évben Pétervárott kitört a februári és a bolsevik forradalom, aminek következtében a korábbi birodalom összeomlott és a térség rövid időre függetlenedett. Örményország és Azerbajdzsán visszanyerte függetlenségét és rövid időn belül hadat viseltek egymás ellen, de a függetlenség nem tartott sokáig.

I.2. A Szovjetunió részeként

Mint ahogyan fent említettem 1917-ben Oroszország régi birodalmi formájában megszűnt létezni a bolsevik hatalom átvétel után pedig függetlenedtek bizonyos területeik, kormányzóságai. Köztük volt Örményország és Azerbajdzsán is. De, mint említettem ez nem tartott sokáig és nemsokára ismételten orosz fennhatóság alá kerültek egészen 1991-ig. A szovjet időszakot két részre bontva fogom bemutatni. Egyrészt, hogy közigazgatási szempontból, hogyan helyezkedtek el a Szovjetunióban és ezen belül is milyen volt a két tagköztársaság népességeinek etnikai összetétele. Ezután már a gorbacsovi időkben erősödő etnikai konfliktusról szeretnék említést tenni, ami átvezet majd minket az Első hegyi-karabahi háborúra és napjaink konfliktusaira is.

I.2.1. A tagköztársaságok közigazgatási átalakításai

Az Oroszország területén a fehérek és vörösök között zajló polgárháború elérte a Kaukázust és az orosz Vörös Hadsereg sikeresen elfoglalta a területet és Szovjet-Oroszország mintájára itt is kommunista rendszerű névlegesen önálló államok jöttek létre.

A formális önállóság, azonban 1922. decemberében a Szovjetunió létrejöttével hivatalosan is megszűnt. Felállításra került a Kaukázusontúli Szovjet Szocialista Köztársaság, aminek területét a későbbi Örmény Szovjet Szocialista Köztársaság, Grúz Szovjet Szocialista Köztársaság és az Azerbajdzsáni Szovjet Szocialista Köztársaság alkotta. Az alábbi formában egészen 1936-ig állt fenn. 1936-ban átszervezték a Szovjetunió strukturáját – ekkor lett hatályos az új sztálini alkotmány is – ami érintette a kaukázusi tagköztársaságot is. A Kaukázusontúli SzSzSzK helyére létrehozták a Grúz SzSzK-t, az Örmény SzSzK-t és az Azerbajdzsáni SzSzK-t, ilyen formában egészen az Unió felbomlásáig 1991-ig léteztek. Hegyi-Karabah pedig autonóm területként az azeriekhez. (Robert Conquest, 2020)

Az alábbiakban, pedig fontosnak tartom közölni a Szovjetunióban tartott hegyi-karabahi népszámlálási adatokat táblázat formájában, hogy jobban lássuk mi vezetett a nemzetiségi feszültségekhez.

Nemzetiség	1926-os cenzus		1939-es cenzus		1959-es cenzus		1970-es cenzus		1979-es cenzus		1989-es cenzus	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%
Örmény	111 691	89,1	132 800	88,0	110 053	84,4	121 068	80,5	123 076	75,9	145 450	76,9
Azeri	12 592	10,0	14 053	9,3	17 995	13,8	27 179	18,1	37 264	23,0	40 688	21,5
Orosz	596	0,5	3	2,1	1	1,4	1	0,9	1 265	0,8	1	1,0

			174		790		310				922	
Ukrán	-	-	436	0,3	-	-	193	0,1	140	0,1	416	0,2
Egyéb	416	0,3	374	0,2	568	0,4	563	0,4	436	0,3	609	0,3
Összesen	125 298	100, 0	150 837	100, 0	130 406	100, 0	150 313	100, 0	162 18	100, 0	189 085	100, 0

1. táblázat Hegyi-Karabah etnikai összetétele. Forrás: <https://karabakhfacts.com/demographics-statistics-in-nagorno-karabakh-during-the-soviet-azerbaijani-rule/>

A táblázatból, tehát jól látszik, hogy a területen kivétel nélkül örmény többség uralkodott, tehát nem véletlen, hogy az 1980-as évekre komoly feszültségek lesznek a régióban.

I.2.2. Élesedő etnikai konfliktusok

Annak ellenére, hogy viszonylag békésen éltek egymással a Szovjetunió különböző nemzetei több évtizeden keresztül, a felszín alatt viszont egyre komolyabb nemzetiségi ellentétek kezdtek húzódní. Ez sokáig nem került felszínre, hiszen a hivatalos állami cenzúra ezt nem tette lehetővé és mivel nem kapott média visszhangot így sokan nem is tudtak arról, hogy bármi probléma lenne az országban. Másrészt a kommunizmus a nemzetekfelettséget hirdette és az 1980-as évekre már létrejött az új szovjet nemzet, ami a Nagy Honvédő Háborúban edződött meg és a brezsnyevi létező szocializmus időszakában vált teljessé.

1985-ben azonban Csernyenko halála után egy fiatal másként gondolkodó személy került a pártfőtítkári székbe: Mihail Szergejevics Gorbacsov. Új politikai irányvonalat indított el az országban a glasznosztj-ot (nyíltság), aminek értelmében liberalizálni akarta a Szovjetunióban a politikai gondolkodást. Lazított tehát a párt hatalmát a médiában, kultúrában, hadseregben és olyan dolgokról lehetett nyíltan vitát folytatni, amiről pár éve lehetetlen volt. Ilyen téma volt – a korábbi politikai gyilkosságok mellett – a nemzetiségi kérdés is.

Mivel a cenzúra fellazult, így napvilágra jutott az örmény-azeri ellentét, ami mivel így már nyilvánossá vált csak erősítette a feszültséget. 1988-ra odajutott a helyzet, hogy Karabah bejelentette, hogy csatlakozni akar az Örmény SzSzK-hoz. (Keller, 1988)

I.3. Az Első hegyi-karabahi háború 1988-1994 és következményei

1988 februárjában a karabahi örmények azt követelték, hogy csatlakozhassanak az örmény tagköztársasághoz és komoly tüntetések is indultak, amire válaszul Bakuban ellentüntetések kezdődtek. Február 20-án megszavazták az egyesülést Karabah vezetői, amit azonban a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa március 23-án elutasított és a feleket nyugalomra intette továbbá kijelentette, hogy a határokat tiszteletben kell tartani jelen formájukban. Ezzel párhuzamosan már mindkét oldalon megindultak a pogromok a különböző kisebbségekkel szemben, de még egészen 1991-ig Moszkva kordában tudta tartani, mert orosz etnikumú csapatokat tudott vezényelni a központból a rendfenntartásra. Azonban 1991 végére az etnikai, gazdasági, politika és strukturális problémák szétfeszítették az uniót és kimondták a megszűnését.

1992-től kezdve már, mint két önálló állam állt egymással szemben Azerbajdzsán és Örményország, így már nem volt akadálya az éles fegyveres konfliktusnak sem. A harcok során Örményország egyértelmű fölénybe került és folyamatosan tört előre az azeri területeken. 1992-ben elfoglalták Susát, majd 1993-ra több Karabahot körülvevő azeri terület örmény irányítás alá került.

A háborút Azerbajdzsán elveszítette és a Hegyi-Karabahból és a megszállt azeri területekből létrejött az úgynevezett Arcah Köztársaság. A köztársaságot senki nem ismerte el és de jure továbbra is Azerbajdzsán része volt, azonban de facto független, de valójában Örményország része volt. (Europe, 2006) A megszállt azeri területek pedig a következők voltak: Kalbajar, Lachin, Qubaldi, Zangilan, Jabrayil, Fuzuli (részben) és Agdam (részben).

	Azeriek	Örmények	Lezgek	Oroszok	Kurdok	Összesen
Kalbajar	99,5% (40 329)	0,1% (49)	0,1% (30)	0,1% (46)	0,1% (4)	40 516
Lachin	99,4% (44 665)	0,1% (34)	0,1% (23)	0,1% (28)	5,2% (2 437)	47 261
Qubaldi	99,5% (26 537)	0,1% (26)	0,1% (21)	1,4% (312)	0	26 673
Jabrayil	98,5% (42 415)	0,1% (41)	0,1% (33)	1% (434)	0	43 047
Zangilan	97,6% (28 685)	0,1% (35)	0,1% (19)	2,0% (590)	0	29 377
Összesen	97,7% (182 631)	0,1% (185)	0,1% (126)	0,7% (1 410)	1,3% (2 441)	188 874

2. táblázat: Örményország által megszállt azeri területek etnikai összetétele 1979-es népszámlálás alapján Forrás: <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnazerbaijan.html>

A probléma, pedig ott kezdődött, hogy ugyan Karabah örmény többségű, de ezek a területek egytől egyik azeri többségűek, ez pedig komoly feszültséget okozott a két ország kapcsolatában. Annak ellenére, hogy a békét rendező Biskek Protokollban hivatkoznak azokra az ENSZ BT határozatokra – 822,853,874,884 – amik kijelentik, hogy az örményeknek el kell hagynia a megszállt területeket, ennek ők mégsem tesznek eleget, ez pedig megalapozta a két ország ellenséges viszonyát. (digitallibrary.un.org, 1993a), (digitallibrary.un.org, 1993b), (digitallibrary.un.org, 1993c), (digitallibrary.un.org, 1993d)

II. A két háború között

Ez a fejezet az 1994 és 2020 közötti időszakról fog szólni, a határincidensekről, amik történtek a felek között és végül a szemmel látható török és azeri háborús készülődéséről és az orosz és örmény védelmi harc előkészítéséről.

II.1. Határkonfliktusok Örményország és Azerbajdzsán között

1994 és 2020 között elmondható, hogy a feszült viszony mindig is főtt maradt a két állam között. 2008-tól kezdődően gyakorlatilag évensé váltak az összecsapások az azeriek és örmények között. Az első ilyen konfliktus 2008-ban a Mardakert-i összecsapások voltak, amikor ugyanis 1994 óta Hegyi-Karabahban először fegyveresen az azeriek és örmények. Néhány halottat leszámítva, azonban komolyabb baj nem történt az élet ment tovább a Kaukázusban.

Két évvel később 2010-ben azonban ismételt kiújultak Mardakert térségében a harcok, majd innentől kezdve a harcok állandóvá váltak. 2011-2013 között alacsony intenzitásban, de folytatódtak az összecsapások. 2014. júliusában egy a Hegyi Karabah-i örmény erőkhöz tartozó Mi-24-es helikoptert lőttek le az azeriek, ezzel párhuzamosan tovább folytak a harcok. Összefoglalva gyakorlatilag 2010-től kezdődően állandó volt 2020-ig a feszültség a határokon.

Ezért nem is olyan meglepő, hogy amikor 2020. július 12-én ismételt az azeri és örmény határvédelmi erők összecsaptak nem kísérte komoly nemzetközi figyelem, persze nyilván a COVID19-es pandémia miatt sem igazán figyelt a világ mi zajlik a Kaukázusban.

A legfrissebb határkonfliktust pedig röviden összefoglalva, Nahicseváni 105. sz. Köztársaság és Azerbajdzsán határai mentén történtek. A konfliktus július 12-én kezdődött és július 16-án már véget is ért. Nem történtek területi változások maradt minden a régióban a háború előttiben, azaz *status quo ante bellum*. Annak ellenére, hogy korábban is állandóak voltak a konfliktusok mégis megfigyelhető volt, hogy valami történik a régióban, ugyanis az elkövetkező hetekben rettentően gyanús katonai előkészületek, hadgyakorlatok és tárgyalások kezdődtek mindegyik résztvevő fél részéről.

II.2. Az eszkalálódó konfliktus

Július 16-án – a nap, amikor véget ért a határkonfliktus – magas rangú azeri katonai vezetők Törökországba utaztak. E két személy: Ramiz Tahirov altábornagy a védelmi miniszter helyettese és a légierők parancsnoka, továbbá Kerem Mustafayev a Nahicseváni katonai erők parancsnoka. A találkozó során hivatalos értesülések szerint egy lehetséges hadgyakorlatról egyeztettek a török kollégáikkal és megvitatták a jelenlegi fennálló helyzetet, tehát az örmény-azeri kérdést. Egyéb dolgokat nem közöltek, de utólagosan már szinte biztos, hogy a háborút kezdték elő készíteni.

Másnapra július 17-re ismét váratlan esemény következett. Az Oroszországi Föderáció bejelentette, hogy a térségben július 17-22 között hadgyakorlatot tart, amihez mozgósította a Déli és a Nyugati Katonai Körzet egységeit. Ez a hadgyakorlat nem volt előre bejelentve, tehát valószínűsíthető, hogy elrettentésnek szolgált és önvédelemre is, hogy készen álljanak az orosz csapatok bármilyen is történik. Mindenesetre a hivatalos bejelentés szerint a Kavkaz (Kaukázus) 2020 elnevezésű gyakorlat előkészülete miatt tartották.

Július 23-án pedig egy nappal az orosz gyakorlat vége után az örmény védelmi miniszter tett váratlan kijelentést. Azt állította, hogy közös hadgyakorlat zajlik köztük és Oroszország között, amiben a két ország légvédelmi egységei vesznek részt. A gyakorlat során elsősorban az UAV-k elleni új harcjelzéseket gyakorolták.

Végül pedig július 29-én megkezdődött az ígért török-azeri hadgyakorlat, amit a felek két héten keresztül tartottak. A gyakorlatban részt vettek a szárazföldi és a légi haderőnem különböző egységei. A szárazföldi csapatok, azonban nem kaptak akkora hangsúlyt, mivel csak augusztus 1 és 5 között folyt a gyakorlatuk Bakuban és Nahicseván területén. Ezzel szemben légierő komolyabb feladatot kapott, hiszen július 29 és augusztus 10 között történt a feladatvégrehajtásuk. (Utólagosan ismerve a tény, hogy nagy szerepet kaptak a drónok a háborúban, így ez nem is meglepő.) Meg kell említeni még, hogy a csapatok gyakoroltatása mellett szerepet kaptak a törzsfeladatok is és komoly figyelmet szenteltek a harcalkalmazás tesztelésére és a különböző parancsnokságok közötti együttműködésre – török, azeri – és arra, hogyan tudnák gyorsan és effektíven megívni közösen különböző hadműveleteket.

A fentiekből utólag tisztán kirajzolódik egy élesedő konfliktus, hiszen közvetlen az incidens után a térség országai hadgyakorlatokat tartottak és tárgyalásokat a szövetséges hadseregekkel. Ennek ellenére, mint mondtam a média nem igazán tudósított az esetről és augusztus 10 után pedig több mint egy hónapig szeptember 27-ig viszonylagos csend következett, amit végül a 26 év után újra kitört háború szakított meg. (jamestown.org, 2020)

III. A 2020-as háború és ennek következményei

Ebben a fejezetben elérkeztünk napjaink eseményeinek ismertetéséhez. A fejezetet szerkezetét tekintve 4 alfejezetre bontottam. Az első alfejezetben a konfliktus történéseit fogom ismertetni, arra vonatkozóan, hogy a harcoló felek, milyen eszközökkel éltek általánosságban. A következő nagyobb hangsúlyt kapó alfejezetben, pedig a dolgok mögé próbálva látni, arra keresem az indokokat, hogy kinek milyen érdekei lehettek a háború kirobbantására. A harcoló felek mellett itt kitérek, majd Törökországra és Oroszországra és Iránra is. A harmadik alfejezetben a tűzszüneti egyezmény szövegét közlöm magyarra fordítva, amelyből következik a záró alfejezet, ahol röviden összefoglalva tűzszünet következményeiről és egy török – azeri lehetséges szövetségről teszek említést.

III.1. A háború ismertetése

Az előző fejezetben említettem szeptember 27-én tehát kitört a háború. A harcoló felek az egyik oldalon: Azerbajdzsán és Törökország; a másikon: Örményország és Arcah Köztársaság.

A harc legfőképpen a déli régiókban folyt, mivel itt kedvezőbb a terep a harcmegeívására. A harcok során az azeriek nagymértékben alkalmaztak drónokat az örmény csapatok ellen, de előkerültek mindkét fél oldaláról a nagyhatótávolságú nehéztűzvérségek is. Ezek mellett pedig folyt az információs hadviselés, amiben az állami propaganda gépezet és a közösségi média is aktív szerepet vállalt. Nagyon jó példa erre, hogy az internetet rengeteg olyan videó lepte el, ahol azeri drónok gyilkolják minden probléma nélkül az örmény katonákat. Ilyen videóknak demoralizáló hatása van az örmény civil lakosságra, hiszen azt látják, hogy esélyük sincs az azeriek ellen továbbá a kormány és a hadsereg felelőtlen, mert a gyerekeiket a biztos halálba küldik, mivel nincs eszközük arra, hogy megvédjék

magukat. Ez felháborítja őket és belső zavargások következhetnek be, ami az azerieknek kedvez. (youtube.com, 2020a)

Pedig nem volt sokkal nagyobb az örmény áldozatok száma az azeriekénél, de örmény drónokról nincs felvétel, így úgy tűnik mindenkinek, hogy Azerbajdzsán megállíthatatlan volt a háborúban. Azt pedig meg kell említeni, hogy a civil lakosság sem volt biztonságban, mivel mindkét fél kölcsönösen követett el háborús bűnöket és tüzérsgéi tüzrel lötték az „ellenséges” városokat. (Hincks, 2020)

III.2. A felek érdekei

Egy háborúnál fontos beszélni a résztvevők érdekeiről, hiszen önmagában nem tör ki egy háború, annak mindig megvannak a politikai okai, azaz, ahogy Clausewitz mondta: „a háború a politika folytatása más eszközökkel”. Az kijelenthető, hogy Örményországnak semmi haszna sem származhatott a háborúból, tehát itt Azerbajdzsán volt az, akinek elsődlegesen érdeke volt a háború.

Természetesen egyrészt a nemzeti sérelmük orvoslása volt az egyik kiváltó oka a háborúnak, hiszen 1994 óta az azeriek nagy fájdalomként gondolnak vissza nemcsak Karabah elvesztésére, hanem a környező területekre is. Ezért nem meglepő, hogy elégtételt vett az azeri vezetés. Ráadásul, hogy mennyire ide illik Clausewitz fent idézett mondata, azután támadtak az azeriek miután látták békés eszközökkel nem érik el a céljaikat, hiszen az ENSZ többször felszólította az örményeket a csapat kivonásra, aminek nem tettek eleget és a nemzetközi környezet sem gyakorolt nyomást Örményországra.

Megvannak Azerbajdzsánnak a gazdasági érdekei is. A Nahicseván Autonóm Köztársaság nincs összeköttetésben Azerbajdzsán egészével, mert Örményország leválasztja róla, a megszállt területekkel pedig csak még távolabb tolta az ország két része között a határt. Pedig Nahicseván fontos összeköttetés az azeriek és a törökök között, mert ez a terület határos Törökországgal, ha pedig Örményország hagyná, akkor lehetne gázvezetékeket építeni közvetlenül Azerbajdzsán és Törökország között, de ezt nem hagyja és így például Iránon keresztül kell létesíteni ezeket.

Szintén érdemes megemlíteni Törökország érdekeit a konfliktusban, hiszen, ha a törökök nem támogatják az azerieket, akkor valószínűleg nem támadnak. A gazdasági érdek nyilván ugyanúgy vezette a törököket, mint fent említve az azerieket, ezért ezt nem fejtem ki újra. A törököket, mint feltörekvő regionális hatalmat, elősorban politikai okok vezették. Az egyik fő ok pedig nagyobb befolyást szerezni a régióban, amire nacionalista szlogenekkel tökéletesen meglehetett teremteni a hangulatot, olyan jelszavakkal, mint „egy nemzet két ország”, mivel az azeriek is a türk népek közé tartozik. Erdogan pedig szeretne a népe előtt olyan színben feltűnni, mint egy olyan patrióta, nacionalista vezető, aki helyreállítja az Oszmán Birodalom régi fényét és védelmezi a türk népeket más államok elnyomásától.

Másik ok pedig nemcsak a török térnyerés, hanem a rivális hatalmak kiszorítása a régióból. Ezek a hatalmak pedig Oroszország és Irán. Ahhoz, hogy az oroszokat kiszorítsák a területekről egyesek szerint dszihadistákat is küldtek a régióba, hogy radikalizálják a közeli muszlimokat és ez átterjedjen majd Oroszország kaukázusi területeire, mint a Csecsen Köztársaság vagy Dagesztán, ezáltal lekötni az oroszokat hazai területen. (John Irish, 2020) A harmadik indoka a törököknek pedig tisztán katonai volt. Szerették volna látni, hogyan működnek az azeriek által használt drónjaik az örmények által használt orosz légvédelmi fegyverrendszerek ellen.

Oroszország ebből következően nem maradhatott tétlen. Az oroszok elsődleges célja tehát az volt, hogy megakadályozzák Törökország térnyerését a régióban. A dszihadistákat kiszorítsák és közben nagyobb befolyást szerezzenek Azerbajdzsánban. A Moszkva ellenes örmény vezetést, pedig szerették volna meggyengíteni, ezért nem avatkoztak be katonailag a konfliktusba.

Irán pedig a nemzetiségi összetétele miatt a felszínen semleges maradt, hiszen egyaránt van azeri és örmény kisebbség az országban. Ajatollah Ali Hámenei, pedig meg is jegyezte, hogy helyes az, hogy az azeriek felszabadítják területeiket, de nem szabad megszállni örmény területeket, tehát tartózkodott attól, hogy oldalt foglaljon. (youtube.com, 2020b)

A fenti országok közül, azonban Oroszország az, akinek a legjobban sikerült érvényesíteni az akaratát, pedig ők voltak azok, akik nem vettek részt fegyveresen a konfliktusban, de ez a tűzszünet szövegéből is tökéletesen látszik.

III.3. A tűzszünet

Végül orosz közbenjárásra megkötötték a tűzszünetet, ami november 10-én érvénybe is lépett. Lent a tűzszünet szövege olvasható:

„Mi az Azerbajdzsáni Köztársaság elnöke İlham Aliyev, az Örmény Köztársaság miniszterelnöke Nikol Pashinyan és az Oroszországi Föderáció elnöke Vlagyimir Putyin kijelentjük a következőt:

1. Teljes tűzszünet és minden fegyveres harc beszüntetése Hegyi-Karabah területén moszkvai idő szerint 2020. november 10-e éjféltől kezdődően. Az Azerbajdzsáni Köztársaság és az Örmény Köztársaság (továbbiakban Felek) a jelenleg elfoglalt állásaikban, területeiken maradnak.
2. 2020. november 20-ig az Agdam Körzet visszakerül az Azerbajdzsáni Köztársasághoz
3. Az Oroszországi Föderáció békefenntartói pontosan 1960 fő felszerelve kézfegyverekkel, 90 páncélozott járművel és 380 gépesített járművel továbbá a különlegesen felszerelt egységek kihelyezésre kerülnek a Hegyi-Karabah területén található kontakt vonal és a Lachin Korridor mentén.
4. Az Oroszországi Föderáció békefenntartó erői telepítése az örmény csapatok kivonásával egyidőben történik. Az Oroszországi Föderáció békefenntartói 5 évre vannak kihelyezve, ami automatikusan meghosszabbodik további 5 éves időre, amikor lejár a mandátum kivéve, ha bármelyik fél jelzi az aktuális terminus lejárta előtt hat hónappal, arra vonatkozóan, hogy ezt a záradékot szeretné megszüntetni.
5. A hatékonyabb megfigyelést a felek egyezség teljesítése érdekében egy béketeremtő központ felállításáról rendelkeznek, hogy figyelje a tűzszünetet.
6. Az Örmény Köztársaság visszaadja az Azerbajdzsáni Köztársaságnak a Kalbajar Körzetet 2020 november 15-ig és a Lachin Körzetet 2020. december 1-ig. A Lachin Korridor (5 km hosszú) ami összeköttetést létesít Hegyi-Karabah és Örményország között – nem érintve Susa területét – az Oroszországi Föderáció békefenntartó erői által lesz ellenőrizve. Ahogyan a Felek megegyeztek a következő három évben egy terv készül arra vonatkozóan, hogy egy új összekötő utat csináljanak Hegyi-Karabah és Örményország között a Lachin Korridoron keresztül. Az orosz békefenntartók, pedig ennek függvényében áthelyezésre kerülnek, hogy védjék az utat. Az Azerbajdzsáni Köztársaságnak garantálnia kell a személyek, járművek, szállítmányok biztonságát, mindkét irányban a Lachin Korridorban.
7. A belső területeken lehelyezett személyeket és menekülteket vissza kell küldeni Hegyi-Karabahba és a környező területekre az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztos megfigyelése mellett.
8. A Feleknek a hadifoglyokat, túszoikat és más elfogott embereket, valamint a holttesteket ki kell cserélniük egymás között.

Minden gazdasági és közlekedési összeköttetést a régióban meg kell nyitni. Az Örmény Köztársaságnak garantálnia kell a közlekedési összeköttetés biztonságát az Azerbajdzsáni Köztársaság nyugati régiói és a Nahicseván Autonóm Köztársaság között azért, hogy megszervezzék a zavartalan mozgását az embereknek, járműveknek és szállítmányoknak mindkét irányba. Az FSZB határőrcsapatái lesznek felelősek, hogy megfigyeljék a zavartalan összeköttetést. Ahogy a felek megegyeztek az új közlekedési vonalakat kell építeni, hogy a Nahicseván Autonóm Köztársaságot és Azerbajdzsán nyugati régióit összekössék.” (kremlin.ru, 2020a), (kremlin.ru, 2020b)

III.4. Következmények

A háborút ezúttal Örményország veszítette el és 2020. november 10-e éjféltől, pedig életbe lépett a teljes tűzszünet. Azerbajdzsán pedig komoly sikereket ért el hiszen:

- a jelenleg elfoglalt területek,
- november 15-ig Kalbajar Körzet,
- november 20-ig Agdam Körzet,
- december 1-ig Lachin Körzet kerül vissza Azerbajdzsánhoz.

Továbbá létrejött a garantált összeköttetés Nahicseván és Azerbajdzsán között. Az útvonalat pedig az orosz FSZB határőrei felügyelik. Ennek ellenére azonban, mint mondtam Oroszország volt az, aki a legtöbbet nyerte a konfliktussal, hiszen 1960 fő békefenntartója került kitelepítésre Hegyi-Karabahba és a Lachin Korridorba. A békefenntartók mandátuma 5 évre szól, ami azonban automatikusan 5 évvel meghosszabbításra kerül minden egyes terminus vége előtt, egészen addig, amíg az egyik fél 6

hónappal az adott mandátum lejártá előtt nem jelzi, azon szándékát, hogy szeretné, ha a csapatok kivonulnának.

III.4.1 A török-azeri szövetség

A végén fontos megemlíteni, hogy annak ellenére, hogy Törökország nem tudott akkora befolyást szerezni a régióban, mint amekkorát szeretett volna, mégis sikerült komoly befolyásra szert tenni Azerbajdzsánban. Ezt legjobban az bizonyítja, hogy a december 10-én megtartott győzelmi díszszemlén nem csak azeri, hanem török csapatok és Aliyev mellett Erdogan is mondott beszédet. Ez azt jelzi, hogy egy erős szövetség van kialakulóban a régióban. (youtube.com, 2020c)

IV. Összefoglalás

Összefoglalva, tehát megállapíthatjuk, hogy az Oroszországi Föderáció az, aki rövid távon nyert a konfliktussal, annak ellenére, hogy nem ők provokálták ki, de ez is csak Putyin briliáns politikai érzékét mutatja. Ugyanis sikerült továbbra is távol tartani Törökországot a régióból – ugyan már ők is teret nyertek -, ezzel ismét keresztbe tenni Erdoganak továbbá a Moszkva kritikus örmény miniszterelnök Pashinyan pozíciója meggyengült, Azerbajdzsánnal pedig javultak a bilaterális kapcsolatok. Egyelőre elmondható, hogy az azeriek örülnek és most az építéssel vannak elfoglalva a törökök pedig most kívárnak, de a konfliktus nem rendeződött, hiszen maga Pashinyan mondta ezt – egyedül – amikor Putyin meghívta őt és Aliyevet Moszkvába nemrégiben, hogy folytassák Hegyi-Karabahban a konfliktus normalizálását. (youtube.com, 2021a) , (youtube.com, 2021b) Annak ellenére, hogy egyelőre úgy tűnik a régió biztonsága rendeződni fog, mégis úgy gondolom, hogy nagy valószínűséggel, az örmény kormánynak nagy esélye van a bukásra, ahol még a fegyveres puccs sem kizárható forgatókönyv. Ha ez pedig bekövetkezne szinte elkerülhetetlen lenne az újabb háború kirobbanása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

digitallibrary.un.org. (1993a). Forrás: <https://digitallibrary.un.org/record/165604>

digitallibrary.un.org. (1993b). Forrás: <https://digitallibrary.un.org/record/170257>

digitallibrary.un.org. (1993c). Forrás: <https://digitallibrary.un.org/record/174420>

digitallibrary.un.org. (1993d). Forrás: <https://digitallibrary.un.org/record/176731>

ethno-kavkaz.narod.ru. (dátum nélkül.). Forrás: <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnazerbaijan.html>

EUROPE, R. F. (2006. február 10). *rferl.org*. Forrás: <https://www.rferl.org/a/1065626.html>

HINCKS, J. (2020. december 10). *time.com*. Forrás: <https://time.com/5919813/nagorno-karabakh-war-crimes/>

jamestown.org. (2020). Forrás: <https://jamestown.org/program/azerbaijan-turkey-hold-large-scale-military-drills-amidst-escalation-of-tensions-with-armenia/>

109

John IRISH, M. R. (2020. október 1). *reuters.com*. Forrás: <https://www.reuters.com/article/armenia-azerbaijan-putin-macron-int/france-accuses-turkey-of-sending-syrian-jihadists-to-nagorno-karabakh-idUSKBN26L3T4>

Karabakh.org. (2020a). Forrás: <https://karabakh.org/treaties/gulustan-treaty/>

Karabakh.org. (2020b). Forrás: <https://karabakh.org/treaties/turkmenchay-treaty/>

- karabakhfacts.com*. (1989). Forrás: <https://karabakhfacts.com/demographics-statistics-in-nagorno-karabakh-during-the-soviet-azerbaijani-rule/>
- KELLER, B. (1988. március 28). *nytimes.com*. Forrás: <https://www.nytimes.com/1988/03/28/world/armenians-glasnost-soviet-press-debate-regional-discord-underlines-party-split.html>
- kremlin.ru*. (2020a. november 10). Forrás: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/64384>
- kremlin.ru*. (2020b. november 10). Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/64384>
- Robert CONQUEST, R. E. (2020). *britannica.com*. Forrás: <https://www.britannica.com/place/Soviet-Union>
- youtube.com*. (2020a. október 26). Forrás: Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=A-XI0kgB1Kw&has_verified=1&ab_channel=R%26UVideos
- youtube.com*. (2020b. november 9). Forrás: Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=eszowGABpno&ab_channel=AmiSen313
- youtube.com*. (2020c. december 11). Forrás: Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=AUuF-moaWM&t=3643s&ab_channel=BakuMediaCenter
- youtube.com*. (2021a. január 11). Forrás: Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=mnT7lNd-vvw&ab_channel=RussiaInsight
- youtube.com*. (2021b. január 11). Forrás: Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=0rUnsH-WVG8&ab_channel=%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8F%3A%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F%D0%A1%D0%A8%D0%90%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0

Madina Igibayeva⁸¹

The twenty-year-old Shanghai Cooperation Organization. Security, Economic and Cultural Cooperation

Abstract

The international weight of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) is determined not only by the combined demographic and territorial potential of its member countries, but also by the strategic partnership between the two nuclear powers and the permanent members of the UN Security Council – Russia and China. This determines the role of the SCO in building a system of collective security both in Central Asia and in the Asia-Pacific region. The twenty-year-old SCO is an open organization for the admission of new members who share its basic principles. Although security issues were initially crucial in the formation of the SCO and remain one of the highest priorities, but it would be wrong to regard it as a military organization. This status is unacceptable due to the participation of the SCO member states in international unions and organizations with different obligations. Therefore, in reviewing the history of the SCO, in addition to the security mission, I have examined economic and cultural cooperation, which is an important part of the organization connecting regions, civilizations and cultures.

Key words: the SCO, China, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan, Uzbekistan, India and Pakistan.

Introduction

The Shanghai Five was originally created on April 26, 1996 with the signing of the Treaty on Deepening Military Confidence in the Border Areas in Shanghai by the heads of state of Kazakhstan, the People's Republic of China, Kyrgyzstan, Russia and Tajikistan. After the inclusion of Uzbekistan in 2001, the member countries renamed the organization into the Shanghai Cooperation Organization (SCO).

On June 15, 2001 six heads of state signed, the Declaration on the Shanghai Cooperation Organization, noting the positive role of the Shanghai Five and seeking to transfer it to a higher level of cooperation. In 2001, the annual summit returned to Shanghai, China. There, the five-member countries accepted Uzbekistan into the Shanghai Five (thus turning it into the Shanghai Six). Then all On July 16, 2001, Russia and China, the two leading countries of this organization, signed the Treaty on good neighborliness, friendship and cooperation.

In June 2002, the heads of the SCO member states met in St. Petersburg, Russia. There they signed the SCO Charter, which contained the organization's goals, principles, structure and form of work, and officially approved it from the point of view of international law.

In July 2005, at the fifth summit in Nur - Sultan (Astana), Kazakhstan¹¹¹, with representatives of India, Iran, Mongolia and Pakistan attending the SCO summit for the first time, the President of the host country, Nursultan Nazarbayev, greeted the guests with words that had never been used before in any context: "The leaders of the states sitting at this negotiating table are representatives of half of the human population".

---

⁸¹ Madina Igibayeva (madina.igibayeva@gmail.com) PhD Student, Doctoral School of Military Sciences, Faculty of Military Science and Officer Training, National University of Public Service, Budapest.

On June 9, 2017, the leaders of the SCO member states signed the decision to admit India and Pakistan to the organization.

Since 2005 the SCO has been an observer in the UN General Assembly, the European Union, the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), the Commonwealth of Independent States and the Organization of Islamic Cooperation. In April 2010, the UN and SCO Secretariats signed a Joint Declaration on Cooperation. SCO Secretariat has also established partnerships with the UN Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), the World Tourism Organization (UNWTO), and the International Organization for Migration (IOM), in addition to its ongoing cooperation with the UN Office on Drugs and Crime (UNODC), United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP) and the UN Office on Counter-Terrorism (UNCT).

The Department of Political and Peacebuilding Affairs (DPPA), as well as UNRCCA (United Nations Centre for Preventive Diplomacy for Central Asia) maintain regular contacts with the SCO officials. The cooperation activities focus on security developments in the region and key issues related to counterterrorism and prevention of violent extremism. In July 2017, DPPA deployed a Liaison Officer to the SCO in Beijing. [1]

The SCO is a collective security organization which is not an alliance directed against other States and regions. The concept of co-operative security means that states will work together to solve common problems and it often used synonymously with collective security. In international relations the term co-operative security is used to describe cases where states work together to deal with conventional and non-conventional threats and challenges. [2] The SCO was formed in this spirit and by guarantees of equal security for all States. All members of the Organization (alliance) refuse to use force in relations with each other and agree to develop relations through peaceful cooperative way. The official working languages of the SCO are Russian and Chinese.

Geopolitical aspects of the SCO

In recent years, there have been many discussions and comments about the geopolitical nature of the Shanghai Cooperation Organization. Matthew Brummer, for the Journal of International Affairs, tracks the impact of the expansion of the Shanghai Cooperation Organization in the Gulf.

Iranian writer Hamid Golpira said the following: "According to Zbigniew Brzezinski's theory, governing the Eurasian continent is the key to world domination, and control over Central Asia is the key to control over the Eurasian continent. Russia and China have drawn attention to Brzezinski's theories as they formed the Shanghai Cooperation Organization in 2001, ostensibly to curb extremism in the region and improve border security, but most likely the real goal was to balance US and NATO activities in Central Asia" [3].

At the 2005 SCO summit in Kazakhstan, the Declaration of the Heads of the Shanghai Cooperation Organization member states were adopted, which expressed their "concern" about the existing world order and contained the principles of the organization's work. It included the following words: "The Heads of Member States note that, against the background of the contradictory process of globalization, multilateral cooperation based on the principles of equal law and mutual respect, non-interference in the internal affairs of sovereign states, a non-confrontational way of thinking and consistent movement towards democratization international relations, promotes general peace and security, and call on the international community, regardless of its differences in ideology and social structure, to form a new concept of security based on mutual trust, mutual benefit, equality and interaction. "

In November 2005, Russian Foreign Minister Sergei Lavrov confirmed that the SCO is working to create a rational and just world order and that the Shanghai Cooperation Organization provides us with a unique opportunity to participate in the process of shaping a fundamentally new model of geopolitical integration.

A Chinese daily expressed this issue in the following terms: "The declaration indicates that the SCO member states have the ability and responsibility to ensure security in the Central Asian region and urges Western countries to leave Central Asia. This is the most visible signal the summit has given to the world. "

SCO Members, Observers and Dialogue Countries

The position of a Dialogue Partner was created in 2008 in accordance with Article 14 of the SCO Charter of June 7, 2002. This article concerns a dialogue partner as a state or organization that shares the goals and principles of the SCO and wishes to establish a relationship of equal and mutually beneficial partnership with the Organization.

Among other countries in the Central Asia region, Mongolia became the first country to receive observer status at the Tashkent summit (2004). Pakistan, India and Iran received observer status next year at the summit in Nur-Sultan (Astana, 2005). At a series of meetings in February 2006 with Chinese officials and journalists, President of Pakistan Pervez Musharaff cited arguments willingness of Pakistan to join the organization as a full member. Pakistan signed an agreement on extradition of terrorists from Uzbekistan to cooperate actively in the Contact Group of the SCO - Afghanistan, conducting active ideological and military struggle against Al - Qaeda and the Taliban, and so on. In terms of the economy with the help of the SCO countries to strengthen their positions of traditional exporter of textiles and footwear, rice, high-quality medical equipment, as well as an importer of fine-staple cotton and energy resources (Pakistan is one of the last in the world for energy production) [4]

Iran currently has observer status in the organization, and it was planned that the country will become a full member of the SCO on March 24, 2008. However, due to sanctions imposed by the United Nations, Iran's admission to the organization as a new member is temporarily blocked. The SCO stated that any country under UN sanctions cannot be admitted to the organization.

On June 16, 2009, at the end of the summit of the SCO member states in Yekaterinburg, it was decided to grant the status of a "dialogue partner" that had not been previously used in the organization's practice to two countries: Sri Lanka and Belarus.

Belarus received the status of a dialogue partner in the Shanghai Cooperation Organization (SCO) in 2009 at the group's summit in Yekaterinburg. Belarus applied for observer status in the organization and was promised support from Kazakhstan in achieving this goal. However, then-Russian Defense Minister Sergei Ivanov expressed doubts about the possible membership of Belarus, saying that Belarus is a purely European country. Despite this, Belarus was accepted as a dialogue partner at the 2009 SCO summit. [5].

Sri Lanka received the status of a dialogue partner in the SCO in 2009 at the group's summit in Yekaterinburg. Turkey, a NATO member, was granted dialogue partner status in the SCO in 2012 at the group's summit in Beijing. Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdogan said that he even jokingly discussed the possibility of Turkey's refusal to join the European Union in exchange for full membership in the Shanghai Cooperation Organization.

SCO members, observers and dialogue partners

Figure 1: SCO geographic scope in 2017: Members (red), observers (blue) and dialogue partners (green)

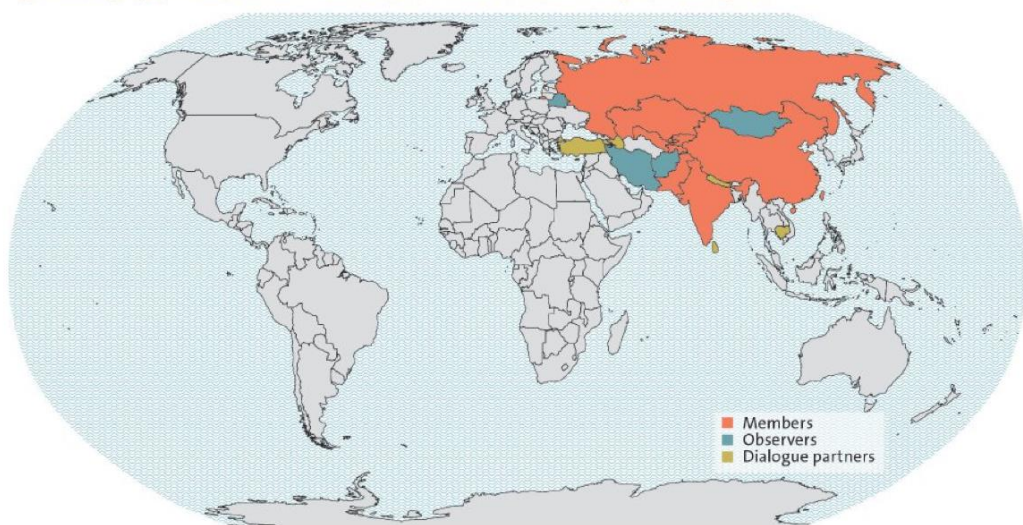

Table 1: SCO members, observers and dialogue partners (as of 2017)

Members	Observers	Dialogue partners
China	Afghanistan (since 2012)	Armenia (since 2016)
India (since 2017; observer 2005 – 2017)	Belarus (since 2015; partner 2009 – 2015)	Azerbaijan (since 2016)
Kazakhstan	Iran (since 2005)	Cambodia (since 2015)
Kyrgyzstan	Mongolia (since 2004)	Nepal (since 2016)
Pakistan (since 2017; observer 2005 – 2017)		Sri Lanka (since 2009)
Russia		Turkey (since 2012)
Tajikistan		
Uzbekistan		

Source: https://twitter.com/CSS_Zurich/status/1035120027584929793 (access: 10.1. 2021)

In June 2010, the Shanghai Cooperation Organization approved the procedure for admitting new members, although new members have not yet been admitted. Several states, however, have participated in the SCO summits as observers, and some of which have expressed an interest in joining full members of the organization in the future.

In October 2011, Turkey submitted an official request for partner status to the Shanghai Cooperation Organization (SCO) [6].

On June 6, 2012 at the summit in Beijing, Afghanistan received observer status.

On June 7, 2012, the SCO Council of Heads of State decided to grant observer status to Afghanistan and Turkey's dialogue partner status. Also, Vladimir Putin proposed to approve by 2013 the official procedure for admitting new members to the SCO, according to which it is planned to admit Mongolia, India and Pakistan next year.

114 In August 2012, the President of Ukraine announced its desire to become an observer country in the SCO [7].

On February 13, 2015, it became known that the Syrian Arab Republic recently submitted an application to participate in the Shanghai Cooperation Organization as an observer. This was announced on Friday by Bakhtiyor Khakimov, Special Representative of the Russian President for SCO Affairs, Director of the Department for Asia-Pacific Cooperation of the Russian Foreign Ministry. There are also applications for obtaining observer status of the organization from Azerbaijan, Armenia, Bangladesh, and Nepal [8].

Since 2001, after Uzbekistan's accession, the SCO has postponed expansion until 2017, when India and Pakistan joined. First, the SCO members feared attempts to "dilute" the organization and, as a result, reduce its "weight" in the world community. Secondly, the accession of India and Pakistan to the SCO could reduce the effectiveness of its work, since the foreign policy interests of these countries differ significantly. Third, the entry of Iran against the background of the aggravation of the situation around the Iranian nuclear program could position the SCO as a bloc and cause a deterioration in relations with Europe and the United States, cooperation with which India and China value. For India, the SCO plays an important role in resolving issues of political, economic cooperation, in the field of security and relations between peoples in the region. They are ready to make every effort to the joint fight against common threats and challenges of our time, as well as deepening dialogue and cooperation in various fields. For instance, Russia, which has established close economic cooperation with this country, in turn has repeatedly stated that it agrees to the accession of Pakistan (supported in this by China) only if India joins the organization at the same time [9].

As Professor of the Institute of Oriental Studies H. M. Mammadov, the problem of Iran's participation in the SCO largely problematic country of nuclear weapons and the US relationship with the SCO. For the countries of the Shanghai Organization, Iran does not pose any threat, much of which the member countries are concerned about is China's nuclear program. In addition, Iran is attracting the SCO as an important transport hub and a leading exporter of energy resources [10].

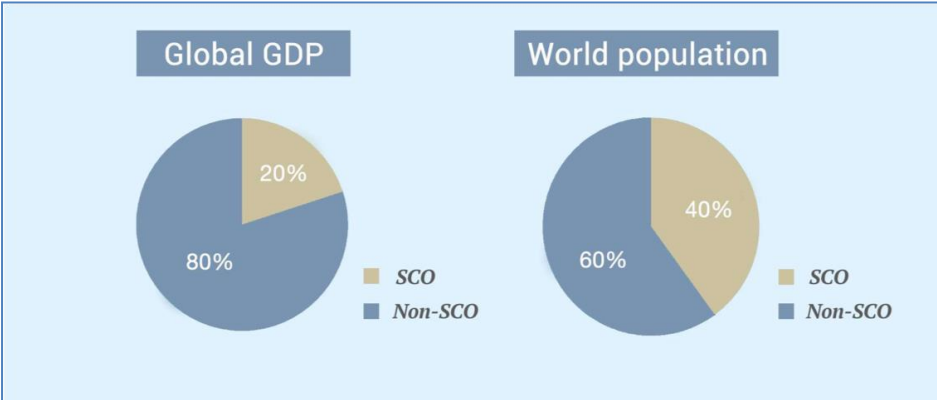
Some of the contradictions between the SCO member states and Iran lie in the sphere of territorial disputes. In particular, the issue of dividing the Caspian Sea is still not resolved. While Iran agrees to a part, not less than 20 %, Russia, Kazakhstan and Azerbaijan signed the Agreement "On the point of intersection of the dividing lines of the adjacent sections of the seabed of the Caspian Sea", according to which Iran will receive less than 14 % along the division line along the usual median line. Russia, Azerbaijan, and Turkmenistan - almost 20 %, and Kazakhstan - 29 % [10].

At the same time, it became known that Russia and China want to see Pakistan and India as full members of the Shanghai Cooperation Organization. Mainly because both India and Pakistan also possess nuclear weapons and have shown an interest in their further non-proliferation [11].

Bakhtiyor Khakimov stressed that the topic of expanding the organization is constantly on the agenda, since the organization cannot self-develop in a limited format. Evolution requires a flow of "fresh blood", ideas. Many states are showing interest in such cooperation [12].

Khakimov mentioned as an example India, which joined the organization along with Pakistan in 2017. According to him, after this accession, "the power of the SCO has strengthened significantly." "If we talk about the SCO today, it is almost 60% of the territory of the entire Eurasian continent, about 45% of the population of the entire globe. Iran, Afghanistan and a number of other countries have expressed their readiness to join the organization for many years. The expert also said that the Shanghai Organization cannot exist without expansion. *"We are receiving a lot of applications with requests to be accepted into the organization or to become observers. For now, natural candidates for membership expansion are Iran, which applied back in 2008, and Afghanistan. The application from him was received in 2015. Also, recently, relevant signals have been received from Mongolia."* [13]

Map 2: Global GDP and World population

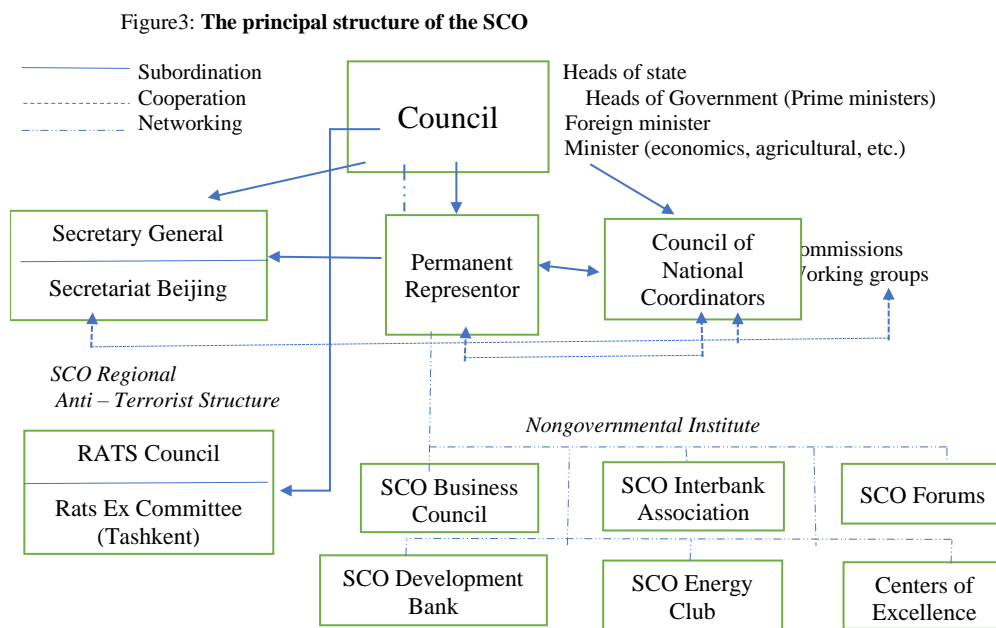
Source: <https://news.cgtn.com/news/3d3d514e7a49444d78457a6333566d54/index.html> (access: 8.1. 2021)

With the entry of India and Pakistan, the SCO's eight full members now represent 20 per cent of the world's GDP and 40 per cent of its population, as well as including four of the declared nuclear powers.

SCO structure and summits

The Council of Heads of State is the supreme decision-making body of the Shanghai Cooperation Organization. This council meets at the SCO summits, which are held every year in one of the capital cities of the member states. The Council of Heads of Government is the second most important body in the SCO. This council also holds annual summits at which its members discuss issues of multilateral cooperation. The council also approves the organization's budget. The Council of Foreign Ministers also hold regular meetings at which they discuss the current international situation and the interaction of the SCO with other international organizations.

The Council of National Coordinators, as its name suggests, coordinates the multilateral cooperation of the member states within the framework of the SCO charter [14]. Headquarters located in Beijing, China.

Source: [Shanghai Cooperation Organization \(sectsc.org\)](http://sectsc.org) (25.01. 2021.) (Own editing)

The SCO Secretariat is the main executive body of the organization. It serves to implement organizational decisions and decrees, prepare draft documents (for example, declarations and programs), is endowed with the functions of a documentary depository for the organization, organizes specific events within the SCO, and also promotes and disseminates information about the SCO. It is located in Beijing. The current SCO Secretary General is Muratbek Imanaliev from Kyrgyzstan, a former Kyrgyz foreign minister and professor at the American University of Central Asia.

The current Council of Heads of State consists of:	Council of Heads of Government consists of:
--	---

Arif Alvi (Pakistan)	Mukhammedkalyi Abylgaziev (Kyrgyzstan)
Sadyr Yaparov (Kyrgyzstan)	Kokhir Rasulzoda (Tajikistan)
Emomali Rahmon (Tajikistan)	Abdulla Aripov (Uzbekistan)
Xi Jinping (China)	Imran Khan (Pakistan)
Ram Nath Kovind (India)	Li Keqiang (China)
Shavkat Mirziyoyev (Uzbekistan)	Askar Mamin (Kazakhstan)
Vladimir Putin (Russia)	Mikhail Mishustin (Russia)
Kassym-Jomart Tokayev (Kazakhstan)	Narendra Modi (India)

The Regional Anti-Terrorist Structure (RATS) headquartered in Tashkent, Uzbekistan, is a permanent body of the SCO, which serves under the Council to develop cooperation among member states in relation to the three evils - terrorism, separatism and extremism. The head of the RATS is elected for a term of three years. Each member state also sends a permanent representative for RATS.

According to the SCO Charter, summits of the Council of Heads of State are held annually in different locations. The venue for these summits follows in alphabetical order the name of the Member State in Russian. The charter also stipulates that the summit of the Council of Heads of Government (i.e., Prime Ministers) meets annually at a location previously determined by council members. The summit of the Council of Foreign Ministers is held one month before the annual summit of heads of state. Extraordinary meetings of the Council of Foreign Ministers may be convened by any two member states.

Cooperation of the SCO countries in the field of security

The activities of the Shanghai Cooperation Organization in the field of security primarily focus on the security problems of the member states in Central Asia, which is often described as the main threat. The SCO opposes such phenomena as terrorism, separatism and extremism. However, the organization's activities in the area of social development of its member states are also growing rapidly.

On June 16-17, 2004, at the SCO summit, which took place in Tashkent, the Regional Anti-Terrorist Structure (RATS) was created in Uzbekistan [15]. On April 21, 2006, the SCO announced plans to combat cross-border drug - related crime through counter-terrorism operations. In April 2006, it was stated that the SCO had no plans to become a military bloc, however, it argued that the heightened threats of "terrorism, extremism and separatism" necessitate the full involvement of the military.

In October 2007, the SCO signed an agreement with the Collective Security Treaty Organization (CSTO), in the Tajik capital, Dushanbe, in order to expand cooperation on issues such as security, crime and drug trafficking. Joint action plans between the two organizations were approved in early 2008 in Beijing.

The organization also opposed the cyberwar, saying that the spread of information harmful to the spiritual, moral and cultural spheres of other countries should be seen as a "threat to security". According to the definition adopted in 2009, "information war", in particular, is regarded as an attempt by one state to undermine the political, economic and social systems of another state.

In the past few years, the organization's activities have focused on close military cooperation, the exchange of intelligence information and the fight against terrorism.

The SCO countries have conducted a number of joint military exercises. The first of them took place in 2003: the first phase took place in Kazakhstan, and the second - in China. Since then, China and Russia have joined forces to conduct large-scale military exercises in 2005 (Peace Mission 2005), 2007 and 2009 under the auspices of the Shanghai Cooperation Organization.

More than 4,000 Chinese soldiers took part in a joint military exercise in 2007 (known as Peace Mission 2007) held in Chelyabinsk Russia near the Ural Mountains and agreed in April 2006 at a meeting of SCO defense ministers. The air force and precision weapons were also used. Russian Defense Minister Sergei Ivanov said the exercise was transparent and open to the media and the public [16].

In 2009, under the auspices of the SCO, the first large-scale international conference on Afghanistan was held with the participation of representatives of the EU, CSTO, NATO and other organizations.

More than 5,000 military personnel from China, Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan took part in the exercise Peaceful Mission 2010, held on September 9-25, 2010 in Kazakhstan at the Matybulak training ground. They conducted joint planning of military operations and tactical maneuvers. The SCO acts as a platform for the larger military statements of the member states. For example, during the 2007 exercises in Russia, at a meeting with the leaders of the SCO member states, including with the participation of the then President of the People's Republic of China Hu Jintao, Russian President Vladimir Putin seized the opportunity to announce the resumption of regular flights of Russian strategic bombers to patrol the territories for the first time since the Cold War. [17]

On June 15, 2011, at the anniversary summit of the SCO, the heads of state of the organization approved the Anti-Drug Strategy of the SCO Member States for 2011-2016 and an action program for its implementation, designed to enhance the effectiveness of joint efforts to counter the drug threat in the SCO space. At the same time, agreements were signed on the conduct of joint anti-terrorist measures on the territory of the SCO states, on cooperation in identifying and blocking the channels of penetration on the territory of the SCO countries of persons involved in terrorist, separatist and extremist activities. [18]

In 2012, the leaders of the SCO countries adopted a program of cooperation in the fight against terrorism, separatism and extremism for 2013-2015.

In the Bishkek Declaration of the SCO, signed in 2013, the countries of the organization declared their intention to oppose "the use of information and communication technologies in order to undermine the political, economic and public security of the member states, to counter terrorism, extremism and separatism, as well as to strengthen the fight against drug trafficking, illegal arms turnover".

"Peace Mission-2016" was aimed at improving the interaction of the military authorities of the parties to destroy the alleged enemy as part of multinational contingents in mountainous terrain. The joint Group of Troops, consisting of military contingents of Kazakhstan, China, Kyrgyzstan, Russia and Tajikistan, in practice works out the issues of planning air strikes from the territory of the SCO member states, as well as the joint use of joint forces and means during operations, thereby confirming its readiness to give a worthy rebuff to any manifestations that threaten peace and stability in the SCO area of responsibility. [19] The exercise involved about 2 thousand soldiers and about 300 units of land combat vehicles, 40 units of aircraft, including long-range bombers Tu-22M3 of the Russian space forces, a unit of Sukhoi su-24M reconnaissance aircraft su-24MR aircraft and attack helicopters Mi-24, as stated in the announcement of the Central military district of the Russian army. The exercises were held in the north of the Kyrgyz Republic in the Issyk-Kul region at the Edelweiss training ground. At the end of the exercises, the final protocol was signed, which reflected the key positions of the parties on ensuring security in the SCO area of responsibility. At the suggestion of the Russian side, the next exercises "Peace Mission" and the meeting of the chiefs of General staffs will be held in 2018 on the territory of Russia.

In August 22 - 29, the joint anti-terrorist command and staff exercises of the armed forces of the SCO member states "Peace Mission-2018" were held at the Chebarkul training ground in the

Chelyabinsk Region. The maneuvers were attended by military authorities, units of the ground forces and aviation of Kazakhstan, Tajikistan, Kyrgyzstan, Russia, China, India and Pakistan, representatives of Uzbekistan were present as observers. The troops participating in the exercises completed the transfer and concentration at the Chebarkul training ground, placement in a field camp, maintenance of weapons and military equipment, and also conducted a number of joint training sessions on the management of troops, including live firing, which took place with the use of artillery and aviation. In total, more than 3,000 military personnel and about 500 pieces of equipment were involved in the international exercise "Peace Mission". [20]

The eight SCO countries have never gathered for joint military exercises. In previous similar maneuvers, which took place in 2015, in addition to Russian servicemen, only fighters of the Kazakh army, which are part of the Collective Rapid Reaction Force of the Collective Security Treaty Organization, took part. Then, as in the Ministry of Defense of Russia, about 95 thousand servicemen, more than 7 thousand units of weapons and military equipment, up to 170 aircraft and 20 ships were involved. From September 16 - 21, 2019, Strategic Command and Staff Exercises "Center-2019" were held, aimed at working out tasks "to ensure military security in the Central Asian region". And to hold them for the first time at the training grounds of the member states of the Collective Security Treaty Organization (CSTO). All SCO members took part in the exercises to practice joint actions: military contingents of the People's Republic of China, the Islamic Republic of Pakistan, the Kyrgyz Republic, the Republic of India, the Republic of Kazakhstan, the Republic of Tajikistan, and the Republic of Uzbekistan. Eight of the SCO member countries on joint military exercises to not going to ever. Two stages became important components of the exercise objectives. The first is the development of joint methods of combating terrorism, repelling air strikes, reconnaissance and defensive actions. The second is the transition to the attack with the task of completely defeating the enemy. [21]

The anti-terrorist exercises of the countries of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) "Peace Mission", which were supposed to take place in 2020 in August, were postponed to 2021 due to the threat of the spread of a new type of coronavirus infection. The decision to change the date of the event was made in Moscow during a joint meeting of the defense ministers of the SCO, CIS and CSTO countries. [22]

SCO economic cooperation

All members of the Shanghai Cooperation Organization, except China, are also members of the Eurasian Economic Community. The framework agreement to enhance economic cooperation was signed by the SCO member states on September 23, 2003. At the same meeting in the PRC, Premier Wen Jiabao proposed a long-term goal of creating a free trade zone in the SCO and other more urgent measures to improve the flow of goods in the region. Accordingly, the plan, consisting of 100 concrete actions, was signed one year later on September 23, 2004 [23].

On October 26, 2005, during the SCO Moscow Summit, the SCO Secretary General announced that the SCO will prioritize joint energy projects that will include the oil and gas sector, the development of new hydrocarbon reserves and the joint use of water resources. The creation of the SCO Interbank Council was also agreed at this summit in order to finance future joint projects.

The first meeting of the SCO Interbank Consortium was held in Beijing on February 21-22, 2006 [24]. On November 30, 2006, within the framework of the SCO International Conference: Results and Prospects, held in Almaty, a representative of the Russian Foreign Ministry said that Russia was developing plans for the SCO Energy Club. The need to create such a club was confirmed in Moscow at the SCO summit in November 2007. The other SCO members did not undertake any obligations to implement the idea. However, at the summit on August 28, 2008, it was stated that "against the background of a slowdown in the growth of the world economy, the implementation of a

responsible monetary and financial policy, control over capital flows, and ensuring food and energy security have acquired particular importance."

On June 16, 2009, at the Yekaterinburg summit, China announced plans to provide a loan of 10 billion US dollars to the SCO member states to strengthen the economies of these states in the context of the global financial crisis. The summit was held in conjunction with the first BRIC summit [25].

One of the priority tasks of the SCO is cooperation in the financial sphere. The lack of a mechanism for financing joint projects has long been the main obstacle to the further development of the organization. To solve this problem, a Development Bank and a Development Fund (special account) are being created within the SCO. In 2010, China came up with the initiative to create a Development Bank for member countries of the organization. The bank will be focused on financing interstate infrastructure projects and foreign trade operations. The creation of the SCO Development Fund was proposed in 2013 by Russian President Vladimir Putin. In 2015, the intention of the SCO countries was announced to create an International Center for Project Financing on the basis of the organization's Interbank Association.

In 2013, the SCO Energy Club, created at the initiative of Russia, began its work. Afghanistan, Belarus, Mongolia, India, Kazakhstan, Tajikistan, Turkey and Sri Lanka signed a memorandum on the creation of this organization along with the RF and the PRC.

In 2015, it was decided to start developing a regional economic cooperation program for the next five years. Cooperation will be developed in 10 directions, within their framework, about 100 projects are planned for a total amount of \$ 100 billion. The main direction is the development of transport infrastructure.

The total GDP of the SCO member states is almost \$ 18 trillion (22.3% of world GDP), including China's GDP - \$ 13.28 trillion (2nd place in the world after the United States - \$ 20.4 trillion), India - \$ 2.6 trillion (6th place), Russia – \$ 1.58 trillion (11th place). At the same time, GDP growth is observed in all the SCO member countries, the most dynamic-in India, Tajikistan and China (6-7%).

Figure 4: Macroeconomic indicators of the SCO member states for 2018

Countries	GDP (billion USD)	GDP growth (%)	Export (billion USD)	Import (billion USD)
China	13280,0	6,6	2487,7	2135,6
India	2597,0	7,2	292,0	417,0
Russia	1576,5	2,3	443,1	248,6
Pakistan	305,0	5,2	24,8	55,6
Kazakhstan	170,5	4,1	54,7	29,7
Uzbekistan	48,6	5,1	14,3	19,6
Kirgizstan	8,0	3,5	1,5	4,4
Tajikistan	7,3	7,3	1,1	3,2
In total	17992,9	-	3319,2	2913,7

Source: <https://review.uz/post/ekonomicheskij-rakurs-shos> (access 25.01.2021)

At the same time, in the total economy (GDP) of the SCO member states, the economy of China is 73.8%, India-14.4%, Russia – 8.7%, Pakistan – 1.7%, Kazakhstan – 0.95%, Uzbekistan –

0.27%, Kyrgyzstan – 0.044% and Tajikistan – 0.04%. In this regard, China, Russia and India are the main players and competitors in the SCO economic field and largely determine the direction of the organization's further development.

The search for effective cooperation between the member countries of the Shanghai Cooperation Organization in the new economic conditions caused by the pandemic became the main topic of the SCO 2020 summit in the video conference mode.

The difficult situation in world trade could not but affect the development of trade and economic cooperation within the SCO. In almost all the SCO countries, there was a decrease in the volume of trade turnover in the first eight months of 2020, compared to the same period in 2019. Therefore, the revival of trade and economic cooperation within the organization took an important place on the agenda of the last SCO summit. Thus, on October 28, 2020, the 19th Meeting of the Ministers of the SCO member States Responsible for Foreign Economic and Foreign Trade Activities was held in the format of a videoconference. The heads of delegations approved the draft Action Plan for 2021-2025 for the implementation of the Program of Multilateral Trade and Economic Cooperation of the member States of the Shanghai Cooperation Organization and recommended that it be submitted for approval at a meeting of the Council of Heads of Government.

The SCO's most important task is to develop anti - crisis measures and collective actions, taking into account the global economic decline caused by the pandemic, which is the deepest since the Second World War. The Heads of Government of the Shanghai Cooperation Organization approved the Program of Multilateral Trade and Economic Cooperation on November 2, 2019. It defines the tasks until 2035 in the fields of trade and investment, banking and finance, transport and logistics, industry, agriculture, energy, customs, digitalization, innovation and ICT, spatial development, tourism, ecology and education, and international cooperation. The corresponding section also provides for the development of an action plan. Given that COVID-19 has made its own adjustments to the process of economic interaction, it is obvious that this may affect both the program itself and the action plan for its implementation. The leaders of our countries approved an Action Plan for the implementation of the SCO Development Strategy until 2025, which includes about 150 practical measures. Special attention in the course of its implementation will be devoted to measures for economic recovery in the post-pandemic period. The COVID-19 pandemic has clearly demonstrated the interconnectedness and interdependence of the modern world, and has brought the issue of improving the mechanisms of multilateral cooperation at the global and regional levels to the international agenda.

The construction of the "Belt and Road" has a certain relation to the SCO. The BRI initiative was launched in Kazakhstan – one of the founding countries of the SCO, and is an important platform for deepening cooperation and strengthening mutual ties within the SCO. The parties can make a new breakthrough in development thanks to the historic opportunity provided by the Qingdao Summit to start a new path of cooperation.

From the point of view of mechanisms, China is the initiator of the SCO and the BRI, the PRC actively participates in the construction of an international system of regional and global governance. The efforts of China and numerous countries are focused on the development of the two projects. Regarding the principles, the SCO and the "Belt and Road" have revealed the spiritual core of a new type of international relations. The BRI initiative firmly adheres to the principles of joint discussion, construction and use. The SCO is guided by the "Shanghai spirit", which is based on " mutual trust, mutual benefit, equality, joint consultations, respect for the diversity of cultures, and the desire for joint development. As for the spiritual connection, the countries of the two mechanisms are making efforts to participate in the reform of the unjust international order. [26]

Regarding construction, the SCO and the " Belt and Road" initiative have a close mutual connection between the important direction and content of cooperation. Most of the six economic

corridors that will be promoted within the framework of the "Belt and Road" are within the scope of cooperation of the SCO, moreover, they are related to the political attitudes of the member countries of the association. The SCO's security needs for more than 10 years have laid down an important mechanism for the development of the "Belt and Road" and provided a coordination guarantee.

In terms of future goals, the SCO and the "Belt and Road" initiative are making efforts to create a community of common destiny for humanity. Both the SCO member states and the participants in the framework of the "Belt and Road" initiative strive to achieve joint prosperity, create new opportunities for the development of emerging economies and the region.

Since 2014, the declarations of the SCO heads of state and bulletins on the results of the meetings of the prime ministers of the member states of the association state the obvious support for the "BRI", the member states also seek to combine their development strategies with the initiative. Thus, they hope to dispel the fears of individual figures. More importantly, the development of the "Belt and Road" initiative over the past five years has played a stimulating role in building mutual ties in the SCO, the main connecting points in Eurasia. The policy framework of the "Belt and Road" will stimulate SCO cooperation in the field of security, infrastructure communication, trade contacts and investment integration will contribute to the faster implementation of various agreements within the framework of trade and economic cooperation in the SCO. The people's connection between the countries along the "Belt and Road" will increase social and humanitarian contacts, as well as public recognition by the SCO member states.

Cultural - humanitarian cooperation between the SCO state-members

Cultural cooperation also takes place within the SCO. The SCO culture ministers met for the first time in Beijing on April 12, 2002 and signed a joint statement to continue cooperation. The third meeting of the ministers of culture took place in Tashkent, Uzbekistan, 27-28 April 2006.

The SCO-sponsored arts festival and exhibition took place for the first time during the 2005 summit in Nur - Sultan (Astana). Kazakhstan also proposed holding a folk-dance festival under the auspices of the SCO. Such a festival was held in 2008 in Nur - Sultan (Astana).

The President of Uzbekistan at the Summit of the Shanghai Cooperation Organization in Astana in 2017 initiated the creation of the SCO Public Diplomacy Center. At the end of January 2019, the SCO Public Diplomacy Center opened its doors in Tashkent. The main task of the new Center is to strengthen trust and good neighborliness, interethnic and interfaith harmony, and the development of an inter-civilizational dialogue [27].

Its appearance was due to several factors at once. In a relatively short period of time, the SCO has become an influential international organization playing a significant role in international relations. Currently, the organization as a whole, including member states, observers and dialogue partners, brings together 18 countries.

The SCO territory occupies about a quarter of the earth's area and unites almost half of the world's population. Undoubtedly, possessing such a huge potential, the SCO plays an important role in the formation of a new type of relations on the Eurasian continent. And in this regard, the widespread use of the mechanisms of public diplomacy acquires special significance.

In the context of the intensifying processes of globalization and integration throughout the world, people's diplomacy is becoming one of the main elements of international relations. The use of the tools of such diplomacy will undoubtedly contribute to the rapprochement of the SCO countries and their peoples, strengthening the spirit of mutual trust and good neighborliness.

The main goal of the center is to contribute to the further deepening of the dialogue and further rapprochement of the SCO countries and their peoples, strengthening the spirit of mutual trust and good neighborliness. To achieve this goal, it is planned to carry out large-scale educational work aimed at mutual knowledge of the rich historical and cultural heritage, the centuries-old traditions of

the peoples of the countries of the organization through the implementation of joint projects and various kinds of events.

Until now the measures taken to develop public diplomacy in the states of the Shanghai Cooperation Organization have not been enough for the peoples living here to have ample opportunities to know each other through traditions, culture, and way of life.

In this regard, the establishment of the center is a relevant and timely event. Currently, a "road map" has already been developed for organizing the effective activities of the center, according to which more than 30 events were planned to be held in 2019.

One of the important activities of the center is the expansion of relations with national and foreign partners, because, of course, the implementation of the tasks assigned to it requires the combined efforts of many organizations. For this, work is underway to establish practical interaction with governments and public organizations.

Another important point is that the SCO countries are connected not simply by the political situation in the world. There are deep historical and cultural ties between them, which have united them for millennia, including thanks to the Great Silk Road, which for centuries was a center of trade, exchange of cultural and spiritual values.

The realities of the modern world dictate the need to bring peoples closer together and recreate these processes. Naturally, this cannot be achieved without a cultural and humanitarian component, communication between scientists, experts and ordinary people, holding various festivals, fairs, exhibitions for this, establishing links between universities and cultural objects.

With a serious help for the newly created structure, the adoption of a decree by President Shavkat Mirziyoyev on state support for the center became. This document outlines its tasks, providing for the expansion of cultural and humanitarian ties, the creation of conditions for practical interaction between civil society institutions, including youth and women's organizations, cultural and academic, analytical and educational institutions of the SCO countries, the formation of information resources and interaction with mass media.

Vladimir Tyurdenev, Russian Ambassador to Uzbekistan, claims that in the modern world, people's diplomacy, the strengthening of direct contacts between the public is becoming increasingly important in international relations, helps representatives of different cultures and civilizations better understand each other, study the values on which their worldview is based. In this case, public diplomacy has a number of pre-assets compared with the state. Through public diplomacy, people can express their feelings wider and deeper, speak without any barriers and embellishments. I have no doubt that the SCO Public Diplomacy Center in Tashkent will give an additional impetus to the diverse interaction of the SCO countries and peoples.

This is the first such institution in the organization's space, designed to strengthen ties between the states of the "SCO family" and to promote the rapprochement of our peoples. With the assistance of the center in the media, I have no doubt that the number of materials about the history, culture and traditions of our countries will increase. The SCO - Network University, based on the training of highly qualified personnel in areas such as regional studies, ecology, energy, IT-technology and nanotechnology.

123

The SCO Youth Council also functions effectively. As part of his initiatives, in September 2018 in Khabarovsk, the second forum of young leaders of the organization's countries was held, in which more than 160 youth representatives from Russia, China, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan, India, and Belarus took part. The participants agreed to create a network of international youth industry business incubators on the territory of universities and business parks, as well as to support the program and project activities of young entrepreneurs in the field of the "green economy" [28].

Pakistan, as a recently admitted member of the SCO, attaches great importance to the development of strong friendly relations with all its members. Since our membership, the organization has continued to take strong steps for cooperation, especially in the areas of trade, investment, regional ties, transport, science, technology, agriculture and education.

India appreciates the initiative of the President of Uzbekistan regarding the proposal to appeal to youth, which became one of the documents of the SCO summit held in June in Qingdao.

They are also keeping out Uzbekistan's initiative to establish a university for the development of tourism "Silk Road" in Samarkand and expressed by willingness to promote cooperation in this direction with all the interested institutions in the countries concerned.

The future of the SCO: cooperation program until 2035

The Council of Heads of Government of the SCO member states approved the program of multilateral trade and economic cooperation of the SCO countries until 2035, in November 2019 in Tashkent, focused on maintaining and strengthening the positive dynamics of the development of states in such segments of the national economic complexes as banking and financial, industrial - technological, transport and logistics, scientific and educational, social, information and digital [29].

The priority of the most important issues of the organization is the task of creating the SCO bank and the SCO development fund - as one of the measures to bring the payment systems and settlements in the national currencies of the member countries of the organization closer together.

The heads of delegations stressed that one of the primary tasks of the SCO is to improve the welfare and living standards of the population.

In this regard, work will continue on the consistent implementation of the sustainable development goals until 2030, as well as the SCO Development Strategy until 2035 in order to strengthen cooperation in trade, production, investment, agricultural, customs, telecommunications, as well as the development of technologies in the field of artificial intelligence. increasing the economic competitiveness of the member states, including jointly bridging the technological gap between them.

The importance of continuing cooperation in the development of interconnectedness, the introduction of innovations and effective technological solutions in transport, the development of multimodal transport and logistics centers, transportation by all types of transport, primarily by road and rail, as well as the creation of modern transport infrastructure, was noted.

The importance of implementing measures aimed at improving the efficiency and environmental friendliness of the use of all types of energy resources, including traditional, alternative and renewable energy sources, through the introduction of advanced technologies, the transition to a clean energy efficient economy, as well as the development of energy infrastructure in the region, was emphasized.

In total, because of the event, 14 documents were signed, of which 12 were at the level of prime ministers, one at the level of customs departments, and another one by the heads of international organizations [29].

124

Conclusion

Today the Shanghai Cooperation Organization is a unique cooperative security organization, the peculiarity of which is its versatility. The SCO adheres to the principles of mutual trust and equality, strives for the joint development of the participating countries, and an integrated approach allows solving many issues in various fields. It is not a tethering alliance (Weitsman, 2004) and not a military bloc. The participating countries do not "discount" common defense needs, do not "adjust" weapons and military equipment to uniform standards, do not commit to enter into a war with the

aggressor if one of the member states is attacked from outside. The member states of the SCO, on the bases of mutual interest and mutual respect, work together to address the wide range of security challenges that they all consider important. Had it not been the language of cooperation, India and Pakistan would not have joined the organization in 2017. When they joined the SCO, many experts feared that the expansion of the organization would complicate the decision-making process and weaken its position. However, the adaptation process was successful. Objectively, some inconsistencies and discrepancies are always present, but the principle of consensus allows the member states to solve any situation.

Speaking about the importance of the SCO in the context of the transformation of the modern world order, it can be noted that the organization is becoming more flexible, mobile, responding adequately to systemic and structural changes in the economy. In the foreseeable future, its scale and potential will make it a transregional institution. The SCO will retain its attractiveness for countries as an effective platform for cooperation and dialogue and will play a significant role in global processes.

The establishment of the Center for Public Diplomacy will further strengthen and enhance the "Shanghai spirit" of mutual trust, equality, respect for cultural diversity and achievement of common development among the SCO member states.

We are confident that this center will contribute to the strengthening of mutual respect for the cultural diversity of the member countries of this organization, the development of socio-economic relations between our states.

The formation of the SCO at one time was due to the desire of our countries and peoples to create mechanisms for an open dialogue, both in the field of combating threats to peace and stability, and for broad regional cooperation. In other words, the Shanghai Cooperation Organization is a collective response of its members to the challenges of our time. Today we can state the fact that thanks to the joint measures taken, the SCO space is a territory where major international conflicts have been avoided.

The heads of delegations emphasized that in the conditions of profound transformations in global politics and economy, the urgency of the formation of a multipolar, fair model of the world order that meets the interests of each and every state is increasing.

They noted the importance of the initiative to promote interaction in building a new type of international relations based on the principles and norms of international law, primarily the UN Charter, including mutual respect, justice, equality, mutually beneficial cooperation, as well as in shaping a common vision of the idea of creating a community of a common destiny for mankind.

The parties focused on the importance of further deepening interaction in order to solve the problems of jointly forming an open world economy, as well as preventing any unilateral protectionist measures in international and regional trade.

BIBLIOGRAPHY

1. Political and Peacebuilding Affairs. URL: <https://dppa.un.org/zh/shanghai-cooperation-organization>. [access: 09.09.2020] 125
2. ADLER, Emanuel and Barnett, Michael Eds): *Security Communities*. Cambridge University Press, 2000. pp.6-14.
3. Shanghai Cooperation Organization (SCO). URL: <http://www.ereport.ru/articles/ecunions/sco.htm> [access: 09.10.2020]
4. 上合组织杜尚别峰会前瞻：区域安全是首要焦点
SCO summit preview: regional security is the primary focus. URL: <http://politics.people.com.cn/n/2014/0909/c1001-25628098.html>. [access: 09.09.2020]
5. 专家圆桌：上合组织扩员不能“论坛化”

- Expert round table: SCO expansion cannot be "Forum". URL: <http://ihl.cankaoxiaoxi.com/2012/0606/45477.shtml>. [access: 09.09.2020]
6. Turkey has applied to join the SCO. URL: https://tengrinews.kz/world_news/turtsiya-podala-zayavku-na-vstuplenie-v-shos-199678/amp/ [access: 29.09.2020]
  7. Ukraine wants to become an observer in the SCO. URL: <https://ria.ru/20120825/730455543.html> [access: 09.10.2020]
  8. Russian foreign Ministry: Syria has applied to participate in the SCO as an observer. URL: <https://tass.ru/politika/1765820> [access: 09.10.2020]
  9. "Six" comes out in a block. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/670100> [access: 11.10.2020]
  10. MAMEDOVA M. N. *Security Problems: the SCO and Iran / / Shanghai cooperation organization: towards new frontiers of development*:: Collection of materials of the "round table", April 2007. - M.: Publishing house of The Institute of the Far East of the Russian Academy of Sciences, 2008. - P. 329-350.
  11. India-Russia-China Explore Alternative to SWIFT Payment Mechanism // *The Economic Times*. November 14, 2019. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/india-russia-china-explore-alternative-to-swift-payment-mechanism/articleshow/72048472.cms> [access: 29.09.2020]
  12. The SCO has received applications from 16 countries to join the organization. URL: <https://ria.ru/20201109/shos-1583750577.html> [access: 09.11.2020]
  13. SCO-2020: Plans and prospects. URL: <https://interaffairs.ru/news/show/25137> [access: 09.10.2020]
  14. 上海合作组织简介
Brief description of the Shanghai Cooperation Organization. URL: http://chn.sectesco.org/about_sco/ [access: 29.06.2020]
  15. 上海合作组织秘书处简介
Brief description of the Shanghai Cooperation Organization. URL: <http://chn.sectesco.org/secretariat/> [access: 29.06.2020]
  16. Peace Mission 2007. URL: <http://en.people.cn/90002/91620/index.html> [access: 05.07.2020]
  17. Peace Mission 2010 Anti-Terror Exercises. URL: <https://www.army-technology.com/?p=26654>. [access: 29.06.2020]
  18. 15 years of the SCO: history and development of the Shanghai Cooperation Organization. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3355240> [access: 08.07.2020]
  19. The "Peace Mission-2016" is over, the SCO peace mission continues. URL: <https://www.ritmeurasia.org/news--2016-09-23--mirnaja-missija-2016-zavershilas-mirnaja-missija-shos-prodolzhaetsja-25856>. [access: 08.07.2020]
  20. Exercises of the SCO countries is a new format of military cooperation. URL: <https://interaffairs.ru/news/show/23514>. [access: 10.07.2020]
  21. The first stage of preparation for the SCO "Peace Mission-2018" exercise has been completed near Chelyabinsk" URL: https://vpk.name/news/225822_pod_chelyabinskom_zavershilsya_pervyi_etap_podgotovki_k_ucheniyam_shos_mirnaya_missiya-2018.html. [access: 08.07.2020]
  22. The exercises of the SCO postponed to next year because of the pandemic. URL: <https://regnum.ru/news/polit/3054786.html>. [access: 10.07.2020]
  - 126 23. Stephen GRAINGER "Challenges and the future direction of the Shanghai Cooperation Organisation (SCO)" URL: https://www.researchgate.net/publication/269207732_The_Shanghai_Cooperation_Organizati_on_SCO_Challenges_Ahead_and_Potential_Solutions [access: 10.07.2020]
  24. SCO Interbank Consortium. URL: https://ru.qaz.wiki/wiki/SCO_Interbank_Consortium [access: 29.07.2020]
  25. China will allocate 10 billion dollars to the SCO countries. URL: <https://www.kp.ru/online/news/500250/> [access: 01.08.2020]

26. Russia–China Dialogue: The 2020 Model: Report No. 58/2020 / [S.G. Luzyanin (Head) et al.; Zhao Huasheng (Head) et al.]; *Russian International Affairs Council* (RIAC). – Moscow: NPMP RIAC, 2020. Pp. 39-42.
27. "No ties" diplomacy, or how the SCO countries are getting closer to each other. URL: <https://zen.yandex.ru/media/podrobnouz/diplomatiia-bez-galstukov-ili-kak-strany-shos-stanoviatsia-blije-drug-k-drugu-5c7de7fe2248a400aff22cd4> [access: 07.08.2020]
28. II Forum of young leaders of the SCO countries. URL: <https://www.ruy.ru/press/news/ii-forum-molodykh-liderov-stra-24/> [access: 10.08.2020]
29. SCO Secretary General: "the Prime Ministers of the Organization's member States have defined a strategy for economic and humanitarian cooperation until 2035." URL: <http://rus.sectSCO.org/news/20191102/591647.html> [access: 09.10.2020]
30. Patricia Weitsman: *Dangerous Alliance: Proponents of peace, weapons of war*. Stanford University Press, 2004. [Dangerous Alliances: Proponents of Peace, Weapons of War - Patricia A. Weitsman - Google Könyvek](#) (access: 28.2.2021)

Project 100,000 - Mentálisan sérült katonák bevetése a vietnami háborúban (1966-72)

Az 1955-75 között lezajlott vietnami háború mindmáig az Egyesült Államok történetének egyik legvitatottabb fejezete. Az amerikai beavatkozási politika célja az volt, hogy stabilizálja a délkelet-ázsiai térséget, demokrácia-párti helyi vezetők és (szükség esetén) katonai intervenciók segítségével. Az eredmény teljes külpolitikai és stratégiai kudarc volt – az 1954-ben kettévágott Vietnam kommunista irányítással egyesült, valamint a szomszédos Laosz és Kambodzsa addigi jobboldali, demokratikus, az Egyesült Államokkal addig szövetséges rendszereit is megbuktatták. Indokína ezzel teljesen elveszett az USA számára.

Azonban még mielőtt ez bekövetkezett volna, az Egyesült Államok hadvezetése igyekezett minden lehetőséget megragadni, hogy aktív katonai állományának létszámát növelje. Dél-Vietnamban már a háború „hivatalos” kezdete előtt is több ezer amerikai katona szolgált, mint „tanácsadó”. (Public Law 88-408 – 10. Aug. 1964) Feladatuk a helyi fegyveres erők felmérése, kiképzése és ellátása volt, valamint a térség stabilitásának megszilárdítása. A kítűzött célt nem sikerült azonban elérniük: 1964-re már számtalan kommunista sejt működött a területen, amelyekkel a dél-vietnami haderő nem tudott hatékonyan megküzdeni. Egyre sürgetőbbé vált az amerikai intervenció, amely a Tonkin-öböl incidens után be is következett. Eddig az USA közvetlen harc helyett nagy volumenű légitámadásokra és egyéb támogató akciókra támaszkodott (Pentagon Papers, 1971), de a konkrét szárazföldi katonai akciók megkezdése sem sokat váratott magára. A nem sokkal korábban lezajlott koreai háború (1950-53) még mindig élénken élt az amerikai lakosság fejében, így a kieső önkéntesek pótlását a Selective Service Act módosításaival kívánták megoldani. (United States v. Group, 459 F.2d 178)

Az 1948-as SSA javaslat, amelyet az év júniusában hoztak meg, egy új rendszert hozott létre. Minden 18 éves és annál idősebb férfinak regisztrálnia kellett, és a 19-25 év közöttiek 21 hónapra voltak besorozhatóak. Választhattak, hogy a reguláris vagy a tartalékos haderőhöz kívántak belépni (előbbi 4, utóbbi 6 év aktív szolgálattal járt). Az 1945 utáni költségvetési megszorítások miatt 1948-ban mindössze 100 000 embert választottak, azonban ez a szám a koreai háború alatt mintegy másfél millióra emelkedett. (Erin, 2011)

A SSA 1951-es módosítása és a Universal Military Training and Service Act alapján az életkorhatárt fél évvel csökkentették, és 21-ről 24-re emelték a kötelező szolgálati időt. Azok, akik egyetemen vagy egyéb felsőoktatási intézményben tanultak, mindaddig mentesültek a szolgálat alól, amíg jogilag tanulónak számítottak. Az 1960-as évekig ez a rendszer nem is változott, azonban John F. Kennedy elnök 1963. szeptember 10-én aláírta az 11119-es számú végrehajtási utasítást. Ez abban különbözött az eddigiektől, hogy a 19-26 évesek, amennyiben házasok voltak, mentesültek a szolgálat és a behívási kötelezettség alól. Alelnöke és később utódja, Lyndon B. Johnson elnök az 1965. augusztusi 11241-es utasítással megvonta a felmentést a házas, de gyermektelen férfiaktól. Ezek a kivételezések Ronald Reagan elnök alatt szűntek meg teljesen, 1986-ban. (§3801. Short title; Congressional declaration of policy)

A vietnami háború idején, 1967-ben a sorozási életkor már 18-55 év volt. A felsőoktatási tanulók még ekkor is kivételt képeztek, de a mentesség megszűnt, amint befejezték a képzést, vagy elérték a 24 éves kort. (Public Law 90-40 – June 30, 1967) Ez az amerikai társadalom jó részében ellenállást váltott ki, amely az önkéntesek számának csökkenésével fenyegetett. A védelmi minisztériumnak szüksége volt egy új megoldásra. Ezek egyike a Project 100,000 Robert S. McNamara ötlete volt, aki 1961-68 között az USA védelmi minisztereként számos elképzeléssel rendelkezett arról, miként

---

⁸² Szegedi Tudományegyetem, phd. hallgató, mezeybence@gmail.com

lehetne növelni a Dél-Vietnamban állomásozó aktív katonaság létszámát. Tekintettel arra, hogy az amerikai polgárjogi és pacifista mozgalmak ekkoriban már jelentős hatást gyakoroltak a közéletre, a katonaság létszám bővítését a társadalom további polarizálása nélkül akarta megoldani. (McNamara, 1995) A vietnami beavatkozás eszkalálása is McNamara révén valósult meg. Johnson elnökkel ellentétben, aki nem kívánt változtatni a Kennedy elnök által kihirdetett stratégián, McNamara merőben más véleményen volt. Johnson elnök tartott a Dél-Vietnamban meglévő, erős anti-amerikai és kommunista-párti nyomástól, McNamara azonban hónapokon keresztül gyakorolt rá nyomást. A hezitáló elnök helyzetén az sem segített sokat, hogy 1966 tavaszán és nyarán Dél-Vietnamban eluralkodott a káosz. A névleg demokratikus, azonban *de facto* katonai junta alapú kormánnyal szembenállók felkeléseket szítottak az országban, melyeket csak több száz halálos áldozat árán sikerült leverni, és az általános társadalmi elégedetlenség azzal fenyegetett, hogy az USA még azelőtt elveszíti Dél-Vietnamot, hogy komolyabban beavatkozott volna a térségben. Tetézte a bajt, hogy az amerikai és dél-vietnami tisztek közötti ellentétek miatt a két haderő együttműködése távolról sem volt zökkenőmentes, ami rendkívül megnehezítette az észak-vietnami szabotőrökkel és gerillákkal szembeni hatékony fellépést. (Erin, 2011)

Johnson elnök engedélyt adott az Észak-Vietnam elleni bombázóhadjárat fokozására, McNamara azonban meggyőzte arról, hogy ez önmagában nem fogja elejét venni a kommunisták térnyerésének. Az indokínai térség stabilitásához szükség van a szárazföldi csapatok bevetésére is. A Project 100,000-t viszont, a meglévő források alapján, sosem ezzel indokolta – mindvégig az amerikai társadalmat érintő problémák egyik lehetséges megoldásaként hivatkozott rá. (Erin, 2011 vö. McNamara, 1995). Johnson elnököt továbbá sikeresen megerősítette abban, hogy a „War on Poverty” program keretében a Project 100,000 kulcsszerepet fog játszani a társadalmi mobilitás javításában. A Johnson által 1964-ben meghirdetett program, mely az Economic Opportunity Act of 1964 (Pub.L. 88–452) javaslattal vette kezdetét, általános népjóléti intézkedéseket takart, nem pedig a haderő, vagy a vietnami helyzet volt az új politika kiindulópontja. McNamara tehát azzal terjesztette be a javaslatot, hogy az Egyesült Államok számára gazdasági és társadalmi terhet jelentő, szegény és aluliskolázott réteget ezzel a nép „hasznos” tagjaivá tegye. (McNamara, 1995) Hozzá kell tennünk, hogy mint védelmi miniszter, pontosan tisztában volt a haderő által elszenvedett veszteségekkel, és azzal is, hogy ezek milyen arányban jelentkeztek a sorozott, illetve az önkéntes katonák között. Például 1966 június 30-án a ~133 000, Vietnamban aktív katonai szolgálatot teljesítők között mintegy harmaduk (~44 000) volt sorozott. A következő évben a kint levő mintegy 258 000 katonának a fele sorozással került be. Ez a halálozások számában is megmutatkozott: a sorozott katonák mintegy 55%-a odaveszett, és ebbe csak azok tartoztak bele, akik közvetlenül a harcokban, nem pedig utána, pl. sebesülés következtében veszítették életüket. Mint látható, a sorozottaknak voltak messze a legrosszabb túlélési esélyei a haderő kötelékében. (Casualties-Statistics, 1970) McNamara ez (is) inspirálhatta, hogy a „bottom 10”, avagy a szelektáláson bukottakat valamiképp hasznosíthassa. (Erin, 2011)

Nem tudni, mennyire volt részéről szándékos, hogy ezeket az új katonákat harci bevetésekre is kiküldjék, de meg volt róla győződve, hogy a modern technológia adta lehetőségekkel használható katonákat lehet faragni belőlük. Erre azért (is) támaszkodott, mert a jelöltek szinte kivétel nélkül megbuktak az AFQT teszteken. [1] Átlagosan 10-20 pont között teljesítettek, ami körülbelül egy ötödik osztályos tanuló teljesítményének felel meg (az amerikai rendszer szerint – tehát 10-11 évesek szintjén teljesítettek) (PopRep, 1999). Ez azt jelentette, hogy ún. IV. kategóriások voltak, vagyis szolgálatra alkalmatlannak számítottak, McNamara intézkedése nyomán azonban nem utasíthatták el őket. [2] (USAREC, 2018) Nagyjából a felük önkéntesként, másik felük sorozás révén került be. Az önkénteseket az amerikai toborzótisztek azzal vették rá a jelentkezésre, hogy a szolgálati idő lejárta után megbecsülést, beilleszkedési és munkalehetőségeket, valamint tiszteletdíjat kapnak. (Hsiao, 1989) Azt már nem közölték velük, hogy a haderő semmilyen szinten nem köteles egy toborzótiszt szóbeli ígéreteinek megfelelően cselekedni. (USAREC Regulation 601-210, 2018)

A Project 100,000 előkészítése során McNamara megfigyelte, hogy a US Marine Corps kiképzési módszeréhez tartozik a folyamatos, ismételt treníroztatás, melynek révén átlag alatti jelentkezőkből is bevethető tengerészgyalogosokat faragtak. A Project 100,000 ebből kifolyólag egy olyan bázishoz nyúlt, melyet a haderő eddig nem vett számításba. Azokat keresték, akik valamilyen oknál fogva nem feleltek meg a sorozási és/vagy alkalmassági követelményeknek. Ezen férfiak kategorizálására létrehoztak egy új megjelölési formát, amely a „New Standards Men” nevet kapta. (RAND, 1972) Ráadásul ez még hasznos is volt a Johnson-kabinet számára: azzal, hogy így megnövelték a lehetséges

újoncok számát, nem a tartalékosok és behívhatók nagy részét kitevő diákok és hallgatók lettek behívva. Tekintve, hogy ez a társadalmi csoport adta a háború- és kormányellenes réteg egy jelentős részét, McNamara terve bizonyos mértékig sikerrel járt. (McNamara, 1995)

A Project bekerülési költségét mintegy 19 millió (mai árfolyamon ~153 millió) dollárra becsülték. Maga a háború évente mintegy 25 milliárd (ma ~177 milliárd) dollárt emésztett fel. A haderő létszámát hivatalosan nem növelték, hisz „csak” annyi történt, hogy a már meglévő, sorozható bázis helyett egy másikat vettek elő. Ekkoriban egy átlagos katona teljes kiképzése a szelekciókkal és a tesztekkel együtt mintegy 12 000 dollárra tehető (ma ~79 000). (Niebuhr et al, 2013) A Project 100,000 keretében bekerülőkre ugyanezek vonatkoztak. Bár az aluliskolázottság okán ezek az újoncok társadalmilag „kevesebbe kerültek”, a Projectnek mégis voltak többletkiadásai. A többletköltségek okai a következők voltak (Greenberg, 1969):

- A szükséges oktatás, nevelés és fejlesztés
- Nagyobb idő- és anyagi ráfordítás a kiképzésen
- Egészségügyi ellátás (a NSM-újoncok között nagyobb gyakoriságúak voltak a sérülések)
- A kisebb, és/vagy korrigálható fizikai hiányossággal, rendellenességgel küszködők terápiaja.
- A teljesítményükről kiállított jelentések nagy száma.

A meglévő adatok alapján annyi bizonyos, hogy az átlagos NSM korai húszas éveiben járó, iskolából kibukott férfi, aki nagyjából egy hatodikos diák szintjén állt (tehát 12-13 évesekén). A Project első fázisában azonban a latinok és afroamerikaiak messze túlréprezentáltak voltak – mintegy 40%-nyi, többségében a déli államok területéről. Néhányuk még angolul sem beszélt rendesen. (Erin, 2011)

Problémáik közé tartoztak a fizikai és szellemi rendellenességek, egy részük pedig funkcionális analfabéta volt. Röviden szólva olyan emberek kerültek a fegyveres erőkhöz, akiknek más körülmények között semmi keresnivalójuk nem lett volna a hadseregben, főleg nem egy aktív harci zónában, mint amilyen Dél-Vietnam is volt. A kiképzők és a közvetlen feletteseik is számtalan alkalommal tettek panaszt ellenük, mert sokkal több időt és foglalkozást igényeltek, mint egy átlagos katona. Voltak, akik a legegyszerűbb feladatokkal sem tudtak megbirkózni, hovatovább rengetegen közülük sokszor engedély nélkül távoztak a szolgálati helyükről is. (Hsiao, 1989) Mivel azonban egy kísérlet részei voltak, alkalmazásuk nem volt megkérdőjelezhető. Ráadásul „normális” katonákat is vezényeltek közéjük, akik a kontrollcsoport szerepét töltötték be. Bekerülésük után a NSM újoncokat semmilyen módon nem különböztették meg. Ugyanazt a hat hónapos alapkiképzést kapták, mint a többiek, és ugyanakkora eséllyel kerültek ki a harcterre is. (Clayton, 1967) Kiesési arányuk a következőképp alakult: US Army – 3%, US Air Force – 9.5%, US Navy – 6.5%, USMC – 7.2%. Ezek a számok is bizonyítják, hogy McNamara nyomására milyen „hatékony” kvótákat vezettek be. (Greenberg, 1969 vö. Erin, 2011) Ugyanakkor az is problémát okozott, hogy a legnagyobb létszámbeli hiány a gyalogságnál volt megfigyelhető – ahová a legkevesebben jelentkeztek, hisz nem biztosította azt a presztízszt és azokat a karrier-lehetőségeket, melyek a civil életben való érvényesüléshez is hasznosak lehetnek, ellenben ők szenvedték el a legtöbb veszteséget is. Természetes folyományként a Project 100,000-résztevők jó része itt kötött ki, hiszen a többi fegyvernem által „kiselejtett” újoncokat a gyalogságnak (és kisebb részben a tengerészgyalogságnak) kellett befogadnia. Ezzel is magyarázható az NSM-katonák még akkor is kénytelenek voltak harci bevetéseken részt venni, ha ténylegesen nem oda szánták őket. (Laurence, 1989)

1969-re mintegy 246 000 NSM állt szolgálatban, döntő többségében olyanok, akik az alacsonyabb szellemi és mentális egészségi ponthatárok miatt kerültek be. Az 1966 és 1969 év végi sorozottak és önkéntesek mintegy 10%-át tették ki. (Laurence, 1989) Többségük – mint már volt róla szó - a szárazföldi haderőhöz, a tengerészgyalogsághoz és a haditengerészethez került, ahol kiszolgálási, előmanőverelési, és egyszerűbb fizikai munkákra kötelezték őket. Az ott szolgálatot teljesítő adminisztrációs személyzetnek az is a feladatai közé tartozott, hogy egyéb kötelezettségeik mellett az NSM-katonákról részletes jelentéseket készítsenek. Ezekben a jelentésekben, melyeket havi rendszerességgel kellett a védelmi minisztériumnak küldeniük, nem fedték fel a katonák személyazonosságát. Ez nagyon sok problémát jelentett a Project 100,000 részttevők későbbi kutatása és azonosítása során, továbbá harctéri hatékonyságuk és tevékenységük megismerésében is. (Erin, 2011)

Ahhoz, hogy jobban megérthessük, milyen körülmények között kellett a NSM-katonáknak helytállni, az ellenfelüket is ismernünk kell. Az amerikaiakkal szembenálló észak-vietnamiak két nagy csoportra oszthatók. Az első, és 1968-ig a legveszélyesebb, a Viet Cong. Kommunista gerillák, akik közül sokan

már a második világháború alatt is harcoltak a japán megszálló seregek, később pedig a francia gyarmati csapatok ellen. Rendkívül fegyelmezett, jól felszerelt, kiváló helyismerettel rendelkező és tapasztalt gerillaharcosok voltak, akik készek voltak akár hatalmas áldozatokat is vállalni céljaik elérése érdekében. Csapdák, rajtaütések, beszivárgó műveletek és szabotázsakciók révén folyamatosan zaklatták a Dél-Vietnamban állomásozó amerikaiakat, akik az esetek nagy részében nem tudtak hatékonyan fellépni ellenük. A másik pedig az NVA, vagyis az Észak-Vietnami Hadsereg. Az 1968 januárjában indított Tet-offenzíva és az abban oroszlánrészt vállaló Viet Cong szinte végzetes meggyengülése után ők folytatták a harcot. Szovjet és kínai fegyverekkel ellátott, modernizált haderő volt. Nyílt színi harcot vívtak, amely, bár sokkal jobban megfelelt az amerikai stratégiai és taktikai felfogásnak, a csapatok kivonásának 1969-es megkezdése miatt már nem gyakorolt nagyobb hatást a haderőre és annak teljesítményére. Az a küzdelem a dél-vietnami haderőre maradt, míg az USA egyre inkább csak tűztámogató akciókra korlátozta harctevékenységét. (Pribbenow, 2002 vö. Giap, 1968)

A Project 100,000-t, egyértelmű kudarc ellenére, csak 1971-ben kezdték megszüntetni, végleges befejezésére pedig 1972 végén, a saigoni evakuálás után került sor. (RAND, 1972) Annak ellenére, hogy a Project 100,000 mintegy évi 150 000 ember behívásával számolt, az amerikai haderő egyre kevésbé akart a NSM-katonákkal foglalkozni. Már az aktív állomány 1969-es csökkentésének kezdetén látható volt, hogy a haderőnek még békeidőben sem fognak kelleni a „csökkent értékű”-ek, mert rontottak a sereg renoméján és hatékonyságán. Ez a hadbírósi esetekben is megmutatkozott: mintegy 3%-at állították hadbírósi elöljárók elé, szemben az átlagos katonák 1,4%-val. (Hsiao, 1989) Az áldozatok száma McNamara érvei között az is szerepelt, hogy a Projectben részt vevők a szolgálati idő lejártá után a társadalom aktív, termelő és megbecsült tagjaiként fognak visszatérni. Tekintve, hogy a vietnami veteránokat általános közöny és elutasítás fogadta, a NSM-katonákra is hasonló sors várt. A háború után be nem hívott NSM-társaikhoz képest sokkal többen vesztették el munkájukat, családjukat, és mintegy 5-7000\$-ral kerestek kevesebbet. Ennek ellenére többen is úgy vélték közülük, hogy a háború valamilyen szinten pozitív változást hozott az életükbe. (Laurence, 1989) A seregek tulajdonítják, hogy megtanultak írni-olvasni, csapatban dolgozni, egyszerűbb, mégis valamilyen hozzáértést igénylő munkákat elvégezni. Azok, akiknek sikerült ilyen életminőség-javulást elérniük, többnyire nem hibáztatják a haderőt, mert nem érzik magukat becsapva. (Greenberg, 1969) McNamara a program során nem vett figyelembe egy olyan tényezőt, amely végzetesnek bizonyult sok NSM-katonára: azt, hogy az aluliskolázottaknak nincsenek meg azok a képességeik és képesítéseik, amelyekre a harctéren ugyanúgy szükség van, mint a civil életben. Speciális szaktudás híján legtöbbször a gyalogságnál kötöttek ki, pontosan ott, ahol a legtöbb harctevékenység zajlott. Nagyon sok volt közöttük az afroamerikai, hiszen az akkori szegregált társadalomban ők sokkal nagyobb eséllyel voltak kiszolgáltatva a Project 100,000 toborzóiszteknek, mint fehér sorstársaik. Az egyre erősödő polgárjogi és egyenjogúsági mozgalmak szemében ez azt mutatta, hogy az afroamerikaiakat Washington szemrebbenés nélkül feláldozza egy értelmetlen háborúban. McNamara, bár minden bizonnyal hitt abban, hogy jót cselekszik, csak mélyítette a társadalmi egyenlőtlenségeket, amelyek a 60-as és 70-es években destabilizálták az Egyesült Államokat. Mindezek ellenére a védelmi minisztérium még egyszer megkísérelte az alkalmassági küszöb alacsonyítását 1976-80 között, amely szintén csúfos kudarcot vallott, és újabb lökést adott a fehérek és afroamerikaiak közti ellentéteknek. (Erin, 2011)

Megállapítható, hogy a Project 100,000, annak ellenére, hogy a bürokrácia számára anyagilag kedvező volt, egyáltalán nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az átlagos és NSM-katonák közti ellentétek, a tiszti állomány lesújtó véleménye, és a programban részt vevő afroamerikaiak általános lenézése és megaláztatása csupán a fent említett, az amerikai kormányok által megállítandó fenyegetésnek tartott polgárjogi mozgalmak sokkal jobban megerősödtek. A Project 100,000 sokat hangoztatott célja, miszerint a társadalmi mobilitást kívánta erősíteni, egyáltalán nem valósult meg. A már említett pozitív példáktól eltekintve a NSM-katonák döntő többsége ugyanabba a szegénységbe és nyomorba tért vissza, ahonnan elindult, vagy még rosszabb helyzetbe került.

A Project 100,000 jelenleg is számos vita tárgyát képezi, melyek központi kérdése az, hogy McNamara tulajdonképpen milyen céllal is indította el azt. Tudatában volt-e annak, hogy több ezer embert küld a halálba csak azért, hogy jobb statisztikai adatokat kapjon? Mennyire volt meggyőződve, hogy az egyébként is feszültségektől terhelt amerikai társadalomban ez nem lesz feltűnő? Vagy tényleg őszintén hitte, hogy ezzel jót fog tenni a népnek és a gazdaságnak? Ezen kérdésekre valószínűleg sosem kapunk megnyugtató válaszokat, de a téma feltárása és kutatása még most is

zajlik. Annyi bizonyos, hogy a Project 100,000 remekül illusztrálja, hogy a hatékony katona sokkal több, mint egy fegyver, amit az ellenségre kell szegezni. Megfelelő iskolázottság, mentális egészség és felkészültség hiányában olyanok kerülnek ki aktív harci zónákba, akik mind társaikra, mind saját magukra veszélyt jelentenek. A mai haderőkben épp ezért a tudás, a képességek és a szakértelem sokkal meghatározóbb tényezők, hisz egy kisebb méretű, de professzionális haderő messze hatékonyabb, mint egy sorozott sereg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BRADDOCK, Clayton (1967). Project 100,000. *The Phi Delta Kappan*, vol. 48, No. 9. 425-428.

DIO, OSD, "Number of Casualties Incurred by U.S. Military Personnel in Connection with the Conflict in Viet-Nam: Cumulative from January 1, 1961 through March 28, 1970," fldr Casualties-Statistics 1970, box 286, Subj files, OSD Hist.

Economic Opportunity Act of 1964. Public Law 88-452 – Aug. 20, 1964. AN ACT to mobilize the human and financial resources of the Nation to combat poverty in the United States.

GIAP, Vo Nguyen (1968). *Big Victory, Great Task*. London, Pall Mall Press.

GREENBERG, I. M. (1969). Project 100,000: The Training of Former Rejectees. *The Phi Delta Kappan*, vol. 50, No. 10. 570-574.

HSIAO, Lisa (1989) "Project 100,000: The Great Society's Answer to Military Manpower Needs in Vietnam," *Vietnam Generation*: Vol. 1: No. 2, Article 4.

LAURENCE, Janice H. et al. (1989). *Effects of Military Experience on the Post-Service Lives of Low-Aptitude Recruits: Project 100,000 and the ASVAB Mismorning*. Virginia, Human Resources Research Organization (HumPRO).

MAHAN, Erin R., Rochester, Stuart I (ed) (2011). *Secretaries of Defense Historical Series. Vol. VI: McNamara, Clifford, and the Burdens of Vietnam, 1965-1969*. Washington D.C., Historical Office, Office of the Secretary of Defense.

MCNAMARA, Robert S. (1995). *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*. New York, Vintage Books.

Military History Institute of Vietnam (2002). *Victory in Vietnam: The Official History of the People's Army of Vietnam, 1954–1975*. Translated by Merle L. Pribbenow. University Press of Kansas.

NIEBUHR, David W. et al. (2013) Cost-Effectiveness Analysis of the U.S. Army Assessment of Recruit Motivation and Strength (ARMS) Program. *MILITARY MEDICINE*, 178, 10:1102

Office of the Assistant Secretary of Defense: Population Representation in the Military Services https://prhome.defense.gov/portals/52/Documents/POPREP/poprep99/html/chapter2/c2_recruiting.html (megtekintve: 2021. január 18.)

132
RAND (1972). Project 100,000, New Standards Program.

ROBERT S. McNamara with Brian VanDeMark, *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam* (New York: Times Books, 1995). XV.

S. 1432 (90th): An Act to amend the Universal Military Training and Service Act, and for other purposes. Public Law 90-40 – June 30, 1967

The Pentagon Papers (1971). *Chapter 6, The Advisory Build-Up, 1961-1967*, Section 1, 408-457. Gravel Edition.

Title I of act June 24, 1948, ch. 625. 50 USC Ch. 49: MILITARY SELECTIVE SERVICE. §3801. Short title; Congressional declaration of policy.

United States v. Group, 459 F.2d 178, at para 4 (1st Cir. 26 April 1972).

US Army Recruiting Command https://recruiting.army.mil/recruiter/eligibility_requirements/ (megtekintve: 2021. január 19.)

USAREC Regulation 601-210. (2018) *Enlistment & Accessions Processing*. Kentucky, Headquarters United States Army Recruiting Command.

---

[1] Armed Forces Qualifying Test (Fegyveres Erők Szintfelmérő Tesztje).

[2] A kategorizálás I-V. osztályba sorolja a jelentkezőket. Jelenlegi törvényi szabályozás szerint a IV-es szintűeket csak és kizárólag akkor hívják be, ha muszáj, míg az V-k még McNamara idején sem voltak alkalmazhatók.

A folyamatbiztonság és a BIR kapcsolata - veszélyes üzemek folyamatbiztonságának kockázat alapú irányítása és annak lehetőségei

A veszélyes üzemek biztonsági irányítási rendszerével szemben támasztott követelmények kiemelt jelentőségűek. Az ismertetni kívánt rendszer több Magyarországon működő veszélyes anyagokkal foglalkozó vállalat alkalmazza, azonban jogszabályi szinten nem jelenik meg hazánkban ilyen összetett követelményrendszer. A kockázat alapú folyamatbiztonság elvéhez kapcsolódóan az üzemek technológiai rendszereinek beüzemelésének kérdéseiről, a veszélyhelyzetekre történő felkészülés jelentőségéről, az üzemeltetést végzők képzéséről, és a bekövetkezett események kivizsgálásának fontosságáról beszélhetünk. Különböző veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítményekben bekövetkezett események elemzésével még hatékonyabban feltárható a biztonsági irányítási rendszerek egyes elemeinek szerepe, azok hibás működésének lehetséges következményei.

Kulcsszavak: iparbiztonság, folyamatbiztonság, kockázatelemzés

The requirements for the safety management system of hazardous plants are of essential importance. The system to be described is used by several companies dealing with hazardous substances in Hungary, however, no such complex system of requirements appears in Hungary at the legal level. In connection with the principle of risk-based process safety, we can talk about the issues of the start-up process of the technological systems of the plants, the importance of preparing for emergencies, the training of the operators, and the importance of investigating the events that have occurred. By analyzing the events that took place in the facilities dealing with various hazardous substances, the role of certain elements of the safety management systems and the possible consequences of their malfunctioning can be explored even more effectively.

Keywords: industrial safety, process safety, risk analysis

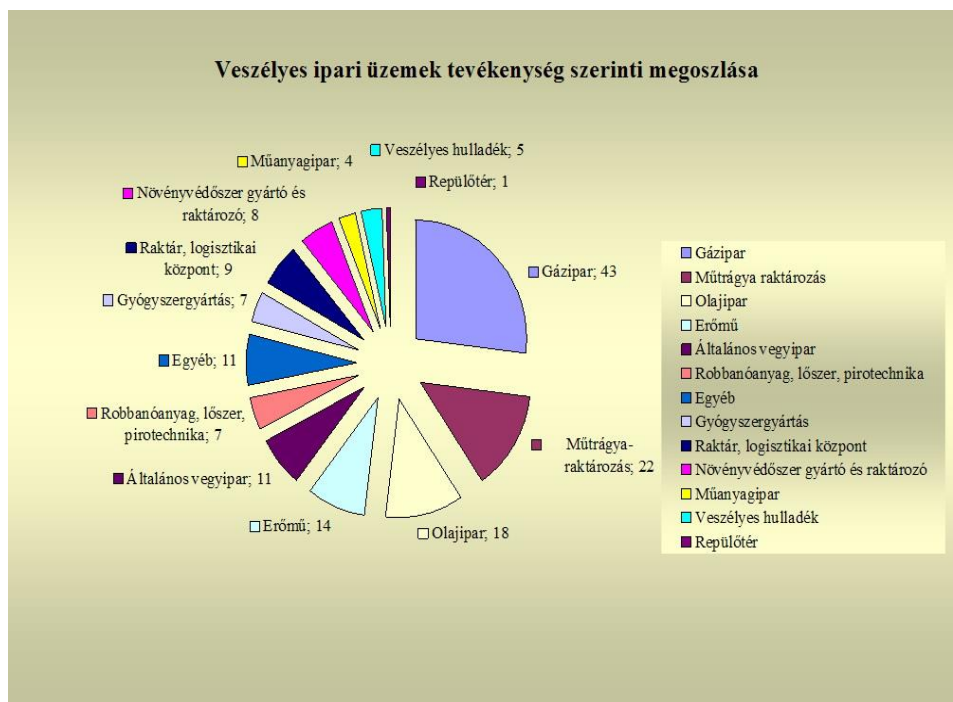
I. A Biztonsági Irányítási Rendszer és a folyamatbiztonság kapcsolata

Az elmúlt években a magyar nemzetgazdaság teljesítményének jelentős részét olyan iparágak adták, amelyek veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítményeket üzemeltetnek. Ha megvizsgáljuk a Központi Statisztikai Hivatal 2018-as évre vonatkozó adatait megállapíthatjuk, hogy a gyógyszeripar, a vegyipar, a kőolaj és gázipar, a fémfeldolgozás a hazai gazdaság több, mint 30%-át teszi ki.⁸⁴ Az 1. számú ábrán látható diagrammon a BM OKF adatai alapján láthatjuk, milyen nagy számú veszélyes üzem található Magyarországon, különös tekintettel a gázipari, olajipari, létesítményekre, a különböző műtrágyákkal és növényvédő szerekkel foglalkozó üzemekre.⁸⁵ A fenti szám adatok alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy a gazdaság növekedésével párhuzamosan fel kell készülnünk az iparbiztonsági szempontból kiemelten kezelendő veszélyes üzemek jelenlétére. Ezen létesítmények biztonságos üzemeltetéséhez folyamatosan kutatni szükséges a hasonló létesítmények környezetkárosító hatásainak csökkentését szolgáló módszereket, kiemelten a Biztonsági Irányítást Rendszerek fejlesztési lehetőségeit.

⁸³ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz hallgató, serfozokalman.nke@gmail.com

⁸⁴ KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: Helyzetkép az iparról – 2018 (forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/jelipar/jelipar18.pdf>, letöltés ideje: 2021.01.06.)

⁸⁵ VASS Gyula: Ipari katasztrófák szabályozása, új Uniós törekvések (forrás: <https://www.magyardiplo.hu/iparikatasztrofak-cikkek/429-ipari-katasztrofak-szabalyozasa-uj-unios-toerekvsek>, a letöltés ideje: 2021.01.02.)

6. ábra: Veszélyes ipari üzemek tevékenység szerinti megoszlása, Forrás: Vass Gyula: Ipari katasztrófák szabályozása, új Uniós törekvések

Hazánkban a SEVESO irányelvekkel összhangban a katasztrófavédelmi jogszabályok szigorú követelményeket támasztanak a veszélyes üzemek Biztonsági Irányítási Rendszereivel szemben. Ezen vállalatok legtöbb esetben a Biztonsági Irányítási rendszerrel párhuzamosan különböző más irányítási rendszereket is működtetnek, mint például a minőségirányítási rendszerek, környezetirányítási rendszerek, munkahelyi egészségvédelmi és biztonsági irányítási rendszerek. Ezeket általában szabványosítva működtetik, de ez nem törvényszerű. Sőt vannak olyan irányítási rendszerek, amelyek bár léteznek kidolgozott szabványosított rendszerei, azt betartva, de nem tanúsítva működtetik. Ilyen lehet például az úgynevezett PSM (Process Safety Management - Folyamatbiztonsági Irányítási) rendszer. Ez a rendszer az Egyesült Államok Munkahelyi Egészségvédelmi és Biztonsági hivatala által szabványosított rendszer. Ezen irányítási rendszerek tulajdonképpen a hazai katasztrófavédelmi szabályok által meghatározott Biztonsági Irányítási Rendszer egyes elemeinek is megfeleltethetők, persze más-más szempontok alapján. Hasonló célt szolgál az általam ismertetni kívánt Kockázat Alapú Folyamat Biztonság, vagy angol rövidítéssel élve RBPS rendszer, amely célját tekintve a BIR előírásaihoz hasonlóan a veszélyes üzemek biztonságos üzemeltetésének elősegítése.

Ha közelebbről megvizsgáljuk az egyes rendszereket azt mondhatjuk, hogy nagyon hasonló, szinte azonos célokat szolgálnak. A BM OKF útmutatója alapján a BIR célja a vállalat tevékenységének formális szabályozása az üzemeltetés biztonságának kialakítása és fenntartása és folyamatos fejlesztése.⁸⁶ Az amerikai PSM szabvány fogalmazása alapján a rendszer célja olyan követelmények megfogalmazása, amely a mérgező, reakcióképes, gyúlékony és robbanásveszélyes anyagok kibocsátásának megelőzésére, vagy a kibocsátás mértékének minimalizálására szolgál.⁸⁷ Az általam

⁸⁶BM OKF: Útmutató a biztonsági irányítási rendszerekkel kapcsolatban a SEVESO III. irányelv hazai bevezetésével módosuló jogszabályi előírások végrehajtásához (forrás: https://regi.katasztrofavedelem.hu/letoltes/seveso/Utmutato_a_biztonsagi_iranyitasi_rendszerekkel_kapcsolatban.pdf, letöltés ideje 2021.01.02.)

⁸⁷US DEPARTMENT OF LABOR, OCCUPATIONAL SAFETY AND HEALTH ADMINISTRATION: Occupational Safety and Health Standards: 1910.119 - Process safety management of highly hazardous

bővebben ismertetni kíván Kockázat Alapú Folyamatbiztonság célja olyan eszközrendszer biztosítása, amely segítségével hatékonyabbá tehető a biztonsági irányítási rendszer, útmutatókat biztosít az irányítási rendszer tervezéséhez, a hiányosságok kijavításához és a rendszer fejlesztéséhez.⁸⁸ Tehát megállapíthatjuk, hogy ezen rendszerek hasonlósága abban mutatkozik, hogy céljuk a különböző környezetkárosító hatások elkerülése, a biztonságos üzemeltetés megvalósulása.

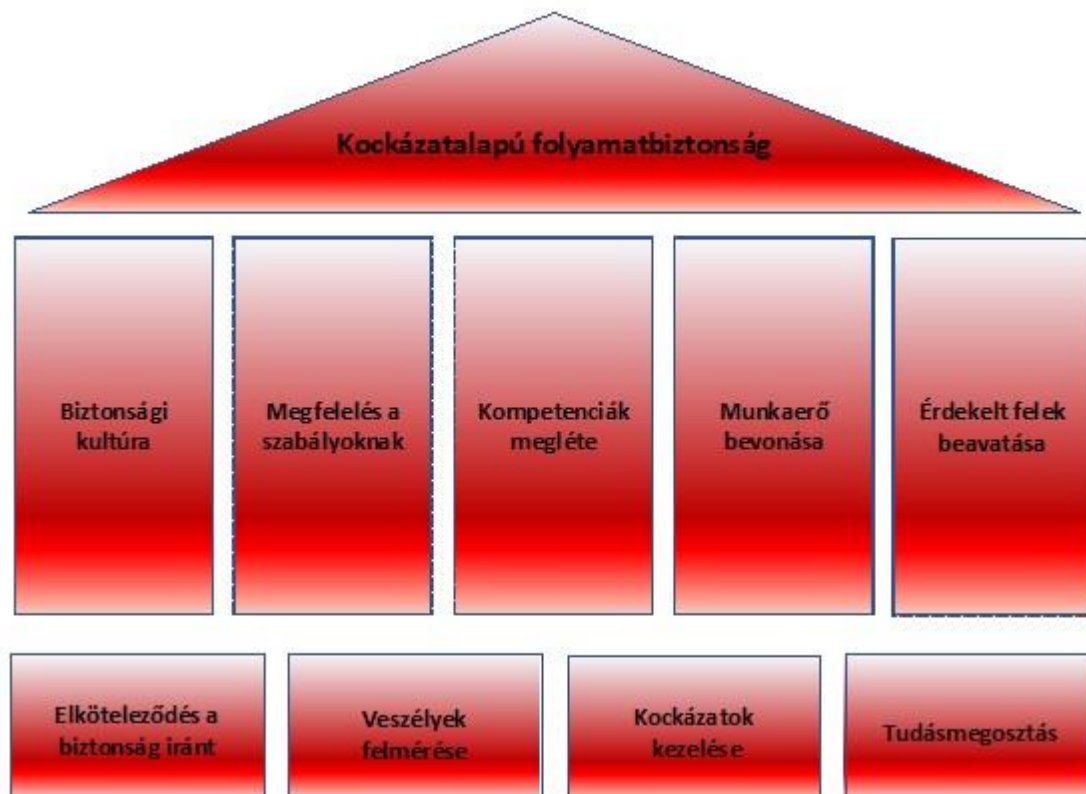
II. Kockázat Alapú folyamatbiztonsági irányítás

A veszélyes üzemekben lezajló különböző technológiai folyamatok kockázatalapú biztonsági irányítása az Amerikai Vegyészmérnök Intézet (a továbbiakban: AIChE) Vegyi Folyamatok Biztonsági Központja (a továbbiakban: CCPS) által kidolgozott eljárási rendszer.

A megközelítés lényege, hogy a különböző folyamatok biztonságossá tételére kockázatalapú stratégiákat és végrehajtási taktikákat szükséges alkalmazni a veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítmények üzemelése során. Ezeknek a stratégiáknak és eljárásoknak arányosak kell lenniük az üzemek működéséből eredő kockázatokkal, de az elérhető erőforrásokon, a meglévő folyamatbiztonsági kultúrán alapulnak. Kockázatalapú lehet egy stratégia, ha egy technológiai rendszer vagy egy elvégzett tevékenység saját magára, illetve a környezetére gyakorolt lehetséges negatív hatásai alapján hozzuk meg a döntésünket a szükséges intézkedésekről. Az eljárás legfontosabb célja a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek (tűz- és robbanás, mérgező, maró, környezet- és/vagy egészségkárosító hatású anyagok technológiai rendszerekből történő kikerülése veszélyes anyagokkal foglalkozó ipari üzemekben) elkerülése. E cél elérésével lehetőség nyílik az iparbiztonsági szempontból veszélyes üzemek környezetkárosító hatásainak eredményes csökkentésére azáltal, hogy létesítmény területén, illetve a környezetében tartózkodók, valamint az épített és természetes környezetre gyakorolt hatás elfogadható kockázati szintre csökkenhet. A rendszer alkalmazható minden olyan technológiai egység üzemeltetése során, amely veszélyes anyagot felhasznál, tárol, szállít vagy feldolgoz. A rendszer hatékony működtetéséhez természetesen szükséges bevonni azon kapcsolódó szervezeteket is a folyamatba, akik az előbb említett tevékenységekhez szorosan kapcsolódó beszerzési, karbantartási vagy egyéb feladatot látnak el.

A kockázatalapú folyamatbiztonsági rendszerek fő elemei a CCPS szerint a biztonsági kultúra iránti elköteleződés, a működésből eredő veszélyek és kockázatok megértése, ezeknek a feltárt fenyegetettségeknek a kezelése, valamint a saját magunk és más üzemeltetők tapasztalataiból történő tudásmegosztás és tanulás. Biztonsági kultúra alatt azon viselkedési módokat érthetjük, amelyek az egyének és az üzemeltetésben részt vevő csoportok biztonságához való viszonyát, hozzáállását és a biztonságos üzemeltetés iránti elköteleződését írják le.

2. ábra: A kockázatalapú folyamatbiztonsági rendszerek fő elemei, Forrás: Serfőző Kálmán: Veszélyes üzemek folyamatbiztonságának kockázatalapú irányítása és annak lehetőségei 1. *Hadmérnök*, 15(2), 19–30. <https://doi.org/10.32567/hm.2020.2.2> [2020]

Ahogy az 1. ábrán is láthatjuk, a fenti négy alappillért kiegészíti és támogatja további öt elem, amelyek szintén elengedhetetlenül fontossá váltak a veszélyes üzemek biztonságos működéséhez. Ezen alkotórészek az adott létesítmény biztonsági kultúrája, a műszaki szabványoknak, szabályoknak való megfelelés fontossága, megfelelő kompetenciák megléte, a rendelkezésre álló munkaerő bevonása a folyamatokba, illetve az érdekelt felek megszólítása és beavatása.⁸⁹

Elengedhetetlen a megfelelő *információk megléte a technológiai folyamatokról*, a felhasznált anyagok tulajdonságairól és veszélyeiről. Ez egy olyan elengedhetetlen feltétel, amely nélkül nem beszélhetünk biztonságos üzemeltetésről. Gondoljunk bele, lehet-e biztonságosnak nevezni egy folyamatot, abban az esetben, ha nem rendelkezünk információkkal arról, hogy pl. két anyag, amely a gyártásban részt vesz milyen hatást fejt ki összekeveredés esetén. A technológiai folyamatokról rendelkezésre álló információk alapján az üzemeltetőnek meg kell határoznia a technológiai rendszer biztonságos és hatékony működésének alapfeltételeit. Az üzemi technológiákra vonatkozó előírásokat meghatározott időközönként szükséges felülvizsgálnia az üzemeltetőnek, annak érdekében, hogy mindig az elérhető legbiztonságosabb módon történjen az üzemeltetés és karbantartás.

Egy technológiai folyamatban vagy rendszerben időről időre különböző okokból változások következhetnek be, akár például a gyártott termék tulajdonságainak megváltozása, vagy egy új gép üzembeállítása miatt. Ezen *változtatásokat kezelni szükséges*, úgynevezett változáskezelési folyamatokat kell lefolytatni, amely során elemzik a változtatás miatt felmerülő új kockázatokat. A változáskezelési eljárás célja annak elkerülése, hogy egy technológiai rendszerben vagy folyamatban anélkül történjenek változtatások, hogy annak kockázatait a technológiához és a folyamatokhoz értő

⁸⁹SERFŐZŐ, K. (2020). Veszélyes üzemek folyamatbiztonságának kockázatalapú irányítása és annak lehetőségei 1. *Hadmérnök*, 15(2), 19–30. <https://doi.org/10.32567/hm.2020.2.2> (forrás: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hadmernok/article/view/757/3912>, letöltés ideje: 2021.01.02.)

szakértők előzetesen ne elemezzék és értékeljék. Az előzetes kockázatelemzés elvégzésével nyílik lehetőség információkat kapni az újonnan alkalmazandó technológiai folyamatról, ezután lehetséges dönteni arról, hogy szükséges-e, és ha igen, milyen intézkedéseket kell meghozni a kockázatok mérsékléséhez.

De nem csak változtatások esetén szükséges *kockázatelemzés* elvégzése. Egy veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítmény esetén folyamatosan, a technológiai egységek és folyamatok teljes életciklusán különböző kockázatelemzési és kockázatkezelési eljárásokat kell lefolytani. Ilyen lehet például az üzemeltetésből eredő kockázatok vizsgálata, vagy például egy szervezeti átalakítás miatt is szükséges lehet kockázatelemzés lefolytatása, hiszen például két munkakör összevonása okozhat olyan kockázatot, amelyet kezelni szükséges. A kockázatelemzési eljárás lefolytatása után veszélyességük és bekövetkezési valószínűségük szerint kategorizált lehetséges eseményeket kell kapni, természetesen dokumentált, az adott üzem illetékeseinek számára hozzáférhető módon.

Szintén lényeges eleme a rendszernek az *eszközök állapota és megbízhatósága*. A technológiai folyamatokban részt vevő gépek, berendezések állapotát is nyomon kell követni a teljes életciklusuk alatt a beüzemeltéstől kezdve egészen a használaton kívül helyezésig. A technológiai rendszereket alkotó különböző eszközök, gépek, berendezések állapotát teljes élettartamuk alatt folyamatosan szükséges ellenőrizni, megbízhatóságuk különösen fontos veszélyes anyagokat tartalmazó technológiai egységek esetén. E célok elérése érdekében, a minőségbiztosítási elvekkel összhangban az üzemeltetőnek szükséges eljárásokat kidolgoznia az eszközök karbantartásának és üzemeltetésének módjaira, a meghatározott ellenőrzések és felülvizsgálatok ütemezésének biztosítására.

3. ábra: Robbanássorozat utáni tűz a San Juanico gáztároló létesítményben, Mexikóváros mellett
1984. november 19-én, Forrás: Mexico News Daily: San Juan Ixhuatepec remembers one of world's
worst industrial disasters [2019]

Kitekintés I: A berendezések meghibásodása számos balesetet okozott már a feldolgozóiparban. Ha nem ismerjük fel kellő időben a meghibásodásra utaló jeleket az könnyen folyamatbiztonsági eseményhez vezethet. Például, 1984 november 19-én reggel, egy mexikói finomítóban könnyű szénhidrogéneket szállító csővezeték elrepedt, mivel a korrózió okozta anyagvesztés elgyengítette a

csőfalat. A kiáramló szénhidrogének a szabadon gyorsan gyújtóforrást találtak, ami tűz- és robbanássorozatot idézett elő. Az esemény hatására körülbelül ötszáz ember vesztette életét.^{90, 91}

Kiemelt fontosságú kérdés a kielégítő minőségű karbantartás megtervezése. Az üzemeltetőnek szükséges olyan karbantartási stratégiát megválasztani, amelynek segítségével legeredményesebben tudja biztosítani az eszközök megbízhatóságát.

A rendszer további alkotóinak elemzése során elmondhatjuk, hogy elengedhetetlen a *rendszeres ellenőrzés*, amelyek lehet külső feles, de akár belső átvilágítás, audit is. A saját technológiai egység úgynevezett önértékelő felülvizsgálata mellett célszerű olyan keresztauditok elvégzése is, ahol nemcsak az adott működési területen dolgozó auditorok végzik az ellenőrzést, hanem más-más üzemért felelős szakértők folytatják le a vizsgálatot. Felülvizsgálat elvégezhető külsős szakértői csoport által is, ebben az esetben célszerű olyan szolgáltatót igénybe venni, aki nagy tapasztalattal bír az ipari folyamatok biztonságának területén, megfigyelésével és ajánlásaival hozzá tud járulni a létesítmény még biztonságosabb üzemeltetéséhez. Akár belső megbízottak, akár külsős szolgáltató végzi a folyamatbiztonsági auditot, szükséges az adott technológiai egység üzemeltetőinek, technológusainak részt venni az ellenőrzésben. A feltárt észrevételeket, hiányosságokat vagy akár pozitív megfigyeléseket az auditjelentésben rögzíteni szükséges, majd a felmerült kockázatokat vagy veszélyeket súlyosság szerint kategorizálni kell. A nem elfogadható megfigyelésekre javítóintézkedések meghozatala szükséges, határidő és felelős megadásával, majd a riportot a technológiai egység felelős vezetőjének kell jóváhagynia. A biztonsági auditok eredményeként született javítóintézkedések megvalósulását az üzemeltetőnek kell nyomon követnie, illetve meghatározott időközönként elengedhetetlen az ellenőrzések újbóli lefolytatása.

A *technológiai berendezések beüzemelési folyamata* kulcskérdés. Számos ipari baleset köthető a nem megfelelően elvégzett beüzemelésekhez, ezért ezek lefolytatása elengedhetetlen. A különböző technológiai folyamatok biztonságos elindításának vagy újraindításának biztosítása a létesítmények teljes élettartama alatt a folyamatok kockázatkezelésének egyik lényeges eleme. Ezen újraindítások oka lehet akár egy új technológiai egység beüzemelése, valamilyen módosítás vagy javítás miatt leállított folyamat újra üzembe helyezése, vagy egyéb más okból (pl. gazdasági okok) leállított, majd újra üzembe vett egység újbóli beüzemelése is. A veszélyes technológiák üzemeltetőinek szabályozni szükséges, hogy mely esetekben kell elvégezni az újbóli beüzemelés előtti biztonsági szemlélt. A folyamatot minden esetben fontos írásban dokumentálni, illetve célszerű egy olyan csoport kijelölése, amely részletes ismeretekkel rendelkezik az adott technológiáról, az esetlegesen bekövetkezett változtatásokról, a kivitelezési munkák pontos műszaki tartalmáról, illetve a kapcsolódó biztonságtechnikai szabályokról.

Az egyik leghatékonyabb módszer a tudásmegosztásra, valamint a tanulásra a már bekövetkezett események kivizsgálása. Nem csak tényleges eseményekről kell itt beszélnünk, hanem az úgynevezett kvázi, vagy majdnem esetekről is, amikor is megtörténhetett volna egy baleset, de szerencsés módon ez nem következett be, mert pl. időben észlelték a veszélyt. Azonban az okok kivizsgálása itt is nagyon fontos, és értékes információkat kaphatunk a nem megfelelő, adott esetben baleset veszélyes körülményekről. Az összefüggések feltárása után megelőző és javító intézkedések meghatározása szükséges. Fontos, hogy jól definiálható feladatok kerüljenek meghatározásra, melyekhez konkrét személyi felelős és végrehajtási határidő rendelhető. A meghatározott intézkedések megvalósulása kulcskérdés, így azok folyamatos nyomon követése szükséges az eseményt vizsgáló szakemberek által. Végül olyan ismertető jelentés létrehozása is szükséges, mely alkalmas a közreműködő személyzet számára, mint oktatási segédlet. Az ismertetés célja szintén a hasonló események elkerülése.

Az *eseményekre történő felkészüléssel és reagálással* kapcsolatban napjainkban már az üzemeltető kézenfekvő kötelessége, hogy az előre felmért veszélyhelyzetek elhárításához, a gyors beavatkozás és a további következmények csökkentéséhez vészhelyzeti reagálási tervet készítsen. Ahogy a bemutatott eseményekkel kapcsolatban is kiderült, hogy bármely esemény következményei jelentősen csökkenthetők hatékony vészhelyzeti tervezéssel és gyors reagálással. A káreseményekre való eredményes felkészülés érdekében a három leglényegesebb feladatra szükséges összpontosítani: az

---

⁹⁰MEXICO NEWS DAILY: San Juan Ixhuatepec remembers one of world's worst industrial disasters (forrás: <https://mexiconewsdaily.com/news/one-of-worlds-worst-industrial-disasters>, letöltés ideje 2021.01.06.)

⁹¹Uo. 5.

emberi élet védelmére, a hatékony reagálási képességre, valamint az érintett felekkel történő hatékony kapcsolattartás.

Az üzemeltetést végzők, valamint az üzemeltetésre közvetetten hatást gyakorló kivitelezői állomány képzése, illetve az üzemeltetési, karbantartási tevékenységek megbízható és magas színvonalon történő elvégzése szintén fontos elem a kockázat alapú biztonsági irányítási rendszerekben. Kijelenthetjük, hogy a folyamatosan magas szintű emberi teljesítmény kritikus szempont a biztonságos üzemeltetés szempontjából.

*4. ábra: Ammónium-nitráttal megrakott teherhajó lángol Texas Város kikötőjében 1947 április 16-án,
Forrás: Galveston County The Daily News: The Texas City Disaster [2017]*

Kitekintés II. – 1947. április 16-án reggel 8 óra körül tüzet észleltek a Grandcamp teherhajó fedélzetén, mely az amerikai Texas város melletti kikötőben horgonyzott. A tűz keletkezése előtt a hajó fedélzetére 1400 tonna ammónium-nitrát került berakodásra zsákokban az egyik szintre, valamint 800 tonna azonos műtrágya készítmény a hajó másik szintjére. A hajó kapitánya úgy döntött a tűz észlelésekor, hogy nem használ vizet a tűz eloltására, mivel attól tartott, hogy a víz tönkre tenné a rakományt. Ehelyett a kapitány utasította a tengerészeket, hogy zárják le a hajó belső terét, és nagynyomású gőzt használatával próbálják meg kiszorítani a rakterekből az oxigént, ezzel eloltva a 140 tűzt. Sajnos azonban a parafinnal bevont ammónium-nitrátnak nincs szüksége oxigénre az égéshez. Sőt, a gőzből származó hő növelte az anyag égési sebességét. A hajó végül délelőtt 9 óra 12 perckor felrobbant, ennek hatására legalább 468 ember meghalt, ami halálos áldozatok számát tekintve a legsúlyosabb ipari baleset, amely valaha is történt az Egyesült Államokban. A Grandcamp fedélzetén történt robbanás a következő 16 órában több robbanást és tüzet okozott. Egy közeli vegyi üzem, illetve közelben található olajtároló létesítményt is érintve, végül április 17-én kora reggel egy újabb nagyméretű robbanás történt, amely elérte az 1000 tonna ammónium-nitráttal megrakott Highflyer nevű teherhajó fedélzetét, amely a Grandcamp mellett horgonyzott. Nyilvánvalóan sok hiba történt a veszélyhelyzet kezelése alatt, ha csak figyelembe vesszük a tűz kioltására használni kívánt gőz

bevezetését a raktérbe, vagy a közelben tartózkodó evakuálásának elmulasztását, mivel reggel 8 és 9 óra között sok ember gyűlt össze az élénk színű lángok és a füst miatt.^{92, 93}

Bármely adott esemény következményei jelentősen csökkenthetők *hatékony vészhelyzeti tervezéssel és reagálással*. A Grandcamp teherhajóval történt baleset egyik lényeges tanulsága, hogy az első detonáció utáni robbanássorozat ellenére nem lettek további halálos áldozatok, mivel az esemény hatókörzetén tudták tartani a beavatkozásban nem résztvevő személyeket, ellenkező esetben több százán is megsérülhettek volna. Ezen körülmények ellenére is felvetődhet a kérdés mind a közvélemény, mind a hatóságok részéről, hogy engedélyezhető-e egy olyan létesítmény működése, amely nem képes hatékonyan leküzdeni a területén bekövetkezett káreseményeket. Fontos tehát kiemelni, hogy a balesetekre történő megfelelő színvonalú felkészülésnek és reagálásnak kiemelt szerepe van az élet és vagyónbiztonság fenntartásában, a veszélyes létesítmények környezetkárosító hatásainak csökkentésében, tehát a biztonságos üzemelés fenntartásában. A veszélyes anyagokkal kapcsolatos káreseményekre való eredményes felkészülés érdekében ezért három lényeges területre szükséges összpontosítani:

- az emberek védelme, beleértve a létesítményben lévőkre, a hatókörzetben jelenlévőkre, illetve a veszélyhelyzet esetén beavatkozókra,
- hatékony reagálás a veszélyes anyagokkal kapcsolatban bekövetkezett eseményekre,
- Az érintett felekkel történő hatékony kapcsolattartás, különösen az érintettekre és a média képviselőire.⁹⁴

A Grandcamp teherszállító hajó texasi katasztrófájához kapcsolódva meg kell jegyezni, hogy a 2020. augusztus 4-én Bejrútban történt katasztrófális következménnyel járó robbanás valószínűleg szintén ammónium-nitrát reakciója miatt következett be. A libanoni főváros kikötőjében feltehetően 2750 tonna műtrágya szabálytalan tárolása, illetve a közelben lévő vegyi anyag veszélyeit fel nem mérő tűzveszéllyel járó munkavégzés okozta legalább 150 ember halálát, illetve felbecsülhetetlen értékű anyagi kárt.⁹⁵

III. Összefoglaló

A fent említett események sajnos jól mutatják, hogy bár évtizedek óta használja az ipar és a mezőgazdaság a veszélyes anyagokat – különös tekintettel az ammónium-nitrátra, illetve a különböző szénhidrogén származékokra – még mindig nem kellő óvatossággal történik felhasználásuk. Hetvenhárom év telt el a texasi, illetve a bejrúti kikötőben történt események között, szinte kísérteties hasonlóságokat fedezhetünk fel a kiváltó okokban, úgy, mint a nem megfelelő tárolás, a dominóhatás figyelmen kívül hagyása.

További érdekesség, hogy USA-ban elvégzett egyes elemzések szerint, a veszélyes anyagokkal kapcsolatosan bekövetkezett ipari balesetek jelentős része csak kevés darabszámú kemikália jelenlétéhez köthető: vízmentes ammónia, klórgáz, propán és egyéb robbanékony elegyek okozták az események 70%-át, döntő többséggel az ammónium-nitrát nagyarányú ipari és mezőgazdasági felhasználhatósága miatt.⁹⁶

Elemelve a fent megnevezett eseményeket megállapíthatjuk, hogy mennyire fontos a tudásmegosztás, amely szintén lényeges eleme a kockázat alapú folyamatbiztonság rendszerének, de ugyanúgy a Seveso irányelvek és a hazai katasztrófavédelmi jogszabályok által előírt biztonsági irányítási rendszernek is. Megállapíthatjuk, hogy számos közös vonás van a két elvrendszer között, illetve kijelenthetjük, hogy szükséges foglalkozni a két rendszer kapcsolódási pontjaival. Jó gyakorlatokat is át tudunk venni akár a tengeren túlról, hiszen a rendszer ajánlásainak és előírásainak követésével jelentősen csökkenthető a veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemek kockázatai. A BIR és

⁹² Uo. 5.

⁹³ GALVESTON COUNTY THE DAILY NEWS: The Texas City Disaster (https://www.galvnews.com/news/specialreports/free/article_7c123c13_4053-57ba-98a5-65ff9373d7c1.html, letöltés ideje: 2020.05.04.)

⁹⁴ Uo. 5.

⁹⁵ BBC ONLINE: Beirut explosion: What we know so far (https://www.bbc.com/news/world-middle-east_53668493, letöltés ideje: 2021.01.05.)

⁹⁶ PÁTZAY GYÖRGY, DOBOR JÓZSEF: Ipari Tevékenységekből eredő veszélyforrások és elhárításuk; Nemzeti Közszerológiai Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet, Budapest 2016, ISBN 978-5527-91-3

a Kockázat Alapú Folyamatbiztonság rendszerek által támasztott előírások célja csökkenteni az iparbiztonsági szempontból veszélyes üzemek és létesítmények környezetkárosító hatásait.

5. ábra: A biztonságos üzemeltetés folyamata, Forrás: a Szerző [2020]

Az 5. összefoglaló folyamatábráról leolvashatjuk, a biztonságos üzemeltetés helyes folyamatát: a veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítmény üzemeltetése során meghatározzuk, illetve működtetjük, folyamatosan fejlesztjük a biztonsági irányítási rendszert felépítő elemeket. Ebben az esetben az üzemelési környezet megváltozása, vagy egy karbantartási tevékenység esetén is magasabb szinten tartható az üzembiztonság, elkerülhetők a káresemények. Ezen kockázat csökkentő lépések lehetnek a már korábban elhangzottak, így a megfelelő színvonalú oktatás, az eszközök megbízhatósága, a vészhelyzeti felkészülés és a további elemek.

IRODALOMJEGYZÉK

[1] BBC ONLINE: Beirut explosion: *What we know so far* (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-53668493>, letöltés ideje: 2021.01.05.)

[2] BM OKF: *ÚTMUTATÓ a biztonsági irányítási rendszerekkel kapcsolatban a SEVESO III. irányelv hazai bevezetésével módosuló jogszabályi előírások végrehajtásához* (forrás:

- https://regi.katasztrofavedelem.hu/letoltes/seveso/Utmutato_a_biztonsagi_iranyitasi_rendszerekkel_kapcsolatban.pdf, letöltés ideje 2021.01.02.)
- [3] CENTER FOR CHEMICAL PROCESS SAFETY.: *Guidelines for Risk Based Process Safety*; Wiley-Interscience 2007, ISBN 978-0-470-16659-0
- [4] KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: *Helyzetkép az iparról – 2018* (forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/jelipar/jelipar18.pdf>, letöltés ideje: 2021.01.06.)
- [5] MEXICO NEWS DAILY: *San Juan Ixhuatepec remembers one of world's worst industrial disasters* (forrás: <https://mexiconewsdaily.com/news/one-of-worlds-worst-industrial-disasters>, letöltés ideje 2021.01.06.)
- [6] PÁTZAY György, DOBOR József: *Ipari Tevékenységekből eredő veszélyforrások és elhárításuk*; Nemzeti Közszerződési Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet, Budapest 2016, ISBN 978-5527-91-3
- [7] SERFŐZŐ, Kálmán. (2020). *Veszélyes üzemek folyamatbiztonságának kockázatalapú irányítása és annak lehetőségei I.* *Hadmérnök*, 15(2), 19–30. <https://doi.org/10.32567/hm.2020.2.2> (forrás: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hadmernok/article/view/757/3912>, letöltés ideje: 2021.01.02.)
- [8] US DEPARTMENT OF LABOR, OCCUPATIONAL SAFETY AND HEALTH ADMINISTRATION: *Occupational Safety and Health Standards: 1910.119 - Process safety management of highly hazardous chemicals* (forrás: <https://www.osha.gov/laws-regs/regulations/standardnumber/1910/1910.119>, letöltés ideje 2021.01.03.
- [9] VASS Gyula: *Ipari katasztrófák szabályozása, új Uniói törekvések* (forrás: <https://www.magyardiplo.hu/iparikatasztrofak-cikkek/429-ipari-katasztrofak-szabalyozasa-uj-unios-toerekvések>, a letöltés ideje: 2021.01.02.)

A hazárdőr hazafi: Szemere Miklós

Absztrakt

A hazai sporttörténet egyik ikonikus alakja Szemere Miklós, akinek élettörténetéből egy múlt századi, szerencsejátékos, de mégis igazi hazafi alakja rajzolódik ki. Előadásomban Szemere munkásságát a hazafias és honvédelmi nevelés feladatkörén át világítom meg, kidomborítva az általa is preferált harcművészet, a lövészet és általánosságban a sport jelentőségét és szerepét akkor és ma. Napjainkra a sport a modern társadalmak életének szerves részévé vált, akkoriban még másként viszonyultak ehhez, ezért Szemere munkáját a fenti sportágakban az állam és a köz szolgálata szempontjából is bemutatom.

Keywords: patriotic and national defense education, target shooting, fencing, martial arts, national defense

Abstract

One of the iconic figures in Hungarian sports history is Miklós Szemere, whose life story reveals the figure of a gambler of the last century, but a real patriot. In my presentation, I focus on Szemere's work through the responsibilities of patriotic and national defense education, highlighting the importance and role of martial arts, shooting and sports in general, then and today. Nowadays, sport has become an integral part of the life of modern societies, at that time they were treated differently, so I present Szemere's work in the sport from the point of view of the state and public service.

Bevezető

Szemere Miklósról (1856–1919) az a szóbeszéd járta, hogy a szerencsejátékok történetének egyetlen győztese, Fortuna kegyeltje, aki nyereséggel jött ki az egész életén át szenvedélyesen és megállíthatatlanul üzött lóverseny- és kártyajátékokból. A játékszenvedélyt és a hazárdjátékot az erkölcs, a törvény és a társadalom sem nézi jó szemmel, mégis mint azt látni fogjuk a kártyaasztal és lóversenyzés világából is válhat valakiből sikeres üzletember, közéleti vezéralak, illetve haladó felfogású hazafi.

„Caput Gloriae Virtus!” hangzik a Szemere család jelmondata, vagyis „A dicsőség forrása a vitézség!”⁹⁸ De mit is jelent igazából a virtus és az erény, vitézség? Mára már továtűnt értékek ezek? Úgy vélem nem, a Szemere féle jelmondat azokra a szellemi, lelki, erkölcsi és nem utolsósorban testi, fizikai terhelehetőségre, illetve értékekre utal, melyek arra ösztönöznék minket, hogy nagy tetteket, nagy feladatokat hajtsunk végre. Ilyen szellemiségű ifjúságra, egy a testben és lélekben is alkalmazkodóképes, ugyanakkor ellenálló generációra bátran lehet alapozni a szebb és boldogabb jövőt, egy erős és virágzó Magyarországot. Ezek az elvek ma is megállják a helyüket. A családi jelmondat szellemi örökséghez hűen élt Szemere Miklós is, akinek legendás élettörténetét nemcsak tanulmányok, hanem neves írók is feldolgozták. Dolgozatom egyik célja az irodalmi művek valóságalapjának kutatása volt, másrészt Szemerének az ifjúságnevelés, a sport és a honvédelem ügyének előmozdításában végzett munkájának, a haza szolgálatának nézőpontjából történő összerendezése volt.

Szemere Miklós a magyar történelem egyik legősibb nemesi, de nem különösebben vagyonos családjában látja meg a napvilágot 1856-ban, a Zemplén megyei Kis-Azaron (ma Malé Ozorovce). Kérésére később egy történész, a családi eredetmondára alapulva egészen Huba vezérig vezette vissza

⁹⁷ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori iskola, doktorandusz, szabo.z@hm.gov.hu

⁹⁸ másik fordításban: „A legfőbb dicsőség a vitézség!”

vérvonalat, amiben sokan kételkednek, de IV. Béla koráig mindenképpen visszakövethető.⁹⁹

E hosszú történelmi időszakban a Szemerék több csatában is kiálltak a magyar érdekek mellett, de mégis a család az 1848-as eszméket képviselte a leginkább. A források szerint nagyapja testvérei közül László 1849-ben esett el, mint a hajdúk őrnagya, testvére József pedig megyei főszolgabíró volt, aki 1849-ben a véstörvényszék ülnökeként működött, ezért később fogságba is került. Harmadik fivérük Szemere Pál, a X. Honvéd zászlóalj parancsnokaként szolgált és 1848. szeptember 2-án Perlasz ostrománál esett el. A negyedik fiútestvér Szemere Miklós nagyapja, Szemere János szintén fogságba került a forradalomban történő szerepvállalásáért. Fia – Szemere Miklós édesapja – Szemere István pedig 17 évesen, honvéd főhadnagyként több csatában is harcolt, Buda ostrománál meg is sebesült.¹⁰⁰ Anyai nagyapja pedig Törösi Tamás egykori borsodi nemzetőrparancsnok volt. Szintén a Szemere családból származott Szemere Bertalan (1812–1869), aki az első felelős magyar kormány belügyminisztere, majd a Magyar Királyság második miniszterelnöke volt az 1848–49-es forradalom és szabadságharc alatt. Érthető módon életében a családi hagyományok és az ősök tisztelete, a leszármazás fontossága már fiatalkorától meghatározó szerepet játszott.

2. Szemere karrierje

Szemere tanulmányait több neves hazai és külföldi iskolában, egyetemen végzi, Miskolcon, Sárospatakon, Bécsben a Theresiánumban, Kolozsváron, majd Genfben és Oxfordban. Ezek után Budapesten szerzett jogi doktorátust és diplomata lett. Első megbízása 1886-ban Párizsba szólt, majd pár hónap múlva a szentpétervári nagykövetségre került. Innen egy nagyobb kártyanyeresége miatt Rómába helyezték át. Innentől kezdve a szerencsejátékok fontos szerepet kapnak az életében. Angol hatásra, nagy hangsúlyt fektet a sportra, fiatalon rendszeresen lovagolt, futott, vívott, célba lőtt. Krúdy szerint: „külsője mindenben egyező volt azzal az embertípussal, ahogyan a történelemtudósok az ősmagyarokat leírják.”¹⁰¹

1881-ben a hazalátogatása alkalmából botrányba keveredik, mikor hazafias hévtől duzzadva a Rákóczi indulót játszatja el a Casinóban az Osztrák-Magyar–Monarchia himnusza helyett. A diplomata pályája ezzel az incidenssel véget ért. Ekkor 35 éves és neve a szerencsejátékokkal fűződik össze leginkább a kártya és a lóverseny érdekl. Tekintélyes vagyonát is ebből alapozza meg, de komoly befektetései is vannak. Érdekes azt is tudni, hogy XIX. században a társasági érintkezésekben egész Európában fontos szerepet kaptak a kártyajátékok, tartalmukat tekintve a nagyon egyszerű szerencsejátéktól az igen bonyolult és taktikai alapokat igénylő játékokig sokféle megtalálható volt a társadalom minden szintjén. Míg egyesek aprópénzt, mások egész vagyonokat raktak az ördög bibliájának lapjaira, de a gyors meggazdagodás reményében hasonló vonzerővel bírt a lóverseny is.

Szemere tovább folytatja élénk társasági életét, állandó tagja a Casinónak, a Jokey Klubnak, rendszeres látogatója a lóversenyeknek Bécsben és Budapesten egyaránt. De az európai hírű Király utcai Kék Macska mulató-és bordélyháznak is rendszeres vendége.

1901-ben politikai pályára is vállalkozik, de a hazai sportéletet is fejleszteni akarja, így 1902-ben egybehangzó szavazattal a Budapesti Egyetemi Atlétikai Klub (BEAC) elnökének választják.¹⁰²

3. Az irodalomban

Titokzatos személyét legkézenfekvőbb, ha az irodalom felől közelítjük meg. Annál is inkább, mert több jeles író, költő például Szemere Miklós (1802–1881), Szemere Pál (1785-1861), Szemere Krisztina (Képlaki Vilma, 1792 – 1828) is Huba vezér családjából származnak.

Szemere Miklós ugyan írt is, röpiratokat, beszédeket, de az irodalomban elfoglalt helyét mégis inkább életvitelének köszönheti. Köztudottan jó barátságot ápolt Krúdy Gyulával (1878-1933), aki több

⁹⁹ Zarándy (Stefezius de Thurstern) A. Gáspár: *Huba vére. Szemere*. Hornyánszky Nyomda, Budapest. 1910.

¹⁰⁰ Nagy Iván: *Magyarország családai*. tizedik kötet, Szemere család. (Szemerei)

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/tizedik-kotet-9475/szemere-csalad-szemerei-A921/> (A letöltés ideje: 2020. 12. 09.)

¹⁰¹ Krúdy Gyula: *Szemere Miklós, de genere Huba, a magányos gavallér*. 1925.

¹⁰² Magyarország, 9. évf. 1902/280., 18.

regényében, elbeszélésében (Pl.: A vörös postakocsi (1913); Őszi utazások a vörös postakocsin (1917); Nagy kópé (1921); A velszi herceg (1926); A kékszalag hőse (1931); stb.) örökítette meg Szemere Miklós alakját. De Szemere nemcsak ihletként szolgált barátjának, hanem ő tanította meg vívni az író. Emellett összekapcsolta őket több közös vonás is, mindenekelőtt a kártyaszennvedély. Krúdy írásaiban gyakran feltűnnek az ördög bibliájának hívei, mivel az író is szenvedélyes kártyás volt, sőt ebből származó tartozásait néha tehetős barátja, Szemere fedezte. Kapcsolatuk mibenlétére ezen felül bőséggel találunk még példákat a szépirodalomban.¹⁰³

Krúdy barátai közé tartozott később Kellér Andor (1903–1963) is, aki valószínűleg az írótól kapott sugallatot és nyilván sztorikat, adalékokot is a Zöld gyep, zöld asztal című művéhez, melyben Szemere Miklós életrajzát adja közre.¹⁰⁴

4. A politikában

Szemere a politika színpadján is kipróbálta magát. Az 1896. évi általános választáson a krassói kerületben indul, de visszalép. A következő választásokon 1901-ben a tasnádi kerületben, szabadelvű programjával indul, ahol most megválasztják. 1904-ben kilép a kormánypartból és ifj. Andrássy Gyula gróf disszidenseihez csatlakozott, később pedig Hadik Sándor gróf lemondása után az 1905-ös időközi, majd az 1906-os rendes választásokon a köbölküti kerület képviselőjeként, alkotmánypartí tervvel indult. Programjában a haza-, vallás- és családszeretetet hirdeti, ezzel bejut. Tagja lesz a véderő bizottságnak is.

Körülbelül 30 beszéde és politikai, társadalmi témájú röpiratai bizonyítják, hogy duzzad benne a tettvágy, amely mögött a társadalmi igazságosságra való törekvés eszméje áll. Ennek szellemében küzdött azért is, hogy Magyarországon is európai módon válasszanak. Parlamenti karrierjéből egy konzervatív elveket valló, sovíniszta, rendkívüli jellemű politikus képe rajzolódik ki. Képviselőként az ifjúság neveléséről, újságíró-iskolákról és a honvédelemről tartott beszédeket.¹⁰⁵ Igazi sikereket azonban a politikai porondon nem ért el, mindvégig kívülálló volt, a maga útját járta.

Több más területen azonban sokkal eredményesebbnek bizonyult az a páratlan sport- és hazaszeretet, amely Szemere Miklós úr minden tetteiben megnyilvánult és állandóan új és új formákban mutatkozott meg a világnak.

5. A lósportban

Az egyik ilyen terület a lósport, amely a dualizmus korában a társasági élet egyik központi eseménye volt. A gróf Széchenyi István által hazánkban meghonosított sportágban az első magyar lóversenyt 1827. június 6-án tartották Pesten, az Üllői út melletti sík területen.¹⁰⁶ Az 1848–49-es szabadságharc után ugyan több éves szünet következett, majd az 1860-as évektől ismét tömegek szurkoltak a pálya szélén és a lelátókon. Szemere a lóversennyel részben Angliában, majd a párizsi külügyi szolgálatban ismerkedett meg közelebbről. Szemerét 1885-be a Magyar Lovaregylet (Jockey-Club) tagjává választják¹⁰⁷. E szervezet feladatai között, a versenyek szervezésén túl, az országos lótenyésztés erősítését, kiterjesztését, nemesítését találhattuk meg. Amikor 1886-ban Szemere Rómába kerül áthelyezésre, már saját lovakat is vásárolt és 1888-ban Sir Falstaff nevű lova megnyerte a legnagyobb akadályversenyt, a Grand Roma steeple chase-t.

A fogadásokon túl Szemerét a sportág társadalmi szerepe is foglalkoztatta, ugyanis a lóversenysport szellemiségében élénken élt az eredeti Széchenyi-koncepció, miszerint ez a sportág önmagán

¹⁰³ Téglás Tivadar: *Szemere Miklós az irodalomban*. <http://szemeretelep.hu/dr-teglas-tivadar-barati-korunkben-megtartott-eloadasai/szemere-miklos-az-irodalomban/> (A letöltés ideje: 2021. 01. 02.)

¹⁰⁴ Kellér Andor: *Zöld gyep, zöld asztal*. Szépirodalmi, Budapest, 1957.

¹⁰⁵ Szemere Miklós: *Négy országgyűlési beszéd: Homestead. Az ifjúság nevelése. Újságíró-iskola. Honvédelmi nevelés*. Budapest, Athenaeum, 1902., Szemere Miklós: *Országgyűlési beszéd a hadseregről* 1903. február 27-én. Budapest, Athenaeum, 1903.

¹⁰⁶ *Csikósok és angol zsokek az első pesti lóversenyen*. <https://multkor.hu/20121112/csikosok-es-angol-zsokek-az-első-pesti-loversenyen> (A letöltés ideje: 202. 01. 02.)

¹⁰⁷ Magyar Lovaregylet választmányi ülési jegyzőkönyvei 1877-1886. (kézirat) 1885. május 5. – Magyar Mezőgazdasági Múzeum könyvtára.

túlmutató, közhasznú célok előmozdításának is az eszköze. Szemere Miklós 1909-ben közzétett felhívásában ugyanezeket a gondolatokat propagálta: „a sportot a közérdek és az ország szolgálatába kell állítani, mert ebben az egyben lehetünk világváros. Nemzetközi versenyek rendezése felpezsdítené az ország gazdasági és társasági életét egyaránt.”¹⁰⁸

Először Tatán az Egység utcában, majd Bécsben alapított versenyistállót, ahol a kor szokása szerint angol szakembereket alkalmazott, hazai pályán először 1892-ben futott versenylova.

Istállóiban a külföldiek helyett egyre több magyar szakembert, saját nevelésű versenyzőket alkalmazott.¹⁰⁹ Ezért lovasai számára Tatán elméleti képzést is szervezett, amihez a kérésére lefordított külföldi szakirodalom szolgáltatta az alapot, de komoly hangsúlyt helyezett a zsokék erkölcsi nevelésre is. A tehetséges szakembereket Angliába vagy az államokba küldte tanulmányútra, hogy elsajátíthassák a sportág legapróbb fortélyait, amiket azután itthon kamatoztathatnak. Szemere felfedezettje volt többek között Bonta Ferenc, aki elsőként vette fel sikeresen a versenyt a külföldi zsokékkal, ő lett az első magyar champion zsoké, aki több világversenyen is sikeresen képviselte hazánkat.^{110 111}

Szemere egyike azoknak, akiknek a magyar lovassport a legtöbbit köszönhet. A sporteredmények mellett a legnagyobb érdeme a magyar szakemberek, lovasok felkarolása volt, amely a haza érdekeit is szolgálta.

Ha a hamarosan bekövetkező nagy világgézésre gondolunk, ahol a huszárok fényes haditetteket hajtottak végre, de véres veszteségeket szenvedtek, vagy az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének a körülbelül másfélmillió lovat kitevő veszteségére gondolunk, már jobban megítélhető a lovastudás és a lovak, a haza és a honvédelem ügyeinek összefüggése is.¹¹²

6. A Judo

Azonban időben kissé visszaugorva egy másik háború tapasztalatairól is említést kell tennünk, amik szintén felkeltették Szemere érdeklődését is. A XX. század elején dúló orosz–japán háborúban (1904–1905) kívánták a felek eldönteni, hogy a két nagyhatalom közül melyik lesz a Távol-Kelet (elsősorban Kína és Korea) gyarmatosítója. Mint ismeretes a háború Japán győzelmével végződött, ami felhívta a figyelmet a japánok sikerei mögött meghúzódó „titokra”. A kor hadtudományi szakértői szerint ugyanis a győzelemhez a japán katonák harcművészetekben való jártassága segítette őket.¹¹³ Ezért egycsapásra élénk érdeklődés támad a nagyvilágban a keleti harcművészetek iránt.

Általánosságban elmondható, hogy a testnevelés és a sport a nemzeti öntudat fejlesztésének eszköze. De Szemere Miklós gondolkodása ezen is túlmutatott, Ő a honvédelem érdekében kívánta fejleszteni a fiatalság sporttevékenységét. Mivel a fizikai erőpróbán túl a judo a „jellemképzés terén is komoly pedagógiai eszköz” így a honvédelmi nevelés kiváló kelléke lehet. Ezt felismerve és a magyar érdekek érvényesítéséhez Szemere gyorsan cselekedett, diplomáciai úton felkérést küldött Japánba. Így 1903-ban, Európában elsőként Szemerének sikerült dzsúdó edzőt hozatni Japánból. Sasaki Kichisaburo, a sportágat alapító Kano mester egyik tanítványa Lőrincen és a BEAC sporttelepén több mint fél évig oktatott, az első magyar szakkönyv megírásában is segédkezett, de még vidéki bemutatókat is tartott. Itt érdemes azt is megemlíteni, hogy az utazás és a tanfolyam minden költségét Szemere fedezte.¹¹⁴

A több hónapos tanfolyam hallgató között katonák, rendfenntartók és egyetemi hallgatók voltak,

¹⁰⁸ Szemere Miklós: *Magyar versenyügy és a főváros*. Vadász- és Versenylap 53. évf. 1909./ 61. szám 381.

¹⁰⁹ Bacher-Tuli Andrea: „A Zöld Színpad” *A lóversenyzés mint a társas reprezentáció fejlesztő intézménye a dualizmus korában (1867-1918)*, doktori disszertáció, ELTE BTK, Budapest, 2012.

¹¹⁰ Szemere Miklós *felfedezettjei: Magyarok a világ lóversenypályáin*. Lovarda 2019/6., 32–34.

¹¹¹ Tuli Andrea: *A zöld színpad, A lóverseny, mint a társasági reprezentáció egyik intézménye*. <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00033/tuli.html> (A letöltés ideje: 2020. 12. 17.)

¹¹² <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/masfelmillio-lo-pusztult-el-az-also-vilagaboruban.html>

¹¹³ Sasaki Kichisaburo, fordította: dr. Speidl Zoltán: *Djudo a japán dzsiu-dzsiu tökéletesített módszere*. Magánkiadás, Budapest, 1907.

¹¹⁴ Halász Attila: *Szemere Miklós és a japán harcművészet magyarországi kezdetei I. rész – Italo Santelli és Sasaki Kichisaburo*. 2020. 05. 06. <http://onedropzen.hu/karate/2020/05/06/szemere-miklos-es-a-keleti-harcmuveszet-magyarorszag-kezdetei-1-resz/> (A letöltés ideje: 2020. 08. 29.)

mégis a képzés végre 60-ból alig 4 fő maradt a csoportban. A japán mester szerint: „az állandó érdeklődés és a megkívánt odaadás” hiányában a magyarok nem érettek még a judóra. Szerencsére a maroknyi utánpótlásból és Szemere további támogatásából a Judo mégis gyökeret vert idehaza is.^{115 116}

7. A vívás

A judo korai megjelenése Magyarországon nagyban hozzájárult a harcművészetek és a küzdősportok pedagógiai értékeinek felismeréséhez. Azonban ez nem volt újdonság Szemere számára, hiszen tudjuk, hogy kedvelte és fiatalon űzte is a vívást. Így talán nem meglepő az sem, hogy 1876 még egyetemi hallgató korában tagja volt annak a küldöttségnek, amely Abdul Kerim pasának a magyar ifjúság díszkardját vitte.

Szemere szerint a vívás „edzi a testet, egyensúlyt, nyugalmat ad. Megbecsülhetetlen férfias sport, és nemcsak egészséges testgyakorlat, de nevel is” emellett ápolja és fejleszti a katonai szellemet is.¹¹⁷

A fenti gondolatoknak tested adva, hazafias indítatásból, Széchényi csodálójaként és elkötelezett sportemberként, 1893-ban kísérletet tesz a Wesselényi és Széchényi által kezdeményezett híres Wesselényi Vívókör életre keltésére, sajnos a folyamat elég akadozva indul meg és csak 3 évvel később jegyzik be a clubot.¹¹⁸

Mindezek ellenére végül mégis sikerül az előkelő, agilis vívókör létrehozása. A sportág népszerűsítésére vívó akadémiát¹¹⁹, vívó estéket tartottak és egészen az 1930'-as évekig működött is a club, aminek a versenyire az értékes díjakat Szemere biztosította.

A szakmai munka beindítására a korszak elismert edzőjét, az olasz Itallo Santelli (1866–1945) mestert kéri fel. Az itáliai mester megreformálja a magyar vívást, ezzel több évtizeden keresztül biztosítja a magyarok helyét a világ vívósportjának élvonalában.¹²⁰ Santelli legismertebb tanítványai között voltak Gerevich Aladár, Gerde Oszkár, Petschauer Attila olimpiai bajnok kardvívók.¹²¹

Annak érdekében, hogy Szemere kezdeményezését a haza és a sport szemszögéből is helyesen ítélhessük meg, tisztában kell lenni azzal, hogy akkoriban a magyar vívósport nemzetközi szintre lépését az Osztrák–Magyar Monarchia kimondottan hátráltatta. Csak az 1908. évi nyári olimpiai játékokon aratott győzelmek után indult igazi fejlődésnek a magyar vívósport.

Visszakanyarodva témánk vezéralakjához és a víváshoz, azt írja róla Krúdy, hogy Szemere is jól vívott: „A vívőlecke alatt szilárdan állott ebben a kézben a kard, sem az öreg Keresztési, sem az öreg Santelli nem tudták kiütni (vagy talán nem is akarták)”.¹²²

Feltehetőleg magabiztos tudásában bízva esett Szemere választása a kardra, abban a politikai indíttatású párbajban, amit 1899-ben Gajári Ödönnel vívott.¹²³

Érdekes epizód az is, hogy Szemere Miklós 1907-ben – röviddel Sasaki Kichisaburo távozása után – európai körúton lévő japán mestert Tobaru Takisaburo-t és társát is meghívta Magyarországra. A vendégek Santelli Italo lovag vívómester termét is meglátogatták, majd a japánok sajtószerű nemzetközi vívó öltözetükben tartottak bemutató egy vívó estén.¹²⁴

A vívás és a judo is a harci művészetek közé sorolható, melyeknek a fizikai-, erkölcsi-, és

---

¹¹⁵ ugyanott.

¹¹⁶ Sasaki Kichisaburo, fordította: dr. Speidl Zoltán: *Djudo a japán dzsiu-dzsicu tökéletesített módszere*. Magánkiadás, Budapest, 1907.

¹¹⁷ Szemere Miklós: *Fiatal véreim*. Budapest, 1897.

¹¹⁸ Budapesti Közlöny, 30. évf. 1896./180. szám, 2.

¹¹⁹ vívó tanfolyam

¹²⁰ Az olasz vívómódor, a könnyebb kard és a sorszerűbben vívott stílus leváltotta a nehézkes, inkább harcszerűbben forgatott magyar módot.

¹²¹ Sportvilág, 1897/18., 4.

¹²² Keresztessy József (1819–1895) legendás vívómester, a magyar kardvívóiskola megalapítója volt.

¹²³ Ország-Világ 20. évf. 1899./1., 1.

¹²⁴ Az Újság, 5. évf. 1907./252., 14.

jellemfejlesztő hatásukat ezen a fórumon talán nem szükséges külön bizonyítani.¹²⁵ De ezeken felül Szemere a nemzeti erő fejlesztése érdekében egy újabb honvédelmi célú és gyökerű sportág nemzeti sporttá fejlesztésében is komoly eredményeket ért el.

8. A céllövészet

Ahol a céllövészet története szóba kerül, ott egyhamar Szemere Miklós neve is felbukkan. A korabeli beszámolóiban gyakran a lövészet apostolaként is emlegetik, amit nem tesznek alaptalanul, ugyanis Szemere Miklósnak kiemelt jelentőségű szerepe volt a céllövészet magyarországi történetében. Munkájának és anyagi áldozatának eredménye katonai és sportszakmai szempontból is komoly jelentőséggel bír.

Mint az Szemere Miklós 1902. április 29-i képviselőházi felszólalásából is láthatjuk, jó érzékkel ismerte fel a kor háborújának hatását a hadművészet fejlődésére: „Tisztelt Képviselőház! A búrok oly ideális célú lövő sereget mutattak be a világnak, hogy ez az egész hadi taktikát megváltoztatja. Az állam rendszeresítse a céllövészt az egész magyar birodalom területén. Hozzuk be a nevelésbe 10 éven felüli fiúgyermeknél a fegyverkezést és céllövészt. Teremtsünk egy olyan nemzetet, amelyre megnyugvással tekintsen le a magyar király! T. Ház! Így a magyar haza, azaz a király és a szabadság örökké élni fog.”¹²⁶

Szemere képviselőházi beszéde nemcsak a képviselők soraiban, hanem katonai körökben is élénk visszhangot keltett.¹²⁷ De még mielőtt túlzott militáns eszmék forrásának tekintenénk a fenti sorok szerzőjét, ismerjük meg a szavai mögött álló gondolatvilágot teljesebben.

A beszédében kitért arra is, hogy „a céllövésben oktatni kell; oda kell fejleszteni a nemzetet, hogy a lövés nemzeti passziója, sportja legyen. Lehet erre nevelni a fiatalságot és oda vinni, hogy a korcsmai virtuskodás helyett a céllövésben legénykedjenek.”¹²⁸ Az így megszerzett tudás pedig honvédelmi szempontból kifejezetten értékes, ami Szemere a megfogalmazásában így hangzott: „A hadierények lelegeje, harcképességének alapköve a pontos céllövésben és találásban van, s honvédelmi szempontból nem meghalni kell a hazáért, de élni és az ellenséget eltalálni.”

E gondoltok szellemében 1904-től még a hadipuska kezelését oktató lövésztanfolyamokat is szervezett fiatalok számára, amit később a HM-is felkarolt.¹²⁹ Ezeken az ifjúsági lövésztanfolyamokon, a háború kitöréséig hozzávetőlegesen 20 000 iskolás fiú tanult meg löni.¹³⁰

Az eddigiekből is látszik, hogy Szemere Miklósról több mindent is el lehet és kell is mondani a honvédelmi nevelés kapcsán. Többek között láthattuk, hogy néhány alkalommal felszólalt az országgyűlésben az ifjúság sportja és a honvédelmi nevelés, különösen a lövészet fontossága ügyében. Azonban Szemere pártszempontoktól semlegesen a haza érdekében szólt, így a kor zavaros politikai viszonyai között a képviselők figyelmét e fontos kérdés nem ragadta meg kellőképpen. Pedig nem sokkal később, a Nagy háború eseményei igazolták, hogy életbevágóbb, sürgősebb kérdéseket senki sem hozott napirendre a tisztelt házban a kiegészítés óta. „Mintegy látnoki lélekkel megérezte Szemere a közel jövő rémes eseményeit s ezekre akarta előkészíteni véreit, megacélozni a magyar föld fiainak izmait és idegeit. A honvédelmi nevelés fontosságát fejtegette, melyet, ha elmulasztunk,« elvész Tokaj, Budavár, elvész a magyar becsület».”

Szerencsére Szemerét a közömbösség, mellyel eleinte eszméit fogadták, nem kedvetlenítette el és nem tett le céljairól, ehelyett hamar világossá tette, hogy a hangoztatott elveit igyekeznek a gyakorlatban is megvalósítani.

8.1. A szentlőrinci lövölde

149

¹²⁵ Simicskó István – Szabó Zoltán alev.: *Önvédelem – honvédelem: a harcművészetek jelentősége és szerepe a honvédelmi nevelésben*. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021./3.,

¹²⁶ Szemere Miklós 1902. április 29-i képviselőházi felszólalásából

¹²⁷ *A szentlőrinczi lövőház*. Magyar Szalon, 39. kötet, 20. évf.1903./2., 913.

¹²⁸ Szemere Miklós 1902. április 29-i képviselőházi felszólalásából

¹²⁹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/AllamiKoltsegvetes_1908/?pg=2449&layout=s&query=1%C3%B6v%C3%A9szet (A letöltés ideje: 2020.11. 07.)

¹³⁰ Gergely Ferenc, Kiss György: *Horthy leventéi*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976., 17.

Egy hatalmas kártyanyereség után 1902 őszén Szemere Miklós megtekinti az eladó Cséry-birtokot Puszta Szent-Lőrinczen. Üzleti lehetőséget lát a területben, így nyomban megveszi. Elképzelése szerint kis egységekre bontva értékesíti, lakóövezetet létesít. Ugyanakkor a fentiek ismeretében már érthető indíttatásból elhatározza, hogy a terület egy részén modern, európai igényeket is kielégítő, 300 méter lőtávolságú lövöldét építtet. A pár hónap alatt elkészült pazar létesítményről így számol be a sajtó: „Maga a lövőház berendezése oly tökéletes, hogy nemcsak hazánkban páratlan, de Svájc vagy Angolország bármely sportegyesülete megirigyelheti tőlünk.”¹³¹

Szemere értékes pénzdíjazású nemzetközi versennyel kötötte egybe a nagyszámú, neves vendégek részvételével megtartott megnyitót, ahol a lövőház emlékkönyvének első lapjára ezt írta: „Építtetem a magyar ifjúságnak, hogy tanulja megvédeni hazáját.”¹³² És ez nem költői túlzás, ugyanis a Szemere féle lövölde 300 méteres hosszával már alkalmas volt a hadipuska szám gyakorlására is, amire más céllövő lőterek esetében alig találhatunk példát.

A megnyitót követően megindultak az országos, majd a nemzetközi löversenyek, melyek egyfajta társadalmi eseményként is szolgáltak, ahol Szemere pompás vendéglátásról gondoskodott a sokszor több ezres tömegnek, de valódi értékét – honvédelmi, sport és társadalom szempontjából is – a céllövősportba bekapcsolódó fiatalok gyarapodó tömegei és javuló eredményeik jelentették. A híresztelések szerint, áldozatos munkáját az udvarnál is elismerni készültek: „Szemere Miklóst, a nemzeti erő fejlesztése terén kifejtett áldozatkész és sikeres működésének elismerésül a király valóságos belső titkos tanácsossá fogja kinevezni”.^{133 134}

A fiatalok tájékoztatására, az ifjúsági lövölde hivatalos lapjával megindította A Cél című társadalmi, közgazdasági, szépirodalmi és sport folyóiratot is. 1913-ban pedig a már említett Krúdy Gyulát is itt látja vendégül Szemere egy rangos verseny alkalmával. A lövöldei látogatás élményét az író A kékszalag hőse című regényében örökíti meg.

1908-ban Szemere Amerikából még egy úgynevezett „sub-target-lőgyakorlógép”-et is hozatott a lövőházba. Feltételezem, hogy ennek háttérében a fiatal fiúk fegyverhez szoktatása, a célzás gyakorlása és nem utolsósorban a lövészet olcsóbbá tételének szándéka lehetett, hogy ezzel is a már említett ifjúsági lövész tanfolyamok hatékonyságát javítsák. Az viszont biztosan kijelenthető a sajtó tudósítások alapján, hogy a pusztaszentlőrinci lőtérén tartott „lőszimulátor” bemutatóján – a tanfolyamokat ekkor már költségvetési forrásokkal is támogató – honvédelmi miniszter és a vezérkar több magas rangú tisztje is részt vett.^{135 136}

Az első világháború közeledtével egyre inkább hadi célokat szolgált a létesítmény, melynek töltéseit a lakosság kérésére megmagasítják 1913-ban. Az egyre sűrűbb beépítettség miatt, lakossági követelésre, 1928-ban végül betiltották a lőtér működését. Ezt követően a létesítmény a településhez került, társasági események színhelye, majd öltöző lett. Szerencsére végül gondos kezekbe került és ma kávéházként üzemel.

8.2 Szemere és a lövészet első olimpiai aranya

A Szemere féle lövölde pár évtizedes története ugyan jóval elmarad Európa lövészklubjainak sokkal hosszabb múlttal büszkélkedő mozgalmaitól, de ez nem tükröződik az eredményekben.

Prokopp Sándor (1887–1964) a céllövészettel már gyerekkorában megismerkedett, de versenyszerűen csak a BEAC keretein belül, a pusztaszentlőrinci Szemere-lövöldében kezdett el komolyabban foglalkozni. 1908-ban szabadpuska versenyszámban már a londoni olimpián is indult, de végül nem ért el helyezést. Viszont kitartóan készült tovább, ekkor már a 300 m-es hadipuska számra váltott. Az eredményei javultak, de a szövetség Hammersberg Géza mögött, csupán tartalékként számolt vele a

¹³¹ Magyarország, 10. évf. 1903./ 110., 8.

¹³² Dávid Sándor, Dobor Dezső, Prokopp László: *A Prokopp*. BEAC, Budapest, 2018.,

¹³³ Pesti Napló, 55. évf. 1904. /128., 3.

¹³⁴ A kinevezés hivatalos nyomára eddig nem bukkantam rá.

¹³⁵ Vasárnapi Újság, 55. évf. 1908./49., 995.

¹³⁶ Állami költségvetés 1908., 90.

stockholmi olimpián. Ide egy visszalépés miatt végül saját költségén jutott ki.¹³⁷ A nehézségek ellenére a honvédelem szempontjából legfontosabb versenyben mégis Prokopp nyert, megszerezve ezzel a magyar lövészsport első olimpiai aranyát!

A BEAC elnökének, Szemere Miklósnak a magyar sportlövészet fejlesztésébe fektetett munkájának elismerést, egyben elveinek igazolását, dr. Prokopp Sándor sikere jelentette. Ennek hírére ugyanis felvirágzott hazánkban is a sportlövészet. Szemere munkálkodása és anyagi áldozata, valamint Prokopp szenzációs eredménye hatására a lövészsport igazán nagyot fejlődött hazánkban. Sajnos a háború, mint megannyi mást ezt a kedvezően alakuló folyamatot is megtörte.

Szemere hitt a győzelemben, de a háborút záró megalázó fegyverszünet őt is lesújtotta. Napokig nem fogadta még legbizalmasabb embereit sem, és csak szótlanul üres szemekkel bámult. Mindazt, ami történt, már előre megjövendölte, csak akkor senki sem hitt neki. 1919. augusztus 19-én hunyt el Bécsben.

Szemere a haza szolgálatában

Az ifjúságon épül a haza jövője. Szemere e gondolat mentén célul tűzte ki magának a fiatalság felrázását, melyhez a sportban látott megfelelő nevelő hatású eszközt. A lovaglás, a judo, a lövészet, vagy a vívás számára ugyanúgy becses volt, jól beleillettek az ősmagyar katonai szellemet fellobbantani szándékozó elképzelésbe. Ugyanis ezek mindegyike honvédelmi jellegű sportág, közös vonásuk, hogy a fizikai fittségen túl az erkölcsi nevelést is közvetítik, katonai gyökereik és hasznosságuk pedig magától értetődik.

Szemere ifjúkori ideálja nem változott érett férfikorára sem: A magyarság, a hazafiság mindig első helyen maradt. Szemere, a családja jelmondatához hűen, a honvédelmi jellegű sportokban egyre több teret és lehetőséget adott a magyar ifjúságnak, hogy ezáltal serkentse őket a hadi erényekre, a virtusra, amelyből majd a dicsőség fakad.

Diplomáciai pályáját ugyan a császár szolgálatában kezdte, de beszédjeiben, írásaiban és fiatalok érdekében végzett munkájával mind a magyar haza érdekeit szolgálta. A magyar ifjúság testi, szellemi és nemzeti irányba való fejlesztése tekintetében különösen mi katonák tudjuk megérteni cselekedetinek hasznosságát, mi tudjuk csak igazán nagyra becsülni a haza érdekét szolgáló fáradozásait. Remélem, hogy írásommal mások figyelmét is ráirányíthattam arra a szép és nemes feladatra, amibe Szemere nagy lendülettel vágott bele és ahol ma is akad tennivaló.

Tudományos oldalról megközelítve a tanulmányom egyik célja az irodalmi művek valóságálapjának igazolása volt. E tekintetben úgy találtam, hogy Kellér Andor életrajzi műve meglehetősen hűen, bár nem teljesen árnyaltan mutatja be Szemere Miklóst. Krúdy írásai, főként az Alvinczi kötetek csak merítenek Szemere titokzatos személyiségéből és élettörténetéből, így csak részben köthetők valós tényekhez.

Szemerének az ifjúságnevelés, a sport és a honvédelem terén végzett munkájának reális megítélése, az eltelt több, mint száz év változásainak fényében egyre nehezebb. Azonban a fent tárgyalt területek mindegyikén tártam fel olyan eredményeket, melyek azt bizonyítják, hogy Szemere ideálja a kezdetektől a magyar haza érdekeit szolgálta, a megvalósításhoz viszont a hazardjátékok nyitottak utat.

9. Szemere Miklós emlékezete

Érdemtelen lenn az utókor, ha kimaradna Szemere Miklós üzletember, politikus, diplomata, sportember nevének megismertetése a mai fiatal korosztályban. Történelmünk sokoldalú egyénisége sokat tett a jövő ifjúságáért, a honvédelmi nevelésért, így a Honvédelmi Sportszövetség támogatásával elindított Szemere Miklós Vetélkedőben is rendhagyó kihívásokkal találkozhatnak a fiatalok. Ebben felhívjuk a figyelmüket a hazafias értékekre, a hazai táj szépségeire, a magyar értékekre, a tudásra, a sportra, de leginkább a haza szeretetére. A népszerű verseny teret enged a fiataloknak, hogy vetélkedjenek, küzdjenek ebből pedig új dicsőség születhessen!

---

¹³⁷ Dávid Sándor, Dobor Dezső, Prokopp László: *A Prokopp*. BEAC, Budapest, 2018.,

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- A szentlőrinczi lövőház. Magyar Szalon, 39. kötet, 20. évf.1903./2., 913.
- Állami költségvetés 1908., 90.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/AllamiKoltsegvetes_1908/?pg=2061&layout=s&query=1%C3%B6v%C3%A9szet (A letöltés ideje: 2020.11. 07.)
- Az Újság, 5. évf. 1907./252., 14.
- BACHER-TULI Andrea: „A Zöld Színpad” A lóversenyzés, mint a társas reprezentáció sajátos intézménye a dualizmus korában (1867-1918). doktori disszertáció, ELTE BTK, Budapest, 2012.
- Budapesti Közlöny, 30. évf. 1896./180., 2.
- Csikósok és angol zsokek az első pesti lóversenyen. https://multkor.hu/20121112_czikosok_es_angol_zsokek_az_elso_pesti_loversenyen (A letöltés ideje: 202. 01. 02.)
- DÁVID Sándor, DOBOR Dezső, PROKOPP László: A Prokopp. BEAC, Budapest, 2018.,
- GERGELY Ferenc, KISS György: Horthy leventéi. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976., 17.
- HALÁSZ Attila: Szemere Miklós és a japán harcművészet magyarországi kezdetei 1. rész – Italo Santelli és Sasaki Kichisaburo. <http://onedropzen.hu/karate/2020/05/06/szemere-miklos-es-a-keleti-harcmuveszet-magyarorszag-kezdetei-1-resz/> (A letöltés ideje: 2020. 08. 29.)
- Másfélmillió ló pusztult el az első világháborúban. <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/masfelmillio-lo-pusztult-el-az-elso-vilaghaboruban.html> (A letöltés ideje: 2020. 12. 17.)
- https://library.hungaricana.hu/hu/view/AllamiKoltsegvetes_1908/?pg=2449&layout=s&query=1%C3%B6v%C3%A9szet (A letöltés ideje: 2020. 11. 07.)
- KELLÉR Andor: Zöld gyeplő, zöld asztal. Szépirodalmi, Budapest, 1957.
- KRÚDY Gyula: Szemere Miklós, de genere Huba, a magányos gavallér. 1925.
- Magyar Lovaregylet választmányi ülési jegyzőkönyvei 1877–1886. (kézirat) 1885. május 5. – Magyar Mezőgazdasági Múzeum könyvtára. Budapest, 1885.
- Magyarország, 10. évf. 1903./ 110., 8.
- Magyarország, 9. évf. 1902./ 280., 18.
- NAGY Iván: Magyarország családai. Tizedik kötet, Szemere család. (Szemerei).
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/tizedik-kotet-9475/szemere-csalad-szemerei-A921/> (A letöltés ideje: 2020. 12. 13.)
- Ország-Világ 20. évf. 1899./1., 1.
- Pesti Napló, 55. évf. 1904. /128., 3.
- Sasaki Kichisaburo, fordította: dr. Speidl Zoltán: Djudo a japán dzsju-dzsicu tökéletesített módszere. Magánkiadás, Budapest, 1907.
- SIMICSKÓ István – SZABÓ Zoltán alez.: Önvédelem – honvédelem: a harcművészetek jelentősége és szerepe a honvédelmi nevelésben. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021./3., Sportvilág, 1897./18., 4.
- Szemere Miklós 1902. április 29-i képviselőházi felszólalásából
- Szemere Miklós felfedezettjei: Magyarok a világ lóversenypályáin. Lovarda, 2019/6., 32–34.
- Szemere Miklós: Fiatal véreim. Magyar pedagógia, 1897., 505–507.
- Szemere Miklós: Magyar versenyügy és a főváros. Vadász- és Versenylap 53. évf. 1909./ 61. szám 381.
- SZEMERE Miklós: Négy országgyűlési beszéd: Homestead. Az ifjúság nevelése. Újságíró-iskola. Honvédelmi nevelés. Budapest, Athenaeum, 1902., Szemere Miklós: Országgyűlési beszéd a hadseregről 1903. február 27-én. Budapest, Athenaeum, 1903.
- ÉSZÁS Tivadar: Szemere Miklós az irodalomban. <http://szemeretelep.hu/dr-teglas-tivadar-barati-korunkben-megtartott-eloadasai/szemere-miklos-az-irodalomban/> (A letöltés ideje: 2021. 01. 02.)
- TULI Andrea: A zöld színpad, A lóverseny, mint a társasági reprezentáció egyik intézménye. <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00033/tuli.html> (A letöltés ideje: 2020. 12. 17.)
- Vasárnapi Újság, 55. évf. 1908./49., 995.
- ZARÁNDY (Stefezius de Thurstern) A. Gáspár: Huba vére. Szemere. Hornyánszky Nyomda, Budapest. 1910.

Korszerű taktikai hálózatok a Magyar Honvédségben

Absztrakt

A felgyorsult katonai műveleti tervezésnek köszönhetően megnövekedett az igény az információ gyors és biztonságos gyűjtésére, tárolására, feldolgozására és továbbítására. A legtöbb állam nem képes egyedül végrehajtani kiterjedt katonai műveletet, helyette a koalíciós megoldásokat helyezik előtérbe. A katonai vezetők felismerték, hogy a gyors döntéshozatal előfeltétele az információk bizalmassága, sértetlensége és rendelkezésre állása. A nemzeti és szövetséges stratégiákban az információs műveleti képesség éppen ezért egyre inkább központi elemként merül fel. A kibervédelmi, interoperabilitási képesség fontos ismerv lesz a jövőbeli katonai erők hálózatok központi műveleteiben. A nemzeti és szövetségi infokommunikációs hálózatok vizsgálata és célirányú fejlesztése elengedhetetlen a közös hálózatban szereplő eszközök és rendszerek megfelelő működéséhez. Jelenleg a Magyar Honvédség szakemberei aktívan dolgoznak a nemzeti hálózati és kibervédelmi műveleti képességek technikai kialakításán, amelyekre a nemzeti és szövetségi harci tevékenységek során egyre inkább szükség lesz.

Kulcsszavak: harcvezetés; infokommunikáció; hálózatosság; digitalizáció; kibervédelem;

Bevezetés

A XXI. században a katonai erők műveleteiben fontos változások következtek be az információtechnológia területén. A taktikai hálózatok ismérve, hogy időszakos korszerűsítésen mennek keresztül, melyek egyrészt a már meglévő rendszerek fejlesztési, valamint az új rendszerek beszerzési és integrálási folyamataiból tevődnek össze. Mindezekkel párhuzamosan az infokommunikációs rendszerek funkcionális és biztonsági kérdései is újraértékelődnek. A taktikai hálózatok jelentős mértékben vesznek részt a kibertérben, különös tekintettel a tábori rendszerekre. A többnemzeti műveletek kapcsán kifejezetten jelentős az interoperabilitási képesség, amelynek korszerű, modern kifejtése a Magyar Honvédség nemzeti és NATO szövetségi műveletei miatt is fontos. Az információs képességek befolyásolhatják a Magyar Honvédség harcvezetését, s vele a hálózatban végrehajtható műveleteket. Jelen dokumentum a szerző a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola doktoranduszaként meghatározott kutatási területét mutatja be, a témában releváns, alapvető szakmai kérdések megválaszolásával. „*A Magyar Honvédség infokommunikációs támogatásának lehetséges fejlesztése a NATO követelményeknek és a kibervédelmi kihívásoknak megfelelően.*” című témaválasztás, motiváció a szerző saját, a hálózat alapú katonai projekteken való munkahelyi feladataival párhuzamba köthető. A taktikai hálózatok fejlődését, korszerűsítési folyamatait a Magyar Honvédség a digitalizációs igények alapján igyekszik teljesíteni, hasonlóan más országok katonai erőihez. A terület fontosnak vélt, hiszen a taktikai hálózatok digitalizált harcvezetésével kapcsolatos hiányosságok, hézagok számos még megválaszolatlan kérdést vetnek fel a korszerűsítés kapcsán.

A probléma, hogy a kibertér védelme, az eszközök interoperabilitási képessége, a híradó-informatikai eszközök rendszeresítési folyamatai mind-mind olyan része a taktikai hálózatoknak, amelyek jövőképe egyelőre csak körvonalazható, bizonytalanra téve a hozzájuk kötött funkcionális és védelmi igények megvalósulását. A cél tehát meghatározni azokat az igényeket, amelyek a Magyar Honvédség hálózat alapú katonai műveleti képességét érinti. A vizsgált területről nem található olyan összegzett forrás, amely a Magyar Honvédség taktikai hálózatainak feltételezhető korszerűsítési igényeit írná le. Jelen dokumentum vizsgált területe tehát a Magyar Honvédség taktikai hálózatainak azon részei, amelyek kapcsán kérdések merülhetnek fel, mint például:

- Milyen információs műveleti igények merülhetnek fel a taktikai hálózatoknál, különös tekintettel a tábori rendszerekre?
- Hogyan képzelhető el a tábori rendszerek kibervédelmi érintettsége?

---

¹³⁸ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, PhD hallgató, Szelezcki.Szilveszter@uni-nke.hu

- Hol tart, korszerű-e a tábori rendszerek interoperabilitása?
- Kielégítik-e a használatban lévő híradó - informatikai rendszerek a hozzájuk kapcsolt hang és adatátviteli igényeket?
- Milyen új eszközök, rendszerek kapcsolódhatnak a meglévő taktikai hálózatokhoz?
- Milyen jövőbeli harcvezetési és irányítási rendszerre lehet szükség?

Jelen dokumentum ezen kérdések megválaszolására összpontosít, amelyek a modernkori digitalizált harcvezetési igényekre vezethető, s egyúttal új típusú kihívásokra hívja fel a figyelmet. A kutatás területének bemutatásához és a kérdésekhez kapcsolt következtetésekhez a szerző a saját munkahelyi tapasztalatokat és a szakirodalomban található tudásbázist használja fel.

1. Taktikai információs színtér

A XXI. században megjelenő új technológiák és azok intenzív fejlődése az információs taktikai képességeket egy teljesen új, globális színtérre emeli. Megkérdőjelezhetetlen tény, hogy a katonai információs képességek rohamosan fejlődnek. A Magyar Honvédség nemzeti és többnemzeti műveleteiben is számos hálózaton keresztül alkalmazza információs képességeit. A hazai katonai állomány számára fontos, hogy a hazai és a missziós műveletek időszaka alatt folyamatos információs képességek álljanak rendelkezésre. A katonai információs műveletek a teljes katonai szervezeti láncot érintik, ily módon szigorúan fontos a műveletek biztonsági eljárásokkal támogatott felügyelete, mely során a globális információs háló (GIG) biztonságosan üzemeltethető. „A globális információs háló (Global Information Grid) információs képességek, folyamatok és személyzet globálisan összekapcsolt, illeszkedő összessége információk gyűjtésére, feldolgozására, tárolására, elosztására és kezelésére a harcolók, a politikai vezetés és a támogató erők számára.” (Munk, 2002, p. 16) A Magyar Honvédség infokommunikációs képességekkel rendelkező taktikai hálózatainak vizsgálati alapját képezi a katonai információs igények ismerete. Az információk gyors és dinamikus gyűjtése, tárolása, feldolgozása és továbbítása számtalan előnnyel jár. Az információ műveleti igények kiterjednek a saját és az ellenséges katonai erőkről, valamint a környezeti állapotokról szerzett forrásokra.

2. Műveletek hálózat alapú képességei

1. Képességek nyomában

A taktikai hálózat alapú képességek kapcsán (szorosan kapcsolódva az információs képességekhez) a XXI. században a már meglévő területek továbbfejlesztéséről (kiterjesztéséről), valamint az új területek integrálásáról is lehet beszélni. Az információs (információfeldolgozási képességekkel rendelkező) rendszerek és kommunikációs (információtovábbítási képességekkel rendelkező), közös nyelvén infokommunikációs rendszerek képességeinek ismerete manapság jelentős oktatási folyamatok szervezését igényli annak érdekében, hogy a Magyar Honvédségnek szakképzett katonai állománya legyen. A kutatási téma kapcsán fontosnak vélt az infokommunikációs rendszerek főbb irányainak megismerése, továbbá a hálózat alapú megközelítéssel szemlélt alterületek vizsgálata, úgymint:

- híradó és informatikai alrendszerek;
- interoperabilitás;
- kiberbiztonság;
- digitális harcvezetési és irányítási (C2) rendszer;
- digitális harcoló katona.

A felsorolt területek kutatásai fontosak a katonai rendszerek üzemeltetésének és fejlesztési folyamatainak feltárásában, segítve ezzel új tudományos eredmények létrejöttét. Ezen alterületek mind-mind az információs műveleti igényekre vezethetőek vissza, ezzel is mutatva az

informatiótechnológia fejlesztési szükségletét. A kutatások során kiemelten fontosak a hazai és a NATO szövetségi követelmények vizsgálata. Az 1-es ábrán látható, hogy a felsorolt kutatási területek mind-mind hozzájárulnak a hálózat alapú műveleti képességek múltbéli, a jelenlegi és a jövőbeli elképzelt állapotainak kialakulásához.

3. *ábra A hálózat alapú műveletvégzést elősegítő területek*

Forrás: a szerző szerkesztése

2. **Híradó és informatikai alrendszerek**

A Magyar Honvédség taktikai hálózatainak híradástechnikai jellemzői kapcsán elmondható, hogy mind a vezetékes mind pedig a vezeték nélküli, állandó és táborig telepítésű hálózatok jelentős fejlesztési lehetőségeket kínálnak. A vezetékes (pl. a hazai gerinchálózatra való csatlakozás) és vezeték nélküli (pl. műholdas csatlakozás) kapcsolatok felépítése elengedhetetlen kellékei a korszerű, gyors és dinamikus hadműveleti képesség eléréséhez. A Magyar Honvédségnél a vezetési pontoknak megfelelő infokommunikációs hálózatok kapcsán több területen (pl. rádiók, számítógépek) megfigyelhetők újítások, ráadásul az új alrendszerek bevezetésével (pl. új harcjárművek sajátos tűzvezető rendszere) a taktikai képességek egyértelműen bővülnek.

A fejlesztések hozamaként a hangkommunikáció helyett immár az adatkommunikáció kerül középpontba. A NATO követelmények és a nemzeti stratégiák szerinti új eszközök beszerzése és egyúttal új technológiák bevezetése mind-mind hozzájárul a taktikai hálózatok korszerűsítéséhez. Az adat és hangkommunikáció a mai katonai értelemben egyet, mindkettő információt jelent a vezetés számára. Az állandó vagy táborig telepítésű hálózati végpontok infokommunikációs fejlesztése jelentős a harci vezetést és irányítást tekintve. A kutatás ezen része elsősorban a harcászati szintű szárazföldön végezhető harci tevékenységekre terjed ki, hozzákapcsolva mindehhez a légi támogatás rendszereit. Az alábbi felsorolásban olvasható, hogy a kutatás mely a Magyar Honvédség által működtetett hálózatokra terjed ki. A taktikai hálózatokban legnagyobb számban a rövidhullámú és az ultrarövidhullámú elektromágneses hullámtartományban működő rádiók kerülnek felhasználásra, így azok lehetséges jövőjének kutatása kiemelten fontos.

- vezetékes hálózatok:
  - állandó telepítésű rendszerek;
  - táborig telepítésű rendszerek;
- vezeték nélküli hálózatok:
  - ultrarövidhullámú híradástechnikai rendszerek;
  - rövidhullámú híradástechnikai rendszerek;
  - műholdas híradástechnikai rendszerek;
  - mikrohullámú híradástechnikai rendszerek;
  - tetra szabvány szerinti híradástechnikai rendszer.

A globális taktikai információs igények miatt fizikai szinten új, többszörös antenna használatra MIMO (többszörös bemenet többszörös kimenet) lehet szükség. Az adatcsatorna hálózati szintjén új technikai beszerzések szükségesek. Ezalatt értendő az IP alapú rádiók beszerzése, illetve a saját műholdas rendszer megvalósítása is. A jelenlegi rendszerek tehát nem elégítik ki a hozzájuk kapcsolt hang és adatátviteli igényeket, hiszen például nagysebességű, videokép küldésére alkalmas eszközök nincsenek a harcjárművekben. Az információs képesség az igényeknek megfelelő korszerűsítése tehát részben az új katonai kommunikációs eszközöktől függ.

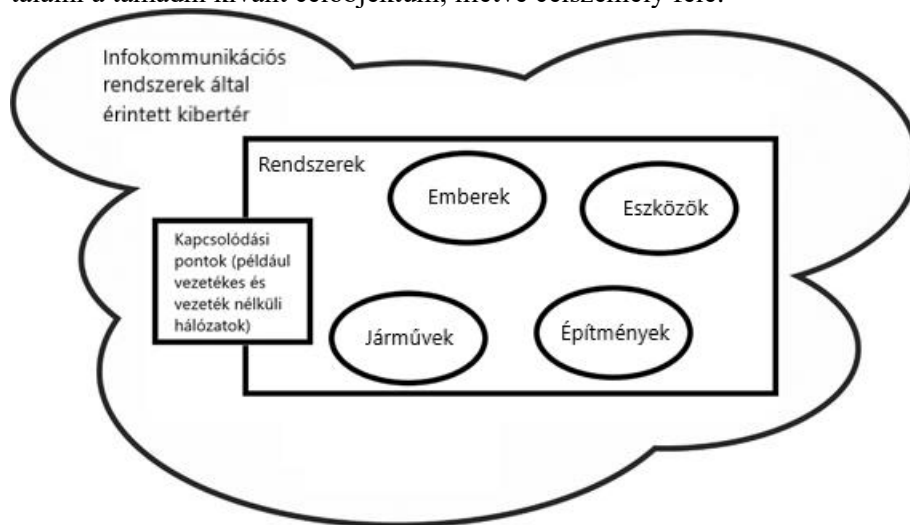
3. **Kiberbiztonság**

155

Manapság a kiberbiztonság és kibervédelem közismert fogalmak, a támadási és védelmi célú tevékenységek pedig a katonai vonatkozású kibertérben tömegesen zajlanak. *„A kibertér az ember által mesterségesen létrehozott, dinamikus változó tartomány, amelyben az információ gyűjtését, tárolását, feldolgozását, továbbítását és felhasználását végző, egymással hálózatba kapcsolt és az elektromágneses spektrumot is felhasználó infokommunikációs eszközök és rendszerek működnek, lehetővé téve ezzel az emberek és a különféle eszközök közötti folyamatos és globális kapcsolatot.”* (Haig, 2018, pp. 226-227)

A kiberbiztonság egy állapotot, míg a kibervédelem tevékenységet jelent. A kiberbiztonság a katonai szervezeteknél nem tekinthető csupán informatikai biztonsági kérdésnek, hiszen a teljes ellátási

láncot figyelembe véve komplex biztonsági intézkedéseket igényel. A 2-es ábrán látható a taktikai hálózatok kibertéri érintettsége. A katonai épületek, eszközök és járművek információs rendszereinek képessége jelentős veszélynek vannak kitéve korszerűtlen kiberbiztonság mellett. A kibertámadások egy hálózaton belül (például internet hálózat) bárholnan kezdeményezhetők, ahonnan útvonalat lehet találni a támadni kívánt célobjektum, illetve célszemély felé.

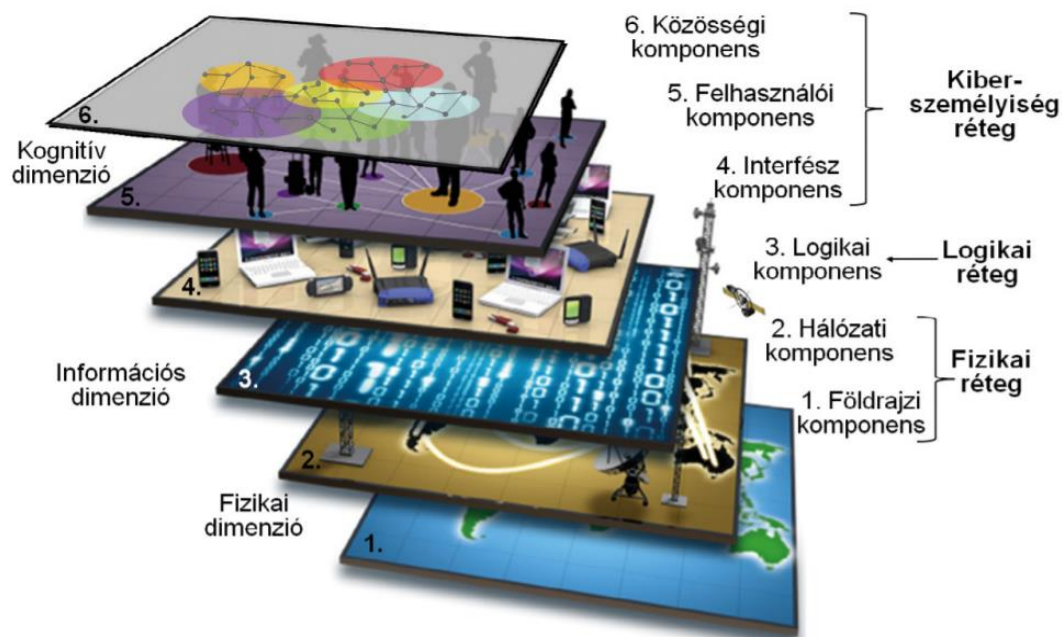
2. ábra. A taktikai infokommunikációs hálózatokat érintő kibertér
Forrás: a szerző szerkesztése

A támadások elkerülésére és reagálására speciális biztonsági csoportot kell kijelölni. Ezek többféle elnevezéssel rendelkeznek, amelyek közül a számítógép-biztonsági incidenskezelő csoport (CSIRT) és a számítógépes sürgősségi reagáló egység (CERT) a leggyakrabban használt és ismert kifejezések. A NATO a szövetségi reagáló képesség fejlesztése érdekében kibervédelmi gyorsreagálású csapatokat (CRRT) hozott létre, amelyek a tagországok számára a nap 24 órájában rendelkezésre állnak. Kialakításra kerültek nemzeti szinten is a incidenskezelő csoportok.

A taktikai hálózatok kibertéri érintettsége tehát számos tényezőtől függ és védelme egyre nagyobb kihívást jelent a Magyar Honvédség számára. Kiberbiztonsági szempontból jelentős a NATO Kooperatív Kibervédelmi Kiválósági Központja (NATO CCDCOE), amelyet 2008. májusában hoztak létre Tallinnban, Észtországban. A szervezet feladatai az alábbiak:

- tagállami kibervédelmi képességek kialakításának elősegítése;
- tagállami doktrínák, koncepciók és stratégiák kidolgozásának támogatása;
- információbiztonság oktatása, folyamatos képzések és gyakorlatok lebonyolítása;
- kiberhadviselés nemzetközi jogi elemzése. (Szentgáli, 2013, p. 80)

A katonai rendszereknek a nemzeti és szövetséges gyakorlatok során is összehangolt módon kell rendelkezniük egy olyan kibervédelmi reagáló képességgel, amelyek az érintőleges kibertérben hatékonyan alkalmazható. „A kibertér informatikai rendszereinek, hálózatainak globális, szövevényes összekapcsolódása következtében az egyik rendszer biztonságának sérülése elvezethet egy másik (más országban, más ágazatban működő) rendszer biztonságának sérüléséhez.” (Munk, 2018, p. 316) A kiberbiztonság megteremtése tehát az országok közötti számos kapcsolódási felületeknek (infokommunikációs képességeknek) köszönhetően mára nem csupán egyéni, hanem sokkal inkább közös érdek. A katonai műveletek által érintett kibertér kutatási területe tehát fontos részét képezi a Magyar Honvédség taktikai hálózatainak kibervédelmi és kibertámadási képességek meghatározásában, valamint azok jövőbeli irányainak megítélésében. A 3-as ábrán látható a kibertér egy lehetséges struktúrája (dimenziókra és rétegekre felosztva), amely a kutatás alapjaként szolgál a kibertér rétegeinek vizsgálatához, különös tekintettel a taktikai hálózatokra.

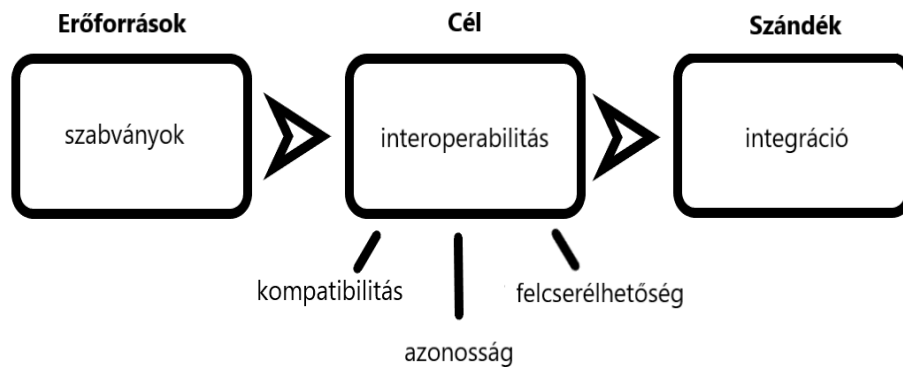

3. ábra. A kibertér struktúrája
 Forrás: (Haig, 2018, p. 230)

4. Interoperabilitás

A katonai műveletekben felhasznált eszközök, rendszerek információs együttműködési képességei kapcsán a katonai szaknyelvben mára közzismertté vált az interoperabilitás fogalma. Az új eszközök és járművek beszerzésével járó fejlesztések során a katonai stratégiákban foglaltakat kell figyelembe venni, különös tekintettel a nemzeti és szövetséges kiberhadviseléssel, valamint az interoperabilis képességekkel kapcsolatos dokumentumokra. A kutatási téma kapcsán az interoperabilitás fogalmának és jellemzőinek ismerete szükségesnek vélt annak érdekében, hogy a Magyar Honvédség haditechnikai vonatkozású interoperabilitási képessége megvizsgálható, aktuális állapota (a fejlesztési célokhoz mérten) értékelhető legyen. Az interoperabilitás vizsgálatával határozható meg a nemzeti és többnemzeti katonai műveletekben felhasznált infokommunikációs rendszerek együttműködési képessége. A kutatás egyúttal körvonalazhatóvá teszi az interoperabilitási képesség fejlesztésének jelentősebb hazai és nemzetközi (NATO szövetségi) irányait. A Magyar Honvédség jövőbeli digitalizált harcvezetési és irányítási rendszerének egyik fontos ismérve lesz a szövetségi nemzetek rendszereivel való együttműködés. Mindezek alapját képezi az interoperabilitási képesség fejlesztése a nemzeti és a NATO szövetségi követelmények figyelembevételével.

A NATO szervezete a tagországok számára évente szervez interoperabilitási gyakorlatot. „A Magyar Honvédség évek óta rendszeresen vesz részt a gyakorlaton, hiszen a többnemzeti műveletekben való szerepvállalás elengedhetetlen feltétele a korszerű híradó és informatikai rendszerek megléte, valamint a más nemzetek rendszereivel való együttműködés képessége.” (Szabó, 2017) „A tagállamok kommunikációs eszközei nem feltétlenül azonosak az interoperabilitási képesség szempontjából, de közös adatszabványok és adatok felhasználásával az informatikai alkalmazások modelljei képesek a taktikai, műveleti, a vezetés és támogatáshoz szükséges összes problémát megoldani.” (Szeleczi, 2019, p. 106) A 4-es ábrán látható, hogy a taktikai hálózatok interoperabilitási vizsgálata kiterjed a rendszerek információcserével kapcsolatos képességeire, amelyek a szabványok (NATO) alkalmazása után integrálhatók. A Magyar Honvédség interoperabilitása tehát még korszerűsítésre, további fejlesztésre vár az eszközök és rendszerek digitális közös nyelvű funkcionalitása és védettsége tekintetében egyaránt.

4. ábra. Az interoperabilitás fejlesztésének folyamata
 Forrás: a szerző saját szerkesztése

5. Digitális harcvezetési és irányítási rendszer

A kutatási téma egyik legfontosabb területe a harcvezetés szempontjából rendkívül jelentős, a Magyar Honvédség harcvezetési és irányítási rendszerének vizsgálata. A Magyar Honvédségnél jelenleg is zajlik egy szoftver fejlesztése, amely a korábbi hagyományosnak tekinthető (a műveleti térképre kézzel történő fázisok rajzolásával megvalósított) harci vezetést egy teljesen új, a jelenkori digitális korszakba illő modern technikával teszi gyorsabbá és funkcionális felhasználásában szélesebbé. A kutatás ezen a területen kiterjed a magyar fejlesztésű harcvezetési és irányítási rendszer (HUNTACCIS) funkcionális és biztonsági kérdéseire, jelenlegi állapotára és jövőbeli felhasználási lehetőségeire. Egy központosított szoftveres alkalmazás hatékonyabbá teheti a taktikai hálózatokban bővelkedő harcvezetést, hiszen az információsáramlás sokkal gyorsabbá tehető, ráadásul nagymennyiségű hangkommunikációt ki lehet váltani automatikus vagy manuális (eseti) válaszadásokkal. A mára egyre inkább ismert HUNTACCIS szoftver számos olyan funkcionalitást tartalmaz, amely a gyors, dinamikus harcvezetést segíti elő.

A harcvezetési és irányítási rendszer elképzelhető számtalan eszközön (elsősorban hordozható számítógépeken), amelyek beépíthetők a különböző harckocsikba, harcjárművekbe. A járművekre jellemző, sajátos eszközrendszereket összefogva a szoftveres műveleti képesség egy globális taktikai hálózatot tud létrehozni, amelyben a haderőnemek és azok fegyvernemei és szakcsapatai a hierarchia szerint képes információkat nyújtani a legfelső katonai vezetés felé. A rendszer interoperabilitási képességének kifejlesztése a Magyar Honvédség képes lehet más nemzetek (elsősorban a NATO tagországok) harcvezetési és irányítási rendszereivel együttműködni, információk műveleteket végrehajtani. „A vezetési és irányítási rendszer végleges célja, hogy a különböző harcászati mozzanatok, illetve a harcvezetés ezen a rendszeren keresztül valósuljon meg. Ez azt jelenti, hogy a katonák a digitális platformok segítségével harctéri körülmények között is képesek egymással a hatékony kommunikációra és információk cseréjére. A rendszer segítségével lehetőség van GPS alapú nyomkövetésre (Blue Force Tracking), üzenetek küldésére-fogadására, koordináták levételére, kijelölésére, pozíciók meghatározására, amik lényegesen felgyorsítják a műveletek tervezését, irányítását és a meghozott döntések támogatását. A szoftver az egységes NATO szabvány jelrendszert használja, ami alapján meg lehet jeleníteni a saját, baráti és ellenséges erők helyzetét. Továbbá lehetőség van a különböző cselekvési változatok kidolgozására, amelyek gyorsan és könnyedén szerkeszthetők, elősegítve ezzel a hatékony műveletvezetést.” (Búz, 2020)

A harcvezetési és irányítási rendszer fejlesztése tehát jelentős, amelyhez több alternatív rendszer (pl. a digitális harcoló katonai hálózat) is kapcsolódhat. A korszerű harcvezetési és irányítási rendszer kifejlesztéséhez a hazai, valamint a más nemzetektől származó tapasztalatok egyaránt felhasználhatóak. A szoftver egyes moduljainak hatékony fejlesztéséhez elengedhetetlen a leendő (szakcsapati szinten érintett) felhasználók időszakos szoftvertesztelése, mely során a személyes tapasztalatok részletesen dokumentálhatóak. A jövőben tehát egy olyan digitális harcvezetési és irányítási rendszerre lehet szükség, amely egyrészt felgyorsítja a folyamatokat a vezetők számára, másrészt hazai alrendszerekkel és más országok rendszereivel is képes együttműködni.

6. Digitális harcoló katona

Egy digitalizált harcoló katona a harcvezetés hatékonyabbá tételéhez egyértelműen hozzájárulhat. Ez a

terület egy kimondottan aktuálisnak tekinthető fejlesztés a Magyar Honvédségben. A más országokban (elsősorban a NATO tagország körében) lévő hasonló projektek számtalan olyan ötletet, előzetes tapasztalatot nyújthatnak, amelyek felhasználhatók a digitális harcoló katona követelményeinek megtervezésében. A digitalizációs fejlesztés menetét egyrészt a gyakorlati tapasztalatok (például a katona által kipróbált digitális eszközök viselése), másrészt a technikai újítások (például méretben kisebb, vagy funkcionálisan korszerűbb rádiók rendszeresítése) határozzák meg.

A technológia intenzív fejlődése kiszámíthatatlanná, időszakát tekintve rövidde teheti a digitális harcoló katonával szemben támasztott követelmények aktualitását. A teljesség igénye nélkül elmondható, hogy a digitális katona a következő funkciók (rendszerek) valósíthatók meg:

- pozicionálás, céljelölő rendszer;
- digitális hang- és adatkommunikáció;
- vezetéstámogató rendszer;
- energiaellátási rendszer;
- érzékszervi felügyeleti rendszer;
- fegyverrendszer;
- információs rendszer;
- modern egyenruha megoldások.

A kutatási téma kapcsán tehát a hálózati műveleti képesség egyik területe a digitális harcoló katonai képesség körbehárolása és annak gyakorlati tapasztalatainak megfigyelése. Ez a meglehetősen modernkori technikai újítás gyakorlatilag egy új, sebezhető, védelemre szoruló alhálózatok megjelenését vonja magával. Ezen taktikai hálózatokkal szemben támasztott biztonsági és funkcionális kérdések megválaszolásához hosszú távon szükségesek olyan tapasztalatok, amelyek a fejlesztési követelményekhez felhasználhatóak. A követelmények egyfajta modernizációs képességként is definiálhatók, amelyek a teljesség igénye nélkül a következők:

- infokommunikációs képesség;
- fegyveres képesség;
- túlélőképesség.

A kutatási terület aktuálisnak mondható, amely vizsgálata során a digitális harcoló katonával szemben támasztott követelmények (hazai és a NATO szövetségi szintű) elemzése indokolt. A gyakorlati felhasználhatóság vizsgálata során a területen már érdekelt más nemzetek tapasztalatai további fejlesztési lehetőségeknek, s ezáltal új kutatási eredményeket tartogathat. A digitális, hálózatosított harcoló katona tehát a Magyar Honvédséget számos információs műveleti képességgel bővítheti, amely a modernizált taktikai hálózatok kialakítását segíti elő. Ezek a hálózatok nagysebességű adat és hangkommunikációt igényelnek.

Az 1-es képen látható az amerikai Land Warrior projekt elképzelése, amely a magyar terminológiában használt digitális katona projekt megfelelője. A képen látható, hogy az eszközök (például a navigációs, kommunikációs, valamint a célmeghatározást elősegítő rendszerek) a lehető leghatékonyabb elhelyezési rendben vannak felszerelve, könnyítve ezzel a katona dinamikus mozgását a korszerű funkcionális megvalósulása mellett.

LAND WARRIOR

Staff Sgt. Brian Tidwell of B Company, 4th Battalion, 9th Infantry Regiment wears the Manchu version of Land Warrior. The 4-9 recently completed a year in combat in Iraq. They were the first unit to take the sophisticated command and control system into battle. Leaders equipped with Land Warrior say the system helps cut through the fog of war with a constant flow of information they've never had before.

GRAPHIC BY CHRIS BRIDG/STAFF
PHOTOS BY BOB CURTIS/STAFF

GPS ANTENNA

Dimensions: 3" diameter
Weight: 0.24 pounds
This flat disc attaches to the soldier's load-bearing equipment and connects Land Warrior to satellites overhead to allow the soldiers to pinpoint his position and the locations of other Land Warrior-equipped soldiers.

SOLDIER CONTROLLER UNIT

Dimensions: 6.11" (L) x 3.47" (W) x 1.47" (H)
Weight: 1.13 pounds
The soldier control unit acts as a "tactical mouse," allowing the wearer to access Land Warrior features such as maps, graphics, satellite imagery and messages with the touch of a finger.

CPU

Dimensions: 9.0" x 7.25" x 2.77"
Weight: 1.5 pounds
The central processing unit contains a microcomputer processor for managing information flow, sending and receiving text messages and storing digital maps, graphics and images.

PELTOR HEADSET

Weight: 1 pound
This is a standard audio headset with a microphone used by combat units. It plugs into Land Warrior for use with the voice radio.

HELMET-MOUNTED DISPLAY

Dimensions: 7.13" x 1.88"
Weight: 0.42 pounds
This component resembles a miniature computer screen that allows the soldiers to view the terrain before him, track the location of his unit members, mark objectives, read text messages and view other mission-related information.

NAVIGATION SUBSYSTEM

Dimensions: 7.54" x 7.25" x 2.95"
Weight: 1.15 pounds
This contains the GPS and digital compass for use in land navigation for tracking the wearer's positioning and heading on a map as well as the positions of fellow Land Warriors.

HELMET INTERFACE ASSEMBLY

Dimensions: 3.63" x 0.73"
Weight: 0.45 pounds
This component links the Helmet Mounted Display to the other components of the Land Warrior System.

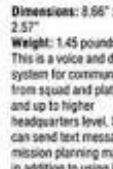

BATTERY

Dimensions: 8.66" x 3.54" x 2.57"
Weight: 2.14 pounds
Each Land Warrior equipped soldier carries two rechargeable Lithium Ion batteries, each capable of supplying 10 hours of power.

LAND WARRIOR RADIO

Dimensions: 8.66" x 3.54" x 2.57"
Weight: 1.45 pounds
This is a voice and data radio system for communicating from squad and platoon level and up to higher headquarters level. Soldiers can send text messages and mission planning materials in addition to using it for voice communications.

© 2006 Army Times Publishing Co.

5. ábra. A digitális katona amerikai elképzelése
Forrás: (Lantern, 2017)

Összegzés

A XXI. században jelentősen megnőtt a harci tevékenységek informatikai támogatása. Manapság egy pilóta nélküli repülőgép vagy egy hőkövető rakéta használata nemzetközi szinten nem számít újdonságnak, de nemzeti szinten számos további ötletnek adhat helyet. A kibertér az információ, hálózaton alapuló technológiák előnyeire és hátrányaira egyaránt rávilágít. A szerző nagy hangsúlyt kíván fektetni a munkahelyen és a felsőoktatási intézményben található forrásanyagok megismerésére és elsajátítására, amely jelentős mértékben megalapozza a dokumentumban található terület további kutatásának sikeres, részletesebb végrehajtását. A szerző folyamatos konzultációt és szakmai egyeztetést folytat a tudományos témavezetővel. Bizonyos dokumentációk hozzáféréseinek hiánya miatt, a teljesség igénye nélkül a korábban olvasott fejezetek általános felvilágosítást adnak a Magyar Honvédség taktikai hálózataiban észlelhető korszerűsítési törekvésekre. A téma igencsak széleskörű, így a szerző elsődleges célja, hogy körvonalazza a fontosabbnak vélt korszerűsítési folyamatokat és a bennük rejlő problémákat.

A dokumentum elején felsorolt kérdések kapcsán az információs igények felmerülése esetén egyértelművé vált, hogy minél több tagállomású infokommunikációs hálózat épül ki, annál nagyobb taktikai információs szinterről lehet beszélni. A többnemzeti műveletek szintén magasabbra emelik az információs igényeket, különös tekintettel a későbbi digitális harcvezetési és irányítási rendszerek interoperábilis együttműködésére. A tábori rendszerek kibertéri érintettsége kapcsán kiderült, hogy számos ponton sérülékeny a globális taktikai hálózat, amelyekre megfelelő védelmi intézkedések szükségesek. Tekintettel arra, hogy egy a tábori körülményekben kiépített főharcállásponton lévő végpont kormányzati belső hálózati szerverre is csatlakozhat, erre és az ehhez hasonló esetekre szigorú kibervédelmi kontrollokat kell kialakítani. A taktikai hálózatok interoperabilitása egy már alapszinten működő képesség, melynek fejlesztésére a hazai és a NATO szövetségi műveletek érdekében is szükség van, például az említett harcvezetési és irányítási rendszerek együttműködése miatt is.

A hálózat alapú kutatási eredmények a Magyar Honvédség infokommunikációs képességeinek növeléséhez vezetnek, különös tekintettel a harci tevékenységek vezetésére és irányítására. A híradó és informatikai rendszerek kapcsán felsorolásra kerültek a főbb rendszerek, amelyek jelenleg nem elégítik ki a követelményekben megfogalmazott igényeket. A többantenna használat és az IP technológia a taktikai rádiókkal szemben támasztott adatkommunikációs igényei miatt fontosak. Természetesen vannak fizikai korlátok a rádiókommunikációban, de a modern technikák kihasználásával a korszerűsítés megvalósítható. A taktikai hálózatok folyamatosan bővülnek, amely lehet egy a digitalizált harcoló katona, vagy éppen egy szenzorhálózatban működő drón is. Ezek mindegyike hálózati elem, azaz sérülékenységet is hordoz magában. Ebből következik, hogy a Magyar Honvédség hálózatosítása a kibertéri érintettség változását is eredményezi. A digitális harcvezetési és irányítási rendszerek kapcsán szó volt a már közismert HUNTACCIS szoftverről, amely jelenleg is fejlesztés alatt áll, de számos alkalommal segítette már a Magyar Honvédség döntési folyamatait. A korszerűsítési igényeket tekintve tehát a Magyar Honvédség számára egy olyan digitális harcvezetési és irányítási rendszer van szükség, amely a tábori körülményekben alkalmazható. Végezetül a szerző kutatásának üzenete tehát alátámasztani a taktikai hálózatok változásainak jelentőségét, amely a Magyar Honvédség korszerűsítési folyamatait érinti.

Irodalomjegyzék

BÚZ, C. (2020). *Művelet-irányítás digitális eszközök segítségével*. Forrás: honvedelem.hu: <https://honvedelem.hu/hirek/muvelet-iranyitas-digitalis-eszkozok-segitsegevel.html>

HAIG, Zs. (2018). *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest: Dialóg Campus.

Lantern, J. O. (2017). *Land Warrior Rig*. Jack O' Lantern's MS Blog. Forrás: jackolanternsmshblog.blogspot.com: <http://jackolanternsmshblog.blogspot.com/2017/05/land-warrior-rig.html>

MUNK, S. (2002). Információs szintér, információs környezet, információs infrastruktúra. *Vezetés és szervezéstudomány*.

MUNK, S. (2018). Kiberbiztonsági szervezetek közötti információcsere. *Hadmérnök, XIII(4)*, 315-328.

SZABÓ, A. (2017). *Katonai informatikai rendszerek interoperabilitási rendszergyakorlata*. Forrás: honvedelem.hu: <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/katonai-informatikai-rendszerek-interoperabilitasi-rendszergyakorlata.html>

161

SZELECZKI, S. (2019). Interpreting the interoperability of the NATO's communication and information systems. *Scientific Bulletin, XXIV(1)*, 95-107.

SZENTGÁLI, G. (2013). A NATO kibervédelmi politájának fejlődése. *Nemzet és Biztonság, VI(3-4)*, 76-83.

A globalizáció kihívásai és tendenciái a XXI. században középpontban az identitás és a kultúra

Absztrakt

A kutatásom célja a globalizáció jelenségének átfogó vizsgálata, a nemzetállamok szempontjából. A téma aktuális, ugyanis a globalizáció kiemelt figyelmet kap a XXI. században, és az emberek, az államok létére is hatással van. A kutatásomban a globalizációról alkotott álmokat és víziókat kísérem meg szembesíteni a valósággal, analizálom a jelenség révén megjelenő kihívásokat, amik az államok kultúrájára és identitására is jelentős hatást gyakorolnak. A globalizáció „kitágítja” a világot, így például egyre több embernek van lehetősége arra, hogy minél gyakrabban, és változatosabb desztinációkra elutazzon. Úgy tűnik, mintha az államhatárok kezdenének elmosódni. A világ egyre bonyolultabbá válik, egyre kevésbé átláthatóbb. A kutatásomban elemzem azt, hogy a globalizáció hogyan hat az államok tekintetében az identitásra és a kultúrára. Létre jöhet-e e globális identitás? Kitérek arra is, hogy mennyi valóságalapja van annak, hogy a világ sokszínű embertömegéből kialakuljon egy globális társadalom.

Kulcsszavak: globalizáció, nemzetállam, kulturális identitás

Abstract

The aim of my research is to comprehensively study the phenomenon of globalization from the perspective of nation-states. The topic is very up to date, as globalization receives special attention in the 21st century. It also affects the existence of people and the states. In my research, I attempt to confront dreams and visions of globalization with reality, analyzing the challenges posed by the phenomenon, which also have a significant impact on the culture and identity of states. Globalization is “expanding” the world, so, for example, more and more people have the opportunity to travel to more frequent and diverse destinations. It looks like state borders are starting to blur. The world is becoming more and more complex, less and less transparent. In my research, I analyze how globalization affects identity and culture in terms of states. Could this global identity be created? I will also discuss how many reality bases there are to turn a diverse mass of the world into a global society.

Keywords: globalization, nation state, cultural identity

I. Bevezetés

Kiemelten foglalkoztat a szuverén nemzetállamok helyzete napjainkban. Egyrészt tanulom, hogy egy szuverén nemzetállam működése milyen közjogi szabályokra épül, milyen szuverenitásból eredő állami funkciók és elvárások jelennek meg egy állam keretein belül, másrészt diákként tapasztalom, hogy a világ „kinyílik”. Ha van rá lehetőségünk, utazhatunk, bejárhatjuk a világ különböző pontjait. Az államhatárok elmosódnak. Azonban olyan negatív globális jelenségek is terjednek a nemzetállamok keretein belül, mint járványok, terrorizmus, környezetszennyezés stb., amelyek nem tartják tiszteletben az államhatárokat.

Külföldre történő utazásaim során az utcákat járva észrevettem, hogy ugyanolyan üzletekkel és étteremláncokkal találkozok szembe, mint Magyarországon. Ezek alapján úgy gondoltam, hogyha azonos ruhákban járunk és ugyanazokat az ételeket esszük, mint a helyiek, akkor már a gondolkodásunk is egyezni fog velük. Azonban ez nem így történt. Ráébredtem, hogy az egyes államok és az ott élő emberek több esetben más értékeket vallanak, mint én. Habár bizonyos értelemben össze vagyunk kapcsolva a mai világban, mégis különbözőek vagyunk. Ekkor kezdett el igazán érdekelni a globalizáció témája. Megfogalmazódott bennem ezen utazások során számos kérdés is. Mi ez a jelenség valójában? Legyőzhetők-e a fizikai és kulturális távolságok?

A globalizáció témakörével manapság több szaktekinetly foglalkozik, ám inkább gazdasági (például Grzegorz W. Kolodko, volt lengyel pénzügyminiszter), kereskedelmi (például Pim de Zwart és Jan Luiten van Zanden), szórakoztatóipari (például Micky Lee és Dal Yong Jin), valamint környezetvédelmi (például Fidrich Róbert) szempontokból. Azonban az államok helyzetéről, esetleges változásairól – amik a globalizációhoz köthetők – kevés szó esik. A kutatásomban azt vizsgáltam, hogy az államokhoz kötődő identitás és kultúra hogyan változott meg a globalizáció hatására, és azt is, hogy milyen hatással van rájuk ez a jelenség. További felvetések, amelyek a kutatásom irányvonalát meghatározták:

- lehetséges-e az állam, az államiság, és az ehhez kötődő identitás és a kultúra megőrzése a globalizáció világában is? A kulturális identitás milyen szerepet játszik manapság az egyes államok között?
- kialakult-e/ki fog-e alakulni globális identitás? – egy esetleges globális államhoz kapcsolódóan.

II. A globalizáció fogalmának meghatározása

II.1. Történelmi aspektus

A globalizáció fogalmát több oldalról lehet megközelíteni: történelmi, gazdasági, államokhoz kötődő és civilizációkhoz kapcsolódó aspektusokból. Vannak szerzők, akik kizárólag egy nézetből vizsgálják a jelenséget, míg én Karen A. Mingst a nemzetközi viszonyok elméletének kiváló amerikai szakértőjének álláspontját emelem ki, miszerint a globalizáció egy összetett (politikai, gazdasági és kulturális) jelenség (Mingst, 2011).

A globalizáció nem újkeletű jelenség: egyes szerzők szerint a premodern változata már több ezer évvel ezelőtt megjelent, és több szintre tudjuk osztani, amit a világtörténelemben felellhető jelentős fordulópontok jelölnek (Palánkai, 2019). Ilyen meghatározó történelmi esemény például Amerika felfedezése, a gyarmatosítás virágkora, az ipari forradalmak kibontakozása, illetve a világháborúk időszaka is. A gyarmatosítás kora és a második világháborút követő időszak a globalizáció történelmi megközelítésének a két kulcseleme. Egyes európai országok kiterjesztették a fennhatóságukat az egész bolygóra, a világ részei elkezdtek kapcsolódni egymáshoz. A globális kereskedelem is ekkor kapott szárnyra. A globalizáció a XX. század elején elérte az első csúcspontját, a század közepére visszaesett, majd a hidegháború után kiemelt figyelmet kapott ismét, és olyannyira meghatározó, hogy a jövő egyértelmű irányának látszódik (Egedy, 2007; Ellwood, 2003; Gombár, 2006; Harari, 2018). Az is elmondható, hogy a globalizáció életünk minden szegmensét áthatja (Held – McGrew – Goldblatt – Perraton, 1999).

II.2. A globalizáció gazdasági elemei

A történelmi bevezetést követően rátérek a gazdasági szemléletmódra, ugyanis a globalizáció gazdasági jellege magából a történelemből fakad, hiába hatja át a mindennapjainkat is (Held, 2015).

A globalizáció gazdasági szemléletének tekintetében a szerzők azon az állásponton vannak, hogy a jelenség magában foglalja a nemzeti piacoknak a világkereskedelemben való integrációját, valamint a

végletekig próbálja feszíteni a piac határainak a kérdését. Ez megvalósulhat a termelési tényezők szabad áramlásán keresztül is. A gazdasági folyamatok egész bolygóra kiterjedők lettek (Losoncz, 2006).

A globalizáció el- és kikerülhetetlen. Azonban abban nincs egyetértés, hogy a nemzetgazdaságokra milyen hatással van: a nemzetgazdaság fogalmát pusztán fikcióvá változtatja a jelenség és az államok szinte képtelenek a különféle pénzmozgásokat ellenőrizni, vagy, hogy a nemzeti kormányok a legmeghatározóbb intézmények a gazdaság tekintetében?! A globalizáció értelmezésének alapjául a gazdasági nézőpont szolgál, mivel több szerző szerint ez az alapja a globális társadalom megteremtésének is (Egedy, 2007; Gombár, 2000; Losoncz, 2006).

II.3. (Nemzet)állami tendenciák

Ha már az előző bekezdést a globális társadalom gondolata zárta, elkerülhetetlen, hogy rátérjek a globalizáció (nemzet)államokhoz kapcsolódó szemléletére.

A globalizáció a világ politikai, gazdasági és kulturális értelemben vett integrációját jelenti. Karen A. Mingst kiemelten foglalkozik munkáiban ezen megközelítéssel (Mingst, 2011). Azonban egyes kutatók szerint ez az integráció annyira erős, hogy a nemzetállami állampolitika a múlté, és nem kell elfutnunk a globalizáció elől vagy úgy tenni, mintha nem vennénk róla tudomást, hanem szerves alkotórészévé kell válni az államoknak ebben a folyamatban – ami azonban kibővíti a szerepüket (Gombár – Hankiss – Kende – Lengyel – Romsics – Szilágyi – Várhegyi – Volosin, 2001). Mindazonáltal azt is fontos kihangsúlyozni, hogy ennél az aspektusnál is megjelenik az az állítás, hogy a globalizáció növeli az egyenlőtlenséget. Itt megjelenik egy paradoxon: az emberiség látszólag a globális egyesülésének a küszöbén áll, azonban a társadalmak közti szakadékok mélyülnek. Ám éppen az a globalizáció lenne hivatott arra, hogy ezeket a mélyedéseket áthidalja, ami éppen megosztja vertikálisan az embereket, hiába egyesítené őket horizontálisan az államhatárok eltörlésével (Egedy, 2007).

II.4. Civilizációs tendenciák a globális politika tükrében

Samuel P. Huntington a globalizációban a világ általános összezsugorodását látja – és ezt a nézetet rajta kívül még más gondolkodók is osztják. (Friedman, 1999; Friedman, 2005; Huntington, 2019). Korunk meghatározó globális politikáját civilizációs folyamatok alakítják. A globalizáció ezen megközelítése alapján a civilizációkon belüli rokonsoportok egyre közelebb kerülnek egymáshoz, és egyre jobban támogatják egymást – az élet minden területére kiterjedve. A jelenség sajátos szemlélete alapján a globalizáció pont ellentétes hatást ér el az egyes nemzeteknél: egyre jelentősebb szerepet kap az úgynevezett őshonosodás (nemzetek öntudatra ébredésének) folyamata, ami ellentétes a világ uniformizálódása felé mutató tendenciákkal (Huntington, 2018).

A civilizációközpontú nézetnél kiemelendő az angol nyelv, a Nyugat, valamint azon belül is Amerikai Egyesült Államok szerepe. Uralja a globális kommunikációt, és neki/nekik az érdeke/érdekük, hogy a világot a saját képükre formálják, és saját eszméik és intézményeik egyetemességét hirdetik.

164
Így összefoglalva az eddigieket elmondható, hogy a globalizáció nem más, mint egy olyan folyamat, amely a gyarmatosítás korától kezdve kezdett el jelentősen megerősödni, míg a második világháborút és a hidegháborút követően újból szárnyra kapott. Folyamatosan zajlott/zajlik a piacoknak a világkereskedelemben való integrációja, ezzel párhuzamosan pedig az világ „összezsugorodása”, minden és mindenki egyre közelebb kerül egymáshoz. Nemcsak gazdasági, hanem politikai és kulturális értelemben is megjelenik az integráció. A globalizáció megpróbálja megteremteni a lehetőségét a globális társadalom létrejöttének, mindezt pedig a Nyugat (azon belül is legerősebben az USA) vezetésével, az ő értékei szerint. A fogalomban paradoxon is megjelenik: az egyre erőteljesebb uniformizáló tevékenységek ellenére az államoknál érezhető egyfajta tudatosodás, öntudatra ébredés is

(Gombár – Hankiss – Kende – Lengyel – Romsics – Szilágyi – Várhegyi - Volosin, 2000; Losoncz, 2006; Harari, 2018; W. Preston, 1997).

III. Globalizáció, identitás és kultúra

III.1. Kultúra az értékek és világnézetek harcában

Megfigyelhető, hogy a globalizációnak többféle szemlélete lehetséges: például gazdasági, történelmi, civilizációs. A globalizáció egyrészt tekinthető egy folyamatnak, másrészt pedig az értékek, világnézetek harcának. E jelenség útvesztőiben véleményem szerint kiemelt hangsúllyal kell megvizsgálni azt, hogy a globalizáció milyen hatással van az államok kultúrájára és identitására, megváltoztatja-e azokat. Az angol és a francia nyelvben a civilizáció és a kultúra szavakat szinte azonos értelemben használják (szinonimaként használja őket például Samuel P. Huntington is), azonban a magyar nyelvben nem egyezik meg e kettőnek a tartalma (Gombár– Hankiss – Kende – Lengyel – Romsics – Szilágyi – Várhegyi - Volosin, 2000).

A kultúra fogalmába tartoznak a társadalom viselkedési szabályai, normái, az azokat alátámasztó értékek, a hiedelmek, a vallás, valamint a mindennapi tudományos ismeretek és a nyelv. Azonban ezek a viselkedési szabályok, normák, értékek nem teljes mértékben azonosak, így a különféle társadalmakat és civilizációkat alkotó emberek kultúrája sem ugyanaz, minden közösség eltérő kultúrával rendelkezik. A kultúra felfogható egy, elsődlegesen a történelemből eredeztethető, múlta orientáló szemléletként is, amely egy adott embercsoportnak a számukra nagy jelentőséggel bíró értékeinek a foglalata. E jellemzők alapján tehetünk tehát különbséget a kultúrák között (Gombár– Hankiss – Kende – Lengyel – Romsics – Szilágyi – Várhegyi - Volosin, 2000).

Az a kiindulási pont, hogy minden emberi közösségnek van kultúrája. Ez a megközelítés azt is kiemeli, hogy például az afrikai pigmeusok is kulturáltak annyira, mint az amerikai társadalom tagjai – itt megemlíthetjük Huntington szavaival élve a Nyugat felsőbbrendűség-tudatát, ugyanis nem a nyugati kultúra a kiindulási alap, nem ehhez kell mindig hasonlítani a többi. A Nyugat egyetemesnek gondolja a saját értékeit és intézményeit (Fukuyama, 2005). Azonban lényeges, hogy az egyedi kultúrát, nemzetet és országot ne keverjük össze a „felsőbbrendűvel” egyik esetben sem, ne tegyünk köztük egyenlőséget (Harari, 2018). Azonban más gondolkodónál is megjelenik ez a feltevés, ami az Amerikai Egyesült Államok globalizációban vállalt szerepéhez kapcsolódik: a még a születése előtti, vagy kvázi újszülöttnek tekinthető globális civilizációt az amerikaiasság jellemzi nagyrészt (Gombár– Hankiss – Kende – Lengyel – Romsics – Szilágyi – Várhegyi - Volosin, 2000). Az egyes kultúrákban az emberi szükségletek kielégítésének módja is más: például a család intézményének is számos formája fordult elő a történelem folyamán a különféle társadalmakban, és ezek ma is különböznek. Ezek az értékek, az intézmények, a kultúra alapvetően meghatározzák azt, ahogyan az államok meghatározzák a saját értékeiket (Giddens, 2008; Huntington, 2019). A kultúrák kiemelt szereppel rendelkeznek a globális folyamatok alakulásában is (Ayoko, 2020).

A kultúrával kapcsolatban nagyon fontos megjegyezni azt a gondolatot, hogy akik azt állítják manapság, hogy létezik, vagy pedig kialakulóban van egy egyetemes civilizáció, azok teljesen figyelmen kívül hagyják a kultúra és a hatalom kapcsolatát (Huntington, 2019). A kulturális csoportoknak több szintje van, azonban az megállapítható, hogy a civilizáció az emberek legmagasabb szintű kulturális csoportosulása, illetve például a nyelv, a történelem, a szokások és a vallás tekintetében pedig a kulturális identitás legtágabb szintjének tekinthető (Huntington, 2019). Nemcsak a kultúra, hanem az identitás tekintetében is érdemes a neves szociológus, Anthony Giddens gondolatait tanulmányozni. A történelem kezdete óta voltak és vannak a különféle kultúrákhoz tartozó emberek között konfliktusok, amiket a legtöbb esetben a „mi” versus „ők” kategorizálásból származó ellentétek táplálnak. Az adott kultúra tagjai önmagukat a „mi”, a másik kultúra tagjait pedig az „ők” kategóriába sorolják (Losoncz, 2006).

Ez a felvetés utal arra, hogy mindig valakikkel szemben tudjuk meghatározni magunkat. Samuel P. Huntington a közelmúltban azt vetítette előre, hogy miután a nagy ideológiai háborúk időszaka véget ért, a jövő nagy háborúi és világháborúi a különféle kultúrák között fognak lezajlani. Ez a gondolatmenet azt jósolja előre, hogy a különböző kultúrák fent fognak maradni, ám ügyelni kell a konfrontációk számát minimálisra csökkenteni. Azonban a konfliktusok szinte elkerülhetetlenek. Az emberek identitását is jobban meghatározzák a konfliktusok és a dilemmák, mint azok a dolgok, amikben egyetértünk (Harari, 2018).

III.2. Az identitás szerepe

Az identitásnak több szintje van, és egyetlen identitása szinte senkinek sincsen (Harari, 2018). A kiindulási pont az egyén. Meg tudom magam határozni az alapján, hogy hol lakom. Melyik utcában, melyik városban, megyében. Azt is, hogy melyik országban lakok, melyik kontinensen. És ez alapján fontos azt levezetni, hogy egy állam hogyan határozza meg önmagát. Jellinek államdefiníciójában is kiemelt szerep jut a területnek, az állam területének. Fontos, hogy el tudjon határolódni a többi államtól. Az identitás, a kulturális identitás napjaink központi kérdésévé vált – ez jelöli ki az adott ország ellenségeit és barátait (Huntington, 2019). (A „Melyik oldalon állsz?” kérdését felváltja a „Ki vagy?” kérdése.)

Évszázadok alatt kialakult kulturális törésvonalak mentén szabdalta a világ (Huntington, 2019). Egyes nemzetállamokon, civilizációkon belül és a civilizációk között is megjelennek ezek. Ahol e törésvonalakat megpróbálják megszüntetni vagy „összehangolni”, konfliktusokat eredményez. Az egyes társadalmi igények is igen eltérőek. Még az egyetemes társadalmi igényeket is a legjobb helyi, nemzetállami szinten kielégíteni. Nemzetközi konfliktusok esetén is nyilvánvaló, hogy a nemzetközi entitások nehezen tudnak közvetíteni a felek között, érdemben a civilizációs rokonok tudnak segíteni. Véleményem szerint azért, mert az emberek és az államok sokkal jobban adnak annak a szavára, akivel ugyanaz a gondolkodásuk, értékrendjük, az identitásuk, vagyis aki nem idegen számukra (Huntington, 2019). Az identitás egyfajta kötődést is jelent. Ez a kötődés is több szinten valósul meg: először a család, közepes méretű közösségek, majd a nemzetállam szintjén. Mivel a kötődés az embereknek nagyon erős lelki és érzelmi szükséglete, nem tűnhetnek el a nemzetállamok. Egy állam úgy tud identitást adni az egyén életének, hogy egy nagyobb dologba ágyazza be őt (Harari, 2018). Valahova tartoznunk kell, hogy otthon legyünk a világban. Az emberek identitása valamelyest döntő történelmi erőnek tekinthető. Az identitást is, mint a kultúrát, tudjuk kapcsolni a hatalomhoz: a tömeges együttműködéstől, az emberek együttes kooperációjától függ az emberi hatalom, ez az együttműködés pedig a közös identitás kialakulásától (Harari, 2018).

A kulturális identitás nagyon fontos, és sok tartalommal rendelkezik. Ez napjainkra vetítve a hidegháború vége után vált igazán fontossá, ugyanis akkortól kezdve a kultúra és az identitás is elkezdte alakítani a világ, a világpolitika szabályait. A „Kik is vagyunk?” vált az államok legfőbb kérdésévé (Huntington, 2019).

IV. A globalizáció hatása a kultúrára és az identitásra

166

IV.1. Újfajta közösségtudat

A globalizáció egy olyan összetett jelenség, aminek, számos megközelítési módja lehetséges. Lehetséges az, hogy a jelenséget körül járjuk például a kommunikáció felől megközelítve és különféle kommunikációs szempontok alapján (Szécsi, 2006). Ezen perspektíva az elemzés során kitér a virtuális világra, és a közösségi oldalak hatásaira is. Ez a világ már a mindennapjaink részévé vált, így elkerülhetetlen, hogy szó essen róla.

Az elektronikus médiumok (például az internet és a mobiltelefon) is egyre közelebb hozzák egymáshoz az embereket, annyira, hogy maga a jelenség egy újfajta közösségtudat alapjává válik

napjainkra (Szécsi, 2006). Azonban azt kiemelném, hogy ez a közösségtudat csupán virtuális. Az online térben át lehet hidalni a távolságokat, és bizonyos értelemben így az egyes kultúrák közötti szakadékokat, azonban ez nem képes pótolni a fizikai érintkezést. A fizikai közösségek adta impulzusokhoz nem érhetnek fel a virtuálisak, az offline találkozás jobb, mint az online – ebben a világban az emberek teljesen elhidegülnek egymástól, azért is, mert lazulnak olyan fontos kötelek, mint amik például az egyes egyéneket a valláshoz és a nemzethez kötik (Harari, 2018). Megfigyelhető, hogy ezek a kötelek a legtöbb esetben valamilyen értékhez kötődnek (akár például a családhoz is).

IV.2. Globális kultúra és közösség?

Eltérő jellegű és eredetű közösségképek léteznek az egyes kultúráknál, és ez nagyban gátolja a globális kommunikációnak a kibontakozását (Szécsi, 2006). A globalizációnak a mesterséges felgyorsítása egyes népek esetében súlyos identitásválsághoz vezetne, így kiemelkedően fontos a fokozatosság elve, és természetesen a megfelelő kommunikáció. „A cél tehát egy globális, civilizációk közötti párbeszéd feltételeinek a megteremtése.” (Szécsi, 2006, p. 64.) Ezt a mondatot olyan fontosnak tartom, hogy érdemes szó szerint idézni. A megfelelő kommunikáció az élet minden területén elkerülhetetlen, de a globalizáció vihara közepette ez még inkább relevánssá válik. Meg kell alkotni a globalizáció és a lokalizáció alkotta rendszernek az egyensúlyát, és le kell folytatni egy olyan, kulcsfontosságú globális párbeszédet, ami a nemzeti identitásról szól (Szécsi, 2006).

Minden civilizáció az, amivé az adott nemzet teszi azt: az európai civilizáció az, amivé az európaiak teszik, ahogy a kereszténység is az, amivé a keresztények teszik, az iszlám az, amivé a muszlimok teszik, és a judaizmus is az, amivé a zsidók tették. Ami állandó volt ezeknél, a változás: ám a változás során sikerült kialakítaniuk egy szilárd és ősi gyökerekből eredő identitást (Harari, 2018). Létezhet tehát, hogy az eltérő identitás miatt működik nehezen a kommunikáció. Eltérőek a gyökereink, így a preferált kommunikáció sem lehet ugyanaz.

Ezen párbeszéd előre vetíthetné a már említett globális közösségtudat kialakulását, amely a világ globális és lokális értékeit is képes lenne egységbe rendezni – hiszen az lenne a cél, hogy a nemzet kulturális identitását úgy próbáljuk meg megőrizni, hogy az identitás részévé tesszük a globalizációt (Szécsi, 2006). Az a lényeg, hogy a nemzetek és az államok kulturális identitását megőrizzük, miközben a globális értékeket be kell tudnunk olvasztani a saját, általunk vallott értékeink közé. De vajon „megfoghatóak-e” ezek az úgynevezett globális értékek? Nagy általánosságban a világ lokális értékeire felhúzzhatunk egy hálót, hogy kiszűrjünk pár közös szót, azonban ezek a kisebb egyezések nem fogják megalkotni véleményem szerint a világ globális értékeinek mindenek felett álló halmazát. Sokan tartanak attól, hogy egy úgynevezett globális kultúra majd planetáris kiterjedtségűvé fog előlépni, és ez a kultúrában károkat fog okozni. Azonban úgy is lehet vélekedni, hogy a jelenség nem fogja hátrányosan érinteni a kultúrát, mert a globalizáció keretében össze fog nőni a helyi kultúrákkal. Van olyan kutató is, aki azt jövendőli, hogy az emberiségnek el kell fogadnia a globális kultúrát, ugyanis belátható időn belül szükség lesz valamilyen globális identitásnak a kialakulására. Méghozzá azért, mert korunk nagy globális kihívásait a nemzetek és a nemzeti intézmények képtelenek lesznek majd kezelni. Egy eddig példátlan globális helyzet áll a világ és az emberiség, amire nem lehet megoldás a nemzeti politika. Létezik globális tudomány, szórakoztatóipar, gazdaság.

IV.3. Fikció vagy valóság? – A kultúra és az identitás uniformizálása

Az előzőekben leírtak rámutatnak arra, hogy milyen kulcsszavak fordulnak elő a leggyakrabban akkor, amikor a globalizációhoz kapcsolódóan vizsgálom a kultúrát és az identitást. Így megalkothatunk egy olyan összetett definíciót, ami az összes fontos gondolatot magában foglalja, és megfelelően kifejezi a jelenség hatását a már említett fogalmakra.

A kultúra és az identitás több szintből állnak, amiket az emberek és közösségeik által vallott értékek határoznak meg. Fontos (az egyének és az államok számára is), hogy meg tudjuk határozni, kik is

vagyunk valójában. A globalizáció jelenségét lehet úgy értelmezni, hogy az a célja, hogy aláássa ezeket a régi gyökerekből táplálkozó értékeket, és kialakítson egyfajta globális kultúrát és identitást. Ezzel szemben áll az a gondolatmenet, ami a globalizációt egy új típusú közösségtudat formáló erőjeként definiálja. Ha az emberek kulturális értelemben és identitástudatukban egyformák lennének, a globális párbeszéd is könnyebben tudna megvalósulni közöttük – ez azonban csak egy fiktív felvetés.

Az államokról, a nemzetállamokról való gondolkodásban jelentős változások következtek be az elmúlt évtizedekben (Pongrácz, 2019). A globalizáció az államok szuverenitását is átrajzolja (Sassen, 2000). Az államnak már nincsen abszolút hatalma a lakossága és a területe felett, valamint az is az elmúlt időszakok változásainak köszönhető, hogy a hatalom a kormányoktól elkezdett folyamatosan eltávolodni. Ezek ellenére napjainkban is helytálló az állítás, hogy az államoknak a létezése egy objektív szükségletnek tekinthető, és a világ színpadán számolni kell velük (Pongrácz, 2019).

V. Következtetések

A globalizáció világában is lehetséges az állam, az államiság és az ehhez kapcsolódó identitás és a kultúra megőrzése. Ebben az értékek szerepe megkérdőjelezhetetlen, ez egy jelentős összetartó erő, akár az egyes civilizációkon belül. Ezen értékekben gyökereznek ugyanis e két lényeges elem, a kultúra és az identitás építőkövei. A kulturális és identitásbeli különbségek és hasonlóságok napjainkban is jelentős szerepet játszanak az államok közötti konfrontációkban és együttműködésekben egyaránt. Az e tekintetben való eltérések a legmarkánsabban az ellentéteknél, míg a hasonlóságok a leglátványosabban a kooperációknál jelentkeznek. Nem alakult ki eddig globális identitás és nem is fog létrejönni egy esetleges globális államhoz kapcsolódóan sem. Az identitás egyfajta „mi versus ők” elhatárolást is jelent, így egy planetáris kiterjedtségű identitás kialakulásánál ez a fogalom önmagában elvi akadályokba ütközne.

A jövőbe mutató javaslatként azt tudom megfogalmazni, hogy a nemzetállamok, az államok szerepét még a globalizáció tendenciái mellett sem szabad megkérdőjeleznünk. A világ színpadán igenis fontos szerepük van. Mint ahogyan azt már említettem, ez a szerepük nem fog eltűnni, hanem átalakul. A globalizáció dacára az államok csillaga nem áldozott le.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AYOKO, Oluremi B.: Global perspectives and leadership. *Journal of Management and Organization*, 2020/4, 392.

EGEDY Gergely: Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe. Budapest, HVG-ORAC, 2007.

ELLWOOD, Wayne: A globalizáció. fordította: Kállai Tibor, Budapest, Hvg. Zrt., 2003.

FRIEDMAN, Thomas L.: It's a flat world, after all. New York, The New York Times, 2005.

¹⁶⁸
FRIEDMAN, Thomas L.: Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization. New York, Farrar, Straus Giroux, 1999.

FUKUYAMA, Francis: Államépítés. fordította: Kitta Gergely, Budapest, Századvég, 2005.

GIDDENS, Anthony: Szociológia. fordította: Farkas András - Kovács Ferenc - Rohonyi András - Szalai Éva - Tóth Zsuzsanna, Budapest, Osiris, 2008.

- GOMBÁR Csaba: Létezik-e globális civilizáció?. in: Gombár et. al (szerk.): A kérdéses civilizáció. Budapest, Helikon, 2000.
- GOMBÁR Csaba - HANKISS Elemér - KENDE Péter - LENGYEL László - ROMSICS Ignác - SZILÁGYI Ákos - VÁRHEGYI Éva - VOLOSIN Hédi: Magyarországi Egyesült Államok?. Budapest Helikon, 2001.
- HARARI, Yuval Noah: 21 lecke a 21. századra. fordította: Torma Péter, Budapest, Animus, 2018.
- HELD, David: Sovereignty, Political Authority, and Gridlock. Japanese Journal of Political Science. 2015/3, 416-428.
- HELD, David; McGrew, Anthony; Goldblatt, David; Perraton, Jonathan: Global Transformations: Politics, Economy and Culture. Stanford, Stanford University Press, 1999. 483.
- HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összeesapása és a világrend átalakulása. fordította: Pusztai Dóra - Gázsity Mila - Gecsényi Györgyi, Budapest, Európa, 2019.
- LOSONCZ Alpár: Átírja-e a globalizáció a közjó fogalmát?. in: Karikó (szerk.): Gazdaság és/vagy kultúra?. Budapest, Gondolat, 2006. 69-82.
- MINGST, Karen A.: A nemzetközi kapcsolatok alapjai. fordította: Kovács Ákos András – Mesterházi Judit – Szikszai Szabolcs, Budapest, Napvilág, 2011.
- PALÁNKAI Tibor: Nations and International Integration Processes. Budapest, Köz-Gazdaság, 2019.
- PONGRÁCZ Alex: Nemzetállamok és új szabályozó hatalmak a globális erőterben. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- PRESTON, Peter W.: Political/Cultural Identity: Citizens and Nations in a Global Era. London, SAGE Publications, 1997.
- SASSEN, Saskia: Elvesztett kontroll? Szuverenitás a globalizáció korában. fordította: Rotyis József Budapest, Helikon, 2000.
- SZÉCSI Gábor: Globális közösség és kulturális azonosság. in: Karikó (szerk.): Gazdaság és/vagy kultúra?. Budapest, Gondolat, 2006. 61-66.

Az Iszlám Állam terrorszervezethez csatlakozott harcosok helyzete Koszovóba történő hazaszállításuk után

Absztrakt

Dolgozatomban Koszovó rövid bemutatása után áttekintő jelleggel ismertetem a Nyugat-Balkánon előforduló radikalizált iszlám megjelenési formáit, a szélsőséges nézetek kialakulásának okait. A Koszovói Biztonsági Tanulmányok Központjának elemzése alapján részletes kutatást végeztem a koszovói visszatérő harcosok helyzetének kezeléséről, egészen a hazaszállítástól a bebörtönzéseken át a társadalomba valló visszaillesztő programokig. Megvizsgáltam a koszovói gyakorlat esetleges hiányosságainak következményeit és a visszatérő harcosok szabadulásuk utáni attitűdjét. Mindezt azzal a szándékkal, hogy az Európai Unió tagországai is fel tudják használni a koszovói tapasztalatokat a legjobb gyakorlat megtalálásához vezető úton. Érdekelt továbbá, hogy milyen nemzetbiztonsági kockázatokkal kell számolni a deradikalizációs folyamatok kudarca esetén.

Kulcsszavak: Iszlám Állam, deradikalizáció, reintegráció, Koszovó

I. Bevezetés

Dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy egy olyan ország, mely a közelmúltban függetlenedett, gazdaságilag meglehetősen nehéz helyzetben van, hatalmas mértékű a munkanélküliség és a korrupció, nincs stabil kormánya, a biztonságot pedig az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization, NATO) tartja fenn az országban, hogyan, milyen módszerekkel és milyen eredményességgel képes megszervezni az Iszlám Állam (IÁ) bukása után hazaszállított visszatérő harcosok¹⁴¹ társadalomba való integrálását.

Hazánk nemzeti biztonsága szempontjából is jelentősnek tartom a koszovói kezdeményezést, hiszen Koszovó nagyon közel van Magyarországhoz, illetve az Európai Unióhoz (EU). A problémakör ezen túl is érint bennünket. 2015-ben az átvonuló migrációs hullám tagjai között hazánkban is megfordultak kiképzett terroristák, akik tovább haladtak a Nyugati országok irányába.

Másrészt az EU-ból is nagy számban vándoroltak ki radikalizálódott iszlamisták Szíriába, ahol kiképezték őket, megtanultak fegyvert használni, merényletek elkövetésére kaptak fizikai és mentális felkészítést. A koszovói példa vizsgálata olyan tapasztalatokat hozhat, amelyek esetleg ezen EU-s országok számára is hasznos lehet, hiszen ezen EU-s országokban is folyamatban van a harcosok hazaszállítása, bebörtönzése, rehabilitációja, deradikalizációja és reintegrálásának folyamata. A problémában Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Ausztria, Belgium is jelentősen érintett. Ezekben az országokban nem egységes a visszatérő harcosok helyzetének kezelése, nincs közös uniós eljárás.

---

¹⁴⁰ Nemzeti Közszerződési Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, nemzetközi igazgatási szak, email: tothtimea0430@gmail.com

¹⁴¹ „A külföldi terrorista harcos (foreign terrorist fighter, FTF) definícióját az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2178. számú határozata írja le: olyan egyének, akik idegen államba utaznak azzal a céllal, hogy ott terroristacselekmények előkészítésében, szervezésében vagy végrehajtásában vegyenek részt, vagy terroristakiképzésben részesüljenek, beleértve a fegyveres konfliktusokkal összefüggő eseteket is.” (Tetlák Örs: Az Iszlám Állam felemelkedése és bukása?, Nemzet és Biztonság, 2020/1. szám, 70-78. oldal, DOI:10.32576/nb.2020.1.5)

Jelen írásom kizárólag Koszovóval foglalkozik, az ottani lehetőségekkel és megoldásokkal, melyeket a visszatérő harcosokra vonatkozóan alkottak meg.

Dolgozatom témájának sajnálatos aktualitást ad a 2020. november 2-án, Bécsben végrehajtott terrortámadás.¹⁴² Elkövetője, Kujtim Fejzulai Bécsben született, de Észak-Macedóniából származik és albán nemzetiségű. Habár nem koszovói és nem számít klasszikus visszatérő harcosnak, de története több ponton kapcsolódik a problémakörhöz. Fejzulait 2019-ben 22 hónapos börtönbüntetésre ítélték, mivel Szíriába akart utazni, hogy csatlakozzon az ISIS-hez. Szabadulását követően „*tudatosan kijátszotta az igazságügyi rendszer deradikalizációs programját*”. A pártfogó felügyelőjével és a deradikalizációs szakértővel látszólag együttműködött, viselkedésével elhitette, hogy a terrorszervezet ideológiája már nem vonzó számára.¹⁴³

Dolgozatom megírása érdekében idén januárban Koszovóba utaztam, körbejártam az országot, megnéztem minden nevezetességét, és magamba szívtam az ottani légkört, figyeltem az emberek habitusát és az életet. A bizonytalanságok és szegénység ellenére azt tapasztaltam, hogy egy fejlődő, csodálatos országról van szó. A pandémia után jövőre ismét ellátogatok oda. Szeretnék minél több ismeretet szerezni erről a számomra rendkívül érdekes és összetett területről.

I.1. Koszovó

Koszovó hivatalos elnevezése Koszovói Köztársaság, államformája köztársaság, fővárosa Pristina. 2002 óta pénzneme az euró, de a szerbek lakta területeken a dinárt használják. Hivatalos nyelve az albán és a szerb, de ezeken kívül beszélnek még a bosnyák, török, romani nyelveket is. Az ország területe 10 887 km², az ország lakossága a becslések szerint 1.932.774 fő. Az ország etnikai szempontból meglehetősen homogén, hiszen a lakosság 92,9%-a albán, 7,1%-a egyéb (szerb, bosnyák, roma, török, gorani, askali, balkáni egyiptomi). Az ország lakosságának 95,6%-a szunnita muszlim, 2,2 %-a római katolikus, 1,5 %-a ortodox, 0,7%-a egyéb felekezethez tartozik.¹⁴⁴

Koszovó 2008. február 17-e óta független állam, bár függetlenségét Szerbia, Spanyolország, Ciprus, Görögország, Románia és Szlovákia azóta sem ismeri el. Albánia, Montenegró, Szerbia és Macedónia között terül el a nyugat-balkáni térségben. Az ország hét régióból áll, melyek: Peć, Mitrovica, Pristina, Gjilan, Gjakova, Prizren, Ferizaj. A régiókon belül 38 önkormányzatra van, melyek a közigazgatás pillérei is.

Koszovó erősen importfüggő ország, gazdasága a régióban a legfejletlenebb. A munkanélküliségi ráta jelenleg 25,9%-os¹⁴⁵, de ez a szám sokkal magasabb a nők körében. Az átlagjövedelem nagyon alacsony, ezért rengetegen vándorolnak külföldre, és az ott megkeresett bérek hazautalásából segítik a Koszovóban élő családtagjaikat. Ez a hazautalt jövedelem és a nemzetközi közösségek segélyei a GDP 50%-át teszik ki. Koszovó 2009-ben csatlakozott a Világbankhoz és a Nemzetközi Valutaalapoz. A munkanélküliség, a gazdasági nehézségek mellett jelentős problémát jelent az országnak, hogy a 2020 márciusában világjárvánnyá duzzadt koronavírus kezelésébe belebukott az Albin Kurti (Koszovó negyedik miniszterelnöke 2020. február 3. és 2020. június 3. között) vezetésével épp csak megalakult koalíciós kormány. Őt követte Hashim Thaçi, a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UCK) volt vezetője¹⁴⁶ és a Koszovói Demokrata Párt (PDK) elnöke. Hashim Thaçi 2020.

¹⁴² Márkus László: A bécsi terror nyomai a Balkánra vezetnek,

https://index.hu/kulfold/2020/11/03/a_balkanra_vezetnek_a_becsi_szalak/ (Letöltve: 2020.11.4.)

¹⁴³ Bakó Bea: Így verte át az igazságszolgáltatást a bécsi albán terrorista, https://azonnali.hu/cikk/20201103_igy-verte-at-az-igazsagszolgalatata-a-becsi-merenylo, (Letöltve: 2020.11.11.)

¹⁴⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html#field-anchor-people-and-society-population-distribution> (Letöltve: 2020.10.21)

¹⁴⁵ <https://tradingeconomics.com/kosovo/unemployment-rate> (Letöltve: 2020.10.24)

¹⁴⁶ Lángné Petruska Szidónia: Változni fog-e Hashim Thaçi szerepe Koszovó státuszának alakításában?

Biztonságpolitika, <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/valtozni-fog-e-hashim-thaci-szerepe-koszovo-statuszanak-alakitasaban> (Letöltve: 2020.11.11)

november 4-én lemondott, ugyanis háborús bűnökkel vádolták meg, őrizetbe vették és Hágába szállították. Legalább száz gyilkosságért, személyek erőszakos eltüntetése, üldözése és kínzása ügyében kell törvényszék elé állnia.

A tavasz folyamán ezrek veszítették el munkahelyüket és a kis-és közepes vállalkozások hatalmas veszteségeket könyveltek el a zárva tartás ideje alatt. A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank előrejelzései szerint a koszovói gazdaság idén 4-5%-al eshet vissza és 30-50.000 ember veszítheti el munkahelyét.¹⁴⁷

I.1.1.A radikális iszlám megjelenése

2016 májusában a New York Times-ban megjelent egy cikk,¹⁴⁸ mely azt állította, hogy Koszovó a radikális iszlamisták fő felbujtó területe, és az ISIS (Islamic State of Iraq and Syria)¹⁴⁹ ideológiájának táptalaja. Ez a cikk szélsőséges vitákat robbantott ki és a figyelem középpontjába helyezte Koszovót.

1999-ben a NATO több hónapos bombázást hajtott végre a területen, melynek befejeztével létrejött Koszovó önálló államként. A kilencvenes évek után Koszovó a függetlenedés útjára lépett, de a háború után az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szövetsége, United Nations - UN) tisztségviselői irányították az országot, a NATO fegyverese erői pedig segítettek fenntartani a békét. Eközben arab országokból érkező humanitárius szervezetek jelentek meg, akik angol nyelvtanfolyamot és számítógép-kezelő tanfolyamot kínáltak a fiataloknak, emellett pedig a Korán tanításaival is megismertették őket. A tanfolyamok feltétele volt a prédikációkon való részvétel és a nők klasszikus muszlim befedése. A tanfolyamok résztvevői közül a letehetősebbeknek külföldi ösztöndíjat ajánlottak fel valamelyik arab országban, ahol imámnak tanulhattak. Közülük kerültek ki azok a szélsőséges nézeteket hirdető vallási vezetők, akik buzdították a lakosságot terrorcselekményekben való részvételre, az erőszakos dzsihádra. A szaúdi kormány a háborúban megrongálódott mecsetek helyett újak építését is finanszírozta. Az amerikaiak esélyt láttak egy új demokrácia létrehozására, a szaúdiak pedig a vahabizmus¹⁵⁰ terjesztésére.

Az Al Waqf al Islami egyesületet 1989-ben hozták létre a Balkánon, melyet Szaúd-Arábia, Katar, Kuvait és Bahrein finanszírozott. A központi iroda Pristinában volt, 12 alkalmazottal. 2000 és 2012 között 10 millió euró futott át az egyesület kezén, melyből több mint egymillió eurót fordítottak mecsetépítésre. 2014 nyarán a koszovói rendőrség 12 másik iszlám jótékonyági szervezettel együtt leállította az Al Waqf al Islami működését és 40 embert tartóztatott le. Az egyesület székhelye azóta Hollandiában található, nevét Al Wakf-ra változtatta.

II. Szélsőséges irányzatok és ideológiák térnyerése

Koszovóban a közösség szintjén történő gondolkodás válhat a radikális eszmék táptalajává, melynek kiindulópontja a koszovói értékrendet meghatározó függetlenedés eszméje. Ennek ellenére természetesen a koszovói muszlimok csupán elenyésző része válik szélsőségesé, hiszen az országból 403 fő utazott külföldre a terrorszervezethez való csatlakozás céljából.

A Nyugat-Balkánt érintő kihívások, fenyegetések közül a közösséget összekovácsoló erőszak és a radikalizmus¹⁵¹ a legjellemzőbb. A terrorizmus¹⁵² egyik modern változata, az iszlám fundamentalista

¹⁴⁷ <https://www.worldbank.org/en/country/kosovo> (Letöltve 2020.10.22)

¹⁴⁸ Carlotta Gall: How Kosovo was turned into fertile ground for ISIS, <https://www.nytimes.com/2016/05/22/world/europe/how-the-saudis-turned-kosovo-into-fertile-ground-for-isis.html> (Letöltve: 2020.10.31)

¹⁴⁹ Elnevezései közül használatos még az IS (Islamic State), ISIL (Islamic State of Iraq and the Levant), valamint a Daesh.

¹⁵⁰ A vahabizmus az iszlám olyan irányzata, melynek központi gondolata az iszlám megtisztítása az évek során belekeveredett idegen elemektől. A Korán eredeti tanításait és az ősi tradíciót veszik alapul.

¹⁵¹ A radikalizmus egy olyan szélsőséges gondolkodást jelent, mely a változást akaró személyre, személyekre jellemző erőszakosságra utal.

terrorizmus¹⁵³ napjaink egyik fontos biztonságot veszélyeztető kihívása. A délszláv háború idején nagy számban érkeztek dzsihadista harcosok, hogy a bosnyákokat erősítsék a szerb csapatok ellen. „A harcokban az al-Kaida terrorszervezet harcosai is részt vettek, meg nem erősített információk szerint, a bosnyák népnek tett „szolgálataiért” maga Oszama bin Laden is bosnyák útlevelet kapott a háborúban.”¹⁵⁴ A délszláv háború után a térségben az iszlám szélsőséges irányzatok közül a szalafita és vahabita nézetek váltak népszerűvé. Koszovó lakosságának nagy része nem gyakorolja a vallását, így ezek a radikalista eszmék sem nyertek maguknak nagyszámú követőket. Az albán szervezett bűnözői csoportok pedig nem érdekeltek a terrorista szervezetek térségbeli megjelenésében.

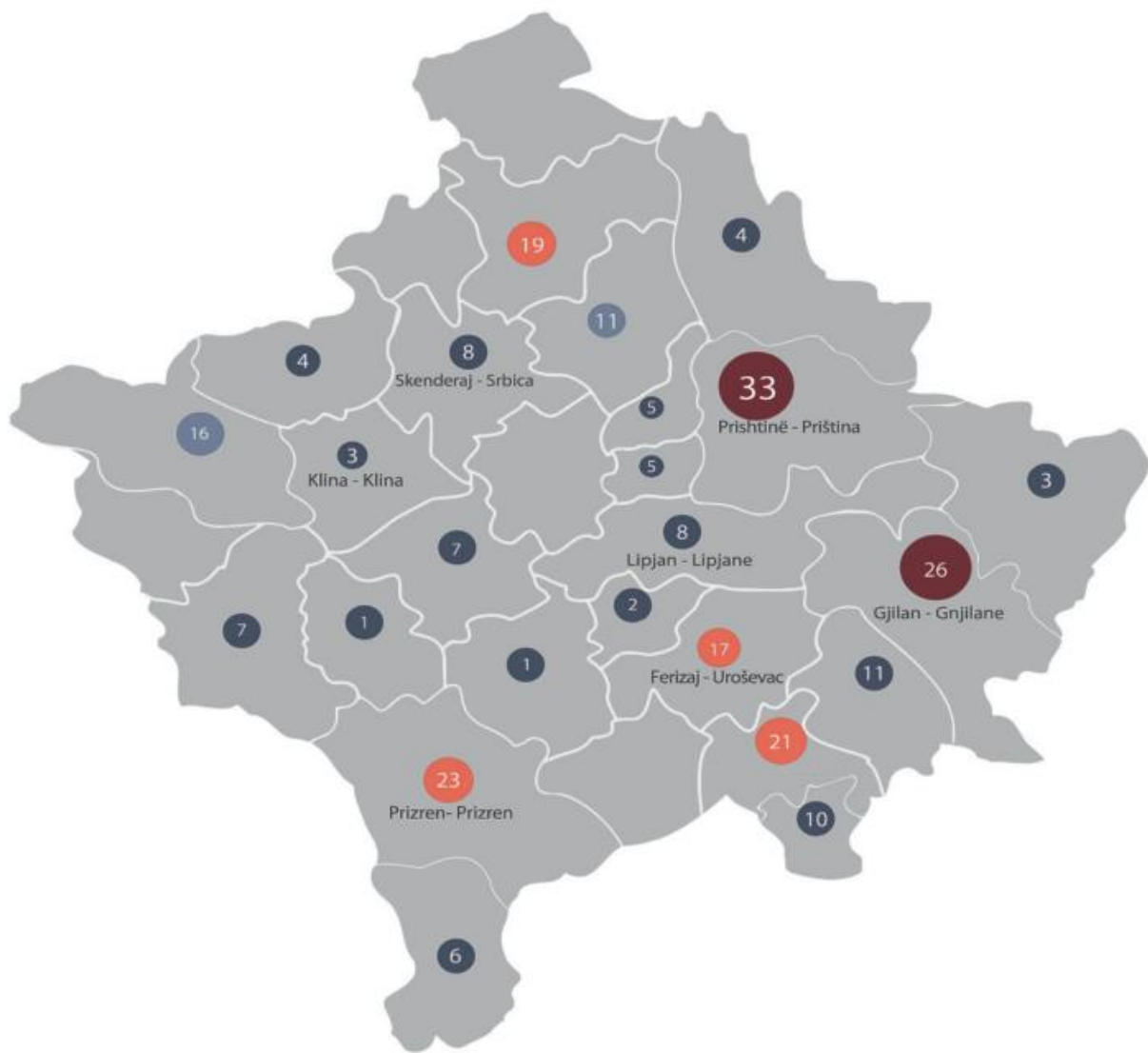
Ha a fiatalok bizonytalanok, kilátástalannak láthatják a jövőjüket. Koszovó esetében nem is csoda, hiszen a fiatal generáció nagy része munkanélküli, nem magasan iskolázott és az átlagkereset is nagyon alacsony. A kilátástalanság, a vallási fanatikusok megjelenése, a gazdasági helyzet, a korrupció is oka, hogy Koszovóból, a lakosság létszámviszonyaihoz képest nagy számban csatlakoztak az ISIS-hez, amelynek országon belüli területi eloszlását a 2. kép szemlélteti.

---

¹⁵² A terrorizmus nem más, mint egy olyan fenyegetés a társadalom tagjaira nézve, ahol a félelemkeltés, rettegés eszközzel szeretnének célt elérni a támadók.

¹⁵³ Az iszlamizmus vagy iszlám fundamentalizmus egy olyan politikai ideológia, melynek követői többek között azt tartják, hogy a Koránban már minden meg van írva, így a jelen kor problémáira is létezik válasz benne.

¹⁵⁴ Lakatos Zsolt: A terrorizmus és más transznacionális kihívások a Nyugat-Balkánon, Felderítő Szemle, VIII. Évfolyam, 4. szám, Budapest, 2009

1. kép: Koszovóból kivándorolt harcosok száma közigazgatási egységenként¹⁵⁵

Koszovóban, Macedóniában és Szerbiában erősen keveredik a mérsékelt vonalat követő lakosság és a radikálisok. A családi és etnikai kapcsolatok gyakran nem veszik figyelembe az országhatárokat Koszovó és Macedónia estében, hiszen a radikálisok közül többen kisebb csoportokba szerveződnek, nem ritkán egy radikális imám irányítása alatt.¹⁵⁶ Ilyen radikális vezető volt Fatos Rizvanolli pristinai üzletember, akit 2016 márciusában Koszovóban őrizetbe vettek az Iszlám Állam pénzügyi támogatása miatt. Fatos Rizvanolli számos Szíriában harcoló dzsihádistával állt kapcsolatban, finanszírozta a terroriszervezetet, de új tagokat is toborzott, továbbá állta a koszovóiak kiutazásának költségeit is. Saját mecsetet is fenntartott, ahol szélsőséges eszméket terjesztett Islam Selimi imám. A férfi szoros kapcsolatot ápolt Lavdrim Muhaxherivel, az ismert koszovói terroristával, akit a médiában csak „mészárosnak” neveznek.

¹⁵⁵ Asya Metodieva: Why do foreign fighters join Islamic State? <https://lsideas.medium.com/why-do-foreign-fighters-join-islamic-state-c8a002cad2f3> (Letöltve: 2020.11.7)

¹⁵⁶ Kis-Benedek, József: *Dzsihádisták fészkek, mint a terrorizmus lehetséges kiindulópontjai*, Hadtudomány, Budapest, 2017, 27 (1-2). pp. 96-113. ISSN 1215-4121

Összességében elmondható, hogy Koszovóban „*A radikális vallási csoportok népszerűségét elősegíti a korrupció és a szervezett bűnözés magas foka, az ország gazdasági gyengesége és a lakosság szegénysége, valamint az alacsony iskolázottság is.*”¹⁵⁷

III. A koszovói harcosok Szíriában

A becslések szerint összesen 403 fő csatlakozott a Szíriában és Irakban tevékenykedő fegyveres csoportokhoz. Ebből 2012 és 2015 között 355 - 256 férfi, 52 nő, 47 gyermek - utazott Szíriába és Irakba. A következő táblázat összefoglalja a kiutazottak nemek és életkor szerinti megoszlását, a kiutazottak, hazatérők és életüket veszítettek számát.

	Men	Women	Children	Total
<i>Total travelers</i>	256	52	47	355
<i>Children born in Syria</i>	N/A	N/A	76	76
<i>Killed</i>	92	6	1	99
<i>Still in Syria</i>	40	8	42	90
<i>Returned home</i>	124	38	80	242
<i>Involved in domestic terror plots</i>	5	0	0	5
<i>Successfully prosecuted</i>	85	0	0	85

2. táblázat: A Szíriába és Irakba kiutazó és a harcoló csoportokhoz csatlakozó koszovói állampolgárok létszámadatai¹⁵⁸

Kiérkezésük után csatlakoztak a Szabad Szíriai Hadsereghez, a Jabhat al-Nuszrához, az Ahrar al-Shamhoz vagy a Kataib al-Muhajirinhez, majd miután az Iszlám Állam 2014-ben kikiáltotta a kalifátust, csatlakoztak a terrorszervezethez. Akik a kalifátus kikiáltása után utaztak Szíriába, közvetlenül az Iszlám Államhoz csatlakoztak. 2018-ig 132 koszovói tért haza, a kiutazottak 37%-a.

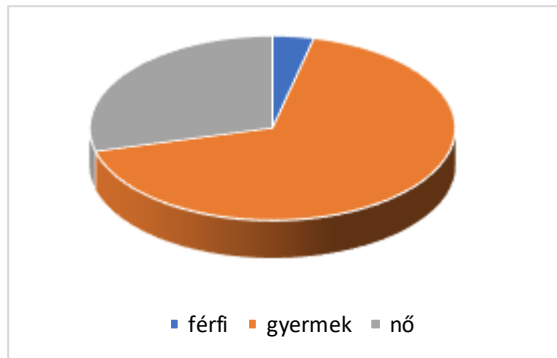
IV. A visszatérő harcosok helyzete Koszovóban

Koszovó azon kevés országok egyike, aki kész hazaszállítani polgárait Szíriából és Irakból. Oroszország, Tádzsikisztán, Üzbegisztán, Törökország mellett a proaktív cselekvést választotta. Az ISIS terrorszervezet összeomlása után számos európai ország, köztük Koszovó számára is új kihívásként jelentkezett, hogy miként kezeljék a Szíriában és Irakban maradt honfitársaikat. A

¹⁵⁷ Korom Mária: Az iszlám radikalizmus térnyerése a Nyugat-Balkánon. Migrációkutató Intézet, 2016. május 17. <https://www.migraciokutato.hu/2016/05/17/az-islam-radikalizmus-ternyerese-a-nyugat-balkanon/> (Letöltve: 2020.11.11)

¹⁵⁸ Kujtim Bytyqi, Sam Mullins: Returnee foreign fighters from Syria and Iraq: The Kosovan experience, <https://ctc.usma.edu/returnee-foreign-fighters-syria-iraq-kosovan-experience/> (Letöltve: 2020.10.19)

kormány és a szakemberek két irányban indultak el. Egyrészt a büntető-helyreállító intézkedéseket, másrészt a társadalmi reintegráció lépéseit kellett kidolgozni.

7. ábra: 2019 áprilisában hazatelepítettek aránya

közül a Szíriában született és a visszatéréskor is csupán hat év alattiak nem vettek részt semmiféle harcban életkoruknál fogva, kizárólag elszenvedték a körülményeket, melybe szüleik sodorták őket.

Politikai és biztonsági szempontból fontosnak tartom megjegyezni, hogy a kormány nem jelentette be hazautaztatásukat nyilvánosan, csupán azután, amikor megérkeztek Pristinába.

IV.1. Megérkezés

A hazaérkezésüket követően a visszatérő harcosok orvosi ellátásban részesültek, majd 72 órán belül kihallgatták őket. A kihallgatás alapján meghatározták szerepüket a szíriai és iraki háborús övezetekben. Akiről kiderült, hogy a nemzeti jogszabályok szerint bűncselekményt követett el külföldi konfliktusokban való részvétele során, azon személyeket letartóztatták.

A megérkezést követő orvosi vizsgálat része a pszichológiai felmérés is. Itt sok esetben kiderült, hogy a hazatérők nagy része szenved poszttraumás stressz okozta betegségekben és depresszióban.¹⁶¹

Az eddigi visszatérők között hat értelmi sérült gyermek is érkezett és egy súlyos májbeteg nő, akit Törökországba kellett szállítani sürgős májtranszplantációs beavatkozás miatt.

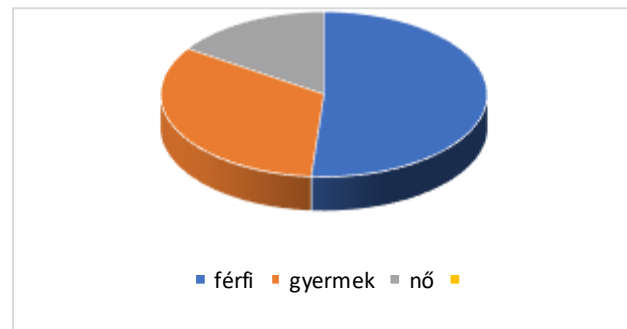
IV.2. Büntetés

A visszatérő harcosok börtönbe kerülése megnehezítheti, lassíthatja a jövőbeni reintegrációs folyamatokat, hiszen a büntetett előélettel járó megbélyegzés negatív hatással lehet az egyén társadalmi beilleszkedésére. A koszovói büntető törvénykönyv szerint azonban még a terrorcselekmények kísérletei is bűncselekménynek minősülnek, ami nehezíti a helyzetet.

Az eddigi visszatérők esetében - bár túlnyomórészt mentesültek a terrorizmus vádja alól - fennáll a lehetsége egy potenciális fenyegetésnek, főleg azoknál, akik hosszabb időt töltöttek Szíriában. A hatóságoknak bizonyítéka van arra, hogy a közelmúltban hazatelepült nők egy része az Iszlám Állam tagja volt. 20

2019 áprilisában Koszovó kormánya az Egyesült Államok segítségével hazatelepített 110 polgárt szíriai fogolytáborból. 4 férfi, 32 nő és 74 gyermek érkezett ekkor vissza Koszovó területére (1 ábra).¹⁵⁹ A hazatértek közül egyesek kiábrándultak és bűnbánók, különösen azok, akik a szíriai és iraki konfliktus korai szakaszában tértek haza.

Velük együtt összesen 124 férfi, 38 nő és 80 gyermek a visszatérők száma (2. ábra).¹⁶⁰ A visszatérő

8. ábra: Az összes visszatérő aránya

¹⁵⁹ A szerző által készített grafikon.

¹⁶⁰ A szerző által készített grafikon.

¹⁶¹ Sara Mansiera: After ISIS: how Kosova is rehabilitating women and children repatriated from Syria, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/after-isis-how-kosovo-is-rehabilitating-women-and-children-repatriated-from-syria-1.890533> (Letöltve: 2020.10.21)

visszatérő nő ellen vádat emeltek, közülük 15-en vallották magukat bűnösnek 2020 márciusában. 18 nő ellen eljárás indult terrorista csoport szervezésében és részvételében való bűnösség miatt, kettő ellen pedig külföldi katonai vagy rendőri, külső félkatonai alakulatba való bekapcsolódás vádjával. Minden nő kizárólag felfüggesztett büntetést kapott. Bár a visszatérő nők közül sokan azt állítják, hogy nem játszottak aktív szerepet a kalifátusban, súlyos hiba lenne alábecsülni a bűnösségüket és a kockázatot melyet személyük jelenthet.

Koszovó 2019-ben hatályban lévő büntető törvénykönyve sok szempontból részletesebben taglalja a terrorizmus elkövetésének büntetést a 2015-ös változathoz képest.

IV.3. Visszailleszkedés

A Koszovói Biztonsági Tanulmányok Központja (Kosovar Centre for Security Studies - KCSS) és a Nemzetközi Köztársasági Intézet (International Republican Institute - IRI) honlapján rengeteg kutatások, elemzések, cikkek, dokumentációk találhatóak arról, hogy a visszatérő harcosok helyzetét hogyan és milyen módon kezeli az ország, milyen programokkal segítik a visszaintegrálásukat a társadalomba. A Koszovói Javító Szolgálat (Kosovo Correctional Service - KCS) speciális programokat hozott létre a szíriai és iraki háborús övezetéből hazatérők rehabilitációjára.

Ezek közé tartoznak:

- a) készségfejlesztő tanfolyamok, a korábban megkezdett oktatás befejezése a szabadon engedés utáni foglalkoztatási esélyeik növelése érdekében,
- b) a Koszovói Iszlám Közösség¹⁶² által szervezett vallási előadások,
- c) a társadalmi reintegrációs támogatással kapcsolatban a kormány a Belügyminisztériumon belül létrehozott egy részleget a visszatérő harcosok reintegrációjának támogatására, koordinálására.

A Megelőzés és Újra-beilleszkedési Osztály (Department for Reintegration of Repatriated Persons - DRRP) a Belügyminisztérium, az Egészségügyi Minisztérium és az Oktatási Minisztérium tisztviselőiből, szociális munkásokból, pszichológusokból, rendőrökből, vallási szakértőkből alakult meg. Fő feladata többek között, hogy a hazatérőknek ideiglenes lakhatást biztosítanak, segítsék a gyermekeket a beiskolázásban, sürgősségi pénzügyi segélycsomaggal támogatják az újrakezdést, és mentális egészségügyi foglalkozásokat biztosítanak számukra, tanácsokkal látják el őket.

Fontos megjegyezni, hogy a 80 visszatérő gyermek közül hat sérült (értelmi fogyatékos) volt. A 74 egészséges gyermekből 54-en hat évnél fiatalabbak (3. ábra)¹⁶³, nekik nagyobb esélyük van

visszailleszkedni egy működő társadalomba. Az idősebbekkel nehezebb a helyzet, hiszen ők még sosem jártak iskolába.

A nőknek is speciális oktatási órákat tartanak, anyagilag támogatják őket élelmiszer-, és ruházati utalványok segítségével.

A visszaillesztés folyamatában azonban az egyik legfontosabb tényező a társadalom és a család szerepe. Mint azt a dolgozat korábbi fejezetében említettem, a muszlim vallás

alapja a közösség. Koszovó társadalmára jellemző az erős családi kötelékek megléte, és a támogató családi háttér az első lépcsőfok a sikeres társadalmi

9. ábra: Az iskolakezdés előtt álló visszatérő gyermekek aránya az összes visszatérő gyermekhez viszonyítva

¹⁶²Ez a közösség a nem radikális, tiszta muszlim vallás tanításával foglalkozik.

¹⁶³ A szerző által készített grafikon.

beilleszkedéshez. Koszovó négy különböző régiójában: Prizren, Mitrovica, Gjilan, Kacanik minden polgár örömmel fogadta a visszatérőket, nem voltak megkülönböztető megközelítések melyek akadályozták volna a visszailleszkedésüket. Ezt az attitűdöt tovább erősíti, hogy Koszovó kormánya nemzetközi adományozók segítségével pénzügyi támogatásban részesíti a hazatérők családját.

Az előbbieket néhány példával támasztom alá. Albert Berisha¹⁶⁴ 2013 októberében utazott Szíriába, ahol kapcsolatba lépett a Jabhat al-Nusrával és az Iszlám Állammal mielőtt csatlakozott Ahrar al-Sham-hoz, de gyorsan kiábrándult a szíriai ellenzékben folytatott harcokból és visszatért, Koszovóban pedig elítélték terrorista szervezetben való tagságért. Liridon Kabashi-val, egy szintén visszatérő harccsal létrehozta az Integráció, Biztonság és Deradikalizáció Intézetet (INSID) Institute for Security, Integration and Deradicalization, mely egy rehabilitációval és reintegrációval foglalkozó civil szervezet.

A civil szféra képviselői, pszichiáterek, családterapeuták, imámok és női prédikátorok is kiveszik a részüket a segítségnyújtásból, mellyel hatékonyabban visszailleszthetők a társadalomba a hazatértek.

A visszatérő nők és gyermekek rehabilitációjában sokat segít Sanie Gashi Mehmeti¹⁶⁵ prédikátor asszony Lipstánból, Pristinától 20 km-re délre. Több, mint 10 éves tapasztalattal rendelkezik, melyet női börtönökben szerzett. A rehabilitáció során segít rendszeres találkozókat szervezésében a szomszédokkal és a falubeliekkel. Koszovó több mint 90%-a muszlim, de világi életet él, a vallás nem szerves része a lakosság életének. Ezért kell a hazatelepült, mélyen vallásos muszlimokat és a világi társadalmat közelebb hozni egymáshoz. Mehmeti azon fáradozik, hogy a közösség elfogadja és reintegrálja ezeket a nőket és gyermekeket. Nem könnyű folyamat, mert ha bűnt követtek el, azt büntetni kell, de ha nem tették meg akkor segíteni kell nekik visszailleszkedni. A prédikátornő szerint, ha nem kapnak segítséget a hazatérők, akkor még veszélyesebbé válhatnak. *„Az életben elkövethetünk hibákat, de meg kell tanítanunk őket a helyes irányra, és meg kell akadályoznunk, hogy a gyermekek rossz elképzelésekkel nőjenek fel az iszlámmal kapcsolatban.”*¹⁶⁶

IV.4. Hiányosságok

Bár a kormány létrehozta a szükséges intézményi mechanizmusokat a hazatérők reintegrációjának összehangolásához és kezeléséhez, hiányzik a koherens politika, és jelentős kihívások várnak a civil társadalom koordinálására és arra, hogy a visszatérőket megfelelően integrálják a társadalomba.

A legfontosabb tehát, hogy holisztikus, azaz a kormány, nem kormányzati és közösségi szinten összehangolt válaszok születessenek, mely válaszok a visszatérők igényeinek megfelelőek és a gazdasági, társadalmi környezetbe beágyazható megoldások.¹⁶⁷

Véleményem szerint a megfogalmazott kritika jogos, hiszen a közelmúltban történt bécsi terrortámadás egyik elkövetője is átverte a hatóságokat azzal, hogy elhitette velük a deradikalizációs program hatékonyságát, de valójában nem változtak meg szélsőséges eszméi. Fontos tehát a folyamatok utólagos értékelése és az állandó visszacsatolás.

IV.5. A visszatérő harcosok biztonsági kockázata Koszovóra nézve

---

¹⁶⁴ Die Morina: Syria returnee wants to help Kosovo's would-be warriors, <https://balkaninsight.com/2016/10/24/returned-from-syria-initiates-a-de-radicalization-program-in-kosovo-10-20-2016-4/> (Letöltve: 2020.10.24)

¹⁶⁵ Sara Manisera: After ISIS: how Kosovo is rehabilitating women and children repatriated from Syria, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/after-isis-how-kosovo-is-rehabilitating-women-and-children-repatriated-from-syria-1.890533> (Letöltve: 2020.10.21)

¹⁶⁶ Sara Manisera: After ISIS: how Kosovo is rehabilitating women and children repatriated from Syria, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/after-isis-how-kosovo-is-rehabilitating-women-and-children-repatriated-from-syria-1.890533> (Letöltve: 2020.10.21)

¹⁶⁷ Launching of the report: an overview of Kosovo's approaches of deradicalization and reintegration of returnees from the war zones in Syria and Iraq, <http://www.qkss.org/en/News/Launching-of-the-report-An-overview-of-Kosovos-approaches-of-deradicalization-and-reintegration-of-returnees-from-the-war-zones-in-Syria-and-Iraq-1311> (Letöltve: 2020.10.19)

A hazatelepültek sokféle attitűdöt mutatnak a hatóságokkal szemben, a dzsihádcsoportok iránti elkötelezettség és az ideológiai elkötelezettség eltérő mértékű a visszatérőknél. Eddig legalább öt visszatérő harcos vett részt belföldi támadások tervezésében, megerősítve ezzel azon elemzéseket, melyek arra utalnak, hogy a visszatérők kisebbsége közvetlen terrorista fenyegetést jelent. Nem minden visszatérő gondolja úgy, hogy cselekedeteit a törvény szerint büntetni kell. Ilyen eset Abu Albanié is.

Abi Albani 2013-ban utazott először Szíriába, majd hazatérése után nem volt hajlandó részt venni a börtönben zajló deradikalizációs programban, annak ellenére, hogy börtönbüntetése után a kormány segítette neki munkát találni. Néhány hónappal szabadulása után szidalmazta a koszovói kormányt és nyíltan támogatta a terrorizmust.

További példa, hogy 2013-ban a rendőrök összesen hat személyt tartóztattak le Pristinában és Gjilanban támadások tervezése miatt. Adrian Mehmeti és Genc Selimi a Jabhat al-Nusrához kötődve igyekeztek merényletet végrehajtani, mesterlövészpuskával, kézfegyverekkel és robbanóanyag-készlettel rendelkeztek. Mehmetit hét év szabadságvesztésre ítélték, Selimi négy év és hat hónap börtönbüntetést kapott.

2015 júliusában a Goljak-hegységben a rendőrök öt katonai egyenruhás embert tartóztattak le (Bensik Latifit, Gazmed Halitit, Muazim Haxhijet, Enis Latifit és Fehmi Muxha-t), akiknél kalasnyikovokat, álarccokat és az Iszlám Állam zászlaját találták meg. A letartóztatottak közül ketten korábban Szíriában harcoltak. Besnik Latifi és Gazmend Halili a Badovac-tó megmérgezését vagy a gát felrobbantását tervezte. Ez a tó Pristina egyik fő ivóvízforrása. Az ügyész nem talált konkrét bizonyítékot a terroristák tervezett cselekedeteire, viszont hat héttel az eset előtt az Iszlám Állam vezetője, Abu Bakra al-Baghdadi felszólította a muszlimokat, hogy vagy vándoroljanak ki az Iszlám Államba vagy harcoljanak a földjükön, bárhol is legyen az.¹⁶⁸ A bíróságon kiderült, hogy egy olyan videó készítését tervezték, melyben örök hűséget esküsznek Al-Baghdadinak, melynek forgatókönyvébe beleírták, hogy engedelmességet és ragaszkodást fogadnak, bármilyen áldozattal is jár. A Pristinai Főbíróság 2016. július 18-án meghozta ítéletét, melyben Bensik Latifit 4 év 6 hónap, Gazmed Halitit, Muazim Haxhijat és Enis Lafitit 3 és 6 hónapra ítélték el. Fehmi Muxha-t 3 évre ítélték, a hatodik vádlottat, Betim Raimaj pedig elmenekült még mielőtt az ügy bíróságra került volna.¹⁶⁹

A deradikalizációs folyamat újabb sikertelen esetére példa, hogy Lavdrim Muhaxheri és Ridvan Haqifi a Telegram segítségével koordinálta a tengeren túlról azt a merényletet, mellyel az Albánia-Izrael futballmeccsen robbantottak volna. Muhaxheri 1350 eurót küldött a művelet finanszírozásához. A rendőrök 19 személyt tartóztattak le Koszovóban az albániai Shkodër városában rendezett futballmeccs előtt terrorcselekmény elkövetésének gyanúja miatt.

Az akcióban részt vett Luzlim Gashi, valamint Visar Ibishi is, mindketten Szíriában jártak korábban. Ibishit tíz, Gashit öt év börtönre ítélték.

Lavdrim Muhaxheri¹⁷⁰ korábban Koszovóban és Afganisztánban a NATO bázisain dolgozott, mielőtt radikalizálódott volna. Muhaxheri először 2013-ban tűnt fel a YouTube-on, mikor felszólította az albán muzulmánokat, hogy csatlakozzanak Aszad és más hitetlenek elleni küzdelemhez.

Muhaxheri a koszovói Ridvan Haqifi¹⁷¹-val fontos szerepet játszott az Iszlám Állam népszerűsítésében a Balkánon és a szíriai utazás megkönnyítésében. 2015-ban Haqifi az Iszlám Állam videóiban arra

---

¹⁶⁸ Skender Govori: Kosovo terror suspects given stiff sentences, <https://balkaninsight.com/2016/07/18/record-prison-sentences-for-kosovo-terror-suspects-07-18-2016/> (Letöltve: 2020.10.24)

¹⁶⁹ Labinot Leposhtica: Sentences lowered for defendants in the 'Badovci terrorism case', <https://prishtinainsight.com/sentences-lowered-defendants-badovci-terrorism-case/> (Letöltve: 2020.11.4)

¹⁷⁰ Joanna Paraszczuk: 'Dead' Kosovar Albanian is militant resurfaces in gruesome killing video, <https://www.rferl.org/a/dead-kosovar-albanian-militant-resurfaces-gruesome-killing-video/27037461.html> (Letöltve: 2020.10.22)

figyelmeztetett, hogy „fekete napok” jönnek Koszovóba. Azzal fenyegetőzött, hogy alvás közben fognak gyilkolni Allah engedélyével és robbanóvek segítségével.

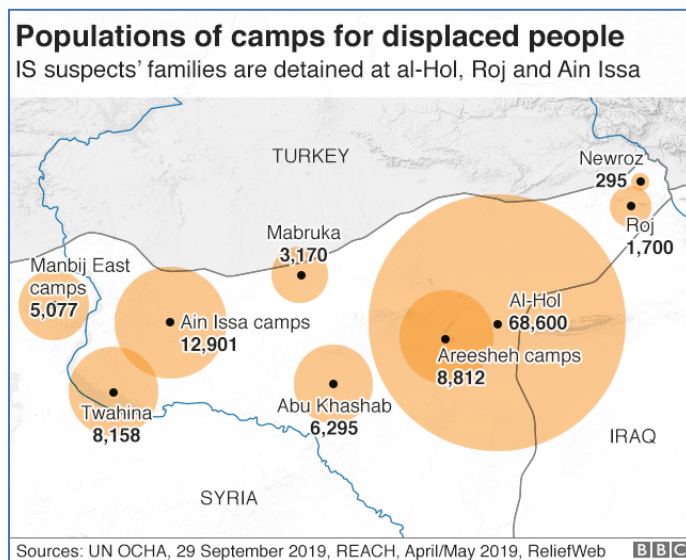
Szerencsére egyik terrorcselekmény sem valósult meg, azonban azt esetek bizonyítják, hogy a visszatérők kis száma továbbra is radikalizálódott és hajlandóságot mutat támadásra otthon vagy a balkáni régióban. Figyelemre méltó, hogy a hazatérők, akik támadási terveket szőnek, jelentős toborzóerővel rendelkeznek és vezetőként tevékenykednek. Úgy tűnik, hogy ezek a személyek fontos készségeket és kapcsolatokat szereztek az Iszlám Állam soraiban.

V. Az Európai Unió és más nemzetközi szervezetek álláspontja

Az Iszlám Állam terrorszervezet bukása után még mindig 2 000 külföldi harcost és 14 000 nőt és gyermeket tartanak túlszűfolt fogolytáborokban Szíriában. Természetes, hogy hazatérésük biztonsági kockázatot rejt magában, ezért a legtöbb nyugat-európai ország vonakodik hazaszállítani állampolgárait.

Európában az országok más és más módon kezelik a helyzetet. Az Egyesült Királyság és Dánia megfosztotta állampolgárságuktól a Szíriába kiutazott harcosokat, Belgium és Franciaország néhány

gyermeket fogadott vissza.

2. kép: Táborok Szíriában

¹⁷²A szíriai fogolytáborokban valószínűleg megsértik az Emberi Jogok Európai Egyezményében és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányában rögzített jogokat, ideértve az élethez való jogot, valamint a kínzásoktól és embertelen bánásmódtól való mentesség jogát. A hazatelepítés elutasításáról szóló határozatok még kifogásolhatóbbá válnak mind a szülei által Szíriába vitt, mind pedig az ott született gyermekek esetében. A törvényesség kérdésein túl súlyos politikai és erkölcsi kérdések nehezedenek az EU kormányaira, melyek megoldásaihoz jó példa lehet Koszovó megoldása.

Koszovó lakosságához mérten igen nagy számú visszatérőről kell beszélni, hiszen 1,8 millió lakosú ország esetén a 2019. áprilisában hazaszállított 110 fő a lakosság 0,006%-a, azaz 16.000 emberből egy. Ezzel szemben az EU becslések szerint még Szíriában tartózkodó 800 fő harcosa az összlakosság 0,0015%-a lenne, azaz 640 000 emberből egy. Azaz a hazatérők aránya sokkal kisebb az Unióban, mint Koszovóban volt.

Az EU országai fejlettebb egészségügyi ellátórendszerrel, jobb oktatási és nagyobb szociális forrásokkal rendelkeznek, mint Koszovó.

¹⁷¹ Die Morina: Kosovo ISIS commander Haqifi reported dead in middle east, <https://balkaninsight.com/2017/02/09/the-commander-of-albanian-isis-fighters-killed-02-09-2017/> (Letöltve: 2020.10.22)

¹⁷² Turkey's Syria offensive explained in four maps, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49973218> (Letöltve: 2020.11.5)

VI. Összegzés

Ha Koszovó gazdasági, társadalmi helyzetét, valamint a visszatérő harcosok ideológiáját, esetleges radikalizálódásának fennmaradását értékeljük a börtönvek után, jól látszik, hogy minden indikátor jelen van egy esetleges terrorcselekmény bekövetkezéséhez a Nyugat-Balkánon: szélsőséges politikai nézetek, etnikumok közötti konfliktusok, együttműködés a terrorista- csoportok között, szélsőséges nézeteket terjesztő iszlám kulturális központok aktivitásának növekedése. Európa biztonságára nézve megoldandó feladat a dzsihád fanatikus híveinek kezelése, csakúgy, mint a koszovói korrupció és a szervezett bűnözés.

Megvizsgálva a Koszovóból kiutazott személyek életkörülményeit, terrorista tevékenységük motivációját, az Iszlám Állam bukása után hazaszállított visszatérő harcosok társadalomba való integrálásának körülményeit, arra jutottam, hogy bár az ország rengeteg nehézséggel küzd gazdaságilag és politikailag, erejükhöz mérten alaposan és a lehető legszervezettebb körülmények között járnak el a helyzetben. Igen sok kutatás született a témában, az egész világot foglalkoztatja a koszovói példa. Sok anyagi és szakmai segítséget kapott és kap az ország ezen helyzet rendezése céljából és véleményem szerint a helyi szaktudásból sincs hiány. A hazaszállítás utáni reintegrációs és deradikalizációs folyamatokban szakmailag körültekintően és alaposan végzik a dolgukat a hivatalos személyek és szakemberek beleértve a jogalkotásban részt vevőket is. A hazaszállítás előtt álló európai országoknak hasznos tapasztalattal szolgálhatnak a Koszovóban elindított projektek, azok eredményei, kudarcai és az azokból levonható következtetések. Kiindulási alap lehet a saját országuk megoldásai számára, hiszen itt már lezajlott egy folyamat, aminek hibáit és előnyeit elemezve a saját lehetőségeikhez képest tudják a gyakorlatot a saját országukhoz mérten alakítani.

A koszovói példa arra is felhívja a figyelmet, hogy bár a radikalizálódott iszlamisták az általuk követett Iszlám Állam bukása után szülőföldjükön egy új esélyt kapnak egy valódi élethez, az igazán elkötelezetteket nem minden esetben sikerül társadalmilag hasznos tagokká tenni, és kitarthatnak dzsihadista világszemléletük mellett. Ez jól mutatja, hogy az európai országoknak nagyon alaposan kell eljárniuk a hazaszállítás után, hiszen nemzetbiztonsági kockázatot és potenciálisan terrortámadás elkövetőit jelenthetik ezek a személyek szülőföldjükön. Európa a migrációs folyamatok során is szembesült a visszatérő harcosok támadásának veszélyével, viszont az irányítottan hazaszállított terroristák esete sokkal jobban kontrollálható és nyomon követhető, mint a 2015-ös áradattal érkező iratok nélküli személyazonosságukat nehezen ellenőrizhető személyek esetében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq. *The Soufan Group*, 2015, <https://templatelab.com/foreign-fighters-in-syria-update/> (Letöltve: 2020.11.11)

KAKUK György: *Koszovó-tűzfészek*, Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest, 2001, ISBN 963 9261 59 9

KIS-BENEDEK, József: Dzsihadista fészek, mint a terrorizmus lehetséges kiindulópontjai. *Hadtudomány*, Budapest, 2017, 27 (1-2). pp. 96-113. ISSN 1215-4121

LAKATOS Zsolt: A terrorizmus és más transznacionális kihívások a Nyugat-Balkánon, *Felderítő Szemle*, VIII. Évfolyam, 4. szám, Budapest, 2009

N. RÓZSA Erzsébet: *Az államiság modelljei a Közel-Keleten*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019

SZILVÁGYI Tibor: Az albánság ellentmondásos szerepe a nemzetközi biztonsági rendszerben. *Felderítő Szemle*, II. évfolyam, 2. szám, Budapest, 2003

TÁLAS Péter: *Válaszok a terrorizmusra. Avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig*. SVKH-CHATRAPRESS Kiadó, Budapest, 2002, ISBN 963 8117 87 7

TETLÁK Örs: Az Iszlám Állam felemelkedése és bukása? *Nemzet és Biztonság*, 2020/1. szám, 70-78. oldal, DOI:10.32576/nb.2020.1.5

VOGEL Dávid- MEZŐ András: *Mediterránium: múlt, jelen, jövő*. Palatia Nyomda és Kiadó Kft., Budapest, 2016, ISBN 978-615-5585-00-5

Újságcikkek

Magyar Szó, 2016. február 2., 1. oldal, Koszovó az iszlamisták fészkévé válhat

Magyar Szó, 2016. február 11., 6. oldal, Amikor a vallás fegyverré válik

Népszava, 2016.03.19., R.T.: Koszovóban őrizetbe vették az Iszlám Állam (IS) pénzügyi támogatóját

<https://www.nytimes.com/2016/05/22/world/europe/how-the-saudis-turned-kosovo-into-fertile-ground-for-isis.html> (Letöltve: 2020.10.31)

Magyar Nemzet, 2017. január 31., 10. oldal, Földi Bence: Együtt küzd a Balkán a terror ellen

Magyar Fórum, 2017. szeptember 28., 4. oldal, Vonzó a koszovói fiatalok számára az Iszlám Állam

Internetes források

1. <https://www.un.org/sc/ctc/wp-content/uploads/2018/08/Human-Rights-Responses-to-Foreign-Fighters-web-final.pdf>, (Letöltve: 2020.10.22)
2. <https://icct.nl/update/the-foreign-fighters-in-the-eu-report-in-the-media/>,(Letöltve: 2020.10.24)
3. https://kki.hu/wp-content/uploads/2019/05/27_KKI-elemzes_SYR_EU_Szalai_Wagner_20190521.pdf (Letöltve: 2020.10.24)
4. https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2019/11/foreign_fighters_idegen_harcosok_dezso_tamas_1_v.pdf. (Letöltve: 2020.10.24)
5. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:seAiYIQ2LGYJ:https://mkik.hu/download/207/koszovoi-koetzarsasag+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=safar>, (Letöltve: 2020.10.19)
6. http://www.qkss.org/repository/docs/Policy_Brief_Kosovo_experience_repatriating_former_foreign_fighters_May_2020_998547.pdf (Letöltve: 2020.10.19)
7. <http://www.qkss.org/en/News/Launching-of-the-report-An-overview-of-Kosovos-approaches-of-deradicalization-and-reintegration-of-returnees-from-the-war-zones-in-Syria-and-Iraq-1311> (Letöltve: 2020.10.19)
8. <http://www.qkss.org/en/Reports/Unpacking-Kosovos-response-to-returnees-from-the-war-zones-in-Syria-and-Iraq-1310> (Letöltve: 2020.10.19)
9. <http://www.qkss.org/en/News/Focus-group-in-Municipality-of-Kacanik-Analyzing-the-reintegration-process-of-returned-foreign-fighters-back-to-the-community-1294> (Letöltve: 2020.10.19)
10. https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:nAC7LO973PIJ:https://www.rcc.int/p-cve/download/docs/NUPI_Working_Paper_875_Knudsen.pdf/b1e0d3c8333abdf8dd9e8f8cbce46b77.pdf+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=safari (Letöltve: 2020.10.22)
11. https://www.rcc.int/p-cve/download/docs/NUPI_Working_Paper_875_Knudsen.pdf/b1e0d3c8333abdf8dd9e8f8cbce46b77.pdf+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=safari (Letöltve: 2020.10.19)
12. <https://ctc.usma.edu/returnee-foreign-fighters-syria-iraq-kosovan-experience/> (Letöltve: 2020.10.19)
13. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html#field-anchor-people-and-society-population-distribution>(Letöltve: 2020.10.21)

14. <https://tradingeconomics.com/kosovo/unemployment-rate>(Letöltve: 2020.10.24)
15. <https://www.worldbank.org/en/country/kosovo>(Letöltve: 2020.10.22)
16. <https://templatelab.com/foreign-fighters-in-syria-update/> (Letöltve: 2020.10.21)
17. https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:jKfQaV0gC7UJ:https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6125/2-anglisht-National-Strategy-Against-Terrorism-and-Action-Plan-2018-2022_12-October_without-action-plan-1.pdf+%&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=safari(Letöltve: 2020.10.21)
18. <https://balkaninsight.com/2016/07/18/record-prison-sentences-for-kosovo-terror-suspects-07-18-2016/>(Letöltve: 2020.10.24)
19. <https://prishtinainsight.com/sentences-lowered-defendants-badovci-terrorism-case/>(Letöltve: 2020.11.4)
20. <https://www.thenationalnews.com/world/mena/after-isis-how-kosovo-is-rehabilitating-women-and-children-repatriated-from-syria-1.890533>(Letöltve: 2020.10.21)
21. http://www.qkss.org/repository/docs/violent-extremism-eng_978757.pdf(Letöltve: 2020.11.4)
22. <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6114/Law-on-Prohibition-of-Joining-the-armed-conflicts-outside-state-territory.pdf> (Letöltve: 2020.10.21)
23. <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/A5713395-507E-4538-BED6-2FA2510F3FCD.pdf>(Letöltve: 2020.10.24)
24. https://index.hu/kulfold/2020/11/03/a_balkanra_vezetnek_a_becsi_szalak/(Letöltve: 2020.11.4)
25. <https://balkaninsight.com/2016/10/24/returned-from-syria-initiates-a-de-radicalization-program-in-kosovo-10-20-2016-4/> (Letöltve: 2020. 11.7.)
26. <https://www.rferl.org/a/dead-kosovar-albanian-militant-resurfaces-gruesome-killing-video/27037461.html>(Letöltve: 2020.10.22)
27. <https://balkaninsight.com/2017/02/09/the-commander-of-albanian-isis-fighters-killed-02-09-2017/>(Letöltve: 2020.10.22)
28. <https://lajmi.net/syfyri-hallall-me-coca-cola-nen-flamurin-e-isis-it-u-kushtoi-18-vjet-burg/>(Letöltve: 2020.11.4)
29. <https://lseideas.medium.com/why-do-foreign-fighters-join-islamic-state-c8a002cad2f3> (Letöltve: 2020.11.7)
30. <http://koszovo.terkepek.net> (Letöltve: 2020.11.10)
31. <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/valtozni-fog-e-hashim-thaci-szerepe-koszovo-statusanak-alakitasaban> (Letöltve: 2020.11.11)
- 32.

Közigazgatástudomány

Gergi Tamás¹⁷³

A polgármesteri hivatal vezetője

Absztrakt

A mai modern világban az emberek többsége, amikor közigazgatásról van szó, rögtön a kormányhivatalokra, minisztériumokra gondolnak, ám közigazgatás egyik legfontosabb szereplője a helyi önkormányzatok.

Magyarországon több ezer önkormányzat található, amelyek különböző erőforrásokkal rendelkeznek, és eltérő lehetőségeik vannak, ennek következtében a polgármesteri hivatal vezetőjének is alkalmazkodnia kell az önkormányzat sajátosságaihoz.

Kutatásom kiterjedt a jegyző jogállására, a jegyzőre vonatkozó általános szabályokra, az összeférhetetlenségi szabályokra, a díjazásra, a munkáltatói jogkörökre, a feladat és hatáskörökre, kitértem emellett a közös önkormányzati hivatal jegyzőjének a tevékenységére is.

Dolgozatom során a fent említett díjazás köre elemzésre került. A kutatásom során azt a fő célt tűztem ki, hogy betekintést tudjak nyerni a lehető legapróbb önkormányzattól a lehető legnagyobb önkormányzat jegyzői működésébe, ezt a célt egy interjú készítésével értem el. A kutatás során több a témához kapcsolódó cikk inspirált, emellett kiemelkedően sokat segített a dolgozatom megírásához a Feik Csaba (2019) Magyarország helyi önkormányzatai című könyve és 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól végezetül a 2011. évi CXCV. törvény a közszolgálati tisztviselőkről. A dolgozatomban igyekszek gyakorlati oldalról vizsgálni a kérdést ennek következtében módszertanilag az interjúkra alapozom.

Kulcsszavak: önkormányzat; jegyző; díjazás; interjú; kutatás

I.1. A jegyző jogállása

A jegyző a magyar közigazgatásban betöltött szerepét a 17-18. századtól egyfajta kettőség jellemezte (Feik , 2019). Ez a kettőség leginkább abból adódott és adódik ma is, hogy a jegyző egyrészt a magyar közigazgatásban a helyi település egyik tisztségviselője ténylegesebben a helyi képviselőtestületének egyik szerve (Feik , 2019). Másrészt az államigazgatási hatáskörrel rendelkező közigazgatási hatóság. Mindez a kettőség egyfajta kétirányú függést eredményez a jegyző jogállásában, amelyet bonyolít az a helyzet, hogy a jegyző személyéről mindig is helyi szinten született döntés. Ez a döntés legtöbbször választás, illetve kijelölés (A községekről szóló 1886. évi XXII. törvénycikk, 1886). A jegyző közszolgálati jogviszonyának létesítésére legtökéletesebb forma, a határozatlan időre szóló kinevezés, amely csak a

---

¹⁷³ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, államtudományi hallgató, *gtomi2084@gmail.com*

helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban Ötv.) elfogadását követően, annak hatálybalépésétől érvényesült. A jegyző közigazgatási szerv, feladat- és hatáskörét jogszabályok határozzák meg, továbbá közjogi jogi személy, azonban nem szervezet. (István, Linder, & Vértesy , 2018)

I.1.1. Általános szabályok

A jegyző jogállását alapvetően a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban Mötv.) és a közszerzőgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCI. törvény (a továbbiakban Kttv.) és a helyi önkormányzat SZMSZ ide vonatkozó rendelkezései határozzák meg. A jegyző közszerzőgálati tisztségviselő, ezen belül köztisztviselő, vagyis közszerzőgálati jogviszonyban áll, e jogviszonyra pedig a közszerzőgálati tisztségviselőkről szóló törvény előírásai vonatkoznak (Feik , 2019) A jegyzővé válás folyamatát alapvetően két folyamatra lehet bontani meglátásom szerint, az egyik amikor az egyén ténylegesen úgy tervezi, hogy jegyző lesz a másik mód amikor az egyén „megragadja” az élet által kapott lehetőséget és a polgármesteri hivatal vezetője lesz. Az interjú alanyaim az utóbbi csoportba tartoznak. Tehát A és B interjúalanyom is „sors” szerűen választotta a jegyzői tisztséget. A köztisztviselők alkalmazási feltételei szigorúbbak, mint a munkajogi alkalmazási feltételek. Általános követelmények, melyek alól felmentés nem adható: büntetlen előélet, cselekvőképesség, legalább középiskolai végzettség, és végűl magyar állampolgárság. A Kttv. egyetlen munkakörre határoz meg képesítési előírást ez pedig a jegyzői munkakör. Ide kell érteni a főjegyzőt és az aljegyzőt, munkakört is. A jegyzői jogviszony kinevezéssel jön létre, a Mötv. rögzíti, hogy a „a polgármester a pályázat alapján határozatlan időre nevezi ki a jegyzőt, a jegyző javaslatára az aljegyzőt.” (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011). A jegyzői kinevezés feltételei, hogy a pályázó rendelkezzen: igazgatástervező vagy közigazgatás-szervező alapképzési szakon vagy jogász vagy államtudományi mesterképzési szakon szerzett szakképzettséggel vagy közigazgatási mesterképzési szakon szerzett okleveles közigazgatási szakértő vagy okleveles közigazgatási menedzser szakképzettséggel. A képzetség meglétére vonatkozó feltételek alól egy kivétel van, amikor a községi önkormányzat képviselő testülete felmentést adhat, ha a kinevezendő jegyző a képesítés megszerzésére irányuló tanulmányait a kinevezéstől számított két éven belül befejezi. A határidő nem hosszabbítható meg, és a felmentés is csak ötezer vagy annál kevesebb lakosú község esetén adható a jegyzőnek. A kinevezés további feltétele, hogy a pályázó rendelkezzen, legalább kétévi közigazgatási gyakorlattal. E kitétel alól részben vagy egészben felmentést adhat az ötezer főt meg nem haladó lakosú község képviselő testülete. Az A interjúalanyom végigjárta az egész a hivatali „számárlétrat”, amit úgy kell érteni, hogy a községi (közös hivatali) jegyzői állásától egészen megyei jegyzői tisztséggel járó feladatokban jártasságot szerzett. A jegyzőségben szerzett tapasztalatait később Neumann János Egyetem kancellária helyetteseként is tudta hasznosítani. A B interjúalanyom hirtelen 2019-es önkormányzati választás után került ebbe magas pozícióba. Előtte 20 évig dolgozott az Országgyűlésben és Minisztériumban. További kinevezési feltétel a jogi vagy közigazgatási szakvizsga. E kitétel alól két kivétel van. Az első, amikor egyáltalán nem szükséges a szakvizsga, ha

a Közigazgatási Továbbképzési kollégium által teljes körűen közigazgatási jellegűnek minősített tudományos fokozat alapján adott mentesítéssel rendelkezik a leendő jegyző (Feik , 2019). A második kivétel, amikor a polgármester kinevezheti azt a pályázót is, aki a kinevezéstől számított egy éven belül a szakvizsgát megszerzi (2011. évi CXCV. törvény , 2011). A polgármester a jegyzői állásra köteles pályázatot kiírni. A pályázatot a jegyző közszolgálati jogviszonyának megszűnését követő harminc napon belül meg kell hirdetni, eredménytelenség esetén pedig további harminc napon belül újabb pályázatot kell megjelentetni (Feik , 2019).

A pályázati felhívásnak tartalmaznia kell a következőket:

- az önkormányzat megnevezését
- a jegyzői munkakörre történő utalást
- az ellátandó feladatok ismertetését
- a munkakör betöltéséhez, illetve a pályázat elnyeréséhez jogszabályban előírt és más szükséges feltételeket
- az illetményre és egyéb juttatásokra vonatkozó tájékoztatást
- a pályázat benyújtásának feltételeit és elbírálásának határidejét
- a pályázati eljárásra és a pályázat elbírálásának módjára vonatkozó tájékoztatást
- a jegyzői állás betöltésének legkorábbi időpontját
- a pályázathoz tartozó iratok felsorolását (Feik , 2019).

A jegyzői közszolgálati jogviszony a polgármester általi kinevezéssel és annak elfogadásával jön létre, határozatlan időre, próbaidő kitöltésével. A próbaidő kitöltése a jegyzőnek is kötelező melyet legalább három legfeljebb hat hónapba lehet meghatározni. A kinevezést és minden lényeges iratot írásba kell foglalni. A jegyzőnek kinevezéskor esküt kell tenni melynek szövegét a Kttv. tartalmazza. Az eskütétel elmaradása érvénytelenségi ok. Az eskütétel elmaradása okán a köztisztviselő nem állítható szolgálatba és erre a későbbiekben bárki hivatkozhat (2011. évi CXCV. törvény , 2011). Jegyzői kinevezés helyettesítés esetében határozott időtartamra is létrejöhet. A Kttv. és Möt. sem határozza meg ezt a lehetőséget egyértelműen. A törvény a határozatlan időre szóló kinevezést rögzíti (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011), továbbá a törvény rögzíti, hogy a jegyzőt az aljegyző helyettesíti (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011). A helyettesítés nem feltétlenül tartós távollétre utal, továbbá a nem kötelező minden településen aljegyzőt kinevezni. B interjúalanyom esetében az aljegyző távozott a pozíciójáról, ennek következtében állítása szerint: immár kilenc hónapja helyettes nélkül látja el a jegyzői feladatát, amely anomáliákra enged következtetni az önkormányzat SZMSZ-ével kapcsolatba, hiszen a törvény szerint az önkormányzat SZMSZ-ében rendelkezni kell arról, ha a jegyzői, aljegyzői tisztség tartósan betöltetlen marad ezáltal rendelkezni kellene új aljegyző kinevezéséről. A helyettesítés nem haladhatja meg a hat hónapot, hat hónapon belül a hivatal megfelelő végzettségű munkatársa is helyettesítheti a jegyzőt vagy az aljegyzőt. Ha a polgármester nem nevez ki jegyzőt hat hónapon belül a kormányhivatal vezetője nevez ki ideiglenes hatállyal jegyzőt. A kormányhivatal vezetője kinevezi ideiglenes hatállyal a jegyzőt, ha pályázó megfelel a pályázatban foglaltaknak, ennek hiányában a

képesítési és alkalmazási feltételeknek megfelelő hivatali köztisztviselőt vagy más jegyzőt nevez ki a jegyzői feladatok ellátására. A jegyző kinevezése az új jegyző kinevezéséig tart (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011). Egy objektív kép kialakításához nagyon fontos hogy, a benne dolgozók szemszögéből megismerni ezért az interjúm során igyekeztem ezekre kellő figyelmet fordítani. Az A interjúalanyom a következőképp fogalmaz: „Tapasztalataim rávilágítottak arra, hogy igazán a kisebb településeken valósul meg az úgynevezett „egyablakos” ügyintézés, hiszen ebben a környezetben a jegyzőnek kell egyszemélyben majdnem minden hivatali feladatot ellátni, legyen szó helyi adóügyekről, szociális, (köz)beszerzési vagy egyéb komplex megítélésű, továbbá költségvetési, jogi és egyéb tapasztalatot igénylő ügyekről. Ahogy haladunk a községektől az egyre népesebb városok felé, megállapítható, hogy csökken a jegyző személyére nehezedő, a napi operatív feladatok ellátásból eredő nyomás: megjelennek a polgármesteri hivatalban a különböző csoportok, osztályok, irodák, tehát azon szervezeti egységek, melyekre szakmailag megfelelően támaszkodni lehet. Ez azonban kihívást jelent, mivel a jegyző így eltávolodik az emberektől és a tényszerű adatok, formaiság kerül előtérbe, szemben a személyes panaszokkal, gondokkal.” A B interjúalanyom a ekképpen fogalmaz: „Az emberek problémáira rögtön tudunk reagálni, lépni, sokszor még megoldást is nyújtani, és van értelme a mindennapi munkámnak települési szinten. Bár a munkaidő nem 8 órás, és az ügyek, panaszok hétvégén is megtalálnak, büszke vagyok arra, hogy közel 27 ezer ember napi életét alakíthatom, adhatok hatékony segítséget és megoldást a felmerülő kérdéseikre a munkatársaimmal együtt.”

I.2.1. Összeférhetlenségi szabályok

A köztisztviselőkre szigorú összeférhetlenségi szabályok vonatkoznak. A köztisztviselő a gyakorolható tevékenységek (tudományos, oktatói, művészeti, stb.) és közérdekű önkéntes tevékenység kivételével csak a munkáltatói jogkör előzetes engedélyével létesíthet további jogviszonyt. A gyakorolható vagy a közérdekű önkéntes tevékenység jogviszonyát előre írásban be kell jelenteni még a jogviszony létrejötte előtt, ha a jogviszony keretében végzett tevékenység közvetlenül összefügg a köztisztviselő munkaköri feladataival. Amennyiben a gyakorolható vagy a közérdekű önkéntes tevékenység végzésére irányuló jogviszony létesítése egybeesne részben vagy egészben a beosztás szerinti munkaidővel a munkáltatónak előzetes engedélye szükséges a jogviszony létrejöttéhez (2011. évi CXCV. törvény, 2011). A vezetői munkakört betöltő köztisztviselő nem lehet gazdasági társaságnál vezető tisztségviselő, felügyelőbizottsági tag. Kivételt képeznek például: ha a gazdasági társaság önkormányzati, tartósan állami tulajdonban van, az állami tulajdonos különleges jogokat biztosító részvény alapján delegálja. További kivétel a munkáltatói jogkör gyakorlójának előzetes engedélye alapján:

- egyesületben, érdekképviselői szervezetben, valamint szövetkezetben viselhet tisztséget,
- közérdekű önkéntes tevékenységet folytathat,
- lehet alapítvány, közalapítvány kezelő szervezetének tagja, illetve elnöke

- elláthat edzői, versenybírói, játékvezetői tisztséget,
- folytathat tanszékvezetői tisztséget.
- lehet állami alapító vagy az általa létrehozott szervezet által önállóan vagy más állami alapítóval, állami alapító által létrehozott szervezettel vagy államháztartáson kívüli szervezettel közösen alapított (köz) alapítványban felügyelőbizottsági tag
- létesíthet önkéntes katonai szolgálati viszonyt (2011. évi CXCIX. törvény , 2011),

Az együttalkalmazás tilalmából következően nem létesíthető közszolgálati jogviszony, ha a köztisztviselő hozzátartozójával irányítási, ellenőrzési vagy elszámolási kapcsolatba kerülne (2011. évi CXCIX. törvény , 2011). A községi önkormányzati képviselő testület a jegyző esetében e tilalom alól különösen indokolt esetben felmentést adhat, ha a jogszabály másként nem rendelkezik (2011. évi CXCIX. törvény , 2011). A köztisztviselő nem folytathat olyan tevékenységet, nem tanúsíthat olyan magatartást, amely hivatalához méltatlan, vagy veszélyezteti a pártatlan befolyástól mentes tevékenységét (Feik , 2019). A jegyző nem vállalhat pártban tisztséget, nem nyilatkozhat párt nevében és érdekében, közszereplést nem vállalhat. Nem lehet helyi önkormányzati, nemzeti önkormányzati képviselő annál az önkormányzatnál ahol a hivatal köztisztviselője, amely az őt alkalmazandó államigazgatási szerv illetékességi területén működik (2011. évi CXCIX. törvény , 2011) A jegyző, főjegyző és az aljegyző nem lehet más településen önkormányzati képviselő, mivel a két tisztség egymással összeférhetetlen (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011) A jegyző esetében is érvényesülnek a Kttv. gazdasági összeférhetlenségre vonatkozó szabályai.

I.2.1. Munkáltatói jogkör, díjazás

A törvény szerint a jegyzőt a polgármester nevezi ki, ez azt is jelenti, hogy a munkáltatói jogkört a polgármester gyakorolja (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011). Ezt erősíti meg az A interjúalany: A jegyző gyakorolja a polgármesteri hivatalban dolgozók feletti munkáltatói jogokat, a jegyző munkáltatója pedig a polgármester. A jegyző és a főjegyző illetménye két részből áll az alapilletményből és vezetői pótlékból áll ennek mértékét általában a település lakosság száma határozza meg. Ezeknek a mértékét pontos szabályok határozzák meg. Például a jegyző alapilletménye a 10.000-100.000 lakosú településen az illetményalap 8-szorosa ehhez kapcsolódik az illetménypótlék ami a jegyző alapilletményének 30%-a ebben a sávban. A közös önkormányzati hivatal jegyzőének illetményét és vezetői pótlékot a hivatalhoz tartozó települések és azok együttes lakosság száma határozza meg (2011. évi CXCIX. törvény , 2011) Az illetménypótlék mértéke például két községből álló közös önkormányzati hivatal esetén az alapilletmény 10%-a. A városi közös önkormányzati hivatal jegyzői hivatal és illetménypótlékre is jogosultak melynek mértéke például.: a székhelyén kívül egy község esetén az alapilletményének 5%-a. A törvény lehetőséget teremt az általános illetményrendszerrel való eltérésre (Feik , 2019). Ennek két lehetősége van. Az első, amikor a polgármester a jegyzőt előző évi munkája alapján minősíti, a minősítés

hatására legfeljebb 50%-kal növekedhet a jegyző fizetése vagy legfeljebb 20%-kal csökkenhet a fizetése, erről a polgármester minden év februárjáig dönthet. A másik lehetőség, amikor személyi illetményt állapítunk meg a jegyzőnek, ha ez megállapításra került a jegyző semmilyen más pótlékra nem lesz jogosult.

A díjazás egy részét szeretném egy táblázatban összefoglalni, hogy jobban áttekinthető legyen, másrészt pontosabb képet kapjunk a különböző lakosság számú települések bérezéséről.

A jegyző alapilletménye:

3000 főnél kevesebb lakosú településnél:	Az illetményalap 6,25-szöröse
3000-10.000 főt számláló település esetében:	Az illetményalap 7,75-szöröse.
10.000 és 100.000 főt számláló településen:	Az illetményalap 8-szorosa.
A fővárosi kerületekben:	Az illetményalap 8,25-szöröse.
A megyei jogú városban és a megyében:	Az illetményalap 8,5-szöröse.

(Feik , 2019) [2019]

A fővárosi főjegyző alapilletménye 8,25-szöröse (2011. évi CXCV. törvény , 2011). Ehhez hozzá kell adni a *vezetői illetménypótlékot* melynek mértékét egy táblázatban szeretném összefoglalni.:

3000 főnél kevesebb lélekszámú településen:	A jegyző alapilletményének a 10%-a.
3000-10.000 lélekszámú településen, valamint 3000 főnél kevesebb lélekszámú településen:	A jegyző alapilletményének a 20%-a.

10.000-100.000 főt számláló településen:	A jegyző alapilletményének a 30%-a.
Megyei jogú városban, a fővárosi kerületekben és a megyében:	A jegyző alapilletményének a 40%-a.
A fővárosban:	A jegyző alapilletményének az 50%-a.

(Feik , 2019) [2019]

I.2.2. A jegyző feladat és hatásköre

A jegyző kinevezése azt jelenti, hogy vezetőjévé válik a képviselőtestület egyik szervének, a polgármesteri hivatalnak, ennek értelmében vezeti a polgármesteri hivatalt vagy a közös önkormányzatot. Az A interjúalanyom a így vélekedik a jegyző feladatairól: „A klasszikus önkormányzati feladatokat a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 13. §-a tartalmazza. Ez a törvényi felsorolás azonban nem kimerítő. Ágazati jogszabályok még delegálhatnak további feladatokat az önkormányzatok részére. Meg kell különböztetni kötelező és nem kötelező önkormányzati feladatokat is. A kötelező önkormányzati feladatok közé tartozik például az önkormányzati kezelésben lévő utak felújítása és karbantartása. A nem kötelező önkormányzati feladatok olyan önkormányzatoknál jelennek meg, ahol van elegendő önálló bevétel, mint anyagi forrás, fedezet ezen feladatok ellátására. Ezeknek a forrásoknak a jelentős része a helyi iparüzési adóból és az egyéb helyi adókból (például kommunális adó, építményadó) származik. A polgármester munkáját a jegyző segíti. A jegyző feladatait alapvetően az önkormányzati törvény 81. §-a rögzíti. Fontos azonban kiemelni, hogy például a jegyző ágazati jogszabályok által szabott feladatokat is ellát.” A B interjúalanyom ekképpen egészíti ki: „A tárgykörök szerinti tipizálás jóval nehezebb, hiszen a képviselő-testület munkájának segítése, a hivatal vezetése, az egyes hatósági jogkörök gyakorlása, a választási eljárásban történő működés mind külön szelete a hatásköröknek. A több száz különböző hatáskör évente is rendszeresen változik; a múlt évben pl. elkerült az építésügy, azonban gyermekvédelmi feladatokat kaptunk, és a családon belüli erőszakkal kapcsolatosan is utaltak hatáskört a jegyzők részére.” „A jegyző központi feladata a polgármesteri hivatal vezetése, emellett államigazgatási ügyekről is dönt.” Például: kinevezések, bérezés, vezetői kinevezés, felmentés és jutalmazás tekintetében egyetértés szükséges a polgármester részéről (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011). A polgármester egyetértése szükséges, amikor a (fő) jegyző a hivatal egyik köztisztviselőjének az illetményrendszertől eltérően személyi illetményt kíván megállapítani (2011. évi CXCV. törvény , 2011).

A jegyző gondoskodik az önkormányzat működésével kapcsolatos feladatok ellátásáról. „A költségvetési rendelet tervezetét a jegyző készíti el.” (Csaba, 2017) Az előkészített költségvetési rendelettervezetet a polgármesternek a központi költségvetésről szóló törvény hatálybalépését követő 45. napig be kell nyújtania a

képviselő-testület számára. (Csaba, 2017) A jegyző gondoskodik az ülések előkészítésének megszervezéséről, az előterjesztések előkészítéséről, azok eljuttatásáról a címzettek részére. Továbbá gondoskodik a képviselőtestület elé kerülő előterjesztések, határozati javaslatok, rendelettervezetek jogi szakmai kontroljáról. Figyelemmel kíséri az előterjesztés tartalmi és formai követelményeit, például: ki nyújthatja be az előterjesztést. Az SZMSZ-ben foglaltak alapján a jegyző véleményezi az előterjesztést, ennek során vizsgálja, hogy az előterjesztés nem-e ellentétes a jogszabályokkal. „A polgármesteri hivatalt vezető jegyző is kötve van az önkormányzati rendelet formájában kiadott szervezeti és működési szabályzathoz, amelyet a képviselő-testület rendelet formájában fogad el.” (István, Linder, & Vértesy, 2018) A helyi önkormányzatok törvényességi felügyeletéért felelős miniszter feladata gondoskodni az önkormányzati rendeleteknek az erre a célra fenntartott honlapon történő közzétételéről. (Balogh, és mtsai., 2018).

Tanácskozási joggal részt vesz a képviselő testület, a képviselő testület bizottságának ülésén. A tanácskozás és a hozzászólás joga azt célozza, hogy a jegyző a képviselőtestületi vagy a bizottságok ülésein bármikor szabadon elmondhassa szakmai véleményét, jogi észrevételeit, tartalmi vagy formai kérdésekkel kapcsolatos megjegyzéseit (Feik, 2019). Ha szükséges segítenie kell javaslatok megfogalmazásában, figyelemmel kell kísérnie az érvényes döntés meghozatalához szükséges feltételeket: határozatképesség, a szavazás módjának helyességét (nyílt, titkos, névszerinti), a szavazatok számszerűségét (egyszerű vagy minősített többség) (Feik, 2019). „A jegyzőnek figyelmet kell fordítania a határozatokkal támasztott formai és alaki követelményekre is.” (Feik, 2019). Külön figyelnie kell, hogy a címzettek köre értse és időben megkapja az előterjesztést. Továbbá köteles jegyzőkönyvet készíteni a bizottsági és képviselőtestületi ülésekről, melynek hűen vissza kell adnia az ott elhangzottakat és döntéseket, mivel a zárt üléseket leszámítva a jegyzőkönyvek nyilvánosak. A jegyző tizenöt napon belül köteles megküldeni a jegyzőkönyvet a kormányhivatalnak. (Lapsánszky, Patyi, & Takács, 2017).

Az A interjúalany kiemeli: „A jegyző végzi a napi hivatali ügymenet törvényességi felügyeletét, tanácskozási joggal rendelkezik továbbá az önkormányzati testületek (bizottságok, képviselő-testület) munkájában. Emellett törvényességi jelzéssel él, amikor az önkormányzat jogellenes rendeletet vagy egyéb döntést szeretne megalkotni.” Ez a feladat a törvényesség belső biztosítója. A jogszabálysértések megelőzéséről van szó a képviselőtestület, bizottságok, és a polgármester hatáskörébe tartozó döntések esetében. A felügyelet, döntés tervezetekre és a benyújtott módosításokra, illetve az ülés során benyújtott módosító javaslatokra vonatkozik, még a döntés meghozatala előtt. A képviselő testület és szervei működésének egészére az ülések, illetve döntések előkészítésétől azok végrehajtásáig. Jogszabálysértés esetén a jegyzőnek jelzési kötelezettsége keletkezik. Amennyiben a jegyzői jelzés eredménytelen és a jogszabályba ütköző döntés megszületik, a törvényességi felügyeletet gyakorló kormányhivatal határidő tűzése mellett kötelezi az önkormányzatot a jogsértő döntés korrigálására. Évente beszámol a képviselőtestületnek a tevékenységéről. Évente legalább egyszer beszámol a hivatal önkormányzati feladatairól és az államigazgatási ügyek intézése területén végzett

tevékenységéről, illetve az ügyintézés helyzetéről (Feik , 2019). Döntésre előkészíti a polgármester hatáskörbe tartozó államigazgatási ügyeket. Ezek, azok a hatáskörök, amiket a törvény vagy törvényi felhatalmazás alapján kormányrendelet ruházhat a polgármesterre (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011). Az interjú alany megfogalmazása szerint: „A jegyző továbbá dönthet a polgármester által átadott hatósági ügyekben, ezzel tehermentesítve a polgármestert.” Ezek a hatósági ügyek a már említett, polgármesteri hatáskörbe tartozó államigazgatási ügyek, amelyek tekintetében a polgármester a hatáskörének gyakorlását többek között a jegyzőre is átruházhatja (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011). Dönt a hatáskörébe utalt önkormányzati és önkormányzati hatósági ügyekben. A képviselőtestület egyes hatásköreit átruházhatja a jegyzőre, így a jegyző önkormányzati döntést is hozhat (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011). Ezt a hatáskört emeli ki a B interjúalany is: „Forrását tekintve vannak klasszikus hatósági feladatkörök, továbbá olyanok, amelyeket a képviselő-testület ruházott át a jegyzőre külön testületi határozattal. Ez is azt bizonyítja, hogy a jegyzői feladatok közül ennek milyen kiemelkedő szerepe van.” Ez érvényes az önkormányzati hatósági ügyekre is, melyben a fellebbezés esetén képviselő testület dönt (2011. évi CLXXXIX. törvény, 2011). A hatáskörébe tartozó ügyekben szabályozza a kiadmányozás rendjét. A hatáskör általános értelemben egy szerv vagy egy személy feladatához kapcsolódó jogosítványok összessége (Feik , 2019), mely alatt legfőképpen az eljárás és a döntés jogát jelenti. A jegyző hatásköre egyrészt államigazgatási hatáskört, közigazgatási jogkörben hozott döntési jogot jelent. Egyetlen törvény sem szól a jegyzői államigazgatási hatáskörök átruházhatóságáról. A Möt.v. csak a jegyző kiadmányozási rendjét szabályozza. A kiadmányozási jog szabályozása belső szabályzatban való engedélyezés, átengedése más hivatali köztisztviselő részére nem minősül, hanem munkamegosztási feladatelosztási okból történik (Feik , 2019). A gyakorlati haszna a jegyző tehermentesítése, továbbá egy ügyet lezáró döntést az azzal foglalkozó köztisztviselő írja alá. Mindig hivatkozni kell a jegyzőre, hogy a kiadmányozás jogát a jegyző megbízásából végzi. Rögzíti a talált dolgok nyilvántartásba a talált idegen dologgal kapcsolatos, a körözési nyilvántartási rendszerről és a személyek dolgok felkutatásáról és azonosításáról szóló törvény szerinti adatokat, valamint a talált idegen dolog tulajdonosnak történő átadását követően törli azokat.

I.5.A közös önkormányzat hivatali jegyzője

Ugyan azokat a feladatok, szabályok, hatáskörök vonatkoznak rá mint a jegyzőre. A jogállását érintő apróbb eltérések abból adódnak, hogy több településsel, képviselőtestülettel és polgármesterrel áll közvetlen kapcsolatban. A közös önkormányzati hivatal jegyzőjét a közös önkormányzati hivatalhoz tartozó települések lakosságszám arányos többségi döntéssel nevezik ki illetve mentik fel. Eltérő megállapodás hiányában az egyéb munkáltatói jogokat a közös önkormányzati hivatal székhelye szerinti település polgármestere gyakorolja. Ha a közös önkormányzatot működtető települések egyike város, az eltérő megállapodásnak hiányában a jegyzőt a város polgármestere nevezi ki és gyakorolja felette a munkáltatói jogokat (2011. évi

CLXXXIX. törvény, 2011). A közös hivataloknál a gondot többnyire az alultervezett hivatali létszám és a köztisztviselők jelentős leterheltsége okozza. Ennek következtében nagyon sok nem székhely község igyekszik biztosítani a települése számára a „saját” hivatalt. Így működnek kirendeltségek csökkentett üzemmódban, ami viszont a közös hivatal kapacitását gyengíti. Kiemelkedően fontos felismerés ezen települések vezetői részéről, hogy humán erőforrás nélkül elvész a települések esélye a fennmaradáshoz. Nem véletlen, hogy erőn felül is igyekeznek a megfelelő felkészültségű és gyakorlatú munkatársakat megtartani a hivatalban. (Gábor, 2018)

II. Összegzés, kritikai megállapítások

Végezetül megállapíthatjuk, hogy az önkormányzatok működése egy rendkívül bonyolult és rendkívül összetett. Ezért kiemelkedően fontos a megfelelő szakemberek képzése. Legfontosabb feladatommak az önkormányzati működés bemutatását tartottam. Azért tartottam relevánsnak most megvizsgálni a jegyzői jogállás kérdését, mivel a 2019-es önkormányzati választáson számos településen új személy lett a polgármesteri hivatal vezetője és ennek a mélyebb okait szerettem volna feltárni ebben a dolgozatomban. Az interjúalanyaim megállapították, hogy a nagy adminisztrációs teher elnehezíti a napi munkavégzést. Emellett égető probléma, hogy a társadalmi közbeszédben és gondolkodásban sajnos ma már állandósult az a képzet, hogy a közigazgatásban, és így az önkormányzati szférában dolgozni nem „divatos”, szemben a versenyszférával. Sajnos nehéz a sztereotípiákat lebontani, a jövőben ezen mindenképpen dolgozni kell, melynek nyomán arra kell törekedni, hogy a helyi közigazgatás ismét egy keresett munkavállalási alternatíva legyen. A harmadik égető problémaként jelentkezik az alacsony bérek tárgyköre. Ez legfőképpen a kistépüléseken jelentkező probléma, ahol az önkormányzatnak nincsen olyan mértékű saját bevétele, hogy növelni lehessen az alkalmazottak bérét. Ez a megállapítás B interjúalanyom esetében különösen igaz, ahol egy 27 ezres város esetében nem jelentkeznek megfelelő szakképzettségű emberek az aljegyzői pozícióra, mert inkább Budapesten vállalnak, munkát a megfelelőképesítésű szakemberek. Ehhez szorosan kapcsolódik egy demotivációs jelenség is: még, ha sikerül is egy szakmailag megfelelő alapokkal rendelkező pályakezdőt alkalmazni, sajnos könnyen előfordulhat, hogy a versenyszférában tevékenykedő pályatársainál kevesebbet kereső fiatal hamar kiábrándul a hivatali munkájából, ami sajnos a teljesítményére is hatással lesz. Továbbá egy motiválatlan alkalmazott nagyobb valószínűséggel hagyja el a hivatalt, ami a fluktuáció felgyorsulásához vezethet, ez pedig végső soron szembe megy a közigazgatási szervek által elvárt stabilitás igényével.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Magyarország helyi önkormányzatairól 2011. évi CLXXXIX. törvény. (2011). *Mötv.* (1886). *A községekről szóló 1886. évi XXII. törvénycikk.*

2011. évi CLXXXIX. törvény. (2011. december 28). *Magyarország helyi önkormányzatairól*. Budapest: Magyar Közlöny.
2011. évi CXCV. törvény . (2011. december 30). *2011. évi CXCV. törvény a közszolgálati tisztviselőkről*. Budapest: Magyar Közlöny.
- A községekről szóló 1886. évi XXII. törvénycikk. (1886). *A községekről szóló 1886. évi XXII. törvénycikk*. Budapest.
- Balogh, Z., Bódi, S., Cserny, Á., Gárdos, F. O., Halász, I., Horváth, A., . . . Téglási, A. (2018). *Alkotmányjog*. Budapest: Dialóg Campus.
- Csaba, L. (2017). *Közpénzügyi menedzsment*. Budapest: Dialog Campus.
- Feik, C. (2019). *Magyarország helyi önkormányzatai*. Budapest: Dialog Campus.
- Gábor, Z. (2018). *Az önkormányzati HR*. Budapest: Dialog Campus.
- István, T., Linder, V., & Vértessy, L. (2018). *Közigazgatási jog*. Budapest: Dialog Campus.
- Lapsánszky, A., Patyi, A., & Takács, A. (2017). *A közigazgatás szervezete és szervezeti joga*. Budapest: Dialóg Campus.

Hasan Gönder

The versatile public service initiatives in Turkey's rural areas: The case of Village Institutes

Abstract

States are obliged to provide public services to their citizens equally. However, in most cases, countries have prioritized cities over rural areas in the provision of public services. For instance, in Turkey, following the proclamation of the Republic in 1923, until 1935, the government had offered public services only to the cities. Due to their limited budget and economic difficulties, they had been unable to extend their public services to rural areas. With the 1940 initiative called Village Institutes (VIs), the state launched a project aiming to provide all public services—education, health, agriculture, and social and cultural services—under the umbrella of VIs. With this paper, I aim to examine the extent to which this initiative has been successful in rural areas.

Keywords: Village Institutes, Turkey, rural areas, public service, education, health, agriculture.

Introduction

The Republic of Turkey was proclaimed in 1923, coinciding with the regime's modernization of the country. Since then, construction for the modern society began after the abandonment of the old patrimonial order. Atatürk was able to modernize the state through reforms in the institutions; however, modernizing people created the hardest challenge. In order to create a new society, the villages needed to be modernized, as 80% of the population lives there – this meant that the old must be destroyed (Avcı, 2018: 91). However, due to claimed economic hardships, the regime only provided public services for cities. Rural areas were abandoned until the regime changed its focus in 1935.

Three important developments between 1929 and 1930—the World Economic Crisis (1929), the meeting of the Free Republican Party in İzmir (1930) and the Menemen Incident (1930)—horrified Turkey's intellectuals and state officials, causing them to realize that if they wanted to preserve the reforms and the republic, they would have to modernize the rural areas to help rural people adapt to the reforms and make them the defenders of the republic. As the first step, a research commission was established to research rural conditions and identify rural people's expectations.

In the first experiment which was started in 1936, village educators were trained to be sent to villages of less than 400 people. After obtaining positive results, the Village Educators Project officially began in 1937. This project paved the way for the Village Institutes (VIs), which were established in 1940. The VIs were expected to provide all public services and adapt reforms for the villages. In this paper, I examine how successful this regime was in rural areas.

Methodology

The primary sources for this research are the archival documents of İsmail Hakkı Tonguç¹⁷⁴, the designer of the VIs and the general director of primary education between 1937 and 1946. These documents provide invaluable information about the VIs, their development, and the curriculum they implemented. Secondary sources include the biographies and memoirs of students, teachers, and directors of the VIs to examine how these institutes were able to provide all public services. Through the close examination of all relevant documents, biographies, and memoirs, the important points of texts were extracted and interpreted using discourse analysis (Wamboldt, 1992).

Public Services

Public services are those services intended to serve all members of a community. In the modern era, it is generally accepted that these essential services should be provided to all, regardless of income and social status (Staats, 1988: 601–602). McGregor considers public services as institutions, especially in the developed world (McGregor, 1982: 305). All communities, towns, cities, states, nations, and even international communities must rely on some form of public service (McGregor, 1982: 304).

Considering these definitions, the question arises: What if society cannot benefit from public services equally? In other words, what happens when one part of a society enjoys the public services provided by the state, but another part does not?

In Turkey, cities and towns received public services from the time of the foundation of the republic; however, rural areas, where 80% of the country's population resided, did not receive most public services until 1940.

As a result of my study, it is observed that rural places were socially, economically, and culturally backward; therefore, they could not develop or be modernized. This

---

¹⁷⁴ The founder of initiative of the Village Institutes, İsmail Hakkı Tonguç, who also worked as the General Director of the First Education during 1935-1946, had documents of great value related to this issue in his personal archive, which were revealed a few years ago when they went public. Tonguç made several references to important documents in the Ministry of Education (National Education), which have been vanished due to a fire incident, increasing the significance of these documents analyzed within this study further.

observation leads to the following question: Is there any relationship between modernization and public services? In other words, should public services be provided to facilitate modernization? Although these two terms are independent of each other, I argue that there is a positive relationship between them. That modernization appeared in the rural areas immediately after the public services offered through the VIs supports this claim.

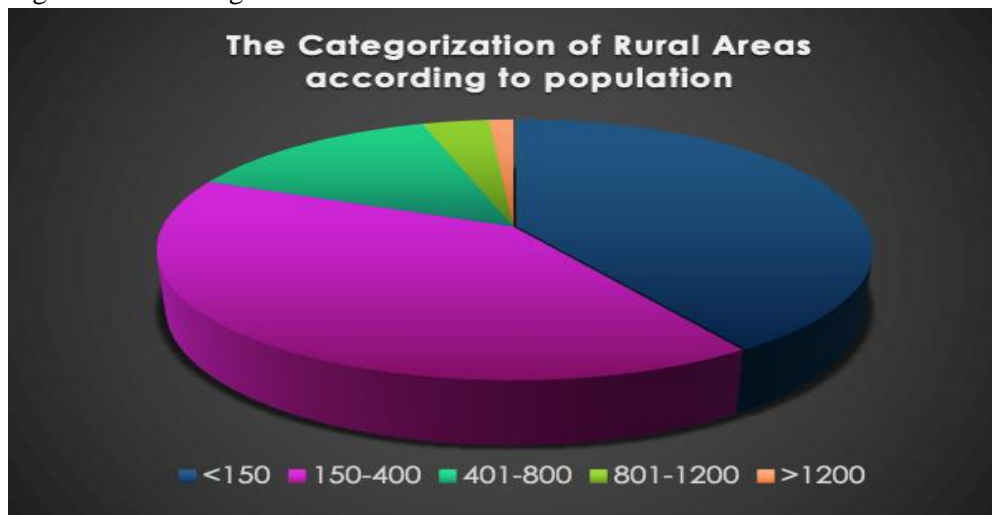
The situation in Turkey between 1923 and 1937

By 1937, the regime had been able to modernize the cities and their people by offering public services and implementing reforms. Conversely, implementation and adaptation of the reforms in rural areas had not been successful; indeed, economic hardships had meant the regime had failed to offer any public services in rural areas (Kirby, 2018: 117–127).

In 1935, the population of Turkey was 16 million, 80% of which resided in rural areas. Thus, by only providing public services to the cities, the regime was only reaching 20% of the population. Of the 40,000 villages in rural areas, 31,000 had no school and 35,000 had no teachers. Thus, only 5000 villages had a school with a teacher. An additional 4000 villages had a school, but the regime had been unable to raise the teachers to staff them. Moreover, teachers from cities refused to work in rural areas due to the conditions (Tonguç, ca.1936).

Rural areas also did not receive health care services, and most villages lacked roads for transportation, electricity, and access to clean water. Villagers had to cart water from mountain streams or rivers (Tonguç, 2020: 517–529).

Figure 1: The Categorization of Rural Areas

Source: (Tonguç, ca.1936).

As shown in Figure 1, the problem arose due to the structure of the villages; almost 32,000 of Turkey's villages had a population of less than 400 people.

Table 1: Turkey's Community Typology in 1940

	<i>Köylü</i> (villager)	<i>Şehirli</i> (townsman)
Basis of solidarity	Resemblance	Differentness
Nature of society	Pre-modern	Modern
Size	Small (less than 400 people) and undifferentiated society	Large and differentiated society
Law	Practiced both customary and civil law ^a	Civil Law
Division of labour	Simple	Complex
Faith	Religious/traditional	Secular
Conscience	More collective	Less collective
Norms	More consensual	Less consensual
Arrangement	Dependent ^b	Interrelated, mutually interdependent
Interdependence	High	High
Social bonds and integration	Normal	Strong

^a In Article 69 of the 1924 constitution of Turkey declares that all Turks are equal before the law and are obliged to respect the law. All privileges of whatever description claimed by groups, classes, families, and individuals are abolished and forbidden (Earle, 1925: 96). However, most of the villagers could not have practiced this law. The main reason was related to the low literacy rate and the lack of government institutions such as school, hospital, police station, etc. in rural areas.

^b Turkish villagers were not independent and autonomous. They were dependent on the landlords or religious leaders. With the Village Institute, the state and professionals wanted to make them dependent on the state and society. Sources: Adapted from Kaya, 2012: 113–121; Tonguç, 2020: 13–20, 22–25, 32–37, 63–67, 414–418, 451–456; Kirby, 2018: 53–54, 77–78, 98–100, 156–160; Tonguç, 1970: 55–56, 164–167, 202–205.

Three events occurred over the period 1929–1930 that forced a radical shift in the regime's focus, policies and reforms. The first of these was the World Economic Crisis of 1929, which had serious implications for Turkey's agricultural production, on which

the Turkish economy relied (Karaömerlioğlu, 1998: 57–58) and had brought the problems in agriculture into the spotlight. As Kuruç observes, during the 1930s, it became apparent that industrialization required increasing purchasing power not only in the cities but also in the villages (Kuruç, 1987: 170).

The second event came in 1930 when, with the support of the regime and its founder, Atatürk, the Free Republican Party (*Serbest Cumhuriyet Fırkası*) was established by Atatürk's closest friend, Fethi Okyar. This new opposition party¹⁷⁵ attracted unexpected mass support, primarily from reactionaries. In the same year, the Menemen Incident¹⁷⁶ further fanned the regime's fears over the success of their reforms. As these two experiences demonstrated, the reforms had not taken root among the people (Aytemur, 2007: 69).

The first step

In 1935, Atatürk set up a commission to analyze the conditions of rural areas and develop projects. J. Dewey's report¹⁷⁷, which was given in 1924, had been effective in encouraging such steps. J. Dewey wrote in the report that Atatürk should establish schools that were not like those in the West. He claimed that these schools should be formed according to Turkish characteristics, carrying their own reality. Thereupon, Atatürk sent educators to the villages to examine the village realities and to prepare a report. Those who visited the villages with Western and scientific concerns (Tonguç was among them) returned with three observations.

---

¹⁷⁵ Atatürk intended to make a transformation towards multi-party democracy in Turkey, for which he made several attempts. The initiative that took place in 1930 is his second attempt. In the first attempt carried out with the Progressive Republican Party in 1924, this party was closed with the gathering of opponents of the revolution and the republic within the Progressive Republican Party and then supporting the rebellion that took place in the country in 1925. For this reason, Atatürk had the party established by his trusted friends for the second attempt. He wanted to make a smooth transition to multi-party democracy.

¹⁷⁶ The Menemen Incident is the incident where, on December 23, 1930, in the Menemen district of Izmir, Teacher Mustafa Fehmi Kubilay, who was doing his military service as a reserve officer, and Hasan and Şevki, the guards who came to his aid, were killed by a group seeking shariah. It is regarded as one of the important events in the history of the Republic in terms of indicating the struggle between Shariah and secularism.

¹⁷⁷ John Dewey is a famous philosopher and educational theorist, the founder of the philosophy movement, also known as empiricism, functionality and instrumentalism, who developed pragmatism as a logical and moral theory of analysis, which attaches importance to learning by practising-living and experience. He came to the country in the first years of the Republic of Turkey (between 19 July - 10 September 1924) upon the invitation of the Minister of National Education Vasıf Çınar and after making various observations and examinations, he prepared a report for the improvement of the education system in the country and submitted it to the ministry.

1. Those who graduated from Western-style schools in Turkey and went to villages to work either could not get used to the conditions of life in the villages and went back to the cities or stayed and instead of enlightening people in the villages accepted roles as landlords or religious leaders.

2. The villagers, who had learned how to read and write in the village school, had forgotten how to do those things within 4-5 years of leaving school.

3. Rural people who had done their military duty learned how to read and write during their military service. After they went back to their villages, they taught those skills to children. They also taught that the republic was a system without a Sultan, malaria was transmitted by a mosquito, etc. (Eyüboğlu, 1979: 62–63).

Ataturk, after analyzing the report prepared by the commission, started the Village Educators Project. This is important because the Village Educator Courses were the first step for educational mobilization. This project: literate corporals and sergeant who are originally from the countryside, were sent to their village as an educator (Tonguç, 2020: xvi–xvii). The first educator's course was opened in July 1936 in Mahmudiye, Eskisehir with participation of 84 candidates. After obtaining positive results, the Village Educator Law No. 3238 dated 24.04.1937 was enacted (Tonguç, ca. 1937). Until the beginning of the academic school year of 1946 – 1947, 8675 village educators were trained in these courses. 7090 schools within the villages were opened and the number of students that attended was 210,863. Considering the number of all students studying in village schools during the 1933-1934 academic school year was 313,169, which was a good amount (Tonguç, 2020: 518).

Village Institutes

The Village Institutes (1940-1954) project is a program that was ahead of its time by aiming to improve the conditions of the villages and raise the level of education. With this project, all public services were given under this institution.

The Village Institutes Law No. 3803 was enacted in April 17, 1940. The drafted law passed with 278 out of 426 votes (Tonguç 2020: 597). This shows that the project was not supported by the vast majority and the assembly created an opposition.

20 institutes were established that compromise all regions. During their 14-year period, they had raised 16,400 teachers, 8,756 educators and 7,300 health officers (Kaplunan, 2012:184–185). Considering only 6,785 teachers were provided to the villages after 108 years of work¹⁷⁸, the success of these institutes are apparent (Tonguç, 2020: 522–523).

Behind this success are two professionals – the first one is Ismail Hakkı Tonguç, who has visited to 61 provinces, 305 districts and 9,150 villages (Tonguç, 1984: 60) during his 11-year term. He comprehended the problem well and designed a program suitable

---

¹⁷⁸ During II. Mahmut period, primary education became compulsory.

for the villages. The other professional was Hasan Ali Yücel, the minister of education who defended this project in the assembly.

The Village Institutes foundation was scientific. Tonguç and the founding staff calculated every detail. Village Institutes adopted the "on-the-job training" approach. It implies that students were not limited with just educational theories, but also apply what they have learned (Küçüktamer and Uzunboylu, 2015: 392). The "education within work" concept had peculiar conditions, in which each institute has accepted the grounding principle (Küçüktamer and Uzunboylu, 2015: 395). This method allows students to play an active role in their education and raised their awareness. By being aware of themselves and their environment, they were motivated to make decisions and finds solutions, rather than being dependent on authorities for regional development. Students trained within the environment that helped maintained this philosophy in their villages as teachers in and out of school. Tonguç's goal with the Village Institutes was not just to increase the rate of literacy, but to raise the awareness of the peasants; to save them from exploitation and to liberate them to create their awareness within the proletarian life (Küçüktamer and Uzunboylu, 2015: 399).

Curriculum

Village institutes implemented a different program compared to the classical curriculum. In this curriculum, 50% of the instruction consisted of basic courses as in the classical education, whereas the other 50% was based on the principle of learning-by-doing.

With VIs curriculum, the duration of cultural courses (114 weeks), agricultural courses (58 weeks), and technical courses (58 weeks). In other words, 50% of the instruction consisted of cultural courses, 25% consisted of agricultural courses, and the remaining 25% consisted of technical courses, and students were free to choose health, construction, blacksmithing, tailoring, fishing, beekeeping, or carpentry as their future profession.

Opponents harshly criticized institutes for using child labor (Tonguç, 1951; Turan, 1979: 168; Geray, 1974: 6; Tütengil, 1948: 14; Soysal, 1945: 97—99). Even today, most of the researchers make the mistake of evaluating that period based on current conditions. However, the conditions of that period led them to design and execute a project through which all necessary public services could also be provided in rural areas. A graduate student at the institute, Mustafa Avcı (2018), mentioned in his memoir that some students could not stand the harsh living conditions and had run away. He wrote that they were a group of 150 students when they joined the institute, but only 53 of them graduated. The graduation rate, in this case, was approximately 33% (p. 21). According to another graduate student at the institute, Fakir Baykurt (2019) stated that the average class failure rate was 7% (p. 100). Then the remaining students may either

have quit the institute due to the harsh working and living conditions or due to family issues—some families needed manpower for agricultural work when the other men in the family served in the military. Mustafa Avcı also claimed that since they were from the countryside, they were habituated to working under such harsh conditions (Avcı, 2018: 26). Sabahattin Eyüboğlu, a teacher at the institute, argued that these criticisms are made by those who want schools to remain as consumers, not producers (Eyüboğlu, 1979: 75). Hasan Ali Yücel, the minister of education at the time, responded to this criticism with this famous line: "The matter of primary education is that those who want to govern themselves with the feudal order would not sincerely want." (Aydın, 2018: 105).

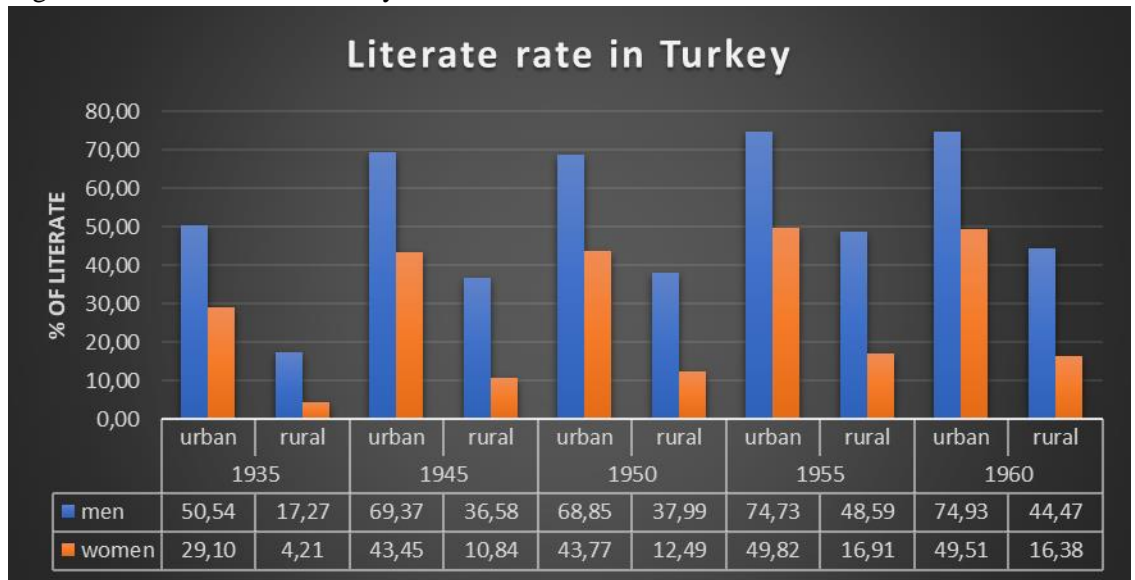
These institutes were officially transformed in 1954 through the de-professionalization process when the educators working in critical positions such as İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Ali Yücel and directors of VIs were dismissed and landlords and opponents took the power in 1946. Landlords had an opposite attitude towards this project due to the conflict of interest and their sovereignty were threatened. That's why they have started defamation campaign –claiming institutes to be "communist nests" (Küçüktamer and Uzunboylu, 2015: 399–400). The important principles of the Village Institutes were abandoned – "education within work concept and the principle of co-education– and male and female students were separated (Kirby, 2018: 259). All teachers and students adhering to principles of the Village Institute were subjected to various charges (Tonguç, 1984: 104).

According to Küçüktamer and Uzunboylu (2015), the reasoning behind their closure is tied to the political issues in Turkey. They claimed that this project was not a failure in terms of education and modernization (p. 393). I agree with Küçüktamer and Uzunboylu and would like to say that this initiative was not a failure in terms of providing public services.

Concluding remarks

This project has improved the conditions of rural areas and increased the level of education. Reflections of this success can be observed in Figure 2 and 3 below. The literate rate of villagers, the number of schools, teachers and students have risen sharply with Institutes. They have applied a different curriculum and successfully implemented "education within work" concept. Thus, institutes have become producers.

Figure 2: Literate Rate in Turkey

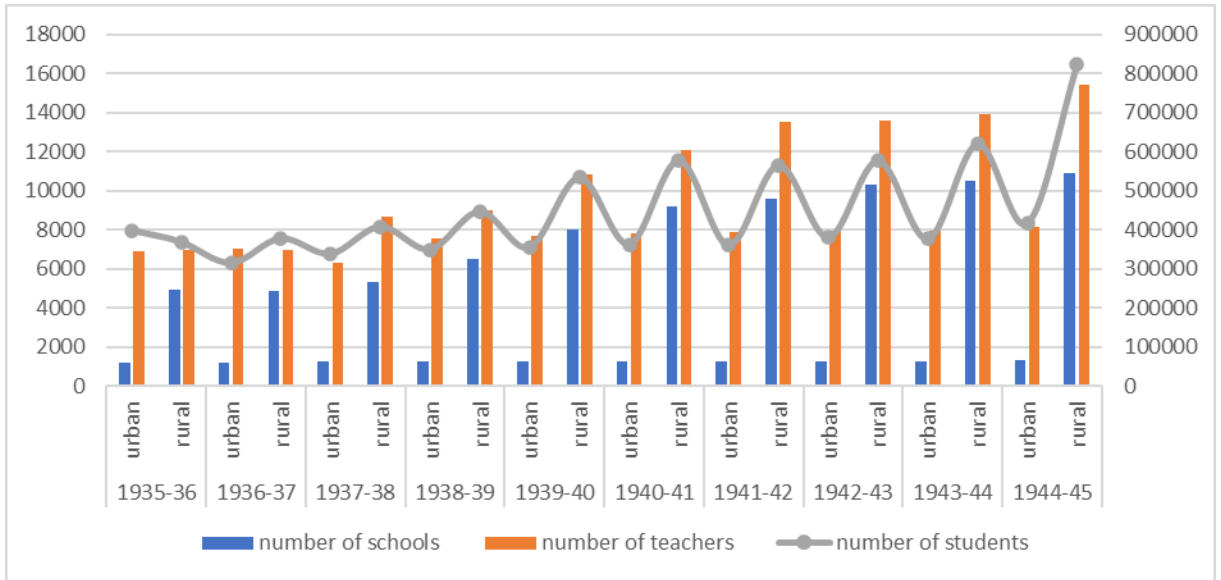

Source: This chart was compiled from State Institute of Statistics, 1973: 4.¹⁷⁹

And furthermore, building forty thousand schools in forty thousand villages with a minimal budget and still having to train forty thousand teachers for those schools could not be possible if these institutes remained a consumer and be a burden to the state (Tonguç, 1945). They have produced all the needed equipment and materials by themselves.

Figure3: Number of Schools, Teachers and Students in Turkey between 1935-45

¹⁷⁹ In this chart, it breaks down into two separate categories: first, the population and location of people – which during this period, approximately 80% lived in the rural areas. Secondly, society had a patriarchal structure, which negatively influenced women and restrained them. Thus, this chart is designed with two variables: urban-rural and men-women, so a more accurate assessment of the project in the field of education can be shown.

Source: This chart was compiled from the following source: Tonguç, ca. 1945.¹⁸⁰

The VIs provided a wide variety of public services in rural areas. In this study, these services offered are evaluated under three categories according to their importance.

The first one is the main services provided by the institutes. These are education, health care, consultation in agriculture, and pioneering of scientific techniques in agriculture to increase productivity.

The second one is the services that were not available in rural areas before and were provided by the institute: construction, blacksmithing, tailoring, fishing, beekeeping, and carpentry.

The third and last one is the social and cultural activities organized by the institute: music, dance, and theatre. Every student was obliged to learn at least one instrument—mandolin became a symbol of those institutes—and local dances. Each institute had a theatre, and the students organized theatre performances twice a month (Kirby, 2018: 298–301). VIs and their services have improved the rural conditions and set ground for the rise of a new economic class in rural areas.

¹⁸⁰ Two types of data: one from the State Institute of Statistics (SIS) and the data on the documents of the İsmail Hakkı Tonguç. As a result, from examining these information, inconsistencies were found. However, more details are given in the documents of Hakkı Tonguç, but only general information is provided in the data of SIS. In addition, the fact that Tonguç was the General Directorate of Primary Education during 1935 to 1946, verified his work. No other information was found after 1946. Lastly, this chart was designed with two variables- the number of schools and teachers refer to the left-hand side for numbers on the chart and for students; refer to the numbers of the right side.

With their consultation, productivity in agriculture has increased in rural areas and contributed to the rural economy (Tonguç, 1944). Many occupations were made available in villages—health care, construction, blacksmithing, tailoring, fishing, beekeeping, and carpentry—and students were able to specialize in one of them. The institute also provided various social and cultural activities such as music, dance, and theater.

With VIs, villagers have been introduced to concepts and activities such as the republic, reform, doctors, teachers, the theater, etc., which they were only familiar with through the newspapers. For the first time, they have experienced what it is like to live in a republican country because even Turkey transited to the republic in 1923, the feudal order remained in rural areas.

VIs, although short-lived, have been successful in providing public services to rural areas and attempted to eliminate the feudal order in rural areas. It is clear that this initiative has failed to do that, however, has managed to awaken some of the rural people, inspiring them to continue to provide the public services and enlighten the residents of their villages.

BIBLIOGRAPHY

Avcı, A. (2018). *Akçadağ Köy Enstitüsü Yılları (Öncesi-Sonrası)-: Tüm yönleriyle Cumhuriyet Meşaleleri: Köy Enstitüleri*. Alfa Kitap.

Aydın, B. M. (2018). *Köy enstitüleri ve toplum kalkınması*. Anı Yayıncılık.

Aytemur, N. (2007). *The populism of the village institutes: a contradictory expression of kemalist populism* [Doctoral Dissertation, Middle East Technical University].

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.

Downe-Wamboldt, B. (1992). Content analysis: method, applications, and issues. *Health Care for Women International*, 13(3), 313–321.

Earle, E. M. (1925). The new constitution of Turkey. *Political Science Quarterly*, 40(1), 73–100.

Eyüboğlu, S. (1979). *Köy Enstitüleri*, İstanbul: Cem Yayınevi.

- Geray, C. (1974). Planlı dönemde köye yönelik çalışmalar, TODAİE, Ankara.
- Kapluhan, E. (2012). Atatürk dönemi eğitim seferberliği ve köy enstitüleri, *Marmara Coğrafya dergisi*, 26, 172-194.
- Karaömerlioğlu, M. A. (1998). Köy enstitüleri üzerine düşünceler. *Toplum Ve Bilim*, 76, 56-85.
- Kaya, M. (2012). Klasik Sosyolojik Perspektifte Modernleşme Tartışmaları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 111-130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/birtop/issue/3529/47983>
- Kirby, F. (2018). Türkiye’de Köy Enstitüleri, (Translated by Niyazi Berkes). İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Kuruç, B. (1987). *Mustafa Kemal döneminde ekonomi*. Bilgi Yayınevi.
- Küçüktamer, T., & Uzunboylu, H. (2015). The conditions that enabled the foundation of the Village Institutes in Turkey and a comparison with today. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 185, 392-399.
- McGregor Jr, E. B. (1982). Symposium: The public service as institution. *Public Administration Review*, 42(4), 304-305.
- Staats, E. B. (1988). Public service and the public interest. *Public Administration Review*, 48(2), 601-605.
- Soysal, M. E. (1945). İlk öğretim olayları ve Köy Enstitüleri. Uygun Basımevi.
- State Institute of Statistics (1973). *Milli eğitimde 50 Yıl 1923-1973*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası
- Tonguç, E. (1970). Devrim açısından köy enstitüleri ve Tonguç. Ant Yayınları.
- Tonguç, E. (1984). Umut yolu. İzmir: Sergi Yayınevi.
- Tonguç, İ.H. (ca. 1936). *Köy öğretmen ve eğitimci yetiştirme işi*. İsmail Hakkı Tonguç Archives Foundation (P01-37-8B), Ankara, Turkey.

Tonguç, İ.H. (ca. 1937). *Köy eęitmenleri kanun tasarısı*. İsmail Hakkı Tonguc Archives Foundation (C01-54-14A), Ankara, Turkey.

Tonguç, İ.H. (1944). *İř eęitimi hakkında yazılar*. İsmail Hakkı Tonguc Archives Foundation (D06-82-1A), Ankara, Turkey.

Tonguç, İ.H. (1945, November 24). *On yıllık planda eęitmenler*. İsmail Hakkı Tonguc Archives Foundation (B01-63-6B), Ankara, Turkey.

Tonguç, İ.H. (ca. 1945). *Köylerdeki okul, ęretmen, ęrenci sayılarını gösterir 1935-1944 yılları arasındaki istatistik*. İsmail Hakkı Tonguc Archives Foundation (G01-99-48A), Ankara, Turkey.

Tonguç, İ.H. (1951, November 16). *Köy Enstitüleri hakkındaki TBMM'ndeki gizli oturum*. İsmail Hakkı

Tonguc Archives Foundation (I01-500-90), Ankara, Turkey.

Tongu, İ. H. (2020). *Canlandırılacak Ky, Türkiye İř Bankası Kültür Yayınları: İstanbul*

Turan, O. (1979). *Türkiye'de siyasi buhran'ın kaynakları*. Kocaeli: Nakıřlar Yayınevi.

Ttengil, C. O. (1948). *Ky Enstitüsü üzerine dřnceler*. Berksoy basımevi.

Juhász Enikő

Gyermekjogok Latin-Amerikában¹⁸¹

Absztrakt

A gyermekek különösen kiszolgáltatott és veszélyezett helyzetben vannak olyan régiókban, ahol jelen vannak a politikai konfliktusok, gyakori a gazdasági instabilitás és nagyok a társadalmi különbségek. Latin-Amerika egy az ilyen régiók közül. A gyermekek jogainak tiszteletben tartását tényezők sora határozza meg: az ország stabilitása, kormányzati és nem-kormányzati, nemzetközi és regionális szereplők tevékenysége. Céлом feltárni és megismerni a gyermekjogok aktuális helyzetét és kihívásait, a nemzetközi és az állami szereplők fontosságát, a jogok érvényesítése érdekében tett fontos lépéseket és előrehaladásokat.

Kulcsszavak: Gyermekjogok, Latin-Amerika, Gyermekjogi Egyezmény.

I. Bevezetés

I.1. A kutatás célja

A tanulmány célja feltárni és összefoglalni a gyermekjogok aktuális helyzetét és alakulását Latin-Amerikában. Céлом feltárni a gyermekek jogi környezetét; megvizsgálni a nemzetközi- és állami szereplők tevékenységét a térségben; megfigyelni, hogy mik a várható tendenciák körülményeik és jövőjük szempontjából.

A kutatás relevanciáját bizonyítja, hogy az UNICEF tevékenységének szempontjából kiemelt célterület Latin-Amerika. A makrotérség gyermekeinek jogai a rendkívüli politikai változások, ciklikus gazdasági válságok, óriási társadalmi különbségek, alacsony társadalmi mobilitás és számos egyéb tényező következtében gyakran sérülnek és rendszeresen nemzetközi beavatkozásra szorulnak. (Kustány, 2008). A jogfejlődés – a szociális, emberi jogok ezáltal a gyermekjogok tekintetében – viszonylag megkésve kezdődött el a régióban a XX. század elején, ezt megelőzően mindössze a büntetőjog különböztette meg bizonyos szinten a gyermekeket, majd az áttörés 1989-ig váratott magára, a Gyermekjogi Egyezmény aláírásával és ratifikálásával. Habár minden latin-amerikai ország az egyezmény részese, mégis különböző módokon, jelentős különbségekkel alkalmazzák (vagy éppen nem alkalmazzák) a benne foglaltakat, ezért

---

¹⁸¹ „Az Innovációs És Technológiai Minisztérium Únkp-20-1-I-NKE-83 Kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból Finanszírozott Szakmai Támogatásával Készült.”

nem beszélhetünk egy homogén régióról a gyermekjogok tekintetében. Mai napig várát magára, hogy a civil szervezeteken túl nagyobb állami beavatkozás történjen bizonyos országokban, valamint a politikai agenda része lehessen a gyermekjogok kérdésköre.

A tanulmány felépítése a következő: egy rövid történeti és földrajzi bevezetés után, a gyermekjogok helyzetét vizsgálom a következő szempontok alapján: gyermekjogok fejlődése, Gyermekjogi Egyezmény, az Amerikai Államok Szervezetének tevékenysége, az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság esetjoga; majd a tanulmány aktualitását hangsúlyozva a COVID-19 világjárvány hatásait a gyermekek helyzetére, végezetül összefoglalóként személyes meglátásaimat fejtem ki.

I.2. Földrajzi bevezetés

Mielőtt belefognék a gyermekjogok helyzetének feltárásaiba, rövid áttekintést szeretnék nyújtani a téma földrajzi és történeti háttéréről, valamint bemutatni a gyermekjogok fejlődését a makrotérségben.

Az amerikai kontinensen az Egyesült Államok és Kanada mellett a makrorégió többi része félperiférikus jellegű és társadalmi, gazdasági szempontból közepesen fejlett országokat foglal magában. Ezen országok jelentős különbségekkel, azonban számos közös jellemzővel is bírnak, és a gyarmatosítás korából eredő nyelvi örökségre utalva összefoglalóan Latin-Amerika néven hívjuk őket. A kifejezés földrajzi értelemben magába foglalja Dél-Amerikát, Mexikót, Közép-Amerikát és a Karib-térséget. (Gyuris, Szabó, 2020) Ebben az értelemben fogom a tanulmányban használni.

Az ENSZ nevezéktanában a makrorégió a „Latin-Amerika és Karib-térség” néven szerepel, amelyet tovább osztottak három részre: Karib-térség, Közép-Amerika és Dél-Amerika. (Gyuris, Szabó, 2020)

Latin-Amerika az egyik legsokszínűbb térség a világon. A népesség összetétele országról országra változik, a populáció többsége európai és amerindian felmenőkkel rendelkezik, de nagy számban él területén afrikai, illetve kisebb számban ázsiai származású ősökkel rendelkező lakosság is. (Anderle, 2010)

10. ábra: Latin-Amerika térképe.

Hozzáférés: <http://www.geopolitika.hu/hu/latin-amerika-a-felperiferia/>

Letöltés dátuma: 2020. 08. 05.

I.3. A humán biztonság koncepciója

A humán biztonság kérdése alapvetően a hidegháborút követően jelent meg. Az elmélet szerint az állam helyett az egyént kellene a biztonsági koncepciók középpontjába állítani. (Péczei, 2011) A kutatás szempontjából azért meghatározó a humán biztonság koncepciója, mert ez volt az első lépés az emberek, az emberi jogok és a gyermekjogok védelme kapcsán, az állam biztonsági koncepciójának tárgya az ember, az emberi élet mindenek feletti védelme lett. Ezen elmélet nélkül ez a kutatás sem születhetett volna meg.

A humán biztonság elméletének kialakulásában az első mérföldkövet az ENSZ fejlesztési programja (United Nations Development Program) által 1994-ben először kiadott Emberi fejlődés jelentése (Human Development Report) című dokumentum képezi. (United Nations, 1994)

A humán biztonság elmélete négy alapvető sajátossággal bír: a humán biztonság kérdése általános érvényű és univerzális, a humán biztonság összetevői között interdependencia van, a humán biztonságot könnyebb megteremteni megelőző jelleggel, a humán biztonság emberközpontú, a figyelem középpontjában az áll, hogy az emberek hogyan és milyen körülmények között élnek. (Péczei, 2011)

Ez az ENSZ-jelentés rendkívül nagy hatással volt nemzetközi szinten, és az egyes nemzetállamok, illetve nemzetközi szervezetek egyaránt elkezdtek foglalkozni a humán biztonság kérdésével. (Péczei, 2011)

II. Gyermekjogok helyzete

II.1. Gyermekjogok fejlődése

Ahhoz, hogy beszélhessünk gyermekjogokról, először elengedhetetlen meghatározni kapcsolatát az emberi jogokkal. Az első generációs emberi jogokat (szabadságjogok) követően a második generációs jogok csoportját az a felismerés hívta életre a XIX. század második felétől, hogy minden társadalomban vannak gondoskodásra szorulóknak, akikkel szemben az államnak többletfelelőssége van. Ezek a jogok pozitív jogok, mert az államtól aktív cselekvést követelnek meg. Idesorolhatók a gazdasági jogok, a szociális jogok, a kulturális jogok és a gyermekjogok. (Lux, 2018)

A Gyermek Jogairól szóló New York-i Egyezmény (később: Gyermekjogi Egyezmény) I. részének 1. cikke alapján „*gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri*”. (Gyermek Jogairól szóló New-Yorki Egyezmény I. rész, 1. cikk, 1989) Az Egyezmény első cikke értelmében a gyermekek jogai minden 18 év alatti egyén számára különleges védelmet és támogatást biztosítanak. A gyermekek jogai elismerik

azt is, hogy a gyermekek korukból és éretlenségükből eredően sérülékenyek. (Lux, 2018)

Előzményként megemlítendő, hogy az első „gyerekreleváns” nemzetközi egyezmények a gyerekkereskedelem és a gyermekmunka tárgykörében jelentek meg még a XX. század első évtizedeiben, mint például a leánykereskedelem elnyomása végett létrejött 1910. évi párizsi egyezmény. Az 1924-ben a Népszövetség kereteiben született Gyermekjogi Nyilatkozatnak nem volt kötőereje, 1989-ig váratott a gyermekjogok kodifikációja, amikor is érvénybe lépett a Gyermek Jogairól szóló New York-i Egyezmény, amelynek jelenleg 196 részes fele van. (Csapó, 2011)

Egészen a XX. századig nem voltak külön a gyermekekre vonatkozó jogszabályok Latin-Amerikában. Egyedül a büntetőjog különböztette meg a gyermekeket a felnőttektől. A változást 1989 hozta, amikor az összes latin-amerikai ország aláírta és ratifikálta a Gyermekjogi Egyezményt. (García Méndez, 1998)

1953. október 6-án az UNICEF az ENSZ autonóm szervévé vált, képviselve a humán biztonság gyermekekhez kapcsolódó oldalát. Célkitűzései között szerepelt a gyermekek és a fiatalok helyzetének javítása az egészségügy, a táplálkozás, a szociális gondozás, az oktatás és a szakmai továbbképzés terén. Az ENSZ Közgyűlés 1950. december 1-i határozata értelmében az UNICEF fő tevékenysége a fejlődő országokra összpontosult, köztük Latin-Amerikára is, majd az ezredforduló után az UNICEF tevékenységét a rendkívüli politikai, gazdasági vagy más, negatív hatású események következtében rászoruló országokra kezdte fordítani, így Latin-Amerika továbbra is a fókuszban maradt. (Kustány, 2008)

II.2. Gyermekjogi Egyezmény

Bár napjainkra számos előrelépés történt Latin-Amerikában és a Karib-térségben, továbbra is jelen vannak az egyenlőtlenségek, amelyek megnehezítik a gyermekek bizonyos csoportjai számára a jogaikhoz való hozzáférést. Továbbá az országokra jellemző politikai- és gazdasági instabilitás sem kedvez egy pozitív jogi környezet kialakításának. (Wittman, 1978)

A makrorégióra jellemző társadalmi egyenlőtlenséget jelentősen befolyásolja a termelés egyenlőtlen eloszlása. Az egyenlőtlenség másik meghatározó tényezője többek között a nem, az etnikum, a faji hovatartozás és a terület, amelyek kölcsönhatása döntő fontosságú a gyermekek jogai szempontjából. (ECLAC, UNICEF, 2018)

1989-ben az összes latin-amerikai ország aláírta és később ratifikálta a Gyermekjogi Egyezményt, amelynek gyakorlatilag a világ minden országa részes fele. (García Méndez, 1998) Az Egyezmény előtt az úgynevezett „irregular situation”¹⁸² volt a

---

¹⁸² Magyarul ez szabálytalan, különleges helyzetként lehetne fordítani, azonban véleményem szerint ez nem fedi le teljesen ennek jelentését. Az *irregular situation* azon gyermekek helyzetét

meghatározó a gyermekek jogi megítélésekor. Az 1920-as években kezdődő jogszabályalkotó folyamat célja azon gyermekek megvédése volt, akikre az „irregular situation” volt a jellemző, feltehetőleg elhagyta őket családjuk vagy kiszolgáltatott helyzetben esetleg hátrányos körülmények között éltek, így automatikusan jogosultak lettek állami védelemre. (García Méndez, 1998) Ez azt jelenti, hogy az első gyermekjogi jogszabályok Latin-Amerikában nem univerzális érvényűek voltak, vagyis minden gyermekre vonatkoztak, hanem megkülönböztette a sérülékeny helyzetben lévőket és csak számukra hozott intézkedéseket, számukra biztosított garanciákat és védelmet. Az efféle megkülönböztetés lényegében kifejezi, hogy az állam csak szociális védelmet kíván nyújtani és nem akar jogokat garantálni egyetemes jelleggel, ezáltal nem tekinti egységes jogokkal rendelkező alanyoknak a gyermekeket. Ezt a megkülönböztető jogi keretet váltotta fel később a Gyermekjogi Egyezmény, bizonyos területeken azonban napjainkig nem oldódott meg a gyermekek ezen típusú megkülönböztetése.

A Gyermekjogi Egyezmény hatályba lépésével a kirekesztő típusú jogszabályokat, inkább befogadóvá kellett tenniük a makrotárság államainak, radikális változások voltak szükségesek az egyezményben foglaltak végrehajtásához. A gyermekek közötti diszkriminatív állami beavatkozás teljes mértékben ellentétes az egyezménnyel, így elérkezett az ideje annak, hogy az állam minden gyermeket jogalanynak tekintsen. A teljeskörű védelem elve szerint minden gyermeket alanyi jogon megilletnek bizonyos jogok, nem csak azon gyermekeket, akik nehéz körülmények között élnek. (García Méndez, 1998)

A szerződés aláírása és ratifikálása a benne foglaltak iránti kötelezettségvállalást és végrehajtást is jelenti, mégis 5 különböző állapot alakult ki Latin-Amerikában az egyezmény után. Először is, voltak olyan országok, ahol semmiféle változást nem hozott az egyezmény. Másodszor voltak olyan országok, ahol az egyezmény jogi reformokra ösztönözte az állami és nem-állami szereplőket egyaránt. Harmadszor voltak olyan országok, ahol, habár bevezették az egyezményt, nem helyezték hatályon kívül az „irregular situation” alapú megkülönböztetést ilyen volt Argentína. Továbbá voltak olyan országok, ahol az egyezmény csak formális, eufemisztikus jellegű volt, lényegében változatlanul hagyva az „irregular situation” alapú megkülönböztetést; példaként felhozható Kolumbia. Végezetül voltak olyan országok, ahol csak részben változtatták meg a jogi keretet, mint például Brazília és Ecuador. (García Méndez, 1998) A Gyermekjogi Bizottság felelős az egyezmény betartásának felügyeletéért, akinek a szerződő felek időközönként kötelesek jelentést tenni arról miként állnak a szerződésben rögzített jogok tiszteletben tartásával. Már van lehetőség a bizottsághoz panasszal is fordulni, amellyel több esetben is éltek a sértettek: 2017-ben Paraguay ellen nyújtottak

---

takarja, akik nem a klasszikus család modellben nőnek fel pl. elhagyták őket, gondozásban nőttek fel, mélyszegénységben éltek vagy krónikus betegségben szenvedtek, stb.

be panaszokat a gyermeket szüleitől való elválasztás miatt; 2018-ban ugyanezen okon Panama ellen is panasszal éltek; 2019-ben Argentína ellen a családjogok, az élethez való jog, valamint a születések anyakönyvezésével kapcsolatosan merültek fel problémák. (United Nations Human Rights Office Of The High Commissioner)

Nemzetközi szinten meghatározó volt a Gyermekjogi Egyezmény, ami első ízben fektette le a gyermekek univerzális jogait. Ahogy a világ többi térségét, úgy Latin-Amerika országait is változásra sarkallta, azonban nem ez az egyetlen egyezmény és nem az UNICEF az egyetlen szervezet, amely lépéseket tesz a gyermekek védelme érdekében. Regionális egyezmények és szervezetek formájában a gyermekek és jogainak védelme tovább erősödik.

II.3. Regionális egyezmények az Amerikai Államok Szervezete keretében és az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság

Regionális gyermekjogi egyezmény nem létezik Latin-Amerikában, azonban olyanok elfogadásra kerültek, amelyek a gyermekjogok egy-egy részterületére vonatkoznak, ezek az Amerikai Államok Szervezetének (AÁSZ) keretében jöttek létre, többek között: Inter-American Convention on Support Obligations, Inter-American Convention on The International Return of Children, Inter-American Convention on Conflict Of Laws Concerning The Adoption Of Minors, Inter-American Convention on International Traffic In Minors. Ezen szerződések a gyermekkereskedelem; az örökbefogadás; a támogatási kötelezettségek, elsősorban a gyermektartás; a gyermekek külföldről való hazajuttatása tárgyköreiben születtek. (Amerikai Államok Szervezetének honlapja)

Az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság az Amerikai-közi Emberi Jogi Bírósággal együtt az emberi jogok előmozdítását és védelmét szolgálja a makrorégióban. Az Amerikai Államok Szervezetének autonóm szerve az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság. Megbízatását az Amerikai Államok Szervezetének Alapokmánya és az Amerikai Emberi Jogok Egyezménye tartalmazza. Képviseli az AÁSZ valamennyi tagállamát. Hét független szakértőből áll, akiket az AÁSZ Közgyűlése választ. A Bizottság elsődleges feladata az emberi jogok betartásának és védelmének felügyelete az amerikai államokban. (Child Rights International Network)

A Bizottságban a gyermekek jogainak tiszteletben tartásával egy raportőr foglalkozik. Az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság gyermekjogi előadójának (raportőr) intézményét 1998. szeptember 24. és október 13. között Washington DC-ben tartott 100. rendes ülésén hozták létre a gyermekjogok tiszteletben tartásának megerősítése céljából. (The Rights Of The Child In The Inter-American Human Rights System) Az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság egyik tagja látja el a feladatokat. A raportőr végzi a gyermekjogok helyzetének elemzését és értékelését. Tanácsot ad az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottságnak egyes petíciók, esetek, valamint a gyermek jogaival

foglalkozó óvintézkedések és ideiglenes intézkedések iránti kérelmek során. Továbbá, helyszíni látogatásokat végez az AÁSZ tagállamaiban, valamint tanulmányokat és publikációkat készít. (Inter-American Commission On Human Rights)

Továbbá a szervezetnek van egy szakosított intézménye „Inter-American Children’s Institute, IIN”, amely segíti az államokat a megfelelő jogi keret kialakításában, hozzájárul a közpolitikai célok és lépések kialakításához és végrehajtásához figyelembe véve a gyermekek védelmét és jogainak tiszteletben tartását. (Inter-American Children’s Institute honlapja)

Az említett regionális egyezmények, szervezet, szervek és intézmények azzal a céllal működnek, hogy biztosítsák a gyermekek számára jogaik teljes körű tiszteletben tartását. Habár jelentős haladást értek el, a változó világban különféle fenyegetésekkel és kihívásokkal kell szembenézniük a jogvédelem területén – példaként felhozható az internet elterjedése, amely új kihívásokkal állította szembe a gyermekek és jogaik védelmét a kibertérben.

II.4. Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság esetjoga

A következőkben az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság három, a tanulmány szempontjából rendkívüli jelentőséggel bíró, esetjogát szeretném bemutatni, amelyek kapcsolódnak és alátámasztják a korábban leírtakat. Az első az „utcagyerek” ügy, amely meghatározta kit értenek gyermekek alatt a régióban, a következő a gyermekek egységes jogalanyiségával és az „irregular situation” felszámolásával foglalkozott, az utolsó esetjog megállapította a fokozott állami felelősséget a gyermekek fegyveres konfliktusban való védelméről.

II.4.1. Az „utcagyerek” ügy

A Villagarán-Morales, azaz az „utcagyerek” ügy (Inter-American Court on Human Rights, 1999) 1999-ben került az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság elé, fő kérdése az volt, hogy mit/kit értenek az Amerikai Emberi Jogok Egyezménye alapján gyermeknek, valamint ezen terminológia alatt értett gyermekek milyen jogokkal rendelkeznek.

Az ügy bemutatása előtt először vázolnám az utcagyerekek helyzetét Latin-Amerikában, amely az 1960-as évektől kezdve a makrorégió egyik legégetőbb társadalmi jelensége. (Kovács, 2008)

A szakirodalomban az utcagyerek kifejezést először Henry Mayhew használta 1851-ben, azonban jóval később, csak 1986-ban került pontosításra az UNICEF által, ami két jelenséget különít el. „A gyermekek az utcán („children on the street”) olyan otthonnal rendelkező gyermekek, akik napjaik nagy részét az utcán töltik, de rendelkeznek valamilyen családi háttérrel és általában az éjszakákat otthon töltik. Az utcagyerekek („children of the street”) olyan utcán élő gyermekek, akik a nappalt és az éjjelt egyaránt

az utcákon töltik és általában nem rendelkeznek családi háttérrel”. (Scanlon, Thomnkins, 1998) A továbbiakban az utóbbi kategóriába tartozó gyermekek helyzetét fogom vizsgálni.

Felmérések alapján Latin-Amerikában az utcagyerekek nagyrészt 8 és 17 év közöttiek, akik általában 9 éves koruk körül kerülnek az utcára. Többségük (85-90%) fiú. A tendenciák azt mutatják, hogy ezen gyermekek túlnyomó részt fekete vagy félvér családokból származnak. (Scanlon, Thomnkins, 1998) A szegénység és az utcagyerekek problémája szorosan összefügg egymással, látható, hogy a félvér vagy afroamerikai családokból származó gyerekek különösen kitettek ezeknek.

A Bíróság a Gyermekjogi Egyezményre hivatkozva a következő képen definiálta a gyermeket: „gyermek az a személy, aki tizenhét éves életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban elérte”. (Inter-American Court on Human Rights, 1999)

Az ügy egyrészt az utcagyerekek (2 fiatal és 3 gyermek) elrablásával, kínzásával és gyilkosságával foglalkozott, másrészt Guatemala felelősségét tárgyalta a nem megfelelően lefolytatott bírósági eljárás, valamint a meghozott ítélet körében. (Feria Tinta, 2008) Guatemalában ezidőben közel 400 hasonló ügy volt folyamatban az utcagyerekek kapcsán, a probléma teljes mértékben kontrollálhatatlan volt, mivel az esetek többségében rendőrök voltak az elkövetők, így sem nyomozás, sem ítélet nem született a legtöbb esetben. (Feria Tinta, 2008)

A Bíróság az ügyben megállapította az áldozatok szabadsághoz való jogának, élethez való jogának, emberi bánásmóddhoz való jogának, tisztességes eljáráshoz való jogának, valamint különböző gyermekjogoknak a megsértését. (Inter-American Court on Human Rights, 1999)

A Bíróság elismerte, hogy Guatemala súlyosan megsértette az utcagyerekek jogait; hogy a szociálisan kirekesztett gyermekek megsegítésére nem tett kellő lépéseket, amelyre később kötelezte; nem tartotta be az általa is ratifikált Gyermekjogi Egyezményt; hogy jelentős számban rendőrök voltak az erőszakos cselekmények elkövetői. (Inter-American Court on Human Rights, 1999)

Az ügy paradigmaváltást idézett elő. A Bíróság elismerte, hogy Guatemala nemcsak megsértette a gyermekek jogait és nem biztosított számukra megfelelő védelmet, hanem hagyta, hogy erőszakos cselekmények sorozatának legyenek egyszerű áldozatai bármiféle következmény nélkül. Ahogy az előző fejezetekben is bemutatásra került az utcagyerekek súlyos társadalmi problémát jelentenek egész Latin-Amerikában, ami napjainkig megoldatlan kérdés. Megfelelő szociális védelem és jogi garanciák nélkül könnyen erőszakos cselekmények áldozatai lehetnek.

II.4.2. A gyermekek jogalanyisága

A korábbi fejezetekben említett „irregular situation” volt a jellemző a gyermekek helyzetére a nemzeti bíróságok előtt. Az bírósági eljárások során is megkülönböztetés volt a gyermekek két csoportja között, továbbá az államok erősen korlátozták a gyermekek jogait, akik nem rendelkeztek ugyanazon jogokkal, mint a felnőttek (18 éven felüliek). (Feria Tinta, 2008)

2002-ben a Bíróságtól tanácsadó véleményt kértek (véleményező eljárás) a gyermekek jogalanyiséga, bírói eljárásban való joga, illetve alapvető emberi jogai kapcsán. (Inter-American Court on Human Rights, 2002) A Bíróság meghatározta, hogy az egyenlőség fogalma közvetlenül a család egységéből fakad és az az egyén alapvető méltóságához kötődik. Ez az elv nem egyeztethető össze azzal a felfogással, hogy egy adott csoportnak joga van privilegizált bánásmódhoz vagy egy csoport alsóbbrendű másokhoz képest, bármi nemű diszkrimináció összeegyeztethetetlen az egyenlőség elvével. (Inter-American Court on Human Rights, 2002)

A Bíróság megállapította továbbá, hogy a gyermekjogok a gyermekek emberi mivoltából, emberi jogaikból fakadnak, így elidegeníthetetlen részük, amelyet nem lehet megtagadni tőlük, sem bármilyen formában korlátozni. (Inter-American Court on Human Rights, 2002) Továbbá megerősítette a Gyermekjogi Egyezmény 3. cikkében foglaltakat, amely szerint „A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.” (Gyermekjogi Egyezmény 3. cikk, 1989) Hozzátette, hogy a család képezi a gyermek védelmének alapvető fórumát, az állam csak kivételes és indokolt esetben avatkozhat be, többek között akkor, ha a család nem tudja ellátni a gyermeket (élelmezés, iskoláztatás, egészségügyi ellátás, stb). (Inter-American Court on Human Rights, 2002)

A bírósági eljárás során a gyermek helyzetét és érdekét a legmagasabb szinten figyelembe véve kell cselekednie az államoknak. Az államoknak biztosítaniuk kell továbbá azon gyermekek számára, akik képesek önmagukat képviselni a hozzászólást az őt érintő ügyekben, a megnyilvánulásnak a gyermek életkorának és érettségének megfelelő súlyt kell kapnia. A gyermeknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy meghallgassák közvetlen vagy közvetett módon (képviselő vagy testület útján) a gyermeket közvetlenül érintő bírósági és közigazgatási eljárásokban. (Inter-American Court on Human Rights, 2002)

A Bizottság által a Bíróságnak feltett kérdések célja az volt, hogy az egyenlőség elvén meghatározzák és lefektessék a gyermekek számára biztosítandó jogokat. Azért volt rendkívül jelentős a tanácskozás, mert általa az „irregular situation” és a gyermekjogok korlátozása ellen újabb lépések születtek. Továbbá definiálásra került az egyenlőség elve a gyermekek esetében is, ami rendkívül fontos a már sokszor említett „irregular situation”-on alapuló megkülönböztető bánásmód miatt.

II.4.3. A „mapiripáni mészárlás” ügye

Az 1997-es kolumbiai mapiripáni mészárlás az országon belüli fegyveres konfliktusok egyik legkegyetlenebb esete. A Mapiripán-mészárlás civilek mészárlása volt, amelyet a kolumbiai fegyveres erők hajtottak végre 1997. július 15. és 20. között. Az esetnek legalább 49 civil áldozata volt, akiket az elkövetők lemészároltak, majd maradványaikat a közeli Guaviare folyóba dobták. Az ügy relevanciáját mutatja, hogy elismeri a gyermekek, mint polgári áldozatok védelmét belső és nemzetközi fegyveres konfliktusok esetében egyaránt. (Feria Tinta, 2008) A 2005-ben a Bíróság elé tárt ügyben a gyermekek vonatkozásában a tanúk azt vallották, hogy azon gyermekek, akik átérték a mészárlást, azóta rettegnek, alváshiányban szenvednek, depresszióval és mentális problémákkal küzdenek, nem tudják feldolgozni az eseményeket. (Inter-American Court on Human Rights, 2005)

A Bíróság megállapította, hogy az állam nem védte meg megfelelően az áldozattá vált és a lakóhelyüket elhagyni kényszerült gyermekeket. A Gyermekjogi Egyezmény 19. cikk 1. pontja kimondja, hogy *„...részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás - ideértve a nemi erőszakot is - bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.”* (Gyermekjogi Egyezmény 19.cikk 1. pont, 1989) Az állam azon kötelezettsége, hogy tiszteletben tartsa a joghatósága alá tartozó minden ember élethez való jogát, a gyermekek esetében különleges szempontokat jelent, esetükben az állam kötelessége megvédeni életüket. (Inter-American Court on Human Rights, 2005)

A Bíróság továbbá megjegyezte, hogy a gyermekek különösen kiszolgáltatott helyzetben vannak. Következésképpen az államnak megelőző jellegű védelmi keretrendszer kell kialakítani a gyermekek fegyveres konfliktusok idején történő védelméről. (Inter-American Court on Human Rights, 2005)

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága megjegyezte, hogy a kolumbiai gyermek a mészárlás során maga a mészárlás áldozata volt, árvák lettek, és sokuk lelki- valamint testi épsége és egészsége is sérült. Ezenkívül az állam „teljes mértékben tudatában volt” annak, hogy Mapiripán erőszakos terület, mégsem tett semmilyen lépést a gyermekek védelme érdekében a régióban. Következésképpen a Bíróság megállapította, hogy az állam megsértette a Gyermekjogi Egyezmény 19. cikkét. (Inter-American Court on Human Rights, 2005)

A Bíróság tehát azt javasolta, hogy mivel a gyermekek különösen veszélyeztett polgárok erőszakos cselekmények, fegyveres konfliktusok esetén, ezáltal még széleskörűbb állami védelemre jogosultak és ennek megfelelő jogszabályi környezet kialakítása elengedhetetlen tényező.

III. COVID.19 hatása a gyermekek helyzetére

2020 májusában Latin-Amerika és a Karib-térség a COVID-19 világvárvány új epicentruma lett, amely számtalan gyermek és fiatal, valamint családjaik számára is megváltoztatta az életet. (Conferencia de prensa de la OPS, 2020) A pandémia magával hordoz különféle szociális és gazdasági fenyegetéseket egyaránt.

Több mint 154 millió gyermek és fiatal szakadt le az oktatási rendszerről Latin-Amerikában a világvárvány következtében. (UNICEF, 2020) Az oktatásból való lemorzsolódás mellett ezen gyermekek számára megszűnt a túlélést jelentő iskolai étkeztetés és egészségügyi ellátás, az épületekben a tiszta ivóvízhez való korlátlan hozzáférés, valamint a mentális egészséget biztosító szolgáltatások. Az oktatási és életkörülményeken túlmenően a gyermekek jogainak tiszteletben tartása is rekordszintű esést mutat. (UNICEF, 2020)

Az UNICEF a világvárvány gyermekekre való negatív hatásainak csökkentése érdekében rendkívüli akcióttervet hirdetett meg a legtöbb célterületen, köztük Latin-Amerikában is. A régió költségkerete 177.815.563 amerikai dollár, amely az 5 pilléren alapuló programterv megvalósítását célzott biztosítani: „a kockázati kommunikáció erősítése és közösségi részvétel; a megelőző intézkedések és a fertőzésszabályozás fejlesztése, a szükséges eszközök biztosítása; az alapvető egészségügyi ellátáshoz való folyamatos hozzáférés támogatása; a megfelelő oktatáshoz, szociális és gyermekvédelemhez, valamint mentálhigiéniai szolgáltatásokhoz való hozzáférés támogatása és elősegítése; a közegészségügyi döntések támogatása háttérkutatásokkal”. (UNICEF, 2020)

A világvárvány megmutatta, hogy katasztrófa, háború következtében az emberi jogok, ezáltal a gyermekjogok érvényesülése is rendkívüli visszaeséseket eredményezhet, tekintettel arra, hogy rendkívüli beavatkozások és intézkedések idején az államapparátus nem fordít rá kiemelt figyelmet – lásd a több millió oktatáshoz nem férő gyermek. A politikai lépések szerves részévé kellene, hogy váljon ezen jogok tiszteletben tartása, elsődleges az emberi életet megóvása és megmentése, azonban ez nem történhet meg mások kára, a gyermekek jövőjének ellehetetlenítése árán.

IV. Összegzés: előrelépések és akadályok

A gyermekjogok kodifikációja, a nemzetközi, regionális és nemzeti szervezetek munkája hatalmas előrelépést jelentett a világban, így Latin-Amerikában is. A '90-es

évekig számos országban ugyan nemzeti szinten elfogadott tény volt a gyermekek jogalanyisága, azonban a Gyermekjogi Egyezmény segítségével ez univerzális szinten alapelvvé vált. Ez szerintem hatalmas előrelépés a gyermekek helyzetében, azonban mint bármely más jogérvényesítési területen ez is csak az első lépés. Rendkívül fontos, de nem tekinthető befejezettnek a munka és a feladat.

A gyermekek oktatáshoz való joga, maga az oktatási rendszer az, ami a legsürgetőbb fejlesztésre szorul. Egy tanár, egy iskolaépület számos gyermeket menthet meg a bizonytalan jövőtől, a későbbi éhezéstől. Ha biztosított számukra az oktatáshoz való hozzáférés, biztosított számukra a jövő. Azonban amennyiben ezt elveszik tőlük, elveszik a jövőjük és most nem csak a gyermekek jövőjére gondolok, hanem a világ jövőjére, hiszen a ma 5 éves kisgyermek egyszer remélhetőleg felnőtt lesz és már ő fog döntéseket hozni az emberiség jövőéről. Végtelenül fontos az oktatás, bármilyen körülmények között is éljen egy gyermek, megnyithatja számára a világot, megmutathatja a lehetőségek végtelen tárházát. Megfelelő kormányzati beavatkozásokkal pedig a legszegényebb körülmények között élők sem szakadnak le az oktatási rendszerről. Ez az az állami ráfordítás, ami valóban befektetés a nemzet jövőjébe, és sürgős növelésre szorul.

A jövedelemeloszlás rendkívül egyenlőtlen a makrorégió országaiban, amelynek következtében a szegénység is bizonyos gócpontokba összpontosul az országhatárokon belül és azon túl. Néhány országban különösen súlyos a helyzet, a gazdasági különbségek kezdenek tarthatatlan mértéket ölteni, több ezer család és gyermek életét és jövőjét ellehetetlenítve. Az egyenlőtlen jövedelemeloszlásból és a volt gyarmati időszakból fakadó mély társadalmi egyenlőtlenség és gazdasági függőség közel lehetetlenné teszik nemcsak a gyermekjogok, hanem az emberi jogok teljes kibontakozását is. Kérdés, hogy ez vajon egy megoldható probléma e, vagy olyan mélyről fakad, amit lehetetlen megváltoztatni, meg kell tanulni együtt élni vele és kihozni belőle, amit lehet. Habár ez egy felettebb pesszimista képnek tűnik, úgy gondolom, minden régiónak megvannak a maga nehézségei, történelmi kihívásai. Ezért nem biztos, hogy mindenhol egy „egyetemes jó” terv fog megvalósulni. A jogok betartása azonban véleményem szerint, bárhol is legyünk, megillet minket, így minden nap, egyéni szinten is – mondjuk a gondolkodásmódunkkal, ismereteink bővítésével – azért kell dolgoznunk, hogy mindenki élhessen az őt megillető jogokkal, köztük a gyerekek is.

A gyermek és gyermekjogok helyzete egy olyan sokrétű téma, amelyet lehetetlen csak egy aspektus szerint vizsgálni, hiszen egyik része szorosan kapcsolódik a másikhoz, amelyek együttes vizsgálata nélkül nem alkotható átfogó kép a gyermekek aktuális helyzetéről és az őket érintő kihívásokról. Én egy átfogó, ugyanakkor vázlatos kép megalkotására tettem kísérletet. A megértés érdekében elengedhetetlen a probléma teljes

körü feltárása, a gyermekjogok helyzetétől, az oktatáson, a szegénységen, az éhínségen, a gyermekhalandóság és a nemzetközi szerepvállaláson át, illetve a téma további kutatása.

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek

ANDERLE, Ádám (2010): *Latin-Amerika története*. Szegedi Egyetem Kiadó, Szeged.

CSAPÓ, Zsuzsanna (2011): *Fegyverekkel szemben, Fegyverekkel kézben*. Publikon Kiadó, Budapest.

FERIA TINTA, Mónica (2008): *The Landmark Rulings of the Inter-American Court of Human Rights on the Rights of the Child Protecting the, Most Vulnerable at the Edge*. Brill-Nijhoff, <https://doi.org/10.1163/ej.9789004165137.i-672.13-235>.

GARCÍA MÉNDEZ, Emilio (1998): *Child Rights in Latin America*. UNICEF International Child Development Centre, Sienna. 11-30.

WITTMAN, Tibor (1978): *Latin-Amerika Története*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Szakkikkek

AMERIKAI ÁLLAMOK SZERVEZETÉNEK weboldala: oas.org.

CHILD RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK: *Children's rights and the Inter-American Commission on Human Rights*. Hozzáférés: <https://archive.crin.org/en/library/publications/childrens-rights-and-inter-american-commission-human-rights.html>. Letöltés dátuma: 2020. 10. 15.

GYURIS, Ferenc; SZABÓ, Pál: *Latin-Amerika: a félperiféria*. PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet. Hozzáférés: <http://www.geopolitika.hu/hu/latin-amerika-a-felperiferia/>. Letöltés dátuma: 2020. 08. 05.

INTER-AMERICAN CHILDREN'S INSTITUTE weboldala: <http://iin.oea.org/en/index.html>.

INTER-AMERICAN COMMISSION ON HUMAN RIGHTS: *Rapporteurship on the Rights of the Child*. Hozzáférés: <http://www.oas.org/en/iachr/children/>. Letöltés dátuma: 2020. 10. 15.

KOVÁCS, Marian (2008): *Utcagyerekek Latin-Amerikában*. Belvedere Meridionale, 20 évf. 7-8. sz., 80-93.

KUSTÁNY, Katalin (2008): *Gyermekek helyzete Latin-Amerikában az ezredfordulón*. Belvedere Meridionale, 20 évf. 7-8. sz., 94-110.

LUX, Ágnes (2018): *A gyermekek jogai*. in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András)* <http://ijoten.hu/szocikk/a-gyermekek-jogai>.

PÉCZELI Anna (2011): *A humán biztonság elmélete és gyakorlata*. Grotius.

SCANLON, Thomas; TOMKINS, Andrew; LYNCH, Margaret; SCANLON Francesca (1998): *Street children in Latin America*. British Medical Journal, 316 évf., 1596-1600.

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER. Hozzáférés: <https://juris.ohchr.org>.

Jelentések

Conferencia de prensa de la OPS el 26 de mayo. Hozzáférés: <https://www.paho.org/en/media/weekly-press-briefing-covid-19-situation-americas>.

Letöltés dátuma: 2020. 10. 20.

ECLAC, UNICEF (2018): *Latin America and the Caribbean 30 years after the adoption of the Convention on the Rights of the Child*. (LC/TS.2018/21), Santiago. 5-27.

UNICEF (2020): *Impacto del COVID-19 en los niños, niñas, adolescentes y sus familias en América Latina y el Caribe*. Panama.

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAM (1994): *Human Development Report 1994*.

Hozzáférés: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/>.

Egyezmények, joggyakorlat

A GYERMEK JOGAI RÓL SZÓLÓ NEW YORK-I EGYEZMÉNY, 1989. 10. 20.

INTER-AMERICAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of the Massacre of Mapiripán vs Colombia*. Series C: No. 134. Judgement on September 15, 2005.

INTER-AMERICAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Juridical Condition and Human Rights of the Child*. Series A. No. 17; Advisory Opinion OC-17/2002 of August 28, 2002.

INTER-AMERICAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Villagarán Morales et al. case*, Series C: No. 32. Judgement on November 19, 1999.

THE RIGHTS OF THE CHILD IN THE INTER-AMERICAN HUMAN RIGHTS SYSTEM, Second Edition.

Hozzáférés:

<http://www.cidh.org/countryrep/Infancia2eng/Infancia2Cap1.eng.htm>.

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER. Hozzáférés: <https://juris.ohchr.org>.

UNITED NATIONS: Treaty Collection, Convention on the Rights of the Child.

Hozzáférés: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4. Letöltés dátuma: 2020. 05.29.

Lehoczi Ágnes

A stressz kezelése intézkedési helyzetben

Absztrakt

A rendészeti munkában a kényszerítő eszközök és a biztonsági intézkedések alkalmazását szigorú előírások korlátozzák és pontosan szabályozzák. Az intézkedési helyzetben azonban gyakran hatalmas nyomás nehezedik az intézkedőkre. Tanulmányomban azt tekintem át, hogy az intézkedések során tapasztalt nagyfokú, sokszor extrém stressznek milyen testi és mentális következményei vannak, és ez hogyan hat az intézkedők teljesítőképességére. Vázlatosan áttekintem továbbá azt, hogy a kiképzésekben milyen alapelvek és technikák alkalmazásával lehet a stresszel és teljesítményrontó hatásával szembeni ellenállóképességet fejleszteni. A biztonságos, jogszerű és szakszerű intézkedés ugyanis elvárás az extrém stresszel járó számos intenzív testi reakció és mentális deficit közepette is.

Kulcsszavak: stressz, kiképzés, valóságű kiképzés, intézkedéslélektan

Abstract

In law enforcement work use of force and security measures are regulated and controlled strictly. In operational situation tremendous pressure is on the personnel in action. In my study I review the physical and mental effects of intensive, often extreme stress experienced during operations on performance of personnel. I review the basic concepts and techniques that can be utilized during trainings to develop resilience against the destructive effects of stress on performance. That is because safe, lawful and professional operational work is expected even in the midst of intensive physical and mental deficits caused by the situational stress.

Keywords: stress, training, realistic training, operational psychology

Bevezetés

A rendészeti munkában a kényszerítő eszközök és a lőfegyver alkalmazását szigorú előírások korlátozzák és pontosan szabályozzák. Úgy tűnhet, hogy az intézkedőnek ezáltal könnyű dolga van, amikor egy intézkedési helyzetben ki kell választania a megfelelő eljárást, de valójában egyáltalán nem így van. Az ilyen döntéshozási helyzetben ugyanis gyakran hatalmas nyomás nehezedik az intézkedőre — rendkívül

gyorsan, rossz körülmények között, testközelben, akár több személlyel szemben, számos veszélytényező közepette kell meghoznia olyan döntéseket, melyeken testi épség vagy akár élet múlhat. Az extrém stresszel járó számos intenzív testi reakció és mentális deficit közepette is elvárás azonban a tiszta, racionális gondolkodás, az éberség, a helyzet megfelelő felmérése, a tiszta kommunikáció, és a gyorsan változó helyzethez történő rugalmas alkalmazkodás – a jogszerű és szakszerű intézkedés alapelemei.¹⁸³

A szakirodalom a fegyveres szervek munkájából adódó stresszhatásokat három aspektusban elemzi. Az első az intézkedések, és a közelharc során jelentkező akut intenzív stressz és annak teljesítőképességre gyakorolt hatása. A második a krónikus stressz, és ennek nyomán a kiegészítés és a pszichoszomatikus megbetegedések kockázata. A harmadik pedig a szolgálatteljesítés közben előforduló traumatizáló események hatása, a poszt-traumatikus stressz zavar. Ebben az írásban az első vetülettel foglalkozom, ugyanis több, élethű tréning-szituációval dolgozó vizsgálat tanulsága, hogy még a szimulációban tapasztalt intenzív stressz is rontja az intézkedők teljesítményét a fegyverkezelés, a löpontoság, a helyzet uralása, a kommunikáció, a döntéshozás, és számos egyéb területen.¹⁸⁴

A rendészek életében mindennaposak az erőszakos, esetenként extrém erőszakos események, és a nagy feszültségben lezajló intézkedések, ezért foglalkozni kell ennek a teljesítményre gyakorolt hatásával és a kiképzésben betöltött szerepével és fontosságával.

Mi a stressz?

A stressznek számos meghatározása van, ezek közül a legkorábbi Selye János¹⁸⁵ erősen biológiai hangsúlyú definíciója, mely szerint a stressz a szervezet nem specifikus reakciója az őt érő ingerekre, melyekre egy általános adaptációs¹⁸⁶ folyamattal reagál. Az újabb, modern stresszelméletek nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy egy adott történés vagy helyzet az arról alkotott – gyors és automatikus – értékelésünktől függően

---

¹⁸³ Valerie J. ATKINS, William A. NORRIS: *Survival Scores Research Project—FLETC Research Paper*, 2004, Homeland Security. https://www.fletc.gov/sites/default/files/imported_files/reference/research-papers/survival_scores_research.pdf (letöltés ideje: 2021. 01. 03.)

¹⁸⁴ FARKAS István, VÉGH József: *A lélektaktikai képzés elvei, módszerei és gyakorlati tapasztalatai*, Új Honvédségi Szemle, 8. évf. 2008, 63–75. oldal; Arne NIEUWENHUYS, Simone R. CALJOUW, Maaïke R. LEIJSEN, Bart A. J. SCHMEITS, Raoul R. D. OUDEJANS: *Quantifying police officers' arrest and self-defence skills: Does performance decrease under pressure?* Ergonomics, 52. évf., 2009/12, 1460–1468. oldal; Riccardo FENICI: *Methods for real-time assessment of operational stress during realistic police tactical training. Handbook of police psychology*, szerk. Jack KITAEFF, Routledge/Taylor & Francis Group, New York, 2019.

¹⁸⁵ SELYE János: *Stressz distressz nélkül*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

¹⁸⁶ Adaptáció: alkalmazkodási folyamat, hozzáalakulás a környezet követelményeihez

válí stresszessé, mégpedig, ha úgy észleljük, hogy az azzal való megküzdés meghaladja a képességeinket, lehetőségeinket, kapacitásainkat.¹⁸⁷ Stresszornak tekinthető minden olyan történés, amely destabilizálja a szervezet egyensúlyi állapotát akár fiziológiai¹⁸⁸, akár pszichikai vonatkozásban, és beindítja a fenntartó szabályozó automatizmusok, stresszkezelő mechanizmusok működését. Az extrém stresszről ezen belül akkor beszélünk, ha a stressz olyan mértékű, hogy az idegrendszeri szabályozásban, valamint a mentális működésben súlyos funkciózavart idéz elő, amelyek az alkalmazkodási képesség hatékonyságát és eredményességét közvetlenül és nagymértékben befolyásolja.¹⁸⁹

A stresszkutatások rendkívül izgalmas területe az elme és a test rendkívül szoros és azonnali kölcsönhatása, amelyet végső soron az agy irányít. Lássunk egy példát: ha le kell nyomni 20 fekvőtámaszt egy deszkán 1 méterrel a föld fölött, akkor ez nem okoz problémát, de ha ugyanez a deszka 30 méterrel van a föld fölött, akkor a vérnyomás, pulzus, a test egyéb stresszmutatói és a teljesítmény már egészen mások – holott a mozgás, amit a test végrehajt, tökéletesen ugyanaz. Miért? Mert a hibázás tétje és ezért a helyzeti nyomás is jóval nagyobb.¹⁹⁰ Egy másik példa a lefagyás, amikor a test abszolút harcra képes, ugyanakkor az agy stresszreakciói miatt nem képes a további harcra.¹⁹¹ Mindez arra világít rá, hogy a rendvédelmi munkára való kiképzésnél az agyat és a testet együtt, egymással szinkronban kell edzeni.¹⁹²

A rendészeti intézkedési feladatok során számos stressztényező és megterhelő helyzet adódik, mely több speciális szemponttal rendelkezik. A közelharc – két vagy több személy pusztakezes, vagy tüzelésre nem alkalmas fegyverrel történő fizikai konfrontációja –, a kényszerítő eszközök, vagy a fegyver alkalmazása önmagában is rendkívül intenzív nyomást jelent. Ugyanakkor további stresszt jelent, hogy az egyébként sokszor lassú, monoton munka során váratlanul és nagyon hirtelen következhetnek be olyan események, amelyek a nyomást egyik pillanatról a másikra nulláról a maximumra váltják. Így az intézkedések során tapasztalt stressz általában rövid lefolyású, hirtelen és váratlanul következik be. Továbbá a tét hatalmas, hiszen az intézkedő vagy mások élete, testi épsége, a közbiztonság, a szervezetbe vetett hit múlhat

---

¹⁸⁷ Richard S. LAZARUS: *Psychological stress and the coping process*. McGraw-Hill, New York, 1966.

¹⁸⁸ Fiziológiai: élettani, a szervek működésével kapcsolatos

¹⁸⁹ HULLÁM István, GERGELY Tamás: *Kognitív neuropszichológiai alapú közelítésmód extrém stresszhelyzetekben folyó szakmai tevékenységek modellezésére*, Hadtudományi Szemle, 10. évf., 2017/1, 444–460. oldal

¹⁹⁰ Rick D. GIOVENGO: *Training law enforcement officers*, CRC Press, London, 2017.

¹⁹¹ Gerald P. KRUEGER: *Contemporary and Future Battlefields: Soldier Stresses and Performance*. *Performance under stress*, szerk. Peter A. HANCOCK, James L. SZALMA, Ashgate Pub., Aldershot, 2008.

¹⁹² GIOVENGO: *i. m.*

a megfelelő végrehajtáson. A kudarccal, vagy gyenge teljesítmény következménye azonnali és katasztrofális lehet.

Ezért a rendszertben intézkedéseket végrehajtóknak képesnek kell lenniük jól reagálni, megfelelő döntéseket hozni és optimális teljesítményt nyújtani, a kontrollt fenntartani konfrontáció, fenyegetettség, idői nyomás esetén, az intenzív stresszterhelés minden fizikai és pszichés hatása alatt is.¹⁹³

A stresszreakció biológiája

Amikor a szolgálat során riasztás történik, vagy egy jól megtervezett beavatkozás közben valami váratlan probléma bukkan fel, akkor azonnal kontrollálhatatlan fizikai reakciók indulnak meg az agyban, és annak veszélyjelzése nyomán a testben¹⁹⁴. Ezt nevezzük Cannon-féle vészreakciónak¹⁹⁵, vagy más néven „harcolj vagy menekülj” reakciónak, mely evolúciós örökségünk, és mélyen gyökerezik a szervezetünk legősibb, reflexes működésmódjaiban¹⁹⁶.

A stresszreakció teljes komplexitásában egy nagyon finoman hangolt, bonyolult, számos idegrendszeri és hormonális területet mozgató mechanizmus¹⁹⁷, melynek részleteibe itt nem megyek bele. Az érthetőség kedvéért csupán annyit említek meg – tudván, hogy ez durva túlegyszerűsítés –, hogy fenyegetettség esetén a vegetatív idegrendszer¹⁹⁸ működésében a szimpatikus aktivitás kerül előtérbe, amely a szervezet aktiváló rendszere (a nyugalmi állapotot irányító paraszimpatikus rendszerrel szemben). Ilyenkor az agyban lezajló érzelmi reakciók úgy irányítják a test erőforrásait, hogy azok energiát mozgósítsanak és ezt az energiát jól összehangoltan a túléléshez szükséges funkciók – a harc vagy a menekülés – számára biztosítsák.¹⁹⁹

A légzés, a szívritmus és a szívösszehúzódások, a vérnyomás fokozódnak, a szív és a tüdő erei kitágulnak a véráramlás fokozása érdekében. A légcsövek kitágulnak, és a nyálkahártyák kiszáradnak a tüdőbe vezető légutak átmérőjének maximalizálása

---

¹⁹³ James E. DRISKELL, Eduardo SALAS, Joan H. JOHNSTON, Terry N. WOLLERT: (2008). Stress Exposure Training: An Event-Based Approach. *Performance under stress*, szerk. James SZALMA, Peter A. HANCOCK, CRC Press, London, 2008.; Jeanette KUBIAK, Annika KRICK, Boris EGLOFF: *Keep your eyes open: Dispositional vigilance moderates the relationship between operational police stress and stress symptoms*, *Anxiety, Stress, & Coping*, 30. évf., 2017/5, 598–607. oldal

¹⁹⁴ FENICI: *i. m.*

¹⁹⁵ Walter B. CANNON: *Stresses and strains of homeostasis*, *The American Journal of the Medical Sciences*, 189. évf., 1935/1, 13–14. oldal

¹⁹⁶ HULLÁM, GERGELY: *i. m.*

¹⁹⁷ HULLÁM, GERGELY: *u. o.*

¹⁹⁸ Vegetatív idegrendszer: az idegrendszer azon része, amely a belső szervek működését irányítja és nem áll tudatos befolyás alatt.

¹⁹⁹ FENICI: *i. m.*

érdekében. A lépből vörös vérszövetek zúdulnak a véráramba az oxigénszállítás fokozására. A máj cukrot bocsát ki, valamint fokozódik az anyagcsere és olyan hormonok szabadulnak fel, amelyek segítik a fehérjék és zsír cukorrá alakulását, mindezt az energiaforrások további növelése érdekében. Ez az oxigénben és cukrokban gazdag vér a vázizomzat kitágult ereibe áramlik, hogy az készen álljon a maximális erő kifejtésre. Mindeközben máshol az erek összehúzódásával és a vérellátás csökkentésével minden olyan funkció minimalizálódik a szervezetben, amely átmenetileg nélkülözhető, pl. az emésztés. A pupilla kitágul, a szemlencse ellazul, hogy minél több fény jusson a szembe. A verejtékezés fokozódik a túlhevülés megelőzése érdekében. A test nem csak az erő kifejtésre készül fel, hanem a lehetséges sérülésre is. A bőr felületi erei összehúzódnak, hogy csökkentsék az esetleges vérzést, a máj véralvadási faktorokat bocsát ki a gyorsabb véralvadás érdekében, mindez csökkenti a kivérzés esélyét. Endorfinok választódnak ki, amelyek a test természetes fájdalomcsillapítói, hogy sérülés esetén ne legyen bénító a fájdalom, és a menekülésre tudjon koncentrálni a szervezet. A csontvelő pedig több fehérvérsejtet termel egy sérülés esetén szerzett fertőzés elleni harcra.²⁰⁰

Mindezek a változások az ősi „harcolj vagy menekülj” reakció normál megnyilvánulásai, és a szervezet túlélését szolgálják. Ezek a folyamatok ugyanakkor olyan változásokat is elindítanak, amelyek jelentősen és meglehetősen komplex módon befolyásolják az ember helyzeti teljesítményét.

A stressz negatív hatása a teljesítményre

Szakértők kutatásai²⁰¹ azt mutatták, hogy alacsony nyomásszinten a rendőrök lövészeti teljesítménye jó, de lényegesen leromlik, ha szolgálatban, vagy nagy nyomás alatt kell lönieük (90% feletti találati pontosság vs. 36-54% közötti találati pontosság). Ez nem meglepő tény, ugyanakkor rámutat arra, hogy más képességek is ilyen színvonalcsökkenést szenvednek el az intenzív stresszválasz következtében.

A leggyakoribb változások között vannak az észlelés, elsősorban a látás és hallás változásai. A hallás megváltozásáról nagyon gyakran számolnak be, amely általában átmeneti süketiséget jelent, de ritkán előfordulhat a hallás károsodása, a hangok felerősödése is. A másik jellegzetes észlelési módosulás a látótér beszűkülése, más néven a csóllátás kialakulása. Megváltozik a térlátás, a tárgyak közelebbinek tűnnek,

---

²⁰⁰ Rita L. ATKINSON, Richard C. ATKINSON, Edward E. SMITH, Daryl J. BEM, Susan NOLEN-HOEKSEMA: *Pszichológia*, Osiris, Budapest, 1999.; KRUEGER: *i. m.*; HULLÁM, GERGELY: *i. m.*; FENICI: *i. m.*

²⁰¹ NIEUWENHUYS et al.: *i. m.*

mint amilyenek, vagy tárgyakat a személy nem is észlel egyáltalán, vagy félreértelmezi a látottakat²⁰². Bruce Siddle ezeket az észlelési változásokat 145 feletti pulzushoz köti.²⁰³

Az észleléshez kapcsolhatók az élménymód változásai is: robotpilóta üzemmód, disszociáció, betörő gondolatok fordulhatnak elő. Gyakori az események lassítva vagy gyorsítva történő észlelése, valamint az idő és a tér élményének megváltozása.²⁰⁴

Változások figyelhetők meg a motoros²⁰⁵ területen is. Az izmokba áramló nagy mennyiségű vér ugyan fokozza az oxigénnel és energiával való ellátottságot, ugyanakkor az így kialakuló feszültség miatt csökken a végtagok rugalmassága. Ennek következménye a finom-és nagymozgások, például a kézügyesség, a szem-kéz koordináció, a futási képesség romlása.²⁰⁶ Az izmokra ható változások befolyásolják a beszédszervek működését is, ezért a beszédképzésben is megjelennek a stresszre jellemző változások: hadarás, ismétlések, nyelvbottlások, emelkedett hangszín, a száj kiszáradása, a hangerő változása.²⁰⁷ Siddle 115-ös pulzushoz kötötte a finommotoros változásokat, és 145-ös pulzushoz a nagymozgások leromlását.²⁰⁸

Az intenzív stressz hatására általánosságban csökken a kognitív²⁰⁹ kapacitás és a kognitív kontroll, mivel a vér eláramlik a magasabb rendű gondolkodási folyamatokat irányító agyi területektől²¹⁰. A mentális teljesítmény meglehetősen gyorsan képes leromlani megterhelő körülmények között még akkor is, ha a feladat egészen könnyű vagy éppen nagyon fontos²¹¹. Elsősorban három – egymással szoros összefüggésben álló – terület érintett: a memória, a figyelem, a problémamegoldás.

Az extrém magas stressz egyes megfigyelések szerint elsősorban a memóriaműködést érinti,²¹² különösen a rövidtávú, azaz a munkamemória kapacitását csökkenti.²¹³

---

²⁰² KRUEGER: *i. m.*; Michael J. ASKEN, Loren W. CHRISTENSEN, Dave GROSSMAN: *Warrior mindset: Mental toughness skills for a nation's defenders: performance psychology applied to combat*, Human Factor Research Group, Millstadt, Ill., 2010.; FENICI: *i. m.*

²⁰³ Bruce K. SIDDLE: *Sharpening the warrior's edge: The Psychology & science of training*, PPCT Management Systems, Millstadt, Ill., 2008.

²⁰⁴ KRUEGER: *i. m.*; ASKEN, CHRISTENSEN, GROSSMAN: *i. m.*

²⁰⁵ Motoros: mozgásos, a mozgások kivitelezése, az izmok irányítása, és a mozgások kooordinációja is ide tartozik, beleértendők a kismozgások és nagymozgások is.

²⁰⁶ Judith P. ANDERSEN, Marian PITEL, Weerasinghe ASHINI, Papazoglou KONSTANTINOS: *Highly Realistic Scenario Based Training Simulates the Psychophysiology of Real World Use of Force Encounters: Implications for Improved Police Officer Performance*, Journal of Law Enforcement, 5. évf. 2016/4, 1–13. oldal; FENICI: *i. m.*

²⁰⁷ John H. L. HANSEN, Sanjay PATIL: *Speech Under Stress: Analysis, Modeling and Recognition*, Speaker Classification, 2007/4343., 108–137. oldal

²⁰⁸ SIDDLE: *i. m.*

²⁰⁹ Kognitív: a megismerési, megértési, információfeldolgozási, és gondolkodási tevékenységek gyűjtőfogalma.

²¹⁰ ANDERSEN et al.: *i. m.*

²¹¹ KRUEGER: *i. m.*

²¹² KRUEGER: *i. m.*; GIOVENGO: *i. m.*

Előfordulhat akár az egész eseményre, vagy bizonyos cselekvésekre vonatkozó emlékeztetkiesés, vagy torzulás is.²¹⁴

Az intenzív stressz jelentősen befolyásolja a figyelem működését is. Gyakorlatilag teljes az egyetértés abban, hogy a stressz beszűkíti a figyelmet, és a kritikus elemekre fókuszálja. Ez egy alapvetően adaptív folyamat, hiszen az életveszéllyel vagy súlyos sérüléssel fenyegető történések esetén gyorsan és egyszerűen kell döntéseket hozni. A racionális elemző kiértékelő mechanizmusok ilyenkor túl sok időt vesznek igénybe, a beszűkült figyelem pedig éppen a túlélést jelentő gyorsaság érdekében kiszórja a nem létfontosságú információkat, és rávilágít a legfontosabb támpontokra²¹⁵. Ugyanakkor túl magas és negatív természetű feszültség (szorongás, félelem) esetén a nagyfokú energiamobilizálás ellenére romlik a figyelem működése. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a szorongás fokozza a személy önmagára irányuló fókuszát, aminek eredményeként egyre több figyelem fordul a feladattal nem összefüggő tényezőkre (a személy érzelmei, gondolatai, megjelenése, viselkedése), és egyre kevesebb a feladathoz tartozó információkra.²¹⁶

A figyelem ilyen jellegű beszűkülése a szélesebb csapatszemelettől, csapatperspektívától is egy szűkebb, individuális fókusz és ezzel az egyéni feladatmegoldások irányába történő tolódást jelent. Ez értelemszerűen rontja a csapat együttműködését és teljesítményét, az előre megállapított terv végrehajtását.²¹⁷

Nagyrészt ezeknek a mechanizmusoknak köszönhetően károsodik az ítéletalkotás és problémamegoldás is.²¹⁸ Az FBI kiképzéseinek adatai szerint nagy nyomás alatt a hallgatók 70%-a hozott nagyon gyenge taktikai döntéseket, 70% képtelen volt a felszerelések hibáját elhárítani, és 49% képtelen volt az irányítást megtartani a helyzetben.²¹⁹ Ám ha a teljesítmény nem is romlik le, a problémamegoldási mintázat megváltozik. Stressz alatt a probléma általános észlelése jellemző, korlátozott a támpontok észrevétele, az alternatív megoldások megtalálása és figyelembe vétele. Ilyenkor ráadásul a nagyon jól megtanult, automatikus stratégiáinkra támaszkodunk, amelyeket az érzelmek irányítanak, az azonnali cselekvés felé hajtanak és sokszor

---

²¹³ Kathleen M. KOWALSKI-TRAKOFLER, Charles VAUGHT, Ted SCHARF: *Judgment and decision making under stress: An overview for emergency managers*, International Journal of Emergency Management, 1. évf., 2003/3, 278–289. oldal

²¹⁴ FARKAS, VÉGH: *i. m.*; ASKEN, CHRISTENSEN, GROSSMAN: *i. m.*; FENICI: *i. m.*

²¹⁵ KOWALSKI-TRAKOFLER, VAUGHT, SCHARF: *i. m.*; HULLÁM, GERGELY: *i. m.*

²¹⁶ Mika KIVIMÄKI, Sirpa LUSA: *Stress and cognitive performance of fire fighters during smoke-diving*, Stress Medicine, 10. évf., 1994/1, 63–68. oldal; KRUEGER: *i. m.*

²¹⁷ FARKAS, VÉGH: *i. m.*; DRISKELL et al.: *i. m.*

²¹⁸ DRISKELL et al.: *i. m.*; KRUEGER: *i. m.*

²¹⁹ GIOVENGO: *i. m.*

rigidek²²⁰ – de a biztonság illúzióját adják.²²¹ Elvész tehát a mélyebb, részletekre is kiterjedő, elemzés dominanciája és a gondolkodás rugalmassága. Ahogy a figyelem esetében is láttuk, fenyegetettség esetén ez adaptív lehet, mert gyors és egyszerű döntéseket eredményez. Ugyanakkor könnyen vezethet irracionális reakciókhoz, elhamarkodott döntésekhez, túl merev és kizárólagos magatartáshoz, a taktikai hatékonyság elvesztéséhez is.²²²

Stresszhelyzetben, különösen váratlanul intenzív stressz esetén előfordulhat továbbá a lefagyás jelensége. Ez voltaképpen a mentális folyamatok súlyos, de csupán átmeneti működési zavara és a komplex viselkedés teljes blokkja, amely akár kontrollvesztett magatartásként, vagy átmeneti lebénultságként is megjelenhet. Ilyen állapotban blokkolódnak a szakmai ismeretek és tapasztalatok, valamint a szigorú szabályok alkalmazásának kontrollja is, amelynek egy rendkívüli esemény esetében súlyos következményei lehetnek.²²³ Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a jelenséggel szemben senki nem immunis, ám előfordulásának esélyét a megfelelő kiképzéssel hatékonyan lehet és kell is csökkenteni.

Míndezen módosulásoknak az eredménye az, hogy például lőfegyver vagy kényszerítő eszköz alkalmazását, felszámolást, közelharcot igénylő, nagy feszültségű, fenyegetést jelentő helyzetekben a személyi állomány a stresszreakció természetéből adódóan ösztönösen és mentális képességeinek az átlagos helyzethez képest jelentősen beszűkül kapacitásával reagál, és ezért nehezen képes a tanultaknak és minden elvárásnak megfelelően eljárni.²²⁴ Ám ezek a jelenségek és a teljesítményvesztés mérsékelhetők, ezáltal az intézkedés biztonsága szavatolható a megfelelő kiképzési eljárások alkalmazásával.

Az egyéni variabilitás

Az intenzív stressz általános hatásainak ismertetése után meg kell említenünk, hogy a stresszre adott reakciókat illetően az egyéni változatosság nagy. Ugyanaz a stresszor más hatást válthat ki két személyből, sőt ugyanaz a személy is másként reagálhat a külső, vagy éppen a saját belső körülményeitől függően (pl. fiziológiás állapot, kipihentség, hormonális állapot, cirkadián ritmus,²²⁵ egyéb stresszorok).²²⁶ Míg egyes

---

²²⁰ A rigiditás azt jelenti, hogy a problémát korlátozott figyelmi fókusszal közelíti meg, és azzal az elvárással, hogy annak egyetlen megoldása van, ami nem változtatható.

²²¹ FENICI: *i. m.*; KRUEGER: *i. m.*

²²² KOWALSKI-TRAKOFLEK, VAUGHT, SCHARF: *i. m.*

²²³ FARKAS, VÉGH: *i. m.*; HULLÁM, GERGELY: *i. m.*; FENICI: *i. m.*

²²⁴ FARKAS, VÉGH: *i. m.*

²²⁵ Cirkadián ritmus: a szervezet napi bioritmusa.

²²⁶ Rebecca STEINBERG, Steve KORNGUTH: *Sustaining Performance Under Stress: Overview of This Issue*, *Military Psychology*, 21. évf., 2009/sup1, S1–S8. oldal

személyek kitettek az intenzív stressz teljesítményre gyakorolt hatásának, vannak olyanok is, akiknek a teljesítményét többnyire nem rontja, sőt emeli a nagyfokú nyomás.²²⁷ Hazai tapasztalatok szerint az intézkedők 70-80%-ának nagyon korlátozott a teljesítménye az extrém stresszhelyzetben és 10-50%-ban fordul elő lefagyás. Ugyanakkor 10-15% képes a teljesítőképeségét és az intézkedéseinek színvonalát fenntartani ilyen körülmények között is.²²⁸

Az egyéni stresszfogékonyságot és stresszválaszt számos faktor egymással kölcsönhatásban határozza meg.²²⁹

Az egyik fontos faktort az ún. Yerkes-Dodson szabály írja le. Eszerint ahogy a szervezet feszültsége nő, a teljesítmény is nő vele párhuzamosan. A feszültség egy ponton elér egy optimális szintet, amelyen a teljesítmény eléri a csúcspontját. Ha a feszültség tovább, tehát túl magasra emelkedik, akkor a teljesítmény már elkezd csökkenni.²³⁰ Az a feszültségtartomány, amely optimális, és amely már rontja a teljesítményt, individuálisan változó.²³¹ Ez az ellenállóképesség vagy érzékenység – az optimális övezet szélessége, illetve az optimális övezet felső határa – részben veleszületetten meghatározott és számos faktor következményeként alakul ki.²³²

A feszültség szintje feladatonként is változik a komplexitásától függően. Ha relatíve egyszerű feladatot hajtunk végre, akkor sokkal szélesebb az optimális feszültségövezet, és minél komplexebb a feladat, a teljesítmény annál hamarabb és annál meredekebben indul hanyatlásnak az optimális feszültség szint átlépésével.²³³ A feladat komplexitásának vagy egyszerűségének az egyik alaptényezője a begyakoroltság.

Vannak továbbá olyan elemei az intézkedési helyzetnek a komplexitáson túl is, amelyek önmagukban emelik a stressz-szintet, ezzel hamar, vagy hamarabb eljuttatva a szervezetet az optimális feszültség szint határáig, illetve azon túl a teljesítményromlásig. Ilyen például a közelharc – annak természetéből adódóan elkerülhetetlen – sebessége, hirtelensége, meglepetésszerűsége.²³⁴

Kutatások arra is rámutatnak, hogy a mentális teljesítőképeség legnagyobb változásait olyan tréninghelyzetben tapasztaljuk, ahol a résztvevők a kontrollézés hiányát élik át, ezzel szemben a helyzetben megélt kontrollézés és önbizalom csökkenti a feszültséget. Ez függ a korábbi művelési tapasztalatoktól is: a rutin csökkenti, a tapasztalatlanság, a

---

²²⁷ KRUEGER: *i. m.*

²²⁸ FARKAS, VÉGH: *i. m.*

²²⁹ STEINBERG, KORNGUTH: *i. m.*

²³⁰ Egy másik elképzelés szerint (Hancock & Warm, 2003) a teljesítmény valójában meglehetősen stabil a középső (adaptációs) zónában, és csak a szélső tartományokban, tehát extrém magas (vagy extrém alacsony) stressz-szint esetén romlik le.

²³¹ KRUEGER: *i. m.*; GIOVENGO: *i. m.*

²³² STEINBERG, KORNGUTH: *i. m.*

²³³ GIOVENGO: *u. o.*

²³⁴ KUBIAK, KRICK, EGLOFF: *i. m.*

helyzet ismeretlensége és az ezzel járó bizonytalanság és önbizalom-hiány emeli a stressz-szintet.²³⁵

További fontos tényező a mentalitás, beállítódás. Riccardo Fenici²³⁶ kimutatta, hogy lövészeti versenyen a versenyzők pulzusa 180, vagy akár 200 fölé is ment, de a lövések nagyon másféle szubjektív stresszélményről számoltak be. A kutatások azt mutatják, hogy minél nagyobb fiziológiai feszültség tapasztalható a stresszes helyzetekben, annál nagyobb a változás a döntéshozásban akár pozitív akár negatív irányban. A különbség a személy helyzetértékeléséből és megéléséből adódik, amely automatikusan, tudattalanul és nagyon gyorsan történik meg. A helyzet kihívásként való értelmezése jobb teljesítményhez vezet még intenzív feszültség esetén is, de leginkább a lassabban kifejlődő helyzetekben. A félelem, a fenyegetettség, szorongás élménye ezzel szemben a fentebb már leírt teljesítményromláshoz vezet.²³⁷

Összességében tehát a stressz-reakció lefutását és hatását befolyásolja többek között az egyéni érzékenység és idegrendszeri adottságok, a feladat komplexitása, a tét, az időtényező, a kontrollélmény, a tapasztalat és az önbizalom, a mentalitás, és ezek nyomán az érzelmi válasz természete. Ezek közül pedig számos elem alakítható.

A stresszkezelés beépítése a kiképzésbe: alapelvek

Napjainkban a rendészeti munkát végző állomány kiképzése még mindig inkább a személyes tapasztalaton alapszik, mint a tudományos tényeken és a legjobb gyakorlatokon alapuló strukturált képzési stratégián.²³⁸ A kiképzés továbbá leginkább a technikai aspektusokra korlátozódik, holott a „harcképesség” nem csak technikai-szakmai ismereteket és képességeket, fizikai állóképességet feltételez, hanem olyan pszichés állóképességet is, amelynek alapja az intézkedés közben tapasztalt stressz megfelelő kezelése és a teljesítőképesség fenntartása.²³⁹ Ezért az ilyen típusú tevékenység végzéséhez és a megfelelő teljesítményhez speciális és professzionális kompetenciák és képességek szükségesek.²⁴⁰

---

²³⁵ Roos DELAHAIJ, Karen VAN DAM: *Coping with acute stress in the military: The influence of coping style, coping self-efficacy and appraisal emotions*, Personality and Individual Differences, 119, évf., 2017/1, 13–18. oldal

²³⁶ FENICI: *i. m.*

²³⁷ Donovan C. KELLEY, Erika SIEGEL, Jolie B. WORMWOOD: *Understanding Police Performance Under Stress: Insights From the Biopsychosocial Model of Challenge and Threat*, Frontiers in Psychology, 10. évf. 2019/9, 1800. oldal

²³⁸ NIEUWENHUYS et al.: *i. m.*; Garbarino és mtsai., 2012; FENICI: *i. m.*

²³⁹ BOLGÁR Judit, SZTERNÁK György: *A válságreagáló műveletek végrehajtására történő felkészítés. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 9, évf., 2005/2, 75-105. oldal

²⁴⁰ Peter SHIPLEY, Joseph V. BARANSKI: *Police Officer Performance Under Stress: A Pilot Study on the Effects of Visuo-Motor Behavior Rehearsal*, International Journal of Stress Management, 9. évf., 2002/2, 71–80. oldal; HULLÁM, GERGELY: *i. m.*

Ebben a kiképzésnek eszenciális szerepe van. A kiképzőknek a „hagyományos” technikai ismeretek, alkalmazandó szabályok, harcászati fogások mellett tanítaniuk kell olyan pszichológiai ismereteket és készségeket is, amelyek segítségével azokat nyomás alatt is tudják alkalmazni. A megoldás az agy és a test együttes, szinkronban történő „edzése”, hogy intenzív stressz és nyomás alatt ez a kettő ne külön, hanem együtt működjön.²⁴¹

Erre legalkalmasabbak a valóság-hű képzések. Ezek olyan kiképzési elrendezések, amelyek során a személyeket olyan élethű környezetbe és helyzetbe helyezik, amelyek megfelelően modellezik azt a környezetet, amelyben majd az éles helyzetben a teljesítményre szükség lesz. Az élethű körülményekhez a pszichológiai aspektusok is hozzátartoznak, így az éles helyzetben tapasztalható stressz is. A cél tehát az, hogy az egyéneket olyan nagy nyomású realisztikus helyzeteknek tegyék ki már a kiképzés alatt, amivel majd az intézkedések, vagy a műveleti munka során találkozhatnak, és ez lehetőséget adjon olyan speciális készségrepertoár kialakítására, elsajátítására és rögzítésére, amellyel a teljesítmény nagy feszültség alatt is fenntartható.

Az ilyen valóság-hű képzésekkel folytatott vizsgálatok és a résztvevők önbeszámolói is azt mutatják, hogy rendőrök és SWAT egységek tagjai körében az intézkedési helyzetben tapasztalható teljesítmény, lövészeti teljesítmény, a kényszerítő eszközök alkalmazásának színvonala nem hanyatlik stressz hatására, ha a kiképzések során lehetőséget nyílt stresszes körülmények közötti gyakorlásra is.²⁴²

Az ilyen képzések első fázisa a stresszel és annak hatásaival kapcsolatos ismeretek átadása: milyen típusú stresszre kell számítani az intézkedések során, ez milyen testi és pszichés jelenségekkel jár együtt, és hogyan hat a teljesítményre. Ez több szempontból is fontos. Először is a tájékozottság, a mentális előképek csökkentik az ismeretlentől való félelmet, növelik a kontrollérzést, így az intézkedés eleve más feszültségszinten kezdődik meg. Másodszor az előzetes ismeretek birtokában az intézkedés közben megjelenő érzetek és tapasztalatok nem fogják meglepetésként érni az intézkedőket. Ez azért is fontos, mert az emberek hajlamosak félreértelmezni, vagy túlértelmezni ezeket a normális reakciókat, amennyiben nincsenek tisztában ezek természetes voltaival, amely tovább emeli a feszültségüket.²⁴³ Harmadszor pedig ebben a fázisban már elindulhat annak a tervezése, hogy a stresszreakció közepette melyek azok a pszichológiai eszközök, amelyek alkalmazhatók a feszültség kontrollálására és menedzselésére.²⁴⁴

A helyzetismeret és a speciális képességek felépítése a második fázisban, a gyakorlás során rögzül a szituációs és szimulációs gyakorlatok során, melyek arra adnak

---

²⁴¹ BOLGÁR, SZTERNÁK: *i. m.*; KRUEGER: *i. m.*; GIOVENGO: *i. m.*

²⁴² DRISKELL et al.: *i. m.*; NIEUWENHUYS et al.: *i. m.*; ANDERSEN et al.: *i. m.*

²⁴³ DRISKELL et al.: *i. m.*

²⁴⁴ BOLGÁR, SZTERNÁK: *i. m.*; KUBIAK, KRICK, EGLOFF: *i. m.*

lehetőséget, hogy a tanteremben tanultakat az életszerűhöz egyre inkább közelítő észlelési, motoros, mentális deficitek közepette alkalmazzák és gyakorolják a résztvevők. A valós helyzetű tréningek során az intézkedők megtapasztalhatják, hogy a stressz, a feszültség, annak testi és szellemi velejárói hogyan hatnak az intézkedésre. Elsajátíthatják és begyakorolhatják továbbá, hogy milyen módon tudnak az intenzív stresszválasz közepette is optimálisan teljesíteni, megtartani az érzelmi, mentális és a testi kontrollt, fenntartani a koncentrációt.²⁴⁵

A gyakorlásnak célja az automatizálás is. A nagy feszültség csökkenti a kontrollált, feladatifókuszú gondolkodásra fordítható kapacitást, ezért az olyan aktivitás, amely nem kíván „gondolkodást” nagy mértékben automatikus irányítás alá kerül. Ezek a rutinból végzett tevékenységek kevésbé érzékenyek a stressz teljesítményrontó hatására, ám intézkedési, műveleti helyzetben ebbe a körbe csak azok a magatartások kerülhetnek, amelyeket minden körülmények között ugyanúgy kell végrehajtani. Amennyiben ezek valóban bevésődtek és automatikusan végrehajthatók, akkor nem foglalják a feladatközpontú és komplex gondolkodás korlátozott kapacitását, amely így olyan részfeladatokra fordítható, amelyeknek rugalmasnak kell maradniuk a változó stresszhelyzetben is. Azaz, ha egy feladat automatikus folyamatok által elvégezhető, akkor több figyelem és kapacitás marad a mentális kontrollra, a környezet pásztázására, a gondolkodásra, az alaposabb döntéshozásra, a teljesítmény fokozására vagy a teljesítőképeség megvédésére a zavaró tényezőktől.²⁴⁶ Az automatikus, rutinszerű viselkedések és reakciómódok a túlgyakorláson keresztül alakulnak ki, és rögzülnek. Egyes eredmények²⁴⁷ szerint a megbízható és stabil automatizálódáshoz legalább 2100 ismétlésre van szükség. Ez a folyamat valamelyest gyorsítható a sportpszichológiából jól ismert ún. mentális gyakorlással^{248, 249}

A gyakorlás rendkívül fontos eleme a megbeszélés. Ekkor minden elemzésre kerül, ami a szituációban történt, és azok megélése is. Ez a fázis nem könnyű, mert a sikerélmények mellett sokszor jár együtt kellemetlen szembesüléssel, a saját szakmai kompetencia megkérdőjelezésével is. Ennek a megbeszélését, feldolgozását körültekintően kell végrehajtani, a megalázó, megszegyenítő moomentumok teljes kizárásával és a pozitív viszonyulás folyamatos fenntartásával. Ezért is fontos, hogy a

---

²⁴⁵ BOLGÁR, SZTERNÁK: *i. m.*; ANDERSEN et al.: *i. m.*

²⁴⁶ KIVIMÄKI, LUSA: *i. m.*

²⁴⁷ Richard M. SHIFFRIN, Walter SCHNEIDER: *Controlled and automatic human information processing: II. Perceptual learning, automatic attending and a general theory*, Psychological Review, 84. évf., 1977/2, 127–190. oldal

²⁴⁸ Mentális gyakorlás: az a folyamat, amelynek során egy mozdulatsort, vagy mozgást képzeletben gyakorlunk.

²⁴⁹ SHIPLEY, BARANSKI: *i. m.*

tréningeket egy felkészült pszichológus együtt végezze egy intézkedéstaktikai kiképzővel.²⁵⁰

A stressztréningek harmadik, végső fázisa a megszerzett ismeretek és képességek gyakorlása az élethű körülmények között.²⁵¹ A realiztikus gyakorlás alapvető elve már a második fázisban is a fokozatosság betartása, ami azt jelenti, hogy a helyzeteket úgy kell tervezni, és a stresszt úgy kell adagolni, hogy a realizmus és a nyomás egyre növekedjék a kiképzés előrehadtával.²⁵² A fokozatosság betartása különösen fontos a résztvevők önbizalmának felépítésében, amely kardinális fontosságú eleme az stresszkezelésnek.²⁵³ A kutatások azt mutatják, hogy a valóság-hű képzések során a legkifejezettebb stresszmutatók az ember-ember elleni gyakorlatok során jelennek meg, így ez a legfontosabb stresszfaktor, amelyet az ilyen tréningekbe be kell építeni.²⁵⁴

Befejezés

Tanulmányomban összefoglaltam az intézkedések során jelentkező intenzív stressz testi és mentális hatásait: miközben a szervezet felkészül a küszöbön álló hatalmas erő kifejtésre, az észlelés és gondolkodás beszűkül és a reflexszerű, automatikus reakciók kerülnek előtérbe. Az intézkedési helyzetben azonban ennek ellenére is a jog és a szakma szabályainak pontos és rugalmas alkalmazásával kell eljárni. Amikor a stressz testi és pszichés hatásairól beszélünk, akkor nem szabad arról sem elfeledkezni, hogy mindezek a folyamatok nem csak az intézkedőkben zajlanak le, hanem abban a személyben is, akivel szemben az intézkedés folyik. Ennek megfelelően fog ő is reagálni és viselkedni. Azonban az intézkedők több eszközzel és előnnyel rendelkeznek, és ezek közül az egyik és talán legfontosabb a magas szintű kiképzés. Tanulmányomban ezért röviden bemutattam azt is, hogy a kiképzés során milyen technikák alkalmazásával és hogyan lehet fejleszteni a stresszel szembeni ellenállóképességet. Ennek alapelemei a felkészültség, az önbizalom fejlesztése, a feladatok egyszerűvé gyakorlása, a fokozatosság, és a valóság-hű körülmények rendszeres alkalmazása, valamint a pszichológus és intézkedéstaktikai kiképző szoros együttműködése. Tapasztalatom szerint az ilyen képzések nem csak hatékonyak, de szemléletformálók is, és a személyi állomány pszichés jóllétére és elhivatottságára is jótékony hatással vannak.

---

²⁵⁰ FARKAS, VÉGH: *i. m.*

²⁵¹ DRISKELL et al.: *i. m.*

²⁵² BOLGÁR, SZTERNÁK: *i. m.*; GIOVENGO: *i. m.*

²⁵³ DRISKELL et al.: *i. m.*

²⁵⁴ FENICI: *i. m.*

IRODALOMJEGYZÉK

Judith P. ANDERSEN, Marian PITEL, Weerasinghe ASHINI, Papazoglou KONSTANTINOS: *Highly Realistic Scenario Based Training Simulates the Psychophysiology of Real World Use of Force Encounters: Implications for Improved Police Officer Performance*, Journal of Law Enforcement, 5. évf. 2016/4, 1–13. oldal

Michael J. ASKEN, Loren W. CHRISTENSEN, Dave GROSSMAN: *Warrior mindset: Mental toughness skills for a nation's defenders efendersdefendpsychology applied to combat*, Human Factor Research Group, Millstadt, Ill., 2010.

Valerie J. ATKINS, William A. NORRIS: *Survival Scores Research Project—FLETC Research Paper*, 2004, Homeland Security. https://www.fletc.gov/sites/default/files/imported_files/reference/research-papers/survival_scores_research.pdf (letöltés ideje: 2021. 01. 03.)

Rita L. ATKINSON, Richard C. ATKINSON, Edward E. SMITH, Daryl J. BEM, Susan NOLEN-HOEKSEMA: *Pszichológia*, Osiris, Budapest, 1999.

BOLGÁR Judit, SZTERNÁK György: *A válságreagáló műveletek végrehajtására történő felkészítés. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 9. évf., 2005/2, 75-105. oldal

Walter B. CANNON: *Stresses and strains of homeostasis*, The American Journal of the Medical Sciences, 189. évf., 1935/1, 13–14. oldal

Roos DELAHAIJ, Karen VAN DAM: *Coping with acute stress in the military: The influence of coping style, coping self-efficacy and appraisal emotions*, Personality and Individual Differences, 119. évf., 2017/1, 13–18. oldal

James E. DRISKELL, Eduardo SALAS, Joan H. JOHNSTON, Terry N. WOLLERT: (2008). *Stress Exposure Training: An Event-Based Approach. Performance under stress*, szerk. James SZALMA, Peter A. HANCOCK, CRC Press, London, 2008.

FARKAS István, VÉGH József: *A lélektaktikai képzés elvei, módszerei és gyakorlati tapasztalatai*, Új Honvédségi Szemle, 8. évf. 2008, 63–75. oldal

Riccardo FENICI: *Methods for real-time assessment of operational stress during realistic police tactical training. Handbook of police psychology*, szerk. Jack KITAEFF, Routledge/Taylor & Francis Group, New York, 2019.

Sergio GARBARINO, Nicola MAGNAVITA, Carlo CHIORRI, Donatella BRISINDA, G. CUOMO, A. VENUTI, Riccardo FENICI: *Evaluation of Operational Stress in Riot and Crowd Control Police Units: A Global Challenge for Prevention and Management*

of Police Task-Related Stress, Journal of Police and Criminal Psychology, 27. évf., 2012/2, 111–122. oldal

Rick D. GIOVENGO: *Training law enforcement officers*, CRC Press, London, 2017.

Dave GROSSMAN: *On killing: The psychological cost of learning to kill in war and society*, Little, Brown and Co., New York, 2009.

Peter A. HANCOCK, James L. SZALMA (szerk.): *Performance under stress*, Ashgate Pub., Aldershot, 2008.

Peter A. HANCOCK, Joel S. WARM: *A Dynamic Model of Stress and Sustained Attention*, Journal of Human Performance in Extreme Environments, 7. évf., 2003/1, 15–28. oldal

John H. L. HANSEN, Sanjay PATIL: *Speech Under Stress: Analysis, Modeling and Recognition*, Speaker Classification, 2007/4343., 108–137. oldal

HULLÁM István, GERGELY Tamás: *Kognitív neuropszichológiai alapú közelítésmód extrém stresszhelyzetekben folyó szakmai tevékenységek modellezésére*, Hadtudományi Szemle, 10. évf., 2017/1, 444–460. oldal

Donovan C. KELLEY, Erika SIEGEL, Jolie B. WORMWOOD: *Understanding Police Performance Under Stress: Insights From the Biopsychosocial Model of Challenge and Threat*, Frontiers in Psychology, 10. évf. 2019/9, 1800. oldal

Mika KIVIMÄKI, Sirpa LUSA: *Stress and cognitive performance of fire fighters during smoke-diving*, Stress Medicine, 10. évf., 1994/1, 63–68. oldal

Kathleen M. KOWALSKI-TRAKOFLER, Charles VAUGHT, Ted SCHARF: *Judgment and decision making under stress: An overview for emergency managers*, International Journal of Emergency Management, 1. évf., 2003/3, 278–289. oldal

Gerald P. KRUEGER: *Contemporary and Future Battlefields: Soldier Stresses and Performance*. *Performance under stress*, szerk. Peter A. HANCOCK, James L. SZALMA, Ashgate Pub., Aldershot, 2008.

Jeanette KUBIAK, Annika KRICK, Boris EGLOFF: *Keep your eyes open: Dispositional vigilance moderates the relationship between operational police stress and stress symptoms*, Anxiety, Stress, & Coping, 30. évf., 2017/5, 598–607. oldal

Richard S. LAZARUS: *Psychological stress and the coping process*. McGraw-Hill, New York, 1966.

Arne NIEUWENHUYS, Simone R. CALJOUW, Maaïke R. LEIJSEN, Bart A. J. SCHMEITS, Raoul R. D. OUDEJANS: *Quantifying police officers' arrest and self-defence skills: Does performance decrease under pressure?* Ergonomics, 52. évf., 2009/12, 1460–1468. oldal

SELYE János: *Stressz distressz nélkül*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

Richard M. SHIFFRIN, Walter SCHNEIDER: *Controlled and automatic human information processing: II. Perceptual learning, automatic attending and a general theory*, Psychological Review, 84. évf., 1977/2, 127–190. oldal

Peter SHIPLEY, Joseph V. BARANSKI: *Police Officer Performance Under Stress: A Pilot Study on the Effects of Visuo-Motor Behavior Rehearsal*, International Journal of Stress Management, 9. évf., 2002/2, 71–80. oldal

Bruce K. SIDDLE: *Sharpening the warrior's edge: The Psychology & science of training*, PPCT Management Systems, Millstadt, Ill., 2008.

Rebecca STEINBERG, Steve KORNGUTH: *Sustaining Performance Under Stress: Overview of This Issue*, Military Psychology, 21. évf., 2009/sup1, S1–S8. oldal

Sivák Veronika

Fogyasztóvédelmen innen és túl – Gondolatok a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok világából²⁵⁵

Absztrakt

Az Európai Unió 2005-ben fogadta el a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló irányelvet, melyet hazánk 2008-ban implementált. A szabályozás célja, hogy egységesítse a fogyasztóvédelmi jogot az Unió területén, és ezáltal magasabb fokú jogbiztonságot teremtsen, és a fogyasztóvédelem magas szintjét valósítsa meg. A dolgozat ezen irányelv bizonyos pontjaira fókuszál, és ragad ki egy-egy gondolatot a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok világából.

A dolgozat a tisztességtelenség-tisztesség fogalmaknak az erkölcsi-jogi összevetésével kezd, bemutatva ezek szerepét a közjog, a magánjog és a fogyasztóvédelem területén. Ezután tárja fel az irányelv megalkotásának szükségességét, valamint rámutat más kontinensbeli államok szabályozására, majd az irányelv felépítését követve részletezi az egyes szabályozási szinteket, ezeknek egymáshoz való kapcsolatát. A dolgozat vizsgálódásának középpontjában az áll, hogy az elmúlt, több mint egy évtizedben az irányelv a benne foglalt rendelkezések érvényesülésének milyen mértékben tudott eleget tenni. Ennek a kérdésnek feltárására a vonatkozó hazai és uniós joggyakorlatokon keresztül kerül sor, valamint a dolgozat elsődleges kutatási eszközeként szolgáló kérdőív segítségével, mely a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok mindennapokban való megjelenését mérte fel. A dolgozat a *de lege lata* és *de lege ferenda* gondolatok mentén összegzi a kutatás során feltárt eredményeket, és fogalmaz meg javaslatokat a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok lehetséges szabályozási irányaira vonatkozóan. *Kulcsszavak: fogyasztóvédelem; tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok; Európai Unió*

---

²⁵⁵ Az eredeti dolgozat az ITDK-ra készült, és továbbjutott az OTDK-ra.

I. A tisztességtelenség és tisztesség megközelítése

I.1. A közjogban

Magyarország Alaptörvénye²⁵⁶ három helyen tartalmazza a tisztességes kifejezést, melyek közül kettőt emelek ki: a tisztességes ügyintézéshez, valamint a tisztességes bírói eljáráshoz való jogot. Azért ezeket tartom fontosnak kihangsúlyozni, mert kiválóan példázzák a tisztesség követelményének védőernyő voltát, vagyis az állam és az állampolgár közti alá-fölérendeltségi viszony „kiegyenlítését”. Mindkét alapjog olyan garanciális elemeket foglal magában, melynek bármelyikének sérülése esetén a tisztességesség követelménye csorbul.

I.2. A magánjogban

A tisztesség követelményével a magánjogban a Polgári Törvénykönyv²⁵⁷ (továbbiakban: Ptk.) alapelvei között találkozhatunk úgy, mint a jóhiszeműség és tisztesség elve.²⁵⁸ A jóhiszeműség és tisztesség követelményének alapelvei szintre emelése a polgári jogi jogviszonyokban a védőernyő jelleget fejezi ki, és garantálja a jogalanyok közötti kölcsönös bizalom meglétét. A tisztesség fogalma összefüggésbe hozható a jóerkölcs kifejezéssel: „a tisztességesen gondolkodó emberek értékrendje az a mérce, amely a jóerkölcs absztrakt fogalmának meghatározásánál irányadó”.²⁵⁹ A felek az adott jogviszonyra nézve az általános társadalmi erkölcsi normákat is figyelembe véve kell, hogy eljárjanak, továbbá a tisztesség követelménye olyan zsinórmértékül szolgál, amely kijelöli az adott élethelyzetben tanúsítandó magatartást.²⁶⁰

I.3. A fogyasztóvédelemben

A fogyasztóvédelem területén a magánjoghoz nagyon hasonló megközelítéssel találkozhatunk. A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló törvény (a továbbiakban: Fttv.)²⁶¹ a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok fogalmának meghatározásánál közvetlenül utal a Ptk. alapelvei között található

---

²⁵⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968.376083

²⁵⁷ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=159096.370226

²⁵⁸ Ptk. 1:3.§ (1) A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelménynek megfelelően kötelesek eljárni.

(2) A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.

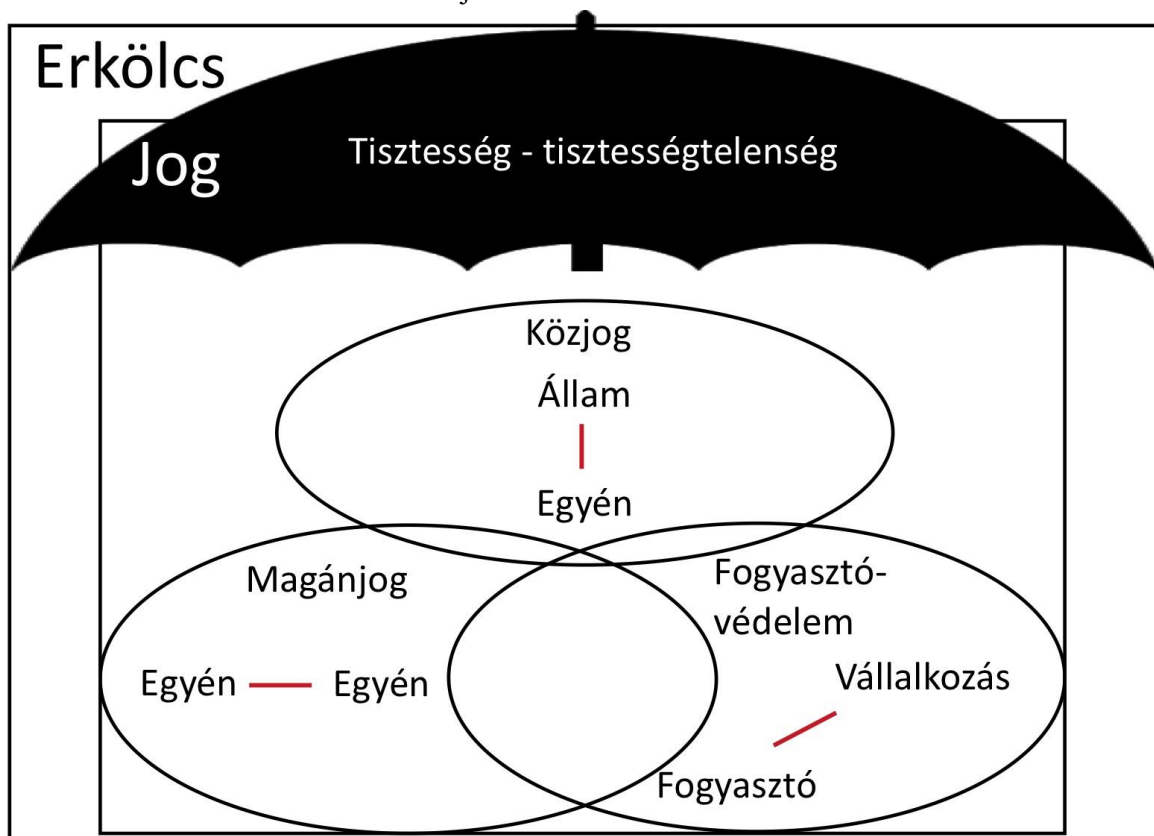
²⁵⁹ EBH 2003.956

²⁶⁰ Boóc Ádám: A polgári jog alapjai I. Patrocinium. Budapest, 2014. 50-51.o.

²⁶¹ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen gyakorlat tilalmáról

jóhiszeműség és tisztesség követelményére. Ezzel kifejezi a fogyasztóvédelem alapvetően magánjogias jellegét, azt, hogy a fogyasztó és a vállalkozó mellérendelt viszonyban vannak, azonban – és ami miatt szükséges a tisztesség követelményének megfogalmazása – a fogyasztó a vállalkozással szemben védtelen helyzetben van, ami a termékkel, szolgáltatással kapcsolatos információt illeti.

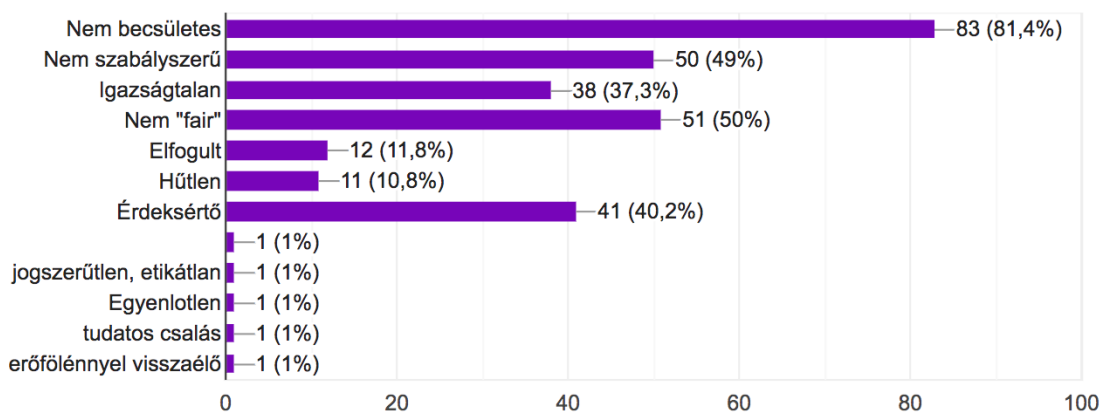
A kutatás részét képező kérdőívben arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a kitöltő, mint hétköznapi ember számára mit jelent a tisztességtelen kifejezés. A három vizsgált jogterület meghatározásaiból kiindulva hét válaszlehetőséget adtam meg, illetve egy „Egyéb” kategóriát, ahova a válaszadó saját definíciót írhatott le (2.sz. ábra). A kitöltők többsége a tisztességtelen szót a becsületes megnyilvánulással köti össze, vagyis a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat olyan magatartásként is értelmezhető, amikor a kereskedő nem becsületes módon jár el.

1.sz. ábra: A tisztesség követelményének és a tisztességtelenség tilalmának védőernyő jellege a vizsgált jogterületeken (saját szerkesztés)

Mit jelent számodra a tisztességtelen kifejezés?

102 válasz

2.sz. ábra (saját szerkesztés)

II. A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló 2005/29/EK irányelv 2005-ben született meg az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve²⁶² a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról. Az irányelv egy közös, „európaizált” szabályozási környezetet hozott létre a tagállamok közötti jogharmonizáció útján. A harmonizáció kettős szerepet töltött be: egyrészt integrálta és deregulálta a piacot azáltal, hogy a tagállamonként eltérő szabályozás helyett egy közös irányelvet alkotott meg, másrészt szabályozta, pontosabban újraszabályozta a piacot a közösségi szinten meghatározott szabályozási technika révén.²⁶³

Az irányelv fogalom meghatározása szerint „az üzleti vállalkozásoknak a fogyasztókkal szemben folytatott kereskedelmi gyakorlatai” (a továbbiakban: „kereskedelmi gyakorlatok”): a kereskedő által kifejtett tevékenység, mulasztás, magatartási forma vagy megjelenítési mód, illetve kereskedelmi kommunikáció – beleértve a reklámot és a

²⁶² Az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 11.) a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról („Irányelv a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról”) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0029&from=HU>

²⁶³ Stepen Weatherhill, Ulf Bernitz: The Regulation of Unfair Commercial Practices under EC Directive 2005/29 – New Rules and New Techniques. Oxford and Portland. Oregon, 2007. 1-2.o.

marketinget is – amely közvetlen kapcsolatban áll valamely terméknek a fogyasztó részére történő eladásösztönzésével, értékesítésével vagy szolgáltatásával.²⁶⁴

II.1. A szabályozás előzményei

Az Európai Bizottság 2001-ben adta ki az úgynevezett Zöld Papírt az Európai Unió fogyasztóvédelméről²⁶⁵, melynek célja egyrészt egy olyan kiterjedt társadalmi konzultáció lefolytatása volt, amely az Európai Unió fogyasztóvédelmi szabályozásának lehetséges irányait határozza meg, másrészt a kereskedelmi gyakorlatok tekintetében releváns, de egymástól eltérő tagállami jogszabályok vizsgálata volt. A Zöld Papír kétféle megoldási lehetőséget vázol fel a szabályozást illetően: az úgynevezett specifikus megközelítést és a vegyes megközelítést.²⁶⁶

A jelenlegi fogyasztóvédelmi szabályozás a vegyes megközelítésen alapszik. A koncepció mögött az az elképzelés áll, hogy így az irányelv lefedi azokat a kereskedelmi gyakorlatokat is, melyek egyébként kívül esnének az ágazati irányelvek hatályán. Ahhoz pedig, hogy az irányelv a megfelelő jogbiztonságot nyújtsa, és elejét vegye annak, hogy a tagállami bíróságok eltérő jogértelmezést alkalmazzanak, többnek kell lennie, mint egy általános alapelv, amely a vállalkozás és a fogyasztó közti kereskedelmi gyakorlatokat szabályozza.

Az irányelv fő célkitűzései négy pillérre fűzhetők fel: (1) a kereskedelem előmozdítása azáltal, hogy a szabályozás meghatározza az EU-szerte elismert tisztességes kereskedelmi gyakorlatokat, (2) az uniós tagállamok jogszabályainak összehangolása, különösen, amelyek a reklámozás és marketing területét érintik, (3) a magasabb fokú fogyasztóvédelem biztosítása a vállalkozás és fogyasztó közti (B2C) viszonyokat illetően, (4) alkalmazási útmutatók kiadása a tisztességes kereskedelmi gyakorlatokkal összefüggésben.²⁶⁷

II.2. A szabályozás szükségessége

Az irányelv megalkotásának okait és céljait maga az irányelv is részletesen elénk tárja a preambulumban, mely elsődleges problémaként jelöli meg, hogy a „tagállamok tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló jogszabályai feltűnő eltéréseket mutatnak”. Az egységes szabályozás hiánya miatt a verseny jelentősen torzulhat, és akadályozhatja a belső piac zökkenőmentes működését. Az irányelv megalkotásával

---

²⁶⁴ 2005/29/EK 2. cikk d) pont

²⁶⁵ Green Paper on European Union Consumer Protection (2.10.2001) letöltés ideje: 2020. 10. 21.

²⁶⁶ Hugh Collins: The Forthcoming EC Directive on Unfair Commercial Practices. Kluwer Law International B.V., 2004. 48. o.

²⁶⁷ Gill Grassie: EU Directive on unfair commercial practices – a UK perspective. Journal of Intellectual Property Law & Practice. Oxford University Press. 2005. Vol. 1, No. 2. 107-112.o.

tehát az Európai Unió legfőbb célja egy egységesen magas szintű fogyasztóvédelem kialakítása volt a belső piacon úgy, hogy felszámolja a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokra vonatkozó nemzeti jogszabályok eltéréséből fakadó akadályokat, és ezeket a jogszabályokat közelíti egymáshoz.

II.3. Az irányelv szabályozási logikája

Az irányelv szerkezetében egy többlépcsős értékelési rendszert fedezhetünk fel:²⁶⁸

- általában tiltja a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot;
- kiemeli a megtévesztő és az agresszív kereskedelmi gyakorlatokat;
- külön mellékletben sorolja fel az úgynevezett feketelistás kereskedelmi gyakorlatokat.

Az 5. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „Tilos tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot alkalmazni.” Az általános tilalom használatával a jogalkalmazó mérlegelési lehetőséget kap, azonban ennek korlátja az alábbi két konjunktív feltétel: ellentétes a szakmai gondosság követelményével és a termékkel kapcsolatban jelentősen torzítja vagy torzíthatja azon átlagfogyasztó gazdasági magatartását, akihez eljut a termék vagy aki a címzettje az adott terméknek.²⁶⁹

A megtévesztő kereskedelmi gyakorlat hamis információt tartalmaz, ezáltal valótlan, és félrevezeti vagy félrevezetheti az átlagfogyasztót, még akkor is, ha az információ az egyes elemeket²⁷⁰ tekintve helytálló, és ténylegesen vagy valószínűsíthetően olyan üzleti döntés meghozatalára készteti a fogyasztót, amelyet egyébként nem hozott volna meg.²⁷¹

Agresszív kereskedelmi gyakorlat megvalósulása esetén a fogyasztó szintén olyan üzleti döntést hoz, melyet egyébként nem hozott volna meg, azonban a gyakorlat valamennyi jellemzőjét és körülményét figyelembe véve zaklatás, kényszerítés vagy nem megengedett befolyásolás útján ténylegesen vagy valószínűsíthetően korlátozza az átlagfogyasztónak a termékkel kapcsolatos választási szabadságát vagy magatartását.²⁷²

Az irányelv I. mellékletében található, 31 konkrét kereskedelmi gyakorlat, az úgynevezett feketelista minden körülmény között tisztességtelennek minősül. A jogalkotó a fokozottabb jogbiztonság megvalósulása érdekében²⁷³ határozta meg azokat

---

²⁶⁸ Tárczy Edit: A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok (PhD értekezés). Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc, 2012. 35.o.

²⁶⁹ 2005/29/EK 5. cikk (2) bekezdés

²⁷⁰ 2005/29/EK 6. cikk (1) a)-g) pontok

²⁷¹ 2005/29/EK 6. cikk (1)

²⁷² 2005/29/EK 8. cikk

²⁷³ 2005/29/EK preambulum (17) bekezdés

a kereskedelmi gyakorlatokat, melyek esetében nem szükséges az irányelv 5-9. cikkében meghatározott feltételek fennállása.²⁷⁴

A jogalkalmazónak azonban az értékelési lépcsőn „visszafelé” haladva kell egy kereskedelmi gyakorlatról eldöntenie, hogy tisztességtelennek minősül-e.²⁷⁵ Ebből kifolyólag először azt vizsgálja, hogy a gyakorlat feketelistás tényállást valósít-e meg. Amennyiben nem, a második szinten kell tovább vizsgáldni: megtévesztő, esetleg agresszív kereskedelmi gyakorlatról van-e szó. Ha a kereskedelmi gyakorlat ebbe a kategóriába sem sorolható be, a legtágabb értelemben szükséges vizsgálni az esetet: az általános tilalom alá tartozik, vagyis sérti a szakmai gondosság követelményét és torzíthatja a fogyasztó gazdasági magatartását. Amennyiben a kereskedelmi gyakorlat az utóbbi feltételeknek sem felel meg, nem beszélhetünk tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatról.

III. A kérdőív eredményei és néhány jogeset a vonatkozó bírói gyakorlatból

III.1. Megtévesztő kereskedelmi gyakorlat

A kérdőívre adott válaszokból kiindulva a kitöltők 36%-a már találkozott megtévesztő kereskedelmi gyakorlattal hétköznapi során, az esetek többségében akkor, amikor interneten keresztül vagy katalógus alapján vásároltak. A válaszadók arra panaszkodtak, hogy az online felületen, újságban eladásra szánt termék leírása vagy a termékről közölt kép nem felelt meg a megküldött termék jellemzőivel. A kitöltőknek szintén egy jelentős része valótlan árral vagy hamis akcióval találkozott. Egy konkrét esetben az egyik hipermarket-lánc fűnyírót hirdetett reklámújságjaiban, azonban a fűnyírók nem voltak elérhetők a kijelölt üzletekben, vagy csak korlátozott számban álltak rendelkezésre. Ha valós tájékoztatást kapott volna a termékkel kapcsolatban, nem ment volna el az üzletbe a fűnyíró megvásárlása okán.

Az eset nagy hasonlóságot mutat az alábbi ügygel,²⁷⁶ melynek kapcsán az Európai Unió Bírósága egy elhatárolási problémával szembesült: milyen minimum feltételek megvalósulása szükséges ahhoz, hogy egy kereskedelmi gyakorlat megtévesztőnek minősüljön. Az ügy szerint egy olaszországi nagykereskedelmi vállalat (COOP Italia) üzleteiben promóciót hirdetett, azonban egy fogyasztó panaszt tett a helyi fogyasztóvédelmi hatóságnál, hogy a promóciót reklámozó kereskedelmi hirdetés pontatlan, mert az egyik üzletben a promóció érvényességi ideje alatt nem volt hozzáférhető a promóciós termék. Az olasz bíróság az Európai Unió Bírósága elé tárta az ügyet azzal a kérdéssel, hogy önmagában elegendő-e az a tény, hogy valamely

---

²⁷⁴ Pázmándi et. al (2010) i.m 127.o.

²⁷⁵ Zavodnyik (2013) i.m 106.o.

²⁷⁶ C-281/12. sz. ügy ECLI:EU:C:2013:859

kereskedelmi gyakorlat megtévesztőnek minősüljön, hogy a kereskedelmi gyakorlat befolyásolhatja a fogyasztó ügyleti döntését (hamis információt tartalmaz, félrevezetheti), vagy szükséges az is, hogy a gyakorlat valószínűsíthetően arra készítse a fogyasztót, hogy olyan ügyleti döntést hozzon, amelyet egyébként nem hozott volna meg. Az ítélet fényében nem elég a hamis információt tartalmazó gyakorlat –, jelen esetben a valójában nem hozzáférhető termékről szóló hirdetés – hanem az a mozzanat is kell, hogy ez a fogyasztót valószínűsíthetően egy olyan ügyleti döntés meghozatalára sarkallja, amelyet egyébként nem hozott volna meg – jelen esetben az, hogy kizárólag a promóció miatt ment el az üzletbe.

III.2. Agresszív kereskedelmi gyakorlat

Zaklatás leggyakrabban azokban a kereskedelmi helyzetekben merülhet fel, amikor a fogyasztót a lakásán keresik fel, vagy telefonon keresztül veszik fel vele a kapcsolatot. A kérdőívet kitöltők 44%-a találkozott már ilyen magatartással: visszatérő jelleggel keresték fel őket lakásukon, de sokkal általánosabbnak mondhatók a telefonos hívások, sőt elektronikus postafiókon keresztüli megkeresések is előfordulnak. A válaszadók beszámolóí alapján átlagosan fél évente lép velük kapcsolatba termékértékesítés céljából ugyanaz a vállalkozás annak ellenére, hogy többször elutasító választ adtak vagy kérték telefonszámuk törlését az adatbázisból.

Kényszerítés során a fogyasztót szabad akaratával ellentétes cselekvésre, döntésre készítetik, ezzel súlyosan korlátozva a fogyasztó magánautonómiáját, például amikor a fogyasztónak nem engedik meg az üzletből való távozást, amíg nem vásárol. A kérdőívre adott válaszok alapján az átlagfogyasztó találkozik ilyen magatartással a mindennapok során: előfordult, hogy a kereskedő manipulálta a vásárlót, nem tűrte az ellentmondást, vagy olyan erőszakos magatartást tanúsított, hogy a termék iránt érdeklődő úgy érezte, nincs más választása, mint az áru megvétele.

A nem megengedett befolyásolás fogalmát az irányelv külön meghatározza.²⁷⁷ „A fogyasztóval szembeni hatalmi helyzet kihasználása nyomásgyakorlásra, akár fizikai erőszak alkalmazása vagy azzal való fenyegetés nélkül oly módon, amely jelentősen korlátozza a fogyasztónak a tájékozott döntés meghozatalára való képességét.” A döntés meghozatalára való sürgetés fordult elő a leggyakrabban a kérdőív kitöltői között, akár a termék árára vagy rendelkezésre álló mennyiségére vonatkozó valótlan állítással. Bár ez a zaklatásnál, illetve kényszerítésnél enyhébb eset, azonban agresszív kereskedelmi gyakorlatnak számít, mert a kereskedő hatalmi helyzetben van a fogyasztóval szemben, és ezt a helyzetet kihasználva korlátozza a fogyasztót a tájékozott döntés meghozatalában.

---

²⁷⁷ 2005/EK/29 2. cikk j)

Az alábbi ügyben²⁷⁸ az Európai Unió Bírósága egy feltételezhetően agresszív kereskedelmi gyakorlatot megvalósító vállalkozás esetében döntött. Egy távközlési szolgáltatások nyújtásával foglalkozó lengyel vállalkozás a szerződések megkötését, illetve a szerződési feltételek módosítását is távértékesítés (online-shop, telefon) keretein belül végezte. A lengyel fogyasztóvédelmi hatóság azért indított eljárást a vállalat ellen agresszív kereskedelmi gyakorlat miatt, mert úgy ítélte meg, hogy a vállalat azon gyakorlata, miszerint futárokat alkalmaz a fogyasztókkal való szerződések aláírásakor, a futár jelenlétében a fogyasztók nem ismerhetik meg szabadon a szerződések tartalmát, ezzel megvalósítva a nem megengedett befolyásolás tényállását. A lengyel bíróság azt a kérdést tette fel, hogy a vállalat által alkalmazott gyakorlat minden körülmény között tisztességtelennek számít, vagy csak abban az esetben, ha a fogyasztó nem kapta meg előzetesen a szerződésmintát annak érdekében, hogy annak tartalmát megismerhesse, még akkor is, ha azt egyébként még a futár látogatása előtt más módon megismerhette volna, vagy akkor, ha maga a futár tanúsít olyan tisztességtelen magatartást, hogy az a fogyasztó választási szabadságát korlátozza. A Bíróság kimondta, hogy abban az esetben állapítható meg agresszív kereskedelmi gyakorlat, amennyiben a futár hangsúlyozza, hogy az általa a fogyasztónak átadott szerződést vagy szerződésmódosítást a fogyasztónak alá kell írnia, és ez a magatartás jellegénél fogva kényelmetlenséget okoz a fogyasztónak, és ezáltal megzavarja a fogyasztó meghozandó ügyleti döntéssel kapcsolatos gondolkodását.

III.3. A feketelista

Az irányelv a preambulum (17) bekezdésében arra világít rá, hogy a minden körülmény között tisztességtelennek számító kereskedelmi gyakorlatok taxatív felsorolása azért szükséges, mert ezzel fokozottabb jogbiztonság valósítható meg. Ez a 31 tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat alkotja az úgynevezett feketelistát, melyből az Európai Bíróság elé került ügyek alapján a piramis-elvre épülő eladásösztönző rendszert és az ingyenes nyereményekkel, illetve ajándékokkal kapcsolatos hamis ajánlatokat emelem ki.

Ezen két tényállás megvalósulásának gyakoriságát a kérdőív alapján is vizsgáltam. A megkérdezettek 61%-a nyilatkozta azt, hogy találkozott már piramis-elvre épülő eladásösztönző rendszerrel. A válaszadók döntő többsége kozmetikai termékek forgalmazására épülő vállalkozásokat említett, de a biztosítási ajánlatokkal, pénzügyi befektetésekkel foglalkozó cégek is megjelentek a válaszok közt. A kitöltők által említett kereskedelmi hálózatok nagy része azonban a multi-level marketing törvényes elképzelésre épít, ezért ebben az összefüggésben nem valósítanak meg tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot. Véleményem szerint a felsorolt vállalkozások a válaszadók számára azért tűnhetnek piramis-elvre épülő eladásösztönző rendszernek, mert ezek egy

---

²⁷⁸ C-628/17. sz. ügy ECLI:EU:C:2019:480

átlagfogyasztó szemében könnyen összetéveszthetők lehetnek a multi-level marketing rendszerrel.

A tiltott piramis-elvre épülő eladásösztönző rendszer lényege, hogy az abba belépő elsődlegesen nem a termékek eladásából tesz szert jövedelemre, hanem azáltal, hogy a rendszerbe másokat is beléptet. Az alábbi kérelmet a belga nemzeti lottó (Loterie Nationale – Nationale Loterij NV) terjesztette elő a Lucky 4 All belga nyilvános lottójátékokban való kollektív részvétel kialakítása tárgyában. A rendszer célja, hogy ha a játékosok együtt játszanak, azzal kölcsönösen növelik a nyerési esélyüket. A rendszer alkalmas arra, hogy a játékosokat azzal vegye rá a belépésre, hogy nagyobb nyerési esélyt ígér, és ez akkor realizálódik, amennyiben újabb játékosok lépnek be a rendszerbe. Az Európai Unió Bíróságának azt kellett eldöntenie, hogy amennyiben a rendszerbe történő belépési díj nem közvetlenül fedezi a már benn lévők jövedelmeit, akkor is piramis elvre épülő rendszernek minősül-e. Az Európai Bíróság az irányelv alapján arra jutott, hogy az újonnan becsatlakozók által fizetett „fő” vagy „elsődleges” minősítése nem zárja ki a közvetett pénzügyi kapcsolat lehetőségét, illetve a közvetlen pénzügyi kapcsolat kizárólagossága esetén a piramis elv abszolút tilalma könnyen kijátszhatóvá válna. Tehát valamely kereskedelmi gyakorlat még abban az esetben is „piramiselvre épülő eladásösztönző rendszernek” minősíthető, ha csak közvetett kapcsolat áll fenn az ilyen rendszerbe újonnan belépők által fizetett pénzügyi hozzájárulás és a már meglévő tagoknak kifizetett jutalom között.

A kérdőív kitöltőinek csupán 12%-ával fordult elő olyan, hogy olyan nyereségben, ajándékban részesült, aminek az átvételéért, bővebb információk megszerzéséért fizetnie kellett volna. A válaszadók egy részének a kiszállítás, postaköltség díját kellett volna állnia, de olyan eset is előfordult, hogy emelt díjas telefonszámra kellett volna SMS-t küldenie a fogyasztónak, hogy bővebb tájékoztatást kapjon a nyereségről.

IV. De lege lata és de lege ferenda gondolatok

Az Európai Unió Bírósága ítéleteinek vizsgálata során két fő problémával találtam szemben magam, amelyek véleményem szerint az irányelv megalkotásakor kitűzött célok hatékony érvényesülésének vetnek gátat. Az egyik ilyen probléma az, hogy az irányelv implementálása az egyes tagállamok jogrendszerébe a nyelvi sajátosságok miatt eltérő módon történt, pontosabban, a különböző fordításoknak nem mindegyike tükrözi vissza az eredeti jogalkotói szándékot. A fordításbeli különbségek akár egy-egy szó kapcsán is eltérő jogértelmezési gyakorlatokat eredményezhetnek. Ezeknek az eltéréseknek uniós szintű felülvizsgálata, a fordítások egységesítése és összehangolása, a jogalkotó eredeti szándékához való visszatérés és ragaszkodás, az irányelv egyes rendelkezéseire uniós szinten kiadott gyakorlati útmutatók, illetve kommentárok jelenthetnék véleményem szerint a megoldást.

A másik probléma, amivel szembesültem, a tagállami szinten továbbra is meglévő, fogyasztóvédelemre vonatkozó, az irányelv rendelkezéseitől eltérő szabályozás. Az irányelv a végrehajtás során szigorú implementációt ír elő a tagállamok számára. Ennek ellenére a tagállamok egy része továbbra is fenntart olyan szabályozásokat, melyek megszorítóbb rendelkezéseket tartalmaznak, ezáltal akadályozva az irányelv egyik fő célkitűzését, a teljes jogharmonizációt a fogyasztók védelmének magasabb szintű biztosítása érdekében. Úgy gondolom, hogy ennek a problémának a felszámolására – ahogy az előző problémánál is – egy uniós szintű felülvizsgálatra lenne szükség, továbbá egy olyan rendszer kiépítésére, melynek köszönhetően a tagállamok önálló „jogkövetése” valósul meg azáltal, hogy a minden tagállamra egyformán érvényes irányelvek egy az egyben kerüljenek át a nemzeti jogrendszerbe.

A kérdőívre beérkezett válaszok feldolgozása és kiértékelése nyomán megállapítható, hogy az irányelv nem érvényesül maradéktalanul. Mind megtévesztő, mind agresszív kereskedelmi gyakorlattal a kitöltők jelentős része találkozott, a fekete listás tényállások közé sorolható piramis-elvre épülő eladásösztönző rendszer, illetve ingyenes nyereményekkel, ajándékokkal való hamis ajánlatok azonban már ritkábban jelennek meg a hétköznapiak során.

A mindennapokban tömegesen előforduló üzleti döntések folyamán a fogyasztók nagyobb valószínűséggel tapasztalnak tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot: a termékkel kapcsolatos valótlan információ torzítja a fogyasztó magatartását, hiszen olyan árut kap, amelyet a megfelelő tájékoztatás mellett egyébként nem vett volna meg, vagy más terméket vásárolt volna. Meglepően magas az agresszív kereskedelmi gyakorlatok előfordulási aránya. Szerintem ez azzal magyarázható, hogy a vállalkozások nem tudják felügyelni valamennyi, a fogyasztóval közvetlenül érintkező eladójukat, akik így akár kényszerítő vagy erőszakos magatartást is tanúsíthatnak a termék eladása érdekében. Még inkább jellemző ez a telefonos vagy a személyes megkeresések esetében, amikor az értékesítő sürgetéssel – akár a szerződés átolvasásának megakadályozásával is – igyekszik rávenni a fogyasztót a döntés meghozatalára. Ezeknek az egyedi eseteknek a felkutatása a fogyasztóvédelmi hatóságok számára is nehezebb, mert kizárólag fogyasztói bejelentések alapján tudnak vizsgálni, a fogyasztók pedig általában nem tesznek panaszt. Ennek egyik oka abban keresendő, hogy nem nyilvánítanak nagy jelentőséget az esetnek, a másik, hogy nincsenek tisztában azzal, hogy tisztességtelen kereskedelmi gyakorlattal találkoztak. Ezt az is alátámasztja, hogy a kérdőívet kitöltők 20%-a egyáltalán nem hallott még a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról, másik 20%-uk pedig bizonytalan a kérdést illetően. Véleményem szerint az irányelv hatékonyabb érvényesülése érdekében nem elegendő a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmának megfogalmazása és a következetes

bírói gyakorlat kialakítása, hanem a fogyasztó tájékoztatása, és ezáltal tudatosabbá válása is szükséges.

Úgy gondolom, hogy ezeknek a problémáknak a kiküszöbölése nagyban hozzájárulna egy teljesebb belső piac működéséhez, a jogbiztonság egy magasabb fokához és a fogyasztók piacba vetett bizalmának megerősödéséhez.

IRODALOMJEGYZÉK

Boóc Ádám: A polgári jog alapjai I. Patrocinium. Budapest, 2014.

Bram B. Duivenvoorde: The Consumer Benchmarks in the Unfair Commercial Practices Directive. Springer. Amsterdam, 2015.

Hugh Collins: The Forthcoming EC Directive on Unfair Commercial Practices. Kluwer Law International B.V. 2004

Fazekas Judit: Fogyasztóvédelmi jog. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2007.

Földi András: A jóhiszeműség és tisztesség elve – Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2001.

Gill Grassie: EU Directive on unfair commercial practices – a UK perspective. Journal of Intellectual Property Law & Practice. Oxford University Press. 2005. Vol. 1, No. 2. 107-112.o.

Geraint Howells et al.: European Fair Trading Law – The Unfair Commercial Practices Directive. Routledge. New York, 2016.

Hajnal Zsolt: Fogyasztóvédelem. Nemzeti Közszerzői Egyetem. Budapest, 2018.

Kaponyi Erzsébet: A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalma az uniós bíróság joggyakorlatában, in: Bonas iuris margaritas quaerens. Emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére. Szabó Sarolta (szerk.) Pázmány Press. Budapest, 2015. 105-136.o.

Miskolczi Bodnár Péter: A jóhiszeműség és tisztesség elve. A tisztesség követelménye és a tisztességtelenség polgári jogi tilalma, in: Az üzleti jog egyes modern kihívásai, Szuchy Róbert (szerk.) Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2017. 15-110.o.

Osztoivits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja I. kötet. Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014.

Patyi András, Varga Zs. András: A közigazgatási eljárásjog alapjai és alapelvei, in: A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai, Patyi András (szerk.) Dialóg Campus Kiadó. Budapest, 2019. 27-39., 187-206.o.

Pázmándi Kinga, Balogh Virág, Kaszainé Mezei Katalin, Zavodnyik József: Magyar fogyasztóvédelmi és reklámjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2010. 99-203.o.

Tárczy Edit: A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok (PhD értekezés). Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc, 2012.

Stephen Weatherhill, Ulf Bernitz: The Regulation of Unfair Commercial Practices under EC Directive 2005/29 – New Rules and New Techniques. Oxford and Portland. Oregon, 2007.

Zavodnyik József: Nagykommentár a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatról szóló törvényhez. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2013.

Ujlaki Anikó

A házasság és a család mint alkotmányos alapérték

Absztrakt

A család mást jelentett az ókorban és a középkorban, mást jelentett a meginduló polgárosodó világban és mást a világháborúk után, amikor is a gazdasági és demográfiai változások kikényszerítették a családról a társadalomban élő képnek és így a család jogi fogalmának megváltoztatását is, ami még napjainkban is formálódik. A házasság az egyik legkomplexebb társadalmi jelenség, a családnak és mondhatni a társadalom születésének alapvető közege.

A hazai jogalkotás először a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvényben (Csvt.) tett kísérletet a „család” jogi fogalmának meghatározására, amely törvényi fogalmat az Alkotmánybíróság megsemmisített, arra hivatkozással, hogy a Csvt. a család fogalmát túl szűkre szabta. Ezt követően, a legmagasabb szintű jogi normába foglaltan került rögzítésre az Alaptörvényben, hogy a házasság intézménye egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösség, valamint a család a nemzet fennmaradásának alapja.

Az Országgyűlés az Alaptörvény kilencedik (2020. decemberi) módosításával rögzítette azt is, hogy a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony, valamint, hogy az anya nő, az apa pedig férfi.

Kulcsszavak: család; házasság; házasságkötéshez való jog; emberi jogok; alkotmányos alapjog

I. Bevezetés

A család és a házasság intézménye, ahogy a történelem folyamán mindvégig, úgy napjainkban is alapvető fontosságú. Rengeteg kulturális, vallási, identitási, szociológiai, jogi és természetesen egyéni emberi történet kapcsolódott hozzá, amely jól mutatja, hogy igazán komplex társadalmi jelenségről beszélünk, ami még napjainkban is formálódik.

A házasság intézménye és fogalma, természetjogi intézményként megelőzi a modern állami jog kialakulását, mindemellett a család és a házasság a tételes alkotmányjog alanya és egyben alkotmányos védelem tárgya is. A házasság fő elemei – mind életre

szóló, mind monogám volta, továbbá szoros kapcsolata a családalapítással – a történelmet megelőző kortól adottak, akkor is, ha egyes kultúrák bizonyos mértékben eltérést engedtek és engednek az ideálisnak tartott házasság-eszményből. SCHANDA (2020)

Hogy valójában mi a család, elsősorban szociológiai kérdés. A családjog szabályozza a családtagok egymás közti viszonyait, az alkotmányjog pedig azt, hogy a család mint társadalmi alapintézmény milyen állami védelmet élvez. CSINK (2018) A házasságkötéshez való jog az -alkotmánybíróság gyakorlata szerint, alanyi jogi jellegű alkotmányos alapjog az általános személyiségi jogból, az emberi méltósághoz való jogból²⁷⁹ következik.²⁸⁰ Az alkotmányos alapjogok egyik, - s a mai napig legfontosabb - feladata, hogy korlátokat állítsanak az állam hatalmával szemben. GYÖRFI (2000)

Vizsgálódásunk fő tárgya a nyugati típusú állami szabályozás, – ahol a családjog a szekularizált állam által meghatározott jog, – nem pedig az egyes egyházak által szabályozandó rendszer. Mindazonáltal az egyházak szerepét a házasság terén koránt sem lehet lebecsülni. A vallás, a vallási meggyőzések továbbélnék a családjog, a házassági jog által érintett területeken, bár ezek a különböző országokban eltérően jelentkeznek a társadalmi és vallási hagyományok különbözősége miatt.

II. A család és a házasság európai kontextusban

A modern európai állami házassági szabályok mellett természetesen a vallási-egyházi normák is fennmaradtak, és e két jogrendszer egymás mellett élése sajátos kérdéseket vet fel. BOJNÁR – SCHANDA (2016)

A polgárosodással új tendenciák, új együttélési formák nyertek teret a modern világban. Napjainkban elfogadottá vált, hogy családnak lehet tekinteni azokat az együttélési formákat is, amelyek nem érik el a házasság szintjét, hiszen az utóbbi évtizedekben a tartósan monogám házasság már csak az egyik lehetséges együttélési forma. Továbbá a felbonthatatlanság jegye még a katolikus házasságokat sem képes egyben tartani, és mára a házasság egy férfi és egy nő életközösségeként történő meghatározása sem kizárólagos. VARGA (2020)

A házasság és a család védelmének elvét illetően ma már köztudott, hogy ez nem áll

---

²⁷⁹ „Az emberi méltósághoz való jog nem pusztán erkölcsi értékdeklaráció. Az, hogy az emberi méltóság a jog előtt és felett létező érték, amely a maga teljességében a jog számára hozzáférhetetlen, nem zárja ki azt, hogy ezt az értéket a jogok forrásának tekintsük – mint a természetjogot követve számos nemzetközi egyezmény és alkotmány teszi, – vagy, hogy a jog a méltóság tiszteletben tartását és védelmét előírja, avagy egyes aspektusait valóságos joggá formálja.” Dr. Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye, 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88, 103.

²⁸⁰ 22/1992. (IV. 10.) AB hat.

ellentétben egy viszonylag liberális házassági bontójogi szabályozással. Ez az alapelv és a liberalizálódó bontójog Európa más államainak családjogára is jellemző. Többek szemében ma sem egyértelmű, hogy az élettársi kapcsolatok elismerése, jogi védelme nem gyengíti-e a házasság intézményét, nem áll-e ellentétben a házasság védelmének elvével. WEISS (2003)

A családformák pluralizálódása²⁸¹ alapvetően a családszerkezet, a családi életformákat alakító magatartásminták megváltozásával hozható összefüggésbe. SZEIBERT (2012) A házasságon alapuló nukleáris (kis-) családon kívül, számos új „családmodell”, vagy más néven családforma alakult ki. A hagyományos családformákra jellemző szoros kapcsolat tehát a 20. század közepére felbomlott. A társadalmak modernizációs folyamatai ma is különböző módon befolyásolják a családi viszonyokat Európában. A magánélet sokféle társadalmilag elismert, vagy legalább is elfogadott életformában valósul meg. Mindezen opciók egy-egy rendszerben való megjelenése sok különbséget hordoz és nagyon eltérő képet rajzol ki az elérhető partnerkapcsolatok terén, továbbá alapvetően befolyásolja a házasság helyét az adott rendszerben.

A hagyományos nukleáris család körül kialakult családformák egyre inkább elterjedtek. Az ilyen jellegű változások először a nyugat-európai országokban jelentkeztek és – bizonyos késleltetésekkel – a többi európai országban is elterjedtek. E folyamaton belül új elem a kelet- és dél-európai országok felzárkózása a nyugat európai trendekhez.

Ez az Európában egyre inkább elterjedő folyamat mellett is még mindig érvényes, hogy az európai országok többségében a családalapítók továbbra is azt a tradicionális utat választják, amelyet a házasságkötésen alapuló, válás útján többnyire nem felbontott, nukleáris családként ismerünk (főleg a dél-európai országokban, Írországon, de Németországban is). Az európai kultúrákban tehát egy alapvetően keresztény kultúrkörből adódó és elsősorban egy férfi és egy nő kapcsolatán alapuló családmodell a főszabály. A nukleáris család mellett azonban most már Európa-szerte az egyéb családszerkezeti formák is egyre jobban elterjednek, így például az *élettársi kapcsolatokon alapuló család, az egyszülős család, a válás utáni család (mozaikcsalád vagy patchwork család), a gyermeket adoptáló család, a szivárványcsalád* stb. Ez a tendencia a családformák további horizontális differenciálódását eredményezi. VASKOVICS (2014) Az élettársi kapcsolat a házasságnál például vagyoni jogi szempontból is lényegesen nehezebben határolható be, miután sem a kezdő, sem záró időpontja nem formális. SZEIBERT (2012)

Az elmúlt bő egy évtizedben az élettársi kapcsolatok különösen Észak-Európában és Franciaországban terjedtek el, Svédországban részarányuk már meghaladja a

---

²⁸¹ Ebben az értelemben a múltban nem létező családformák kialakulása és ezek elterjedése.

házasságon alapuló partnerkapcsolatokat. Ezzel szemben Dél-Európában az élettársi kapcsolatok száma csak lassan emelkedett vagy stagnált.²⁸² Az északi országokban az élettársi kapcsolatok hosszú időtartamúak, ellenben Németországban többségében csak átmeneti jellegűek (az élettársi kapcsolatban élők előbb-később többségükben megházasodnak, ha gyermekük születik). SCHNEIDER (2009) A családformák sokféleségének pluralizálódása az észak- és a nyugat-európai országok többségében befejezett folyamatnak tekinthető. VASKOVICS (2014) A különböző együttélési formák vonatkozásában Európa országaiban – de akár említhetnénk a világ országait is – ma nagyon eltérő szabályozások figyelhetők meg. Amely különösen igaz az azonos nemű párok együttélését rendező szabályokra. Ma már egyik ország sem tiltja vagy rendeli büntetni az ilyen jellegű együttéléseket Európában, azonban a szabályozás sokrétű. Egyes országok semmilyen jogot nem biztosítanak az azonos nemű pároknak, míg más államok például a házasságkötés lehetőségét is megnyitják előttük.

A következő uniós országok²⁸³ engedélyezik az azonos nemű párok házasságkötését: Hollandia, Belgium, Spanyolország, Svédország, Portugália, Dánia, Franciaország, Írország, Luxemburg, Finnország, Málta, Németország és Ausztria.

A következő nyolc tagállam sajátos partnerségi kapcsolati formát létesített az azonos nemű párok számára: Csehországban, Szlovéniában, Magyarországon, Horvátországban, Cipruson, Észtországban, Olaszországban és Görögország megengedett az azonos neműek közötti bejegyzett partnerségi kapcsolat, amelynek megjelölésére egyes tagállamok a „polgári kapcsolat” („*union civile*”), más tagállamok a „bejegyzett partnerségi” vagy „bejegyzett élettársi kapcsolat” („*partenariat enregistré*”) fogalmat használják. Ma mindössze hat tagállam maradt, amely az azonos nemű párok számára semmilyen kapcsolati formát nem ismer el: Szlovákia, Lettország, Litvánia, Románia, Bulgária, Lengyelország.

Előfordul az is, hogy ugyan lehetővé tették az azonos neműek közötti házasságkötést, azonban az nem eredményez családi köteleket (pl. Hollandiában). Némely országok pedig köztes megoldásként vezették be a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét. Az országok gyakorlata változó a tekintetben is, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatot a házasság alternatívájaként kizárólag az azonos neműeknek biztosítják, vagy akár a heteroszexuális párok is élhetnek ezzel a lehetőséggel. HÁMORI (2008) A házasságkötés lehetősége sem feltételez azonos gyakorlatot, ugyanis nem minden ország biztosít a különemű párokéhoz hasonló jogállást. Különbségek vannak többek között az

---

²⁸² Franciaországban a 2001-ben született gyermekek 44 százalékának a szülei élettársi kapcsolatban éltek, Svédországban 55%, Norvégiában 50%, Dániában 45%, Finnországban 40%, Németországban 25%, Olaszországban pedig 10%.

²⁸³ Az EU 27 tagállama tekintetében, mivel az Egyesült Királyság 2020. január 31-én kilépett az Európai Unióból.

örökbefogadás, a névviselés, vagy a humán reprodukciós eljárásban való részvétel területén. BOJNÁR – SCHANDA (2016)

Az azonos neműek párkapcsolatán alapuló család intézményesítése²⁸⁴ tehát eltérő az egyes európai országokban²⁸⁵ abban a tekintetben is, hogy az azonos nemű párok a házaspárokhoz képest azonos vagy kevesebb joggal és kötelezettségekkel rendelkeznek. Az azonos neműek jogviszonyának kérdése az elmúlt években Európa-szerte heves vitát váltott ki, és országonként eltérő jogszabályok születtek. Lengyelország alkotmánya például kifejezetten tiltja az azonos nemű párok közötti kapcsolat jogi intézményesítését. Ellenben Horvátország és Olaszország például az azonos nemű párokat nem jogi aktussal létrejött élettársi kapcsolatként ugyan elismeri, azonban nem biztosít nekik a házassághoz hasonló jogokat.

További kérdés lehet az azonos nemű párok gyermekvállalása, különösen a nem biológiai szülő és a gyermek(ek) közti kapcsolat törvényi szabályozása, az azonos nemű pár mindkét tagjának törvényes szülőként való elismerése. Vitatott, hogy miként jöhet létre a törvényesen elismert szülő-gyermek viszony a gyermek és a nem biológiai szülő között, amely az örökbefogadás mellett a biológiai szülő azonos neműpartnerének elismerő nyilatkozata alapján is lehetséges.²⁸⁶

Hevesen vitatott, hogy az azonos nemű párok örökbe fogadhatnak-e gyermeket, és így egy társadalmilag elismert és legitimált családot alapíthatnak, ha az azonos nemű pár egyik tagja sem biológiai szülője a gyermeknek. VASKOVICS (2014) Az azonos neműek számára a legtöbb európai ország nem biztosítja a közös örökbefogadás jogát. A magyar szabályozás például nem tiltja, hogy egy személy önállóan örökbe fogadjon gyermeket, amennyiben megfelel az életkori feltételeknek és alkalmas az örökbefogadásra. Ellenben a közös örökbefogadást a törvény már csak a házasoknak engedélyezi, ezzel az azonos nemű párokat kizárja e lehetőségéből. Ezzel szemben egyes európai országok, mint például Franciaország és Dánia nem zárja ki az azonos neműeket a közös örökbefogadás lehetőségéből. Mivel Európa egyes országaiban jogilag biztosított azon lehetőség, hogy azonos nemű párok közösen fogadjanak örökbe gyermeket, előfordulhat, hogy a közös gyermek után vágyó párok más országban kezdeményeznének ilyen jellegű eljárást. BOJNÁR – SCHANDA (2016)

Viszonylag új a „béranyaság” vagy „dajkaanyaság” lehetősége is. A béranyaság intézménye például Angliában és Belgiumban is elfogadott – mint a meddség megoldási lehetősége –, ám tiltott az anyagi ellenszolgáltatás. Vitatott kérdés, hogy a

---

²⁸⁴ Bejegyzett élettársi kapcsolat vagy házasság formájában.

²⁸⁵ Egyes európai országok legjellemzőbb formáinak megnevezésével, de csak a kiválasztott országok példáján keresztül, röviden ismertette.

²⁸⁶ Erre például Belgiumban, Dániában, Izlandon, Hollandiában, Norvégiában, Svédországban, Angliában, Spanyolországban, Finnországban és Németországban is van lehetőség.

megszületett gyermeknek ki az anyja. A legtöbb európai országban a jogi szabályozás azt a személyt tekinti anyának, aki kihordja és megszüli a gyermeket, ha pedig a megtermékenyített petesejt egy másik nőtől származik, akkor a megszült gyermeknek két anyja van: a szülőanya és a genetikai anya. Ezekben az országokban ezt a konstellációt jogszabály nem ismeri el legalizált családi formának, és megoldásként a szülő nőt definiálja a gyermek „biológiai” és jogilag elismert anyjának, attól függetlenül, hogy a gyermeket melyik „anya” neveli fel. Az ebből adódó problémákat az örökbefogadás vagy az úgynevezett „szerződéses lemondás” próbálja megoldani. Nem ismert, hogy ez pontosan milyen gyakran fordul elő az egyes európai országokban, mert az esetek többsége titkolt. VASKOVICS (2014)

Láthatjuk, hogy színesnek mutatkozik az európai szabályozás a házasság és az élettársi közösségek jogi elismerése tekintetében. Feltételezhető, hogy azonos történelmi háttérrel rendelkező országok egymás döntéseire reagálnak, egymásra hatással vannak. Az egyes régiók közötti eltéréseket magyarázhatják például az eltérő történelmi tapasztalatokkal, azonban pusztán ezzel nehéz megindokolni, hogy a kelet-közép-európai államokhoz hasonlóan önkényuralmi múlttal rendelkező Spanyolország és Portugália miért ismeri el a homoszexuálisok házasságát. Mindemellett a földrajzi elhelyezkedés, a szomszédos országok hatása szerepet játszhat a szabályozás alakulásában. Az azonos neműek házasságát elismerő államok egyházakhoz való viszonyának elemzése, továbbá a magukat vallásosnak valló lakosok arányának vizsgálata sem ad egyértelmű választ arra a kérdésre, hogy pontosan miért ezek az országok döntöttek az azonos neműek házasságának bevezetése mellett. Egyes országokban – pl. Spanyolország, Portugália, Belgium, Franciaország – az állam és az egyház elválasztottsága jellemző, ellenben egyes északi országokban államegyház működik, mint például Dániában és Svédországban. Az országok egymásra hatásának további érdekessége lehet, hogy az Európai Unió az azonos neműek párkapcsolatai vonatkozásában nem tűzött ki egyértelmű jogegységesítési törekvéseket. BOJNÁR – SCHANDA (2016)

Különbség továbbá, hogy míg egyes országokban a jogalkalmazók kifejezetten figyelik a strasbourgi bíróság családdal és házasságkötéssel kapcsolatos gyakorlatát, addig máshol az ilyen típusú ítéletekben szinte kizárólag a hazai alkotmánybírósági gyakorlatra hivatkoznak. Kérdés lehet, hogy eltérés mutatkozik-e az Európa Tanács „rég” és „új” tagállamai között, a „nyugat-európai”, illetve a „közép- és kelet-európai” országok között. SZEIBERT (2016)

Egyes európai országokban a polgári házasság joghatásait kifejezetten csak polgári házassággal lehet elérni, ellenben vannak olyan államok, ahol a házasságot kötő felek választhatnak a polgári ceremónia és az egyházi szertartás között. Ez utóbbi ún. *fakultatív polgári házasságot* SZEIBERT (2014) jelent, amelyet alkalmazó országok

vannak többségben. Ez annyit jelent, hogy a házasulandó felek választhatnak a két ceremóniai között, de a kialakított rendszer alapján mind két esetben beállnak a polgári házasság joghatásai. Ahol csak a polgári házasságkötés lehetséges, ott nem egységes az álláspont az egyházi házasság megkötésének lehetséges időpontját tekintve: számos ország például tilalmazza azt, hogy a polgári házasságkötés előtt kerüljön sor az egyházi szertartásra. Franciaországban például a polgári és az egyházi házasságkötés között tett éles különbség egyben, az állam és az egyház elválasztásának markáns jele is. SZEIBERT (2014)

Az elmúlt években hazánkban komoly erőfeszítések történtek például a házasság intézményének társadalmi megítélés általi megerősítése érdekében, és az élettársi kapcsolatok lehetőség szerinti háttérbe szorítása érdekében, ennek ellenére az tapasztalható, hogy a házasodási kedvre mindez a hazai társadalomban meglehetősen csekély hatással bírt.

Számos mai modern állam alkotmányi szinten határozza meg a házasságra és a családra vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket és fogalmakat. Szemléletes az ír alkotmány, amely szerint „[a]z állam elismeri a családot mint a társadalom természetes, elsődleges és alapvető közösségét, és mint elidegeníthetetlen és sérthetetlen jogokkal rendelkező erkölcsi intézményt, mely a pozitív jognál előbbvaló és felsőbbrendű” (41. cikk). A lengyel alkotmányban a következő egyértelmű meghatározás található: „A Lengyel Köztársaság védi a házasságot, mint férfi és nő szövetségét, valamint a családot, az anyaságot és apaságot” (18. cikk). Egyértelmű, hogy a házasság intézményét azonos nemű párok számára is biztosító nyugati törvényhozás vezette az alkotmányozót annak rögzítésére, hogy a házasság csak egy férfi és egy nő között állhat fenn. Az olasz alkotmány is természetes egységként ismeri el a családot, melynek alapja a házasság (29. cikk). A házasság értékét deklaráló rendelkezések a világ számos alkotmányában megtalálhatóak. SCHANDA (2020)

A „család” kifejezést – mint magától értetődőt – számos nemzetközi egyezmény, hazai jogszabály használta és használja máig is anélkül, hogy meghatározná a család konkrét és egyetemes fogalmát. A különböző európai országokban a családjogi rendelkezések differenciái mögött az eltérő jogi felfogás, a kulturális megközelítés, a hagyományok, mélyen gyökerező szokások állnak. SZEIBERT (2014)

III. A család és a házasság intézményének védelme

III.1. A család és a házasság a nemzetközi alapjogi szövegekben

Az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának és az Emberi Jogok Egyetemes

Nyilatkozatának (EJENY)²⁸⁷ elfogadásával az emberi jogok védelme már nem kizárólagosan az államok belső joghatósága alá tartozik, hanem egyetemes szintre emelkedett. KISS (2014)

A házasságkötéshez való jogról és a családról az EJENY 16. cikkelye a következőképp rendelkezik:

„(1) Mind a férfinak, mind a nőnek a házasságra érett kor elérésétől kezdve joga van fajon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani. A házasság tekintetében a férfinak és a nőnek mind a házasság tartama alatt, mind a házasság felbontása tekintetében egyenlő jogai vannak.

(2) Házasságot csak a jövőbeni házastársak szabad és teljes beleegyezésével lehet kötni.

(3) A család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére.”

Az ENSZ által elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 23. cikke is összekapcsolja a család és a házasság védelmét:

„1. A család a társadalom természetes és alapvető egysége, és joga van a társadalom és az állam védelmére.

2. A házasságkötésre alkalmas korban levő férfiak és nők házasságkötési és családalapítási jogát el kell ismerni.

3. Házasságot csak a házasulandók szabad és teljes beleegyezése alapján lehet kötni.

4. Az Egyezségokmányban részes államok megfelelő lépéseket tesznek annak biztosítására, hogy a házaspár jogai és kötelességei a házasság fennállása alatt és felbontása esetén egyenlők legyenek. A házasság felbontása esetén rendelkezni kell a gyermekek szükségesség védelméről.”

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye²⁸⁸ (EJEE) megalkotását az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata inspirálta, mely az egyik legjelentősebb megállapodás Európában. Az EJEE-t 1950-ben fogadta el (1953-ban lépett hatályba) az Európa Tanács,²⁸⁹ amely 47 tagországból áll. Létrehozásának célja az volt, hogy erősítse az emberi jogokat, és előmozdítsa a demokráciát, valamint a jogállamiságot.

Az EJEE 12. cikke a házasságkötéshez való jogot megállapítva kimondja, hogy:

---

²⁸⁷ A nyilatkozatot a második világháború borzalmai ihlették, amelyet az ENSZ Közgyűlése 1948. december 10-én fogadott el és hirdetett ki.

²⁸⁸ Az Európa Tanács 1950. november 4-én fogadta el (1953-ban lépett hatályba). Magyarország „legelső rendszerváltó államként” 1990. november 6.-án megerősítette, ratifikáció + hatályba lépés időpontja: 1992. november 5.

²⁸⁹ Nem azonosítható az Európai Unió Tanácsával és az Európai Tanáccsal, mivel nem EU-s intézmény. Az Európa Tanács kormányközi együttműködés keretében jött létre, a II. világháborút követően, amikor is 1949. május 5-én, Londonban 10 állam aláírta a Londoni Szerződést. Alakuló ülését Strasbourgban tartotta 1949. augusztus 10-én.

„A házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint.” A Hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyv (1984) 5. cikke, a házastársak egyenjogúságáról szól: „A házastársaknak polgári jogi vonatkozásokban egyenlő jogaik vannak és felelősségük is egyenlő egymás közötti, valamint a gyermekeikkel való kapcsolataikban a házasság tekintetében, annak tartama alatt és felbontása esetében. Ez a Cikk nem gátolja az államokat abban, hogy a gyermekek érdekében szükséges intézkedéseket tegyenek.”

Az Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB) az Európa Tanács tagállamai hozták létre 1959-ben a franciaországi Strasbourgban, az EJEE megsértésével kapcsolatos ügyek vizsgálata céljából. Az EJEE-t tehát az EJEB tartatja be. Amennyiben, az EJEE-t ratifikáló tagállam állampolgára úgy véli, hogy megsértették az emberi jogait, jogorvoslatért folyamodhat az EJEB-hoz. WALLER (2018)

Az Európai Unió Alapjogi Chartáját (EU Alapjogi Charta vagy Charta), amely része az Európai Unió működéséről szóló szerződésnek (EMUSz.) a Parlament, a Tanács és a Bizottság 2000-ben, Nizzában hirdette ki ünnepélyes keretek között. A módosítást követően 2007-ben újra kihírdették. A kihirdetés azonban nem tette jogilag kötelező erejűvé, a 2004-ben aláírt európai alkotmánytervezet elfogadása ruházta volna fel kötelező erővel. A ratifikációs folyamat bukása miatt azonban a Charta a Lisszaboni Szerződés elfogadásáig csupán az alapvető jogokról szóló nyilatkozat maradt. A Charta 2009. december 1. óta jogilag kötelező erejű, a Szerződéssel egyenértékű rangra emelkedett. Az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikkének (1) bekezdése kijelenti, hogy „az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának [...] szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések”. Ezért a Charta az elsődleges uniós joganyag részét képezi; ily módon a másodlagos uniós joganyag és a nemzeti intézkedések megfelelése vizsgálatának egyik szempontjává vált. A dokumentum jogi kikényszeríthetősége tehát nagyot emelkedett, és az új Szerződés pontosan meghatározza ennek alkalmazási területét is. GOMBOS (2013)

Az Alapjogi Chartában megfogalmazott rendelkezések megfelelő alkalmazásának felügyeletét az Európai Unió Bírósága (EUB) látja el. Az Alapjogi Chartának a Lisszaboni Szerződésbe történő beépítése nem módosítja az Európai Unió hatáskörét, viszont megerősített jogokat és további szabadságokat biztosít a polgárok számára. GOMBOS (2013)

A „Szabadságok” című rész a szabadsághoz, a magán- és a családi élet tiszteletben tartásához, a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogokat védi, valamint a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság, illetve a véleménynyilvánítás és a gyülekezés szabadságát. Megerősíti továbbá az oktatáshoz, a munkához, a tulajdonhoz és a menedékhez való jog védelmét is. A Charta releváns cikkei szerint: „7. cikk

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát és kapcsolattartását tiszteletben tartsák.”

A Charta 9. cikke az EJEE 12. cikkén alapul, amely a következőképpen szól: „A házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogot az e jogok gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint biztosítani kell.” A Charta vonatkozó magyarázata szerint, ezen cikk szövegezése korszerűsítésre került annak érdekében, hogy azon esetek is a hatálya alá tartozzanak, amikor a nemzeti jogszabályok a házasságon kívül más útját is elfogadják a családalapításnak. E cikk nem tiltja és nem is biztosítja a házassági státus megadását két azonos nemű személy egyesülésének. E jog tehát hasonló az EJEE által biztosított joghoz, ugyanakkor alkalmazási köre tágabb lehet, amennyiben a nemzeti jogszabályok így rendelkeznek.²⁹⁰

E cikk értelmében, tehát a házasságkötéshez való jogot tiszteletben kell tartani, ez azonban annyit jelent, hogy az ezt szabályozó tagállami törvények szerint biztosítani kell. Az uniós jog sem a család, sem a házasság fogalmát nem határozza meg, s a házasságkötéshez való jog kapcsán a Charta nem szól arról, hogy a házasság alatt csupán a különeműek közötti házasságot kell érteni, vagy az azonos nemű partnerek partnerkapcsolatát is – ez utóbbit nem tiltja, de a lehetőséget sem nyilatkoztatja ki. Ebben a körben a tagállamok széles körű mérlegelési joggal rendelkeznek. SZEIBERT (2014)

A Charta 7. és 9. cikke szándékoltan tartalmazzák az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8., illetve 12. cikkében foglaltakat.²⁹¹ A 21. cikk rendelkezik a megkülönböztetés tilalmáról „(1) *Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.* (2) A Szerződések alkalmazási körében és az azokban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő minden megkülönböztetés.” Itt említésre kerül nem csak a nem alapján, hanem a nemi irányultság alapján történő megkülönböztetés tilalma is. Ez megfeleltethető az EMUSz. 19. cikkében foglaltaknak (korábban: EK-Szerződés 13. cikke), amely szerint az Unió hatáskörrel rendelkezik arra nézve, hogy a diszkrimináció bizonyos formái – így a nemi irányultságon, illetve nemi hovatartozáson alapuló hátrányos megkülönböztetés – ellen megfelelő intézkedéseket hozzon. Bár ezek a rendelkezések közvetlenül nem családjogi vonatkozásúak. SZEIBERT (2014)

---

²⁹⁰ *Helping to make fundamental rights a reality for everyone in the European Union.* In <https://fra.europa.eu/hu/charterpedia/article/9-hazassagkoteshez-es-csaladalapitashoz-valo-jog> (2021.01.12.)

²⁹¹ Mégsem fedik teljes egészükben egymást.

Az EUB eleinte több esetben is elutasította, hogy alapjogi kérdésekkel foglalkozzon, GOMBOS (2016) mondhatni kizárólag nemzetközi bíróságként járt el, szemben azzal, hogy manapság, egy „szupranacionális alkotmánybíróságként” tevékenykedik. Az EUB az 1960-as évek végétől nagy utat tett meg, hogy az alapvetően gazdasági integráció keretein belül történő eljárása alatt figyelembe tudja venni az alapjogokat, továbbá e téren kialakítsa saját alapjogi szemléletét. GOMBOS (2010) Ezen törekvése az uniós intézményeket, később a jogalkotást is érintette.

III. 2. A család és a házasság védelmének hazai kontextusa

III.2.1. Alkotmányos védelem az Alaptörvényt megelőzően

Hazánkban a törvényhozó (a polgári házasság bevezetésével) a házassági jogot a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikkkel teljes egészében a polgári jog részévé tette, létrehozva az állami anyakönyvezést. A jogegyenlőség elve alapján, az állam lehetőséget biztosított állampolgárainak arra, hogy a jogi normáknak való megfelelés után szabadon tölthessék be vallásuk előírásait. Ezen jogszabály megalkotását másfél évszázados küzdelem előzte meg.

Az Alaptörvényt megelőzően az Alkotmány 15. §-a a következőképp rendelkezett „[a] Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.” A házasság és család intézményének védelme már az Alkotmány 1949-es szövegében is szerepelt, azaz a rendelkezés tartalmilag változatlan volt 1949-től az Alaptörvény hatályba lépéséig (kivéve, hogy a „Népköztársaság” elnevezés módosult „Köztársaság”-ra). SCHANDA (2020)

A házasság és a család intézményének támogatása az Alkotmányban állami kötelezettségként fogalmazódott meg. A rendszerváltozást követő években a védelem új tartalmat kapott, jórészt az Alkotmánybíróság jogfejlesztő gyakorlatának köszönhetően. „A házasság intézményének védelme nem a konkrét házasságok védelmének – így a válások megakadályozásának – állami kötelezettségét jelenti, azonban a házasságok jogi és tényleges stabilitása alkotmányjogi érték, így az állam szempontjából a konkrét házasságok stabilitása sem közömbös.” SCHANDA (2020)

Az Alkotmány 15. §-a csak az intézményvédelmet nevesítette, de az Alkotmánybíróság már egy korai határozatában²⁹² rámutatott, hogy „[a] házasságra és a családra vonatkozó szabályok – az Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében alapvető jogokra és kötelességekre vonatkoznak.” SCHANDA (2020)

A házasság intézményének alkotmányos, alaptörvényi védelme okán alapjogként elismert a házasságkötéshez való jog. Hazai viszonylatban a házasságkötéshez való jog

---

²⁹² 4/1990. (III. 4.) AB határozat, ABH 1990, 28, 31.

kizárólag a különmű párokat illeti meg, mivel az AB értelmezésében a házastársak különműsége a házasság fogalmi eleme. Az önrendelkezési jogból ugyanakkor nem csupán a házasságkötéshez való jog vezethető le, hanem az élettársi kapcsolat létesítése is szorosan e joghoz kötődik.²⁹³

III.2.2. A család és a házasság védelme az Alaptörvényben

A hazai jogalkotás elsőként 2011-ben tett kísérletet a „család” jogi fogalmának meghatározására. A Csvt. 7. §-a szerint „A család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenes ági rokon kapcsolat vagy a családba fogadó gyámság. Egyenes ági rokon kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jön létre.” Ezen törvényi fogalmat az Alkotmánybíróság – az alapvető jogok biztosának kezdeményezésére – a 43/2012. (XII. 20.) AB határozatával megsemmisítette, arra hivatkozással, hogy a Csvt. a család fogalmát túl szűkre szabta.

Láthattuk, hogy a legtöbb európai alkotmányokhoz hasonlóan, amelyek általában alapértékként védik a házasságot és a családot, az 1949-es Alkotmányban is megtalálható volt, az ún. alkotmányos értékek között az említette két fogalom. Az Alaptörvény azonban ennél hangsúlyosabb szerepet kívánt szánni e két tradicionális társadalmi formának. Már 2012-es hatálybalépésekor kiemelt védelmet biztosított a házasságnak az L) cikkben, amely mint érték megjelent a Nemzeti hitvallásban.

Az Alaptörvény negyedik módosítása a családot és házasságot védendő értékke nyilvánító L) cikket azzal egészítette ki, hogy kimondta, a „*családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony*”. Jól látható, hogy az Alaptörvény csak a házassági együttélési formát részesíti alkotmányos védelemben.

Az Országgyűlés ezzel a módosítással figyelmen kívül hagyta az Alkotmánybíróság több határozatában megjelent érvelését, mely szerint az állam családvédelmi kötelezettsége a szociológiai értelemben vett családi életre is kiterjed, s nincs tekintettel az európai tendenciákra sem. Figyelmen kívül hagyta továbbá azokat a társadalmi változásokat, amelyek az elmúlt évtizedekben lezajlottak, s melynek eredményeként a gyermekek közel fele házasságon kívül, többnyire élettársi kapcsolatból származik. KAPITÁNY – SPÉDER (2012)

Más együttélési formák is visszavezethetők az Alaptörvényben védett alapjogra, így az élettársi kapcsolat, valamint a bejegyzett élettársi kapcsolat a természetes személyek emberi méltóság védelméhez való jogból levezett önrendelkezési jogon, a személyiség szabad kibontakoztatásának jogán alapul. Az azonos nemű párok is igényt tarthatnak a

---

²⁹³ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat, ABH 2008, 1203, 1214. Megerősítette a 43/2012. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [28]

tartós együttélésükben rejlő értékek állami, jogalkotói elismerésére, hiszen ezen joguk az emberi méltóság védelméhez fűződő önrendelkezési, és a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogukon alapul. A bejegyzett élettársi kapcsolat a törvény (de nem az Alkotmány, illetve az Alaptörvény) által elismert együttélési forma, az erre létrehozott jogintézmény tartalma az alapjogok gyakorlásához mérten (szükségesség/arányosság) tekinthető alkotmányosnak. A bejegyzett élettársi kapcsolat nem a családalapítás, lehetőségére tekintettel védi a törvényalkotó.²⁹⁴

A parlament 2020. decemberében 134 szavazattal 45 ellenében 5 tartózkodás mellett elfogadta az Alaptörvény kilencedik módosítását. Az Országgyűlés ezzel a módosításával a legmagasabb szintű jogi normába foglaltan rögzítette, hogy a házasság intézménye egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösség, valamint a család a nemzet fennmaradásának alapja. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony, továbbá rögzítette, hogy az anya nő, az apa pedig férfi.

Az Alaptörvény kilencedik módosításáról szóló törvényjavaslatot Varga Judit igazságügyi miniszter nyújtotta be november 10-én. A kormány álláspontja szerint ezzel többek között beemelik a magyar családok erősebb védelmét és a gyermekek biztonságát is az alkotmányba.

IV. Záró gondolatok

Azt, hogy a házasság érték nem csupán nemzetközi egyezményekben való alapjogi elismertsége, hanem alkotmányos értéként való megjelenése, állam általi elismerése is alátámasztja. A házasságot mégis sokrétű kihívások érik, melyek közül az egyik, hogy az elmúlt bő száz évben a jogilag szabályozott társkapcsolatok terén olyan változások követték egymást, amelyekre korábban több száz év alatt nem volt példa.

Érdekes jogalkotási ellenmozgás figyelhető meg a nemzetközi szerződések és a nemzeti jogszabályok házassággal kapcsolatos megfogalmazásaiban. Míg a legrégebbi alapjogi dokumentumok kifejezetten hivatkoznak a férfi és a nő megjelölésére a házasságkötés jogának biztosításakor, jó néhány állami jogszabály ezt nem tartotta fontosnak, hiszen a házasság fogalma annyira magától értetődő módon jelentette az ellenkező neműek kapcsolatát. Az új kihívásra több állam törvényhozása akként válaszol, hogy jogszabályba iktatja a különműséget mint feltételt,²⁹⁵ azonban az

---

²⁹⁴ A házasság és család védelme. In:

http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/e-learning/alaptorveny_birok/at_alapvetes/lecke4_lap1.html (2021.01.15.)

²⁹⁵ Így hazánkban is a mindkét nemre vonatkozó megjelölés az Alaptörvény után az új Ptk.-ba is bekerült 2013.évi V. tv. 4:5. § (1)

Európai Unió Alapjogi Chartájának megfogalmazásakor pont ez a kitétel – ami korábban a nemzetközi dokumentumokat jellemezte – maradt ki és csak általánosságban ismeri el a házasságkötéshez való jogot, a nemzeti szabályoknak megfelelően. Ennek indoka lehet, hogy a dokumentum megszületésének idején már három tagállamban köthettek házasságot megegyező neműek.²⁹⁶

Az Alaptörvény már az első szövegváltozatában is leszögezte, hogy kizárólag a különeműek életközösségét ismeri el házasságként, amellyel alkotmányi szinten zárta le azt a vitát, amely az azonos nemű személyek házasságkötéshez való joga kapcsán felmerülhetett.

Megállapíthatjuk, hogy az Alaptörvény kilencedik módosítása bár szembe megy az „új európai trendekkel”, ugyanakkor bizonyos szempontból – például az alapvetően keresztény kultúrkörből adódó és elsősorban egy férfi és egy nő kapcsolatán alapuló családmóddal főszabályára tekintettel – védhető is.

IRODALOMJEGYZÉK

BOJNÁR KATINKA – SCHANDA BALÁZS: *Házassági jogrendszerek versenye, vagy párkapcsolati supermarket?* Iustum Aequum Salutare XII. 2016. 2. – p. 171-184.

CSINK LÓRÁNT: „*Házasság és család*” in JAKAB ANDRÁS – FEKETE BALÁZS (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR ESZTER, JAKAB ANDRÁS) 2018. [23] <http://ijoten.hu/szocikk/hazassag-es-csalad> (2021.01.07.)

GOMBOS KATALIN: *Az Európai Unió alapjogvédelmi rendszere, különös tekintettel az Alapjogi Chartára.* In: ANTAL TAMÁS; PAPP TEKLA (szerk.) *Az alapjogvédelem nemzeti, nemzetközi és jogösszehasonlító aspektusai.* A Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Akadémiai Bizottsága Jogi Szakbizottságának Gazdasági Jogi Munkacsoportja és a Europe-Direct Szeged tudományos előadóülése. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, (2013) 23-39.

GOMBOS KATALIN: *Fundamental Rights in the Practice of the European Court of Justice.* In Homoki-Nagy, Mária; Hajdú, József (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2016, 187-192.

---

²⁹⁶MOLNÁR SAROLTA: *A házasság intézményének perspektívái, a köteleket, a tartalmat és az alanyi kört érő kihívások tükrében,* doktori értekezés 2018. – p. 144.

GOMBOS Katalin (2010): Az alapjogok helyzetének változása az Európai Bíróság joggyakorlata tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 65. évf. 2. sz. 90-97.

GYÖRFI TAMÁS: *Az amerikai alkotmány szabadság-fogalma II. rész.* Jogelméleti Szemle (Jurnal of Legal Theory) 2000/4. szám, In: <http://jesz.ajk.elte.hu/gyorfi4.html> (2021.01.03.)

HÁMORI ANTAL: *Vélemény az azonos neműek „házasságáról”, a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozásáról – az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében.* Családi Jog, 2008/1. 27.

KAPITÁNY BALÁZS – SPÉDER ZSOLT: *Gyermekvállalás.* In Demográfiai portré 2012. 31.

KISS BARNABÁS: *Emberi jogok védelme,* Szegedi Tudományegyetem Közérthetőségi Szócikk Adatbázis, 2014. In <https://u-szeged.hu/efop362-00007/minden-szocikk/emberi-jogok-vedelme> (2020.12.29.)

SCHANDA BALÁZS: *Házasság és család az alkotmányjogban.* In: Csink Lóránt; Schanda Balázs; Varga Zs. András (szerk.) *A magyar közjog alapintézményei.* Budapest, Pázmány Press (2020), 681-685.

SCHANDA BALÁZS: *Házasság és család az alkotmányjogban.* In: Csink Lóránt; Schanda Balázs; Varga Zs. András (szerk.) *A magyar közjog alapintézményei.* Budapest, Pázmány Press (2020)
In: http://jak.ppke.hu/uploads/articles/2166539/file/5_2_Hazassag_es_csalad_az_alkotmanyjogban.pdf (2021.01.03.)

SCHNEIDER NORBERT: *Az európai családok sokfélesége. A családmodellek és a munkaerőpiac hatásai a családszerveződésre.* In: *Demográfia*, 2009. 52. évf. 4. szám, Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.

SZEIBERT ORSOLYA: *Marriage and its Legal Counterpoint: Cohabitation. Is It an Alliance or a Contract?* In: *Társadalomkutatás, a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának folyóirata, Akadémia Kiadó* 2012., Online ISSN: 1588-2918. – p. 343. DOI: <https://doi.org/10.1556/tarskut.30.2012.4.3> (2020.12.22.)

SZEIBERT ORSOLYA: *Családformák az Emberi Jogok Európai Egyezménye tükrében.* Családi Jog. 2016/3. – p. 45.

SZEIBERT ORSOLYA: *A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában,* HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. – p. 15-37-53.20-21.

VARGA ZS. ANDRÁS: *A házasság és a család mint keresztény és európai értékek.* Acta Humana 2020/4. 197.

VASKOVICS LÁSZLÓ: *Családszerkezeti átalakulások európai kitekintésben.* Szociológiai Szemle 2014/1. szám. 12-16.

WALLER MÓNIKA: *Emberi Jogok Európai Egyezménye.* In *Emberi Jogi Enciklopédia* (szerk: LAMM VANDA). ISBN: 978-963-258-345-7, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft. Budapest, 2018, 168.

WEISS EMÍLIA: *Néhány gondolat a családjog folyamatban levő kodifikációs munkálataihoz.* Családi Jog. 2003/1.

Név: Ujlaki Anikó PhD hallgató (III. évf.), Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola. Végzett okleveles közigazgatási szakértő (NKE-ÁKK), valamint igazságügyi szervező (ELTE-ÁJK).

E-mail: aniko.ujlaki@gmail.com

Témavezető: Dr. Simonné Dr. habil. Gombos Katalin, Tanszékvezető egyetemi docens NKE

